

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Ayşenur EVCİ

**ORTA KARADENİZ BÖLGESİ'NE AİT TÜRKÜLERDE
TÜRK YAŞAM TARZI**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe ERDAL

YOZGAT-2018

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Ayşenur EVCİ

**ORTA KARADENİZ BÖLGESİ'NE AİT TÜRKÜLERDE
TÜRK YAŞAM TARZI**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe ERDAL

YOZGAT-2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 80110514004 numaralı öğrencisi Ayşenur EVCİ 'nin hazırladığı “Orta Karadeniz Bölgesi’ne Ait Türkülerde Türk Yaşam Tarzı” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 03/07/2018 Salı günü saat 13:00’da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE~~ karar verilmiştir.

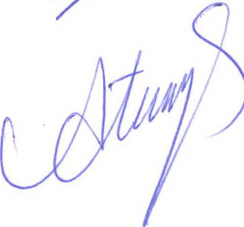
Başkan : Dr.Öğr.Üyesi Tuğçe ERDAL

Üye : Dr Öğr.Üyesi Gülşah HALICI

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Atiye NAZLI

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...03./07.../20.18 tarih ve 04. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

10.07.2018

Prof.Dr. Yunus ÖZGER
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Orta Karadeniz Türküleri’nde Türk Yaşam Tarzı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.07/2018

Ayşenur EVÇİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	xix
ABSTRACT.....	xx
ÖNSÖZ.....	xxi
KISALTMALAR	xxiv
GİRİŞ	1
1. A. Araştırma Bölgesi.....	1
B. Araştırma Konusu	1
C. Araştırma Amacı ve Önemi.....	2
D. Araştırma Yöntemi	2
2. A. Halk Edebiyatı, Türkü, Türk Halk Müziği.....	3
B. Kültür, Sözlü Kültür	7

1. BÖLÜM ÂDETLER VE UYGULAMALAR

1.1. Geçiş Dönemleri İle İlgili Âdet ve Uygulamalar.....	9
1.1.1. Doğum ve Doğum Sonrası İle İlgili Âdet ve Uygulamalar.....	9
1.1.1.1. Çocuk Sahibi Olmanın Önemi	9
1.1.1.2. Beşik.....	11
1.1.1.3. Ergenlik	12
1.1.2. Evlenme İle İlgili Âdet ve Uygulamalar	13
1.1.2.1. Çok Eşli Evlilik.....	15
1.1.2.2. Dünürcü.....	17
1.1.2.3. Evlenme Yaşı	17
1.1.2.4. Bekâret	20
1.1.2.5. Başlık	22
1.1.2.6. Kız Kaçırma	23
1.1.2.7. Bohça	24
1.1.2.8. Nişan	25
1.1.2.9. Kına Gecesi	26
1.1.2.10. Düğün Merasimi	28
1.1.2.11. İç Güveyi	28
1.1.2.12. Gelin ve Gelin Duvağı	29

1.1.2.13. Nikâh	31
1.1.3. Ölümle İlgili Âdet ve Uygulamalar	32
1.1.3.1. Ölüm	33
1.1.3.2. Ölüm Anı ve Sonrası	34
1.1.3.3. Cenaze Töreni	37
1.1.3.4. Yas Tutmak	38
1.1.3.5. Tabut	39
1.1.3.6. Mezar Taşına Yazı Yazmak	41
1.2. Günlük Hayatla İlgili Âdet ve Uygulamalar	41
1.2.1. Başa Gül Takmak	41
1.2.2. Bayram Gelenekleri	42
1.2.2.1. Güzel Giysiler Giymek	43
1.2.2.2. Oruç Tutmak	44
1.2.2.3. Kurban Kesmek	44
1.2.3. Çiçek Vermek	45
1.2.4. Dua Etmek / Dilek Dilemek	46
1.2.5. Döşek Sermek	47
1.2.6. El Etek Öpmek	49
1.2.7. Hamam Geleneği	50
1.2.8. Hediye Vermek	51
1.2.9. Helâlleşme	52
1.2.10. Konargöçer Kültürü	53
1.2.11. Mendil Verme	55
1.2.12. Misafir Ağırılama	57
1.2.13. Ocak Kültü	58
1.2.14. Selâmlaşma	59
1.2.15. Sigara Kültürü	61
1.2.16. Su Kültü	62
1.2.17. Sürme Çekme	65

2. BÖLÜM EĞİTİM

2.1. Eğitim/ Okuma-Yazma/ İlim.....	68
2.2. Akıl	69
2.3. Arif.....	70
2.4. Cahil	71
2.5. Kalem	72
2.6. Kâtip	73
2.7. Kitap.....	74

3. BÖLÜM EĞLENCE

3.1. Halk Oyunları.....	77
3.1.1. Halay Çekme	78
3.1.2. Horon	79
3.1.3. Sin Sin Oyunu	79
3.2. Mûsikî Aletleri.....	80
3.2.1. Bağlama.....	80
3.2.2. Kemançe / Keman	81
3.2.3. Saz.....	83
3.3. Türkü ve Ninni Söyleme	84

4. BÖLÜM EKONOMİ

4.1. Av ve Avcılık.....	85
4.2. Av Hayvanları.....	86
4.2.1. Bülbül	86
4.2.2 Ceylan	87
4.2.3. Geyik.....	87
4.2.4. Güvercin.....	88
4.2.5. Kaz	89

4.2.6. Keklik.....	90
4.2.7. Ördek.....	91
4.2.8. Turna.....	91
4.3. Avcı Kuşlar	92
4.4. Av Malzemeleri.....	94
4.5. Avcı.....	95
4.6. Bağcılık /Asmacılık.....	95
4.7. At ve Atçılık	97
4.7.1 At Çeşitleri	99
4.7.1.1 Doru At	99
4.7.1.2 Kır At	100
4.7.2. At Giyim Kuşamı	101
4.7.2.1. Nal / Çul	101
4.7.2.2. Üzengi / Zengi	101
4.7.2.3. Terki	101
4.7.3. Binek Taşı	102
4.8. Türklerin Kullandığı Paralar.....	103
4.8.1. Altın	103
4.8.2. Kuruş.....	104
4.8.3. Lira	104
4.9. Ticaret	105
4.9.1. Meslekler.....	105
4.9.1.1. Bahçıvanlık	105
4.9.1.2. Başakçılık.....	106
4.9.1.3. Bezirgânlık	107
4.9.1.4. Çobanlık	107
4.9.1.5. Gemici	108
4.9.1.6. Halı ve Kilim Dokumacılığı	108
4.9.1.7. Oduncu	109
4.9.1.8. Terzilik	110
4.9.1.9. Ustalık	110

4.9.1.9.a.Taş Ustası.....	111
4.9.1.9.b.Değerli Taş/Mücevher Ustası (Kuyumcu).....	111
4.10. Ölçü Birimleri.....	112
4.10.1. Dirhem ve Okka.....	112
4.10.2. Dönüm.....	112
4.10.3. Endaze.....	113
4.10.4. Kantar.....	113
4.10.5. Terazi /Mizan.....	114
4.11. Ziraatla İlgili Kavramlar.....	115
4.11.1. Ambar / Anbar.....	115
4.11.2. Buğday/ Ekin.....	115
4.11.3. Değirmen.....	116
4.11.4. Ellik.....	116
4.11.5. Firaz.....	117
4.11.6. Harman.....	117
4.11.7. İmece.....	118
4.11.8. Orak / Gireb.....	119
4.11.9. Toprak.....	120

5. BÖLÜM GİYİM-KUŞAM

5.1. Giyecekler.....	121
5.1.1. Aba / Kebe.....	122
5.1.2. Çapul/ Çapula.....	122
5.1.3. Çarık.....	123
5.1.4. Çorap.....	124
5.1.5. Entari.....	125
5.1.6. İçlik.....	127
5.1.7. Kundura.....	127
5.1.8. Liba.....	128
5.1.9. Potin/Fotin.....	128

5.1.10. Erkek Başörtüleri	129
5.1.10.1. Başlık	129
5.1.10.2. Destar	129
5.1.10.3. Fes	130
5.1.10.4. Külah	130
5.1.11. Gömlek	131
5.1.12. Kadın Başörtüleri	132
5.1.12.1. Çevre	133
5.1.12.2. Nikap	134
5.1.12.3. Yazma	135
5.1.12.4. Yemeni	137
5.1.13. Bindallı	138
5.1.14. Bürük	139
5.1.15. Dolama	139
5.1.16. Elbise	140
5.1.17. Fistan	140
5.1.18. Kemer	142
5.1.19. Kuşak	142
5.1.20. Kürk	143
5.1.21. Mahrama	144
5.1.22. Mest	144
5.1.23. Pabuç	145
5.1.24. Peçe	146
5.1.25. Peştamal	147
5.1.26. Post	148
5.1.27. Şal	149
5.1.28. Şalvar	149
5.1.29. Şapka	150
5.1.30 Yelek/Delme	151
5.2. Kumaşlar	152
5.2.1. Basma	152

5.2.2. Canfes.....	153
5.2.3. Çuha	153
5.2.4. Kadife.....	154
5.3 Takılar.....	154
5.3.1. Başa Taç Takma.....	155
5.3.2. Bilezik	155
5.3.3. İnci / Dürdane.....	156
5.3.4. Saç Bağı	157
5.3.5. Yüzük.....	158

6. BÖLÜM İNANIŞLAR VE RİTÜELLER

6.1. Alm Yazısı.....	160
6.2. Âşıklarla İlgili İnanışlar	161
6.3. Büyü ve Muska	163
6.4. Felek	165
6.5. Hızır İlyas ve Ab-ı Hayat İnancı.....	166
6.6. İçkiyle İlgili İnanışlar.....	168
6.7. İnsanlarla İlgili İnanışlar.....	169
6.8. Kıyamet.....	170
6.9. Nazar	171
6.10. Melek İnanışı	173
6.11. Rüya Tabiri.....	174
6.12. Yıldızlarla İlgili İnanışlar	175
6.13. Dua, Dilek ve Beddua.....	176

7. BÖLÜM GÖREVLİ KİŞİLER

7.1. Asayişten Sorumlu Görevliler.....	180
7.1.1. Hâkim	180
7.2. Tasavvuf ve İlim Erbabı	180
7.2.1. Abdâl	180

7.2.2. Alevi- Bektaşî Kültürüne Ait Kişiler	182
7.2.2.1. Baba / Dede	182
7.2.2.2. Erenler	183
7.2.3. Derviş	184
7.2.4. Hoca	185
7.2.5. İmam	185
7.2.6. Pîr	186
7.3. Toplumsal Katmanlar	187
7.3.1. Arap	187
7.3.2. Ağa/Bey	188
7.3.3. Bende/Köle	189
7.3.4. Efendi	190
7.3.5. Mert	190
7.3.6. Molla	192
7.3.7. Paşa	192
7.3.8. Türkmen	193
7.3.9. Yiğit	193
7.3.10. Yosma	194

8. BÖLÜM **MADDİ KÜLTÜR**

8.1. Aydınlanma Araçları	196
8.1.1. Çıra	196
8.1.2. Mum	197
8.2. Ayna	197
8.3. Balta	198
8.4. Bardak	199
8.5. Bel	199
8.6. Bıçak, Çakı	200
8.7. Düğme	200
8.8. Kadeh	202

8.9. Kalbur	202
8.10. Kazma, Kürek	203
8.11. Kelek.....	203
8.12. Külek	204
8.13. Küp	204
8.14. Nargile	205
8.15. Sandık.....	206
8.16. Sepet	207
8.17. Sırık	207
8.18 Soku Tokmakları.....	208
8.19. Şişe	208
8.20. Tas.....	209
8.21. Testi	210
8.22. Urgan.....	211
8.23. Ustura	212
8.24. Yüklük.....	212

9. BÖLÜM MİMARİ

9.A. İç Mekânlar.....	215
9.A.1. Dinî Mekânlar.....	215
9.A.1.1. Cami	215
9.A.1.2. Dergâh	215
9.A.2. Eğitim Mekânları	217
9.A.2.1. Meclis	217
9.A.3. Sivil Mimari	217
9.A.3.1. Ahrır	217
9.A.3.2. Ev	218
9.A.3.3. Konak	220
9.A.3.4. Otağ.....	222
9.A.3.5. Saray.....	222
9.B. Dış Mekânlar.....	223

9.B.1 Çarşı/ Pazar.....	223
-------------------------	-----

10. BÖLÜM MUTFAK

10.1. Yemekler	226
10.1.1. Arpa.....	226
10.1.2. Aş	227
10.1.3. Bedirik.....	227
10.1.4. Bulgur.....	228
10.1.5. Ciğer.....	228
10.1.6. Kebaplar	229
10.1.7. Madımak	230
10.1.8. Mercimek	230
10.1.9. Pirinç	231
10.1.10. Yufka.....	231
10.2. Tatlılar.....	232
10.2.1. Şeker/ Şerbet	232
10.3. Diğer Besinler	233
10.3.1. Bal	233
10.3.2. Ekmek	234
10.3.3. Kaymak	235
10.3.4. Meze.....	237
10.3.5. Pekmez	237
10.3.6. Reçel.....	238
10.3.7. Turşu	239
10.3.8. Yoğurt	239
10.4. İçecekler	240
10.4.1. Ayran.....	240
10.4.2. Bade	241
10.4.3. Çay	241
10.4.4. İçki	242

10.4.5. Kahve	244
10.4.6. Süt	246
10.5 Kuruyemişler	246
10.5.1. Ceviz	246
10.5.2. Fındık	247
10.5.3. Fıstık.....	248
10.5.4. Kestane.....	248
10.6. Mutfak Eşyaları.....	249
10.6.1. Fincan	249
10.6.2. Kap	250
10.6.3. Kaşık	250
10.6.4. Kazan.....	251
10.6.5. Sahan	252
10.6.6. Sini	252
10.6.7. Tabak.....	253

11. BÖLÜM SAĞLIK

11.1. Hastalıklar	254
11.1.1. Sarılık	254
11.1.2. Sıtma	255
11.1.3. Verem	255
11.1.4. Yürek Yarası	256
11.2. İlaçlar ve Tedavi Yöntemleri.....	257
11.2.1. Merhem	257
11.2.2. Yarayı Sarma.....	257
11.3. Tedavi Edici Kişiler.....	258
11.3.1. Doktor	258
11.3.2. Tabip	259

12. BÖLÜM SAVAŞ VE ORDU

12.1. Çavuş	261
12.2. Er	261
12.3. Savaş Aletleri	262
12.3.1. Arma	262
12.3.2. Cıda	263
12.3.3. Gubur	263
12.3.4. Fişek	264
12.3.5. Haçer	264
12.3.6. Kalkan	265
12.3.7. Kama	266
12.3.8. Kılıç	267
12.3.9. Kurşun	267
12.3.10. Martin	268
12.3.11. Mavzer	268
12.3.12. Ok ve Yay	269
12.3.13. Pala	270
12.3.14. Tabanca	270
12.3.15. Top	271
12.4. Savaş Kültürü ile İlgili Çeşitli Terimler	272
12.4.1. Askerlik Algısı	272
12.4.2. Bölük	274
12.4.3. Kışla	275
12.4.4. Menzil	275
12.4.5. Siper	276
12.4.6. Tezkere	276

13. BÖLÜM YÖNETİM

13.1 Yönetici İsimleri	277
13.1.1. Elçi	277
13.1.2. Han	278
13.1.3. Kaymakam	278
13.1.4. Muhtar	278
13.1.5. Padişah	279
13.1.6. Sultan	279
13.2. Padişahlık Alâmetleri.....	280
13.2.1. Ferman	280
13.3. İdarî Teşkilat	281
13.3.1. Köy	281
13.4. Cezalandırma Şekilleri	282
13.4.1. Asmak /İdam Etmek.....	282
13.4.2. Dağlamak	283
13.4.3. Doğramak	283
13.4.4. Hançerle Öldürmek	284
13.4.5. Palayla Biçmek.....	285
13.4.6. Zindana/Hapishaneye Atmak	285
SONUÇ.....	287
KAYNAKÇA	297
EKLER.....	306
EK 1: Âdet ve Uygulamalarla İlgili Türkülerin İndeksi	306
EK 2: Eğitim ile İlgili Türkülerin İndeksi	311
EK 3: Eğlence İle İlgili Türkülerin İndeksi.....	312
EK 4: Ekonomi İle İlgili Türkülerin İndeksi	313
EK 5: Giyim- Kuşam İle İlgili Türkülerin İndeksi.....	317
EK 6: İnanış ve Ritüeller İle İlgili Türkülerin İndeksi	321
EK 7: Görevli Kişiler İle İlgili Türkülerin İndeksi	324
EK 8: Maddî Kültür İle İlgili Türkülerin İndeksi.....	326
EK 9: Mimari İle İlgili Türkülerin İndeksi	328
EK 10: Mutfak İle İlgili Türkülerin İndeksi	329
EK 11: Sağlık İle İlgili Türkülerin İndeksi	332

EK 12: Savaş ve Ordu İle İlgili Türkülerin İndeksi	333
EK 13: Yönetim İle İlgili Türkülerin İndeksi	335
ÖZGEÇMİŞ.....	337

ÖZET

ORTA KARADENİZ BÖLGESİ'NE AİT TÜRKÜLERDE TÜRK YAŞAM TARZI

Sözlü kültür ürünü olan türküler, insanla ve insanı oluşturan tüm değerlerle iç içedir. Toplumun kültür kodlarını barındıran türküler, içerisinde sembolik bir dile sahiptir.

Çalışmada TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1. 2. ve 3. ciltler taranarak Karadeniz Bölgesi'nde ortak olduğu ifade edilen 9 ve Orta Karadeniz Bölgesi illeri olan Samsun, Amasya, Çorum, Tokat ve Ordu'ya ait 266 olmak üzere toplam 275 türkü kültürel bağlamda incelenmiş, kültürel öğelerin türkülere işlenişi ve kültürün aktarımının nasıl sağlandığı irdelenmiştir.

Çalışma yapılan konuyla ilgili olarak gerekli literatür taraması yapılmış, kaynaklar analiz edilip yorumlanmış ve elde edilen bulgular neticesinde çalışma 13 bölüm halinde hazırlanarak tamamlanmıştır.

Tezin amacı, TRT repertuarında bulunan, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait türküleri bir çatı altında toplayan ve türkülerde yer alan, Türk yaşam tarzlarını ortaya koyan herhangi bir çalışma bu zamana kadar gerçekleştirilmediğinden bu yöndeki eksikliği gidermek olmuştur.

Yapılan çalışma ile bölgeden tespit edilmiş olan türkülerdeki kültürel öğeler incelenip ortaya koyulduğu gibi bölge halkının yaşayış tarzı ve biçiminin nasıl olduğuna da ışık tutulmuştur. Bu çalışma ile bölgenin kültürel zenginliğinin türkülere ne ölçüde yansımış olduğu ve kültürel aktarımın türküler yoluyla sözlü kültür çerçevesinde nasıl gerçekleşmiş olduğu tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sözlü kültür, Türkü, müzik, Türk Halk Müziği, Orta Karadeniz Bölgesi Türküleri.

ABSTRACT

TURKISH LIFE STYLE IN THE FOLK SONGS OF MIDDLE BLACK SEA REGION

Folk songs, the product of verbal culture, are engaged with human and with all values getting humans occur. In folk songs, which include cultural codes of the society, have a symbolic language.

In that work, scanning the 1st, 2nd, and 3rd binders of TRT Turkish Folk Song Anthology of Oral Works, it was examined culturally that there are 275 folk songs in total, 9 of these stated common in Black Sea Region and 266 of them are belonged to the provinces of Middle Black Sea Region; Samsun, Amasya, Çorum, Tokat and Ordu, and additionally, it was studied the cultivation of cultural elements and cultural transmission processes.

It was researched literally about the topic examined and the sources were analyzed and commented and as a result of the facts obtained, the work was completed as 13 chapters.

The aim of the thesis is to resolve the lack of any work which gathers the folk songs in Middle Black Sea Region and reflects the Turkish life stlye placed in these songs till now.

Thanks to that work, as well as examined the cultural elements in the folk songs gathered from the region, it was reflected how people live in that region. Moreover, it was analyzed how cultural diversity of the region was reflected to the songs and how the culture was transmissed by folk songs in the context of verbal culture with the help of that work.

Keywords: Verbal Culture, Folk Song, Music, Turkish Folk Song, Folk Songs in Middle Black Sea Region.

ÖNSÖZ

Bir toplumu oluşturan, onları birlik ve beraberlik çerçevesinde buluşturan maddî ve manevî değerler bütününe kültür denir. Sözlü kültür ise yazı ve matbaanın olmadığı dönemlerle konuşma diliyle oluşturulup dilden dile aktarılan ürünlerdir. Bu ürünlerden biri de türkülerdir.

Türküler, Türk kültürünü oluşturan başyapıtlardan biridir. Türk milleti, maddî ve manevî her türlü duygu ve düşüncesini türkülere bir nakış gibi işleyerek bu kültür varlığının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Türkülerde insanı insan yapan tüm değerler yer almaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi de bulunduğu coğrafi konum ve geçirdiği tarihi süreçler neticesinde etkileşimin fazla olduğu ve kültürel zenginliğin yer aldığı bir bölgedir. Bu kültürel zenginliği türküler içinde de görmek mümkündür.

“Orta Karadeniz Bölgesi’ne Ait Türkülerde Türk Yaşam Tarzı” başlıklı bu çalışma Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1. 2. ve 3. ciltlerde yer alan Karadeniz Bölgesi’nin geneline ait olan 9 ve Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan 266 olmak üzere toplam da 275 türkü ile sınırlandırılmıştır.

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antoloji 1. 2. ve 3. ciltler taranmış ve içerisinden Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türkülerin tamamı tespit edilip incelenmiştir. İncelenen türkülerin içinde bulunan kültürel öğeler kategorize edilmiş ve tezi oluşturacak uygun bölümler belirlenmiştir. Elde elden bulgular ile tez “Giriş” bölümünden sonra 13 bölüm halinde hazırlanmıştır. Bu çalışmayı oluşturan bölümler, Sedat Veyis Örnek’in *Türk Halkbilimi* adlı kitabında yer verdiği kadrolar esas alınarak tespit edilmiş ve türküler bu kadrolara göre değerlendirilmiştir. Toplamda 275 türkü ile yürütülen çalışmada bir türkü, içinde birden fazla kültürel öğenin bulunması sebebiyle farklı bölümlerde de incelenmiştir.

Türkünün giriş kısmının birinci bölümünde, araştırma bölgesi, konusu, amacı, önemi, yöntem ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise halk edebiyatı, türkü, kültür, sözlü kültür ve müzik hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, bölgede uygulanan âdet ve uygulamalar, ikinci bölümde bölgenin eğitim durumu ve eğitimle ilgili kavramlar, üçüncü bölümde bölgenin eğlence kültürü, dördüncü bölümde bölge ekonomisi, beşinci bölümde bölgenin giyim ve kuşam kültürü, altıncı bölümde bölgede uygulanan ritüeller ve inanışlar, yedinci bölümde yönetim ve dinî olmak üzere görevli kişiler, sekizinci

bölümde maddî kültür unsurları, dokuzuncu bölümde bölgenin mimarisi, onuncu bölümde bölgenin mutfak kültürü, on birinci bölümde sağlık ve hastalıkla ilgili uygulamalar, tedavi şekilleri, on ikinci bölümde savaş, ordu ve bunlarla ilgili kavramlar, on üçüncü bölümde yönetimle ilgili ifadeler incelenmiş olup türkülerde geçen ilgili yerler örnek olarak verilip yorumlanmıştır.

Çalışma da TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türküler, bölgenin özelliklerine göre yorumlanmaya çalışılırken bir yandan da Türk kültürünün genel yapısına değinilip benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Metin içerisinde türkünün ismi ve hangi il/ilçeye ait olduğu belirtilirken yine de oluşabilecek karışıklığı önlemek adına her türkünün altında künye olarak cilt numarası, sayfa numarası ve türkünün yorumlanan kısmının hangi beyit, dörtlük, beşlik ya da altılık olduğu verilmiştir.

Sözlü kültür unsuru olan türküler, toplumun yaşayış tarzını ele veren en önemli kaynaklardır. Dilden dile aktarımı sağlanan türküler bu aktarım sırasında bazı değişikliklere uğramaktadır. Yapılan çalışmada da büyük kısmı aynı olan ancak ufak tefek değişimlere uğrayan türküler olduğu görülmüştür. Bu türkülerin bazıları tahlil edilip yorumlanırken bir kısmı da metin içinde belirtilmiştir.

Bugüne kadar Orta Karadeniz Bölgesi'nin tamamını ele alacak kapsama sahip bir çalışma yapılmadığı ve bölgeye ait türkülerde bulunan kültür izlerini ve Türk insanının yaşayış tarzını ortaya koyacak bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu tezle bahsedilen eksikliği gidermek amaçlanmıştır. Böylece Türk yaşam tarzının türkülere nasıl işlendiği belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yapılan çalışma ile özel anlamda, Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Türk kültür izlerinden yola çıkarak bölgenin kültür zenginliği, genel anlamda ise Türk kültürünün zenginliği ortaya çıkarılmak istenmiş ve sözlü kültür unsurları aracılığıyla Türk kültür kodlarının nasıl korunup aktarımının sağlandığı gösterilmek istenmiştir.

Öncelikle çalışmada bu konunun seçilmesi, istenilen şekilde bitirilmesi ve ortaya koyulmasında en büyük paya sahip olan gerek lisans gerekse yüksek lisans hayatımda bana aydınlatıcı olup yol gösteren, telkinleri ile umut aşılayan, kimi zaman hayatımda bir hocadan çok daha fazlası olup her fırsatta bilgisine ihtiyaç duyduğum tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Erdal'a teşekkürü borç

bilirim. Güler yüzü ve engin bilgileriyle örnek aldığım hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer İlhan'a da şükranlarımı sunuyorum.

Dört yıllık üniversite hayatım boyunca hocalarımdan bana kazandırdıkları her şey için ve bana bu bölümü daha da sevdiren akademik alana yönelmeme vesile oldukları için teker teker teşekkürlerimi sunuyorum. Bana eğitim hayatımın her alanında maddî ve manevî her türlü desteği veren başta babaannem ve dedeme, umutsuzluğa kapıldığım her anımda “sen yaparsın” diyerek umutlandıran, canım anneme, babama ve kardeşime teşekkür ediyorum. Yüksek lisansa başlamamda en büyük payı olan, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, tüm stres ve sinirimi çeken sevgili eşim Hüseyin Ali Evcî ve beni her zaman destekleyip motive eden arkadaşlarıma sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayşenur Evcî

Yozgat- 2018

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Hiz. : Hazreti

S. : Sayı

s. : Sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TRT : Türkiye Radyo ve Televizyon

TTK : Türk Tarih Kurumu

Yty : Yayın Tarihi Yok

Yyy : Yayın Yılı Yok

GİRİŞ

1. A. Araştırma Bölgesi

Çalışmanın alanı Anadolu'nun yedi coğrafi bölgesinden biri olan Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz bölümüdür. Anadolu'nun her kesimi çeşitli türküleri barındıran zengin kültürel varlığa sahiptir. Orta Karadeniz Bölgesi de türkü kültürü açısından çok zengin bir yerdir. Çalışmada bu zenginliği ortaya çıkarmak adına kendine has müzik ve çalgıları ile TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türküler incelenerek bölgenin genel bir değerlendirmesi yapıldı.

Çalışmanın alanını oluşturan, Orta Karadeniz Bölgesi'nde Samsun, Ordu, Amasya, Çorum, Tokat olmak üzere 5 idarî bölge vardır. Bölgenin sosyal yapısı, tarihi ve coğrafyası açısından belirli şekillerde iller arasında farklılıklar olmasıyla birlikte aralarındaki ortak yönü ve ortak bağı sağlayan nokta, müzikleri ve türküleri olmuştur. Orta Karadeniz Bölgesi, çevresiyle yaşadığı etkileşimlerden ve ilişkilerden dolayı içinde çeşitlilik barındırmaktadır. Bu sebeple TRT repertuarından tespit edilen türküler değerlendirilirken çalışmanın alanı kültürel anlamda geniş tutulmuştur.

B. Araştırma Konusu

Çalışması yapılacak konu seçilmeden önce birtakım araştırmalar yapıldı. Yapılan araştırmalar sonucunda Orta Karadeniz Bölgesi'nin tüm illerini kapsayacak şekilde, türkülerdeki Türk yaşam tarzını belirleyecek akademik bir çalışma yapılmadığı görüldü. Yapılan çalışmaların ise sadece il bazında olduğu ve türkülerin farklı açılardan incelendiği dikkat çekti. Yapılan bu çalışma ile daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak TRT repertuarında bulunan, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türküler, Türk kültürü ve Türk yaşam tarzı açısından incelendi.

Orta Karadeniz illerinden biri olan Çorum'un türkülerini inceleyen Oğuz Duman'ın "Çorum Türküleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezi, Ata Bahri Çağlayan'ın "TRT Repertuarındaki Ordu Türkülerinin Makam-Ayak, Tür ve Usül Yönünden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi, Levent Özer'in "Samsun Yöresi Türk Halk Müziği Ezgilerinin Müzikal ve Edebi Yönden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi, Selda Arslan'ın "Tokat Yöresi Halk Ezgilerinin Müzikal

Analizi” başlıklı yüksek lisans tezi, İrfan Güldal’ın “Ordu, Giresun ve Trabzon Bölgesindeki Yerel Müzik Kültürü” başlıklı yüksek lisans tezi, Levent Sezgin’in *Çorum; Halk Türküleri ve Oyun Havaları* adlı kitabı bölgede bulunan illerin türküleri hakkına yapılan il bazındaki çalışmalardır.

C. Araştırma Amacı ve Önemi

Türküler, halkın duygularına tercüman olan, halkı ve halkı ilgilendiren her şeyi içinde barındıran, dilden dile, nesilden nesile aktarılan bilgi ve tecrübelerin ürünüdür. Orta Karadeniz Bölgesi de türkü kültürü yönünden gelişmiş bir bölgedir. Yöre geçmişi, kültürü ve bulunduğu coğrafya ile çok zengin ve dinamik bir bölgedir. Mehmet Akif Ertaş’ın *Armoni Karadeniz/Müzik Yazıları* adlı kitabının önsözünü hazırlayan Uğur Biryol, Karadeniz Bölgesi’nde çok etnili yapının olduğunu ve bunun kültürel manada da çok zengin bir birikimin oluşmasını sağlamış olduğunu ifade etmektedir (Ertaş, 2014: s.7)

Yapılan çalışma ile Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türkülerin toplu halde bilimsel yolla incelenip yorumlanması ve türkülerin kültürel kodları korumadaki ve taşımadaki yönünün ortaya çıkarılması amaçlandı. İncelenen türkülerdeki, Türk yaşam tarzını gösteren kültürel öğelerin gün yüzüne çıkarılması ve türküler yoluyla kültür aktarımının nasıl sağlandığı gösterilmek istendi.

Çalışma, TRT repertuarındaki, Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türkülerini toplu halde kültürel açıdan inceleyen ve türkülerdeki Türk yaşamının izlerini belirlemeye çalışan ilk çalışma olması açısından önemlidir.

D. Araştırma Yöntemi

Türküler, sözlü halk edebiyatı ürünleri olmaları sebebiyle kayıt altına alınması zor ve imkânsızdır. Bu sebeple yapılan çalışma TRT repertuarı ile sınırlandırıldı ve repertuarda kayıtlı bulunan türküler çalışıldı.

Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türküler tespit edilirken ilk olarak bölgede bulunan iller belirlendi. Belirlenen iller neticesinde, TRT repertuarı tarandı ve Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait kayıtlı olan türküler tespit edildi. Bunun sonucunda, Samsun’a ait 25, Ordu’ya ait 56, Amasya’ya ait 34, Tokat’a ait 106, Çorum’a ait 45

ve Karadeniz Bölgesi'nin tamamına mâl edilen 9 türkü ile birlikte toplamda 275 adet türkü belirlendi.

Türküler tespit edildikten sonra gerekli incelemeler yapılarak, türkülerin içerisinde bulunan kültürel öğeler bulundu ve bu öğeler neticesinde tezi oluşturacak bölümler hazırlandı. Devam eden süreçte ise kültürel öğeler uygun bölümlerine yerleştirilip yorumlandı.

Yapılan çalışmada, türkülerin sayfa numaraları, türkünün adı ve yöresi belirtilerek türkü hakkında genel fikir vermek ve olası bir karışıklık engellenmek istendi. Türkülerin, dilden dile, yöreden yöreye aktarımları ve anonim olmaları sebebiyle aynı dize veya dizelerin birden çok türküde yer aldığı görüldü. Bu durum ile karşılaşıldığında, türkülerden sadece birine yer verildi ve aynı ifadelerin kullanıldığı diğer türküler ise metin içinde belirtildi.

TRT repertuarında yer alan kimi türküler buldukları yörenin ağzıyla kaydedilmiş, zaman zaman mahallî ifadelerle yer verilmiştir. Bazı türkülerde ise imlâ hatalarının olduğu görülmüştür. Ancak türkünün özgün metnini bozmamak adına herhangi bir müdahale yapılmamış ve gerekli görülen yerlerde dipnot ile açıklama yapılmıştır.

2. A. Halk Edebiyatı, Türkü, Türk Halk Müziği

Çalışmanın ana malzemesi olan türküler, halk edebiyatının sözlü ürünlerinden biridir. Bu sebeple türkülerin incelemesine geçilmeden önce halk edebiyatı hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Bu bağlamda halk edebiyatının mahiyeti ve hususlarını ortaya koymak ve türkülerin daha sağlam bir zeminde değerlendirilmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Halk, bir ülkede yaşayan herkesi kapsayan terimdir. Eğitilmiş, eğitimsiz, kadın, erkek, yabancı dil bilen ve bilmeyen bütün insanlar halkı meydana getirmektedir. Bundan dolayı halk edebiyatı bütün insanlara hitap etmektedir.

Halk edebiyatı, ülke içinde yaşayan halkın oluşturduğu edebiyattır. Bundan dolayı eserlerde konuşma dili esastır. Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında halk edebiyatını, "Malzemesi dile dayanan ve halka ait manzum veya mensur eserlerin tamamını içine alan, bu ürünleri derleyen,

inceleyen, araştıran ve bir senteze varan edebiyata verilen ad.” şeklinde tanımlarken (Kaya, 2007: 360), İbrahim Erşahin, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü* adlı kitabında, halk edebiyatının halkın kültüründen ve halkın hayatından doğmuş olduğunu ve en eski dönemlerden yeni dönemlere kadar süreklilik arz ettiğini belirtmiştir (Erşahin, 2011: 161).

Türklerin hayatında şiirlerin yerine vurgu yapan Doğan Aksan, *Halk Şiirimizin Gücü* adlı kitabında, Türklerin şiirle iç içe yaşayan, beşikten mezara kadar ninniler, maniler, türküler, ağıtlarla yaşamında şiire yer veren bir toplum olduğunu, şiirimizin her türünde ilmi’l belâga adlı alanda incelenen etkili söyleme yollarından, farklı söz sanatlarından faydalandığını ifade etmiştir (Aksan, 1999: 16-17).

Halk edebiyatının en önemli parçasını türküler oluşturmaktadır. Türküler, halkın günlük yaşantısının dile ve söze dökülmüş hâlidir. Günlük hayatta yer alan her şeyi türkülerde bulmak mümkündür. Türkü kelimesi, “Türk” ve Arapça nisbet eki olan “î” nin birleşiminden meydana gelen “türkî” dir. Türkî kelimesinin anlamı Ferit Devellioğlu tarafından, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat* adlı eserinde “Türk’le ilgili ve Türkçe yazılmış eser” şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu, 1978: 1341).

Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı kitabında, “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen ad. Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen “Türkü”nün “Türkî” sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. Yani, “Türk” kelimesine Arapça “î” ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. “Türk’e has” anlamına gelen söz halk ağzında “Türkü” şekline gelmiştir.” şeklinde ifadeler yer vermiştir (Kaya, 2007: 741).

Merdan Güven, *Türküler Dile Geldi* adlı kitabında türkülerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirerek türkülerin ortaya çıkışını çok eski çağlara, Şamanist dönem ve uygulamalara bağlamıştır. Merdan Güven’e göre türküler, tarihin en eski çağlarında Şamanların (kamların) mitolojik dönemlere dönüşü simgeleyen törenler esnasında Tanrı’yı anmak, ona övgüler düzmek, ondan çeşitli dileklerde bulunmak için icra edilen ritüel seanslarındaki ezgi eşliğinde söyledikleri, bugünkü manadaki ilahileri andıran ilkel şiirlerle ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu ilk ezgili eserlerin,

zaman içinde değişimlere uğrayıp geliştini ve bu eserlerin ilk türküler diye adlandırıldını belirtmiştir (Güven, 2009: 23).

Türküler, anonim eserler olarak zamanla değişime uğramalarına rağmen yine de geçmişle günümüzü bileştiren kültürel bir köprü konumundadır. Aşk, sevgi, kahramanlık başta olmak üzere her türlü konu türkülere yansımaktadır. Yıllar önce söylenmiş bir türkü, dinleyen kişiye sanki o an ilk defa söyleniyormuş hissi verebilmektedir.

Türkülerin, Türk hayatındaki önemi büyüktür ve çeşitli işlevleri vardır. Bunlar, bireysel, kültürel, toplumsal, ekonomik, eğitimsel işlevlerdir. İlhan Başgöz, Türk hayatındaki yerini göstermek amacıyla, *Türkü* adlı kitabında türkünün, modern iletişim araçlarının yokluğunda tıpkı mektup, telgraf ve elektronik posta gibi iletim aracı olduğunu, efkâr dağıtıcı ve bir cins ruhsal tedavi edici olduğunu ancak zaman zaman efkârlandırıcı da olabildiğini, aynı türkünün bazı insanları eğlendirirken, başkalarını fena halde üzebildiğini belirtmiştir. Ayrıca türkünün, tıpkı bilmece ve âşık karşılaşmaları gibi bir yarışma ve üstünlük belirtme aracı olduğunu, değerler taşıyıcısı olduğunu, kişisel ve sosyal değerlerimizi türkünün, insandan insana, kuşaklardan kuşaklara taşıdığını da sözlerine eklemiştir (Başgöz, 2008: 144).

Ahmet İnam da, İlhan Başgöz'ün *Türkü* adlı kitabının son kısmında türküyle ilgili önemli bilgiler vermiştir. Ahmet İnam, türkünün çok eski geçmişten geldiğini, türkülerin köklerimizden ruhumuza vuran izler olduğunu, nasıl yaşamış olduğumuzun ve nasıl yaşamakta olduğumuzun işaretinin türkülerde olduğunu ve türkü yakmanın Türk'ün yeryüzüne iz bırakma çabası olduğunu, türkü yakılarak, geçmişten geleceğe ışık yakıldığını ifade etmektedir (Başgöz, 2008: 183).

Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri II adlı kitap içinde yer alan Hayrettin İvgin'in "Türkülerin İnsan Hayatındaki Yeri ve İşlevleri" başlıklı yazısında, "Türküler, Türkçe'yi en az iki bin yıldır günümüze taşıyan en önemli kaynaklardır. Hattâ şunu da söylesem abartmamış olurum: Türküler günümüz Türkçesinin yaşamasına, gelişmesine de büyük katkılar sağlamaktadır. Halk edebiyatımızın zenginleşmesine de olumlu etkileri olmaktadır. Çünkü türküler halkın kültürel zenginliklerini yansıtır. Çünkü türkülerde; gurbetin acılarını buluruz, halkın olumlu- olumsuz tüm duygularına rastlarız. Türküler, Türk halkını anlatır. Halka ait

ne varsa, türkü sözlerinde mevcuttur.” şeklinde ifadelere yer vermiştir (İvgin, 2013: 42).

Söz ve ezginin birleşimiyle meydana gelen türküler, müzikten bağımsız olarak düşünülemez. Müzik, bir toplumun inançlarını, duygularını, değer yargılarını yansıtır ve bulunduğu topluma aittir. Müzik, bir iletişim aracı olarak insanlar arasındaki duygu ve düşünceleri, ses ve çalgı yoluyla iletmeyi amaçlamaktadır. Müzik, evrenseldir ve kişilerin duygularına hitap eden ortak bir dildir. Bir topluma ait olan halk müziği ise millîdir.

Haşmet Altınölçek, “Farklı Toplumlarda Müziğin Duygu Bağını Oluşturmasındaki Fonksiyonel Etkileri” başlıklı makalesinde, müziğin toplumsal rolüne değinmiş ve özenle seçilmiş bir müziğin insanın duygularını etkilediğini, onlarda neşe, coşkunluk, huzur, durgunluk, kabalık, hüznün, huzursuzluk, incelik, hiddet, çılgınlık, isyan vb. duygular oluşturduğunu ve bu duyguların oluşmasında, müziğin ritmik ve melodik yapısıyla sözlerinin etkili olduğunu aynı zamanda müziğin insanları birbirine yaklaştırıcı, birleştirici, yüceltici ve duygu birliğini bütünleştirici özelliklerinin olduğunu belirtmiştir (Altınölçek, 2009: 26).

H. Zeki Büyükyıldız, *Türk Halk Müziği- Ulusal Türk Müziği* adlı kitabında halk müziğini, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, halk içinde her zaman var olan halk sanatçıları tarafından yakılmış, bestelenmiş, değişimler ve yoğunluklarla dilden dile, telden tele, kulaktan kulağa yayılarak geçmişten günümüze ulaşmış geleneksel müzik olarak tanımlamıştır (Büyükyıldız, 2009: 89).

Halk müziğini oluşturan, onu vücuda getiren, geliştiren ve devamlılığını sağlayan halktır. İnsanlar, kendilerini buldukları, duygu ve düşüncelerini yansıttığını düşündükleri eserleri benimser ve onlara sahip çıkarlar. Halk, türküye özgürce, istediği şekilde katkıda bulunabilir ve onu istediği kalıba sokabilir.

Ahmet Say, *Müzik Nedir, Nasıl Bir Sanattır?* adlı kitabında, halk müziği terimini geleneksel müzik türü olarak değerlendirmiş ve konuyla ilgili, “Halkların kendine özgü toplumsal niteliklerinden kaynaklanan geleneksel müzik türüne halk müziği denir. Kırsal kökenli olan bu müzik türü, toplumların yaşam deneyimlerini ve beğeni biçimini dile getirir; yaratıcı gücünü kendi genel ortak anlayışı içinde temsil eder. Bu nedenle ‘geleneksel müzik’ kavramı dünyanın her yerinde ‘halk müziği’ ile özdeşleşmiştir.” ifadelerini kullanmıştır (Say, 2010: 203).

Halk müziği, halk kültürünü bünyesinde barındırır ve bu iki terim iç içedir. Halkı müziğinden ayrı düşünmek, onu geleceğinden, geçmişinden ve yaşam tarzından ayrı düşünmek demektir. Halk müziği, geleneksellik taşır, halka aittir, onun kendine özgü bir güzelliği vardır ve yöreden yöreye, toplumdan topluma değişiklik gösterir.

B. Kültür, Sözlü Kültür

Bir toplumun yaşama biçimi olan kültür, maddî manevî her türlü değeri kapsayan bir terimdir. Kültür, bulunduğu topluma aittir, yaşamış ve yaşamaya devam eden her milletin muhakkak bir kültürü olmaktadır ve millî özellikler taşımaktadır.

Kültür, hangi millete ait olursa olsun asla saf ve katıksız değildir. Her millet, muhakkak başka milletlerin kültürlerinden etkilenmiştir. Milletler arasında yaşanan etkileşimler ve diyaloglar neticesinde, aynı zamanda insan tabiatının esasta aynı oluşundan kaynaklı benzerlikler gösterse de az veya çok birbirlerinden farklıdır ve hiçbir zaman kültürler arasında birebir aynîleşme olmamaktadır. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü* adlı kitabının önsözünde, kültür unsurlarının zamanın ve çevrenin şartlarına bağlı olarak bazı değişiklikler gösterdiğini fakat ana vasıflarını daima koruduğunu ifade etmektedir (Kafesoğlu, 2014: 11).

Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* adlı kitabında kültürün, maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmek olduğunu ifade etmiş ve insanoğlunun elinden çıkma eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, alet vesairenin de kültür sahasına girdiğini belirtmiştir (Kaplan, 2014: 32).

Millî kültürün, kişinin millî kimliği olduğunu dile getiren Nevzat Kösoğlu ise, *Millî Kültür ve Kimlik* adlı kitabında, toplumların iman muhtevalarının ve üslûplarının, yaşama şartlarının ve biçimlerinin, güldükler şeylerin ve gülüş biçimlerinin, ağladıkları şeylerin ve yas tutuş biçimlerinin farklılıklar gösterdiğini ve bunun için, o kıvama ulaşan her kültürün zarurî olarak millî ve başkalarından ayırt edilebilir olduğunu ifade etmektedir (Kösoğlu, 2013: 17). Dursun Yıldırım *Türk Bitiği/Araştırma- İnceleme Yazıları* adlı kitabında, Nevzat Kösoğlu'yla benzer ifadeleri kullanmış ve millî kimliği belirleyen kültürün taşıyıcılarının sözlü ve yazılı ifade gelenekleri olduğunu belirtmiştir (Yıldırım, 1998: 37).

Sözlü kültür, yazının ve matbaanın gelişmediği ve iletişimin sadece konuşma dilinden ve sözden oluştuğu kültür sahasıdır. Bu dönemde bir metinden söz etmek olanaksızdır. Metin olmadığı içinde hafıza önem kazanmış ve insanlar kolay anımsayabileceği şeyler düşünmek zorunda kalmışlar ya da bunun için alternatif çözümler aramışlardır.

Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözin Teknolojileşmesi* adlı kitabında, sözlü kültürün düzenli bir şekilde hatırlanıp bilinebilmesi için anımsanabilir şeyler düşünmek gerektiğini belirtmiştir. Bir düşünceyi koruyup anımsama sorununa geçerli çözümün belleğe yardımcı olan ağızdan çıkmaya hazır düşünce biçimleri kullanmak olduğunu, düşüncenin ritmik, dengeli tekrarları ya da antitezleriyle, kelimelerdeki ünsüz ve ünlü seslerin uyumuyla, sıfatlar ve başka kalıpsal ifadelerle akması, herkesin sık duyup kolaylıkla hatırladığı, kolay hatırlanacak şekilde biçimlenmiş atasözlerinden oluşması ve belli izleklerle yerleştirilmesi gerektiğini de belirtmiştir (Ong, 1999: 49-50).

Sözlü kültür, bulunduğu toplumun ortak malıdır. Sözlü kültürü, kuşaktan kuşağa aktaran ve devamlılığını sağlayan toplumdur. Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği/ Araştırma-İnceleme* adlı kitabında sözlü kültürü ve yazılı kültürü karşılaştırmış ve sözlü kültürü teşkil eden unsurların, yazılı kültürü oluşturanlara nispetle millet hayatında daha geniş bir katılımcı kabule sahip olduğunu bu yüzden de fertlerin faaliyetleri üzerinde daha etkili olduğunu dile getirmiştir. Dursun Yıldırım ayrıca, sözlü gelenekte yer alan tamamen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurların, yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun, sözlü kültürün kapsamına alınacağını belirtmiştir (Yıldırım, 1998: 38-39).

Sözlü kültürün en önemli malzemelerinden biri türkülerdir. Türküler, yapılan açıklamalara ve tanımlara uygun olarak bakıldığında dilden dile söylenen ve kuşaktan kuşağa söz ile aktarılan, zaman zaman birtakım değişikliklere uğrayan ama yine de geçmişten gelerek günümüzle kültürel bir köprü kuran, içerisinde halkın günlük yaşamını barındıran sözlü kültür eserleridir. Türküler ile kültürü ayrı düşünmek olanaksızdır. Türküler, içinde barındırdığı kişi adları, yer adları, unutulmaya yüz tutmuş farklı ağızlara ait kelimeler ile sözlü kültür hazineleridir.

1. BÖLÜM

ÂDETLER VE UYGULAMALAR

1.1. Geçiş Dönemleri İle İlgili Âdet ve Uygulamalar

1.1.1. Doğum ve Doğum Sonrası İle İlgili Âdet ve Uygulamalar

1.1.1.1. Çocuk Sahibi Olmanın Önemi

Türk toplumunun en önemli sosyal yapısı olan ailede çocuk sahibi olmak önemli bir olgudur. Özellikle “erkek çocuk” soyun devamını sağladığı düşüncesi ile aileler tarafından öncelikli olarak istenen evlat olmuştur ve erkek bir çocuğa sahip olmak ailenin toplum içindeki statüsünü artırma yollarından biri olarak düşünülmüştür. Kız ya da erkek çocuğa sahip olmayanların ise Allah tarafından cezaya uğradığına inanılmıştır. En eski kültür örneklerimizden biri olan Dede Korkut hikâyelerinin yer aldığı, Muharrem Ergin tarafından yayına hazırlanan *Dede Korkut Kitabı 1* adlı çalışmada “oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlı kızı olmayanı Allah ta’âla kargayup¹tur, biz dahı kargaruz” (Ergin, 2014: 78) şeklinde yer alan ifadeler ile erkek ya da kız olsun çocuk sahibi olmanın önemi gösterilmektedir. Doğan Aksan da *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü* adlı kitabında, kadın kavramına değindiği cümlelerinde kadına verilen değer ve gösterilen saygının, o bir anne ise artmakta olduğunu ifade etmektedir (Aksan, 2015: 29).

Kırsal kesimlerde bir aile çocuk sahibi olamadığında öncelikle suçlu kadın olarak gösterilmektedir. Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi* adlı kitabında bununla ilgili olarak, erkeğin egemen olduğu yerlerde kusurun kadınlarda arandığını ve bundan dolayı kadının kendi başına birtakım yöntemlere başvurduğunu ve kısırlığını yok etmeye çalıştığını belirtmektedir. Sedat Veyis Örnek bu yöntemleri üç kümede toplamıştır: Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar (yatır, hoca, türbe, büyücü), Halk hekimliği kapsamına girenler (sıcak suya oturtma, bel çekme, kasık sarma, kasık çekme, rahime otlardan ilaç yapma), Tıbbi sağaltma alanına girenler (doktor, ebe, hastane) (Örnek, 2000: 132-133).

Türk halk hikâyelerinde, destanlarda ve masalarda çocuksuzluk ya da çocuk sahibi olmak isteme bir motif olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk sahibi olamadığı için üzüntü içinde olan bireyler derviş, Hızır, aksakallı dede gibi ulvî kişiler ve onların

¹ Gazap etmek

verdiği öğüt ya da elma ile çocuk sahibi olmaktadırlar. Örneğin, Şükrü Elçin'in *Kerem ile Aslı Hikâyesi* adlı çalışmasının, Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde bir padişah ile onun eğlencesi olan kişinin çocukları olmadığı için keder içinde oluşları anlatılmakta ve çocuk sahibi olabilmeleri için yolda karşılaştıkları dervişin onlara elma vermesi, elmayı da bölüşüp eşleri ile birlikte yemeleri gerektiğini öğütleyişi yer almaktadır (Elçin, 2000: 12).

Benzer durum birçok halk hikâyesinde bulunmaktadır. Ali Berat Alptekin'in *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* (1997) adlı kitabında, Kirmanşah Hikâyesi'nde Hurşit Şah'ın ve vezirinin dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olması (s. 183), Lâtif Şah Hikâyesi'nde dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 187), Âdil Şah Hikâyesi'nde Turan Şah'ın pîrin verdiği elma ile çocuğunun olması (s. 195), Melikşah ile Güllü Hân Hikâyesi'nde dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 196), Varaka ile Gülşah Hikâyesi'nde dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 200), Bey Böyrek Hikâyesi'nde aksakallı ihtiyarın verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 202), Şah İsmail Hikâyesi'nde Kandehar Şahı'nın dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 206), Elif ile Mahmut Hikâyesi'nde aksakallı ihtiyarın verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s. 212), Asuma ve Zeycan Hikâyesi'nde Kalece Hoş ile Derviş İsmail'in Hızır'ın verdiği elma ile çocuk sahibi olması (s. 219), Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olunması (s.236), Ali İzzet Hikâyesi'nde Ali İzzet'in "Gönül Bağı" adı verilen yeri yaptırdıktan ve orada herkese yiyecek içecek vermesiyle çocuklarının olması (s.239), Razınıhan ile Mahfiruze Hikâyesi'nde Hızır'ın kahramanlardan çocukları olması için cami ile çeşme yaptırmasını istediği ve bunun sonucunda çocukların olduğu görülmektedir (s. 286).

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen "Heveslik Eyledim Yavru Getirdim" adlı türküde, anne adayının dünyaya bir çocuk getirmeye heves ettiği ve bununla ilgili hayaller kurduğu görülmektedir. Anne adayının, heves ettiği gibi dünyaya bir çocuk getirdiği fakat yaşadığı bu güzel duygunun sanki bir hayal gibi kısa sürdüğü ve kurduğu hayallerin boşa gittiği ifade edilmektedir:

Heveslik eyledim yavru getirdim

O da hayalınan düşümüş meğer

Yavrumu gözümden ıramam dedim

Kurduğum hayallar boşumuş meğer

(C. 3: s. 107/ 1. Dörtlük)

1.1.1.2. Beşik

Çocukların belirli yaşlara kadar içerisine yatırılarak büyütüldüğü, sosyal ve ekonomik yapının durumuna göre ahşap ya da demirden yapılan eşyalara beşik denmektedir. Beşikler, sallanabilen küçük karyola şeklindeki yapılardır.

Beşik, Türk kültüründe ailelerin çocuk yetiştirirken kullandığı temel unsurlardan biri olmasının yanında çocuklar için ana kucağından sonraki sığınılacak ilk yerdir. Beşik, halk arasında yaşamın başladığı yer olarak ifade edilmekte ve insan ömrü anlatılırken “beşikten mezara” tâbiri kullanılmaktadır. Beşikler, bulunulan bölgenin özelliklerine, kişilerin yaşam şekillerine ve farklı kültür öğelerine göre değişik ağaç türlerinden, çeşitli malzemeler ve süslemeler kullanılarak yapılmaktadır. Hangi malzeme kullanılarak yapılırsa yapılsın amaç çocuğun rahat etmesidir. Çocuklar, beşiklere çeşitli kumaş ve örtülerle sarılıp bağlanmakta, beşik içerisinde düzgün bir şekilde durması amaçlanarak çocukların beşikten düşmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Bu işleme halk arasında “beşik belemek” denmektedir.

Beşiğin Türk tarihindeki yeri çok eskilere dayanmaktadır. Nitekim Yusuf Ziya Ortaç, *Beşik* adlı kitabında Mimar Sinan, Nedim, Nigârî, Hâfız Osman gibi Türk tarihine ve Türk medeniyetine fayda sağlamış kişilerin, Türk çinilerinin adsız ustalarının, Bursa kadifelerinin eşsiz dokuyucularının ve birçok önemli şahsiyetlerin bu geleneksel beşiklerde büyüüp geliştiklerini belirtmiştir (Ortaç, 1943: 3-4).

Gülbanu Koshenova, “Kazakistan ve Türkiye’deki Ahşap Beşiklerin Tarihi Sanatsal Özellikleri” başlıklı makalesinde, Orta Asya ve Anadolu’da beşik ile ilgili birçok örf ve âdetin olduğunu ifade ederek çocuğa beşik töreni düzenlendiğini belirtmiştir. Bu törende en önemli misafirlerin çocuğun annesinin tarafı olduğunu ve çocuğa başta beşik olmak üzere çeşitli hediyelerin getirildiğini ifade etmiştir (Koshenova, 2014: 156).

Toplumların modernleşmesine paralel olarak geleneksel beşikler yok olmaya başlasa da geçmişte toplumlar üzerinde bıraktığı izler türkülerde yaşamaya devam etmektedir. Gülbanu Koshenova, “Kazakistan ve Türkiye’deki Ahşap Beşiklerin Tarihi Sanatsal Özellikleri” başlıklı makalesinde Çorum’da ailelerin çocuğun sarılık hastalığına yakalanmasını önlemek için beşiğin baş kısmına sarı tülbent konulduğunu

ifade etmiştir (Koshenova, 2014: 157). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Hem Okudum Hemi de Yazdım” adlı türküde, yitip giden çocuğun bir daha bulunamayacağı belirtilerek, beşikte yatan çocuğa karşı sevginin büyüklüğü dile getirilmekte ve ona kurban olunacağı ifade edilmektedir:

El yazıya el yazıya

Duman çökmüş çöl yazıya (of)

Kurban olam kurban olam

Beşikte yatan kuzuya (vay)

(C. 2: s. 463/ 2. Dörtlük)

Beşiğe bezlerle sarılıp yatırılan çocuğun uyumasını sağlamak amacıyla beşik bir kişi tarafından sağa sola sallanmalıdır. Beşikte yatan çocuğu sallama işi genellikle ya anne tarafından ya da çocuğun büyük kardeşleri tarafından yapılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yar Sana Beşik Alayım mı” adlı türküde âşğın, sevdalısına beşik almak istediği ifade edilmektedir. Türküde geçen “Yar Sana Beşik Alayım mı? ” şeklindeki ifade ile beşiği genç kızların salladığı düşünülebilir. İncelenen türküde beşik sallama durumu “beşik ırgalama” olarak verilmektedir:

Ah nerelerime nerelerime

Limon şeker kıyarlar (da)

Kızlar beşik ırgalar

Onbeş karga bir olmuş (ta)

Ceviz dalı ırgalar

(C. 2: s. 771/ 1. Beşlik)

1.1.1.3. Ergenlik

Ergenlik, çocukluk dönemi ile yetişkinlik dönemi arasındaki geçiş dönemidir. Bu dönemde bireylerde psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik anlamda değişimler meydana gelmektedir. Psikolojik olarak birey, çocukluk ve yetişkinlik arasında kendi öz benliğini arayış içerisinde. Sosyolojik anlamda toplum içerisinde kendine yer edinme çabasında ve fizyolojik olarak ise cinsel kimliği ve vücudunda oluşan

değişikliklerle baş etme çabası içerisindedir. Mustafa Koç, ergenliği psikolojik açıdan ele aldığı “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri” başlıklı makalesinde ergenliğin kızlarda âdetle ve göğüslerin büyümesiyle; erkeklerde ise yüzde kılların çıkması ve sesin kalınlaşmasıyla başlayan 13-22 yaşlarını kapsayan gelişim dönemi olduğunu belirtmiştir (Koç, 2004: 233).

Ergenlik dönemi bireylerde psikolojik açıdan duygusal değişimlerin ve duygusal problemlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde bireylerde huzursuzluk, gelecek kaygısı, yalnızlık, çekingenlik, karşı cinse duyulan ilgi artmaktadır. Bu dönemde çoğu birey, ailesiyle çeşitli problemler yaşamaktadır.

Bezirgânlık bir meslek dalıdır. *Türkçe Sözlük*'te bezirgânlık, “tüccar, alışverişte çok kâr amacı güden kimse” şeklinde tanımlanmaktadır (2011: 326). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı Tinyaba köyüne ait olduğu tespit edilen “Tepe Başı Kirezler” adlı türkü, Zeynel Aslan tarafından söylenen erkek ağızlı bir türküdür ve türküde genç kızların bekârların halini bilmediği dile getirilmekte ve gençler için ergenliğin çok hoş olduğu ifade edilerek ergenlik bezirgânlığa benzetilmektedir. Bezirgânlık, yaptıkları meslek gereği satışını yaptıkları malları en iyi şekilde pazarlamaya çalışan kişilerdir. Ergenlik dönemindeki kızların vücutlarında ergenliğe bağlı olarak baş gösteren fiziksel değişimler sebebiyle toplum içinde göze gelmeye başlamaları bir nevî kendilerini topluma göstermeye ve beğendirmeye çalışma çabaları olarak düşünülebilir ve bu anlayış çerçevesinde, bezirgânlık ve ergenlik arasında bir benzetme olabileceği söylenebilir:

(hoynar hoynar) Depe başı gürgenlik

Ne hoş olur ergenlik

Ergenliği sorarsan

O da bir bezirgenlik

(C. 1: s. 268/ 2. Dörtlük)

1.1.2. Evlenme İle İlgili Âdet ve Uygulamalar

Evlilik, toplumların hayattaki en önemli geçiş dönemlerinden biridir. Neslin devamının sağlanması evlilik ile olmaktadır. Türkler, evliliği hayatları boyunca kutsal bir merasim olarak düşünmüşlerdir. Necdet Sevinç, *Türklerde Kadın ve Aile*

adlı kitabında evliliğin eski Türklerde, günümüzde olduğu gibi sosyal bir görev olduğunu ve bekârlığın ayıp sayıldığını ifade etmiştir (Sevinç, 2007: 113).

Türkler arasında evlilik genellikle görücü usulüyle olmuştur. Bazı durumlarda ise “beşik kertme” ile karşılaşmıştır. Beşik kertmenin ortaya çıkışında sosyo-ekonomik etmenler önemli olmuştur. Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi* adlı kitabında beşik kertme yoluyla çocukların hatta beşikteki bebeklerin nişanlandırıldığını ifade etmekte ve bunun temelinin ise bir aileye hısımlık kurmak isteyen bir ailenin var olan dostluklarını ve ekonomik ilişkisini pekiştirmek adına bir kimsenin yeni doğmuş kızına söz konusu ailenin oğlunu nişanlaması şeklinde olduğunu hatta bu bağın belirtisi olarak çocukların beşiklerine bir kertik yapıldığını beşik kertme adının buradan geldiğini de belirtmektedir (Örnek, 2000: 187). Muharrem Ergin tarafından hazırlanan *Dede Korkut Kitabı 1* adlı çalışmada da Pay Büre oğlu Bamsı Beyrek ile Pay Bicen kızı Banı Çiçek’in aileleri tarafından beşik kertme yapıldığı görülmektedir (Ergin, 2014: 8).

Beşik kertme şekliyle gerçekleştirilen nişan zaman içinde birtakım anlaşmazlıklara yol açabileceği düşüncesiyle olumlu karşılanan bir durum değildir. Örneğin, gençler evlilik çağına geldiklerinde birbirlerini istemeyebilir ya da aileler arasında zamanla bir husumet ya da anlaşmazlık ortaya çıkabilir ve nişan iptal olmak zorunda kalabilir.

Türk törelerinde genellikle geniş aile yapısı görülmüştür. Ancak günümüze gelindiğinde bu aile yapısı kendisini anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına bırakmaktadır. Evlenme, aile birliğinin temelinin atılması için gerekli olan bir merasimdir. Evlenme yaşına ve olgunluğuna erişen her birey evlenme düşüncesi içerisine girdiğinde bu durumu ailesine açmakta ve ailesinden bu durumla ilgili destek beklemektedir.

Evlilik birliğinin kurulması ve evlilik ritüelinin gerçekleşmesi birtakım hazırlıklar neticesinde olmaktadır. Öncelikli olarak bireylerin evlenme yaşına gelmiş olmaları gerekmektedir. Evlenme yaşına gelen bireyler, evlilik arzusunu aile büyüklerine belirtmekte ve onlardan kendileri için dünürcülük yapmalarını ya da uygun gördükleri kişileri dünürcü olarak bulmalarını istemektedir. Yapılan dünürcülük neticesinde olumlu yanıt alınırsa, sırasıyla kız isteme, söz kesme, nişan, kına ve düğün merasimleri gerçekleşmektedir.

Eski toplumlarda erkek ya da kızın eş seçme hakkı bulunmamaktaydı ve bu seçimi onlar adına aileler yapmaktaydı. Aileler ise, dünürcülük işine ilk önce kendi tanıdıkları ve bildikleri çevreden başlamakta, çocukları ve kendi aileleri için uygun olacağını düşündükleri kimselerden arayışa çıkmaktaydılar. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Ordu’nun Sokakları” adlı türküde, evlenmek isteyen âşığın düştüğü durum anlatılmaktadır. Türküye göre aşka düşen âşık, geze geze yorulmuştur ve anne ve babasından kendisini, vurulduğu güzel ile evlendirmelerini istemektedir:

(hey hey) Tabyanın yanlarında

Geze geze yoruldum

Anne beni evlendir

(Baba) Beni evlendir

Bir güzele vuruldum

(C. 2: s. 631/ 1. Beşlik)

1.1.2.1. Çok Eşli Evlilik

Çok eşli evlilik (poligami), erkeğin birden fazla kadınla yapmış olduğu evlilik şeklidir. Türk aile yapısında genellikle tek eşli evlilik görülmektedir. Necdet Sevinç, *Türklerde Kadın ve Aile* adlı kitabında, Türklerin İslâm’dan önce de, İslâmiyet’in kabulünden sonra da tek kadınla evlendiklerini, Oğuz Destanı hariç, Dede Korkut Oğuznâmelerinde de tek eşliliğin esas olduğunu ifade etmiştir. Necdet Sevinç, bu konudaki tek istisnanın ise hem beşik kertme nişanlısı Bânu Çiçek’le hem de Bayburt Meliki’nin kızı Parasan ile evlenen Bamsı Beyrek olduğunu belirtmiştir (Sevinç, 2007: 123). Ahmet Bican Ercilasun ise, “Oğuz Kağan Üzerine Bazı Düşünceler” başlıklı makalesinde, çok eşliliğin görüldüğü bir destan olan Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan’ın iki eşi olduğunu ve bunlardan ilkinin gökten inen ışığın içinden çıktığını diğerinin ise göl ortasında bulunan ağaç kovuğundan çıktığını dile getirmiştir (Ercilasun, 1991: 7).

Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları* adlı kitabında Türklerde tek evliliğin geçerli olduğunu, evin gerçek hanımının ilk eş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ilk eş razı olmadığı sürece erkeğin ikinci evliliğini yapamayacağını, birden fazla kadın almanın ancak ilk eşin kısır veya başka bir hastalığı olduğunda müsaade

edildiğini ve böyle bir durumla karşılaşıldığında da büyük hatunun görücülüğe gittiğini belirtmiştir (Gömeç, 2012: 34-35).

Ramazan Şeşen tarafından tercüme edilen İbn Fazlan'ın *Seyahatname* adlı çalışmasında, Hazar Hakanının sarayında yirmi beş tane kadının bulunduğu, bunlardan kiminin rıza ile kiminin zorla alındığı ve her birinin ayrı ayrı köşkü olduğu ifade edilmektedir (Fazlan, 2016: 81). Bu da gösteriyor ki Türk tarihinde Hanlara özgü olsa da çok eşlilik görülmüştür. M. de Mouradja D'ohson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında çok eşlilikle ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Pek az Müslümanın iki karısı vardır. Dörde kadar evlenen zenginlere de çok az rastlanır. Bütün kadınlara birden bakma güçlüğü, ev huzurunu bozma endişesi, hepsini birbiriyle geçindirmenin zorluğu ve nihayet ana babanın, evli erkeklere kız verme hususunda titiz davranmaları, şer' an câiz olmasına rağmen çok karılı hayatı önler. Çok defa da, erkek, ancak evli kaldıkları müddetçe eşinin üstüne evlenmemek şartıyla kız alabilir.” (y.t.y. : 206).

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Al Tavandan Belleri” adlı türküde iki âşığın gezmelere gitmesinden bahsedilmektedir. Ancak âşık, bu gezmeleri kimsenin duymamasını istemekte ve beğenmiş olduğu kızlarla annesinin kendisini evlendirmesini istemektedir. Türküde bir kızdan değil birden fazla kızdan bahsedildiği görülmektedir:

Bir taş attım sazlara
Gitti vurdu kazlara
Anne beni evlendir
İstedğim kızlarla

(C. 1: s. 26/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Perşembe ilçesine ait olduğu tespit edilen “Girebi Alayım mı Fadime'm” adlı türküde de çok eşli evliliğe vurgu yapıldığı görülmektedir. Türküde, bir yâr ile olunmadığı dile getirilmekte ve bir yâr daha almak istendiğini belirtilmektedir:

Girebi² alayım mı (Fadime'm)

² Orak benzeri kesici aygıt

Ormana dalayım mı

Bir yâr ilen olmuyor (Fadime'm)

Bir dahi alayım mı

(C. 1: s. 409/ 1. Dörtlük)

1.1.2.2. Dünürcü

Halk arasında evlilik çağına gelen erkeklerin ve bayanların evlenmesini sağlamak amacıyla aracılık yapan erkek ya da bayana “dünürcü” denmektedir. Dünürcü bir bakıma arabuluculuk yapmaktadır. Dünürcülük yapacak kişi her iki tarafı da iyi tanıyan ve hatırı sayılır kişilerden seçilmektedir. Dünürcü olarak, kız evinin yaşı itibariyle saygı duyup geri çevirmesini engellemek amacıyla özellikle yaşça büyük kişiler uygun görülmektedir. Bazı durumlarda dünürcülük yapmak için evlenecek kişilerin anne ve babaları da gitmektedir. Bu durum türkölere dünür göndermek, dünürcülük yapmak şeklinde geçmiştir.

TRT repertuarından, Çorum’un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Öte Dönder Ben Görmeyim Yüzünü” adlı türküde, yalanı yakalanan genç kızın, sevgilisi tarafından görülmek ve nazının çekilmek istenmediği ifade edilmektedir. Türküde âşğın, sevdiği kıza evlerinin adresini sorduğu ve kendisine dünür göndermeyeceğini dile getirerek, kızın babasından, kızını kendi rızasıyla vermesini istediği görülmektedir:

Evlerinin önü büyük bir dere

Kız kurban olayım eviniz nere (aman aman)

Dünür göndermedim kız baban vere

Bir yandan gel benim gülüm bu yandan (aman aman)

(C. 2: s. 641/ 2. Dörtlük)

1.1.2.3. Evlenme Yaşı

Türk törelerinde evlenme yaşı kurallarla belirlenmemiştir. Buluş çağına giren her birey evlenme hakkına sahip olmuştur. Eski Türklerden beri geç yaşta evlilik ve uzun süre bekârlık uygun görülmemiştir. Evlilik çağına gelen bekârların “Allah’ın emri Peygamberin kavli ile” bir an önce yuvalarını kurmaları istenmektedir. M. de Mouradja D’ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında evlilik

görevini yerine getirebilecek yaştaki bir kadının bekâr kalmasının Türk törelerine tecavüz gibi görüldüğünü ifade etmiştir (y.t. y. : 203).

Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi* adlı kitabında kızın ergin yaşa girmesinin, ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektirdiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini gösterdiğini ifade etmiş, erkek çocuğunsa aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve iş sahibi olmasının, evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçüt olduğunu ifade etmiştir (Örnek, 2000: 190).

Evlilik çağındaki bekârların tâlipleri çoğalmakta ve bir bekâr kıza birden fazla kişi tâlip olabilmektedir. Bekâr kızlar, sürmeler çekip, çeşitli eşyalarla süslenerek kendilerini karşı cinse beğendirme çabasına girmekte ve bu şekilde evlenme isteğini belli edebilmektedir. TRT Repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde bakıldığında evlilik için genel yaş ortalamasının on üç ile on beş yaşlar arası olduğu görülmektedir.

Halk arasında özellikle buluş çağına ermiş olan genç kızların evlenilecek olgunluğa geldiği düşünüldüğü için genç kızların kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri beklenmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Kırmızılım Kırmızılım” adlı türküde başında kırmızı örtü olan on üç, on dört yaşlarındaki genç kızın peşinde âşıkları olduğu ifade edilmektedir. Kırmızı rengin Türk kültürü içerisinde önemli ve anlamlı bir yeri bulunmaktadır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, adlı eserinde kırmızı rengin Türklerde düğün ve gerdek rengi olduğunu, 11. yüzyılda derlenen Türk şiirine göre de ağır başlı kızların kırmızı elbiseler giydiğini ifade etmektedir (Ögel, 1991/ VI: 419-420).

Kırmızısı başındadır

On üç on dört yaşındadır

Aşıkları peşindedir

(C. 2: s. 552/ 2. Üçlük)

Türklerde görücü usulü ile evlenme yaygın olduğu gibi severek evlenmeler de görülmektedir. Evlilik yaşına gelen gençler kendilerine uygun gördükleri kişilere gönlünü kaptırabilmektedir. Birbirlerine gönlünü kaptıran gençler mendil verme, bakış atma, el sallama gibi çeşitli davranışlarla karşı cinse olan ilgisini belli

etmektedir. TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hey Kargalar Kargalar” adlı türküde de “Şu derenin alıcı/ Kınalı parmak ucu/ Evlenmedik kızların/ Kabul olmaz orucu” şeklindeki ifadelerle evlenmeyen kızların oruçlarının kabul olmadığı dile getirilerek evliliğin dinî boyutunun vurgulandığı görülmekte ve on beşine giren genç kızların sevdiğine el salladığı ifade edilmektedir:

Hey kargalar kargalar

Ceviz dalı ırgalar

Onbeşine basan kız

Sevdiğine el sallar

(C. 2: s. 466/ 1. Dörtlük)

Evliliklerde önemli olan hususlardan biri de evlenecek olan bireylerin ve bu bireylerin ailelerinin birbirlerine denk olmasıdır. Bu durumu ifade etmek için halk arasında “davul bile dengi dengine çalar” atasözü kullanılmaktadır. Ailelerin birbirlerine maddî ve manevî denkliği, hayata bakış açıları ve değer yargılarının denkliği yuva kuracak bireylerin evliliklerinin daha sağlam olması açısından önemli bir durum olarak düşünülmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Karanfilin Filfli” adlı türküde, evlenme çağına gelen gencin güzel birini sevmesin diye köyden kovulduğu ifade edilmekte ve gencin, sevdiği kişiyi yaş olarak kendisine uygun gördüğü, bu uygunluktan dolayı da genç kızın, tam olarak kendisine göre olduğunu belirttiği görülmektedir:

Karanfilsin tarçınsın

Niye böyle hırçınsın

Ne büyüksün ne küçük

Tamam benim harcımsın

(C. 2: s. 523/ 3. Dörtlük)

Bireyler için uygun görülen evlilik yaşı bazı bölgelerde farklılık göstermektedir. Evlenen kişilerin yaşları küçük veya büyük olduğunda bulunulan bölgeye ve bölgenin değer yargılarına göre farklı tepkiler oluşmaktadır. Nitekim TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ekin Ektim Çöllere” adlı türküde, on beş yaşında olan birinin sevildiği ve bundan dolayı da

insanların diline düşüldüğü görülmektedir. Türküden yola çıkılarak Tokat'ın Reşadiye ilçesinde on beş yaşın evlilik için uygun görülmeyen ve küçük sayılabilecek bir yaş olduğu ve bu yaştaki bireylerin evlenmesinin toplum tarafından tepki ile karşılanacağı düşünülebilir:

Ekin ekim çöllere (de)

Biçtirmedim ellere

On beşinde yâr sevdim (de)

Ondan düştüm dillere

(C. 1: s. 302/ 1. Dörtlük)

1.1.2.4. Bekâret

Bekâret, saflık temizlik ve bozulmamışlık anlamına gelmektedir. Genellikle cinsellikle ilgili bir kavram olarak kullanılmaktadır. Toplum içinde bekâreti bozulmamış yani cinsel birliktelik yaşamamış erkekler için bâkir, kızlar için bâkire, kızıoğlan, kızıoğlan kız ve erden kelimeleri kullanılmaktadır. Bekâret kadın ve erkek olarak her iki cinsiyeti kapsayan bir kelime olmasına rağmen bu kelime toplum içinde kadınlar için kullanılan bir kavram haline dönüşmüştür. Türkler, evliliklerinin bâkire kızlarla olmasına büyük önem vermişlerdir. Bundan dolayı evlenirken kızların bâkire olmasına dikkat etmişlerdir. Orhan Türkdoğan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı* adlı kitabında, Türklerde bekâret anlayışının İslâmiyet'ten önce de mevcut olduğunu, Türklerin bâkire kızı “kapalı kız” diye nitelendirdiklerini, “kız” kelimesinin bile tek başına bâkire anlayışını yansıtabildiğini ifade etmiştir (Türkdoğan, 2008: 409).

Elif Gürsoy, “Kızlık Zarı Muayenesi/Bekaret Denetimi” başlıklı makalesinde, Dilek Cindoğdu'nun, “Bekaretin Yeniden Üretiminde Modern Türk Tıbbi, Bekaret Muayeneleri ve Bekareti Onarma Müdahalelerine Sosyolojik Bir Yaklaşım (1994)” başlıklı makalesinden bekâret ve namus kavramlarına Türk toplumunun bakışını göstermek açısından şu ifadeleri alıntılanmıştır:

“Türk toplumunun ahlak kurallarına ve namus anlayışına göre, kadınlar için evlilik öncesi cinsel ilişki kabul edilemez bir kavramdır. Aksi şekilde davranan genç kız, toplumun ahlak kurallarına bağlılığını yerine getirmemiş, hem kendini hem ailesini “lekelemiş” ve toplum içindeki statüsünü de kaybetmiş olur. Çünkü kadınlar için evlilik öncesi cinsel ilişki, “ayıp, günah ve yasak” tır”. (Alıntılaman, Gürsoy s.5, y.t.y).

Toplum içinde var olan namus kavramı çocukluktan itibaren bireylerin zihinlerine işlenmektedir. Bundan dolayıdır ki bir genç kız namusunu korumak için uğraşırken, evlenecek erkek aday da evleneceği genç kızların namuslu olmasına dikkat etmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Başındaki Yazmayı” adlı türküde de evlenmek isteyen birinin varlığı görülmektedir. Türküde evlenmek için bireye namuslu olup olmadığı sorulmakta ve evliliğin gerçekleşmesi için bireyin namuslu olmasının şart koşulduğu görülmektedir:

Tokat'tan mı geliyon da
Yâr sen Almus'lu musun
Ben sana varacağım da
Söyle namuslu musun

(C. 1: s. 118/ 2. Dörtlük)

Toplumun dayatmış olduğu kuralların dışına çıkmak sosyolojik açıdan çok tehlikeli olmaktadır. Birey toplumun değer yargılarının dışına çıktığında toplum tarafından dışlanabilmekte ve saygınlığını da yitirebilmektedir. Bir birey cinsel ilişkiye girmiş ya da farklı yollarla namusunu kaybettiği düşünülen birine gönlünde sevgi besleyebilir. Ancak birey bunu ifade etmekte dışlanacağı korkusuyla çekingenlik gösterebilir. TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Kaşların Karasına” adlı türküde, başkalarıyla birlikte olduğu varsayılan bireyin namusunu kaybettiği düşüncesiyle âşığı tarafından istenmeyişi ifade edilmektedir. İncelenen türküden yola çıkarak, Çorum'un Sungurlu ilçesindeki gençlerin namus kavramına önem verdiği ve toplum içinde namus zihniyetinin yerleşmiş olduğu düşünülebilir:

Haydi gülüm haydi haydi
Gözlerin beni baydı
Ellerinen olmuşsun
Bana yaraman gayrı

(C. 2: s. 531/ 1. Bağlantı)

1.1.2.5. Başlık

Evlenilecek kızın ailesine, erkek tarafının verdiği belirli miktardaki altın veya paraya başlık parası denmektedir. Kızlar, erkek evinden alınan başlık parası karşılığında bir bakıma kendilerini maddî açıdan güvence altına almakta ve bu para karşılığında evlendirilmektedir. Aksi bir durum olduğunda eşleri tarafından baba evine hiçbir hak talep edemeden gönderilecek olan kızlar, kendileri için verilen başlık parasının boşa gitmesini istemeyen eşleri tarafından gönderilmekten vazgeçilmektedir. Başlık parası eski Türklerde çok yaygın olan, günümüzde ise nadir olsa da özellikle kırsal bölgelerde varlığını sürdüren bir uygulamadır. Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü* adlı kitabında eski Türk geleneği olan “kalın” ın günümüzde başlık olarak yaşatıldığını (Aksan, 2015: 58), İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* adlı kitabında ise Osmanlı döneminde başlık geleneğine benzer olarak damadın kız tarafına “namzetlik akçesi” ödediğini ifade etmektedir (Ortaylı, 2009: 55).

Evliliğin sosyal bir görev olduğunu belirten Necdet Sevinç ise, *Türklerde Kadın ve Aile* adlı kitabında, kalın ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“Evlenecek delikanlı, kız tarafına “kalın” vermek mecburiyetinde idi. “kalın, kalıng, kalım” şeklinde bütün Türk lehçelerinde rastlanan bu müessese, karşılıklı bir akitti, yeni evlenenlerin hayatlarını tanzim etmeleri için yapılan bir yardımdı. Kadın, eğer boşanıp baba evine giderse, kalın olarak verilen mal iade edilirdi. Ancak, boşanmaya koca sebep olmuşsa, yani ocak erkek yüzünden sönmüşse kalın iade edilmezdi.” (Sevinç, 2007: 113).

Başlık parası, kızı büyüten aileye masraflarının ve emeklerinin bir karşılığı olarak verilmektedir. Başlık parası, erkek tarafından para, altın, mal mülk olarak ya da kız tarafının belirlediği herhangi bir ölçüt karşılığında ödenmektedir. TRT repertuarından, Tokat’ın Artova ilçesine bağlı Püget köyüne ait olduğu tespit edilen “Yıldız Dağı Yıldız Dağı” adlı türküde, peşine düşülen bir gelinden bahsedilmekte ve gelinin bir gülüşü için beş bin lira para ödendiği ifade edilerek başlık parası geleneğine vurgu yapılmaktadır:

Bende çıktım yârim (amman)

Bir gelinin peşine

Beş bin lira amman (amman sarı gelin)

Gelinin bir gülüşüne

(C. 2: s. 798/ 3. Dörtlük)

1.1.2.6. Kız Kaçırma

Türk topluluklarının genellikle görücü usulü ile evlilik yaptığı bilinmektedir. Ancak ailelerin evliliğe müsaade etmediği durumlarda çiftler kaçarak da evlenme yoluna gitmektedirler. Toplum nezdinde kaçan kız ve kaçarak evlenme hoş karşılanmamaktadır. Baba evinden sevdiği kişiyle evlenmek için kaçan kızın anne ve babasının sözünü dinlemediği ve bundan dolayı da evleneceği evin büyüklerini de dinlemeyeceği düşünülmektedir. Kız kaçırarak erkek ve evden kaçacak kız için en uygun vakit gece herkesin uykuda olduğu vakittir. Bireyler kimseyi uyandırmamak ve ailelerine yakalanmamak için oldukça yavaş ve sessiz hareket etmektedirler. Evden kaçmak için kimi zaman kapı kimi zaman da pencere kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Elma Aldım Bartın'dan" adlı türküde de çiftlerin ailelerinin, yapılacak evliliğe karşı olduğu bir durum olmalı ki çiftler tarafından, anne ve baba duymadan kaçma fikri düşünülmektedir:

Âşık atalım mı yâr yâr

Gülü satalım mı

Annen baban duymadan

Yâr bize kaçalım mı

(C. 1: s. 312/ 1. Bağlantı)

Aileleri tarafından evlenmelerine izin verilmeyen genç kızlar, bazen sevdikleri kişi tarafından kaçırıldığı gibi bazen de kendileri kaçıp sevdikleri kişilere gitmektedirler. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı Nebişi köyüne ait olduğu tespit edilen "Nebişi Dedikleri" adlı türküde de ailelerin evliliklerine karşı çıkması sonucunda adı Nazmiye olan bir kızın köyünden sevdiğine kaçtığı dile getirilmektedir. Ayrıca türküde, Nebişi köyündeki kızların özellikleri belirtilmiştir. Türküye göre köyün kızları ince bellidir ve kızlar da kaymak tadı bulunmaktadır:

Nebişi dedikleri

Siyedir yedikleri

Nebişi'tan gız kaçmış

Nazmiye dedikleri

(C. 2: s. 616/ 1. Dörtlük)

Kız kaçırma olayında çiftlerin rızasının olması çok önemlidir. Bazı durumlarda genç kızların, sevdiği kişi ya da sevmedikleri herhangi bir kişi tarafından zorla kaçırmaları olayı görülmektedir. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Emine'm Pazar mısın" adlı türküde, âşığı tarafından genç kıza, kendisiyle kaçmak isteyip istemediğinin sorulduğu ve genç kızın rızasının alındığı görülmektedir:

Emine'm Pazar mısın

Şeftali satar mısın

Şeftali şöyle dursun

Benimle kaçır mısın

(C. 1: s. 316/ 1. Dörtlük)

1.1.2.7. Bohça

İçerisine çamaşırların ve eşyaların koyulup sarıldığı köşeli bezlere bohça denmektedir. Bohça denildiği zaman genellikle akla evlilik çağındaki kızlar gelmektedir. Çünkü evlilik çağındaki kızlar çeyizlerini nakışlarla işledikleri bohçalara koyarak saklamakta ve evlenirken de bu bohçaları yanlarında götürmektedirler. Bohçaların düğün hazırlıkları sırasında da önemli bir yeri vardır. Evlenecek gençler arasında nişan merasimi gerçekleşeceği zaman yöreden yöreye ve bölgeden bölgeye değişmekte olan nişan bohçaları hazırlanmaktadır. Hazırlanan nişan bohçaları damat ailesi tarafından gelinin ailesine, gelinin ailesi tarafından da damadın ailesine verilmektedir. Bohçaların içerisinde gelin ve damadın yanı sıra aile büyüklerine de hediyeler koyulmaktadır. Nişan bohçalarının içerisinde koyulan malzemeler düğün sahiplerinin maddî durumuna göre değişkenlik gösterse de geline koyulan gecelik, parfüm, makyaj malzemeleri, terlik, çorap, cilt bakım seti ve damada koyulan parfüm, tıraş takımı, pijama seti, çorap, iç çamaşırı, terlik gibi malzemeler bohçanın ana malzemelerini oluşturmaktadır. Bohçalar eski Türklerde de önemli bir kültür unsurudur. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında bohça ile ilgili şunları ifade etmektedir:

"Bohça, Türklerin günlük ev hayatı ile kültüründe çok önemli yer tutmuştur. Kızların çeyizleri, büyükannelerin hatıraları, hep bohçaların içinde saklanırdı. Sandıkları, bir yerden diğer bir yere taşımak çok güç idi. Bu sebeple hafif bohçalar, eski Türk hayatında, çok daha değerli bir yer tutmuşlardı." (Ögel, 1991/ III: 275).

Bohçalar, çeşitli kumaş türleri kullanılarak farklı şekillerde yapılmaktadır. Kimi zaman genç kızlar tarafından nakışlarla işlenmekte ve kumaş boyalarıyla boyanarak çeşitli şekillere getirilmektedir. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ceniki'den Duttum Darı” adlı türküde de eşi zalim olarak nitelendirilen kadının bohçasının, bir bez parçası olan mendilden yapıldığı görülmektedir:

Mendilden bohçası var (hop dini nam dina nina nina nam)

Bir zalım kocası var (yâr nina nam nina nina nam)

Kız mendil mendil mendil (hop nina nam nina nina nam)

Kaldır kolların indir (yâr nina nam nina nina nam)

At boynuma dolandır (hop dini nam dina nina nina nam)

(C. 1: s. 201/ 2. Beşlik)

1.1.2.8. Nişan

Kelime anlamı olarak nişan, “iz, belirti, işaret” demektir. Bu bağlamdan bakıldığında nişan kelimesinin anlamı ile nişan töreni uyuşmaktadır. Çünkü nişan töreni ile evlenecek çiftler bir bakıma “işaretlenmiş” olmaktadır. Nişan töreninde çiftlere takılan nişan yüzükleri de uygulamanın somut ifadesidir. Tören sonunda evlenecek çiftlere “nişanlı” adı verilmektedir. Nişan töreni ile birlikte evlilik yolundaki ilk resmî adım atılmış olur. Nişan, evlenecek çiftlerin düğünden önce yaptığı bir tören ve ön akittir. Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* adlı kitabında, nişan töreninin daha çok gelişmiş Batı Türklerinde yayıldığını, beşik kertme nişanlıların da, ergenlik çağına gelince, ikinci defa yeniden nişanlandığını ve Dede Korkut'ta da Bey Beyrek'in nişanlısı Banu Çiçek'e yeniden yüzük taktığını ifade etmektedir (Ögel, 2001: 266-267).

Nişan töreni gerçekleştiğinde hem çiftler hem de aileler birbirlerine söz vermiş olmaktadır. Artık bu söz ile birlikte dışarıdan gelebilecek başka tâliplere karşı aileler dikkatli olmakta ve tâlipleri geri çevirmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ohtap Bellerinden Geliyor Posta” adlı türküde, sevdiği kızın düşmanıya nişanlandığını öğrenen âşığın durumu anlatılmaktadır. Bu durumla karşılaşan âşığın ise sevdiğine karşı düşmanını

kötülediği ve sevdiği kişinin kendisiyle nişanlı olması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir:

Anahtarın başına da

Tak beline beline

Gız nişanlın çok kötü de

Ben olayım yerine

(C. 3: s. 148/ 2. Bağlantı)

1.1.2.9. Kına Gecesi

Kına ağacının kurutulup toz hale getirilmesine kına denmektedir. Kına yakma ise, bu tozun suyla karıştırılarak kıvamlandırılıp vücudun belirli bölgelerine sürülmesidir. Halk arasında ele, ayağa, saça kınalar yakılmaktadır. Kınanın rengi açık yeşildir, suyla karıştırıldığında koyu yeşil olmakta ancak kına sürülen yerler kırmızıya renge dönüşmektedir. Genellikle kına akşamları yakılmakta ve sabah olduğunda yıkanmaktadır. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında, kınanın Arapça “hinâ” dan Türkçeleştirildiğini ve Türk kültüründe kızların, kadınların avuçları, el parmak ve tırnaklarının yanı sıra ayak parmak ve tırnaklarının da kına ile boyandığını ifade etmektedir (Koçu, 1967: 157).

Kına, saflığın, temizliğin ve adanmışlığın sembolüdür. Kadınlar kına yakılarak kendilerini eşlerine adanmış olurlar. Gelin olacak kızlara düğün gününün bir gün öncesinde kına yakılır ve eğlenceler düzenlenir. Bu eğlenceye “kına gecesi” adı verilir. Kına yakılmadan gelin olanlara toplum nezdinde iyi niyetle bakılmaz. Bundan dolayı evlenecek erkeklerde sevgililerinin kınalanıp gelin olarak, kendilerine gelmesini isterler. Kına gecesi sadece bayanlar arasında yapılırken, bu gelenek zamanla bozulmaya uğramış ve günümüze gelindikçe kına gecesine bazı yörelerde erkeklerinde dâhil olmaya başladığı görülmüştür.

Kına gecelerinde, özellikle duygusal müzikler çalınır türküler söylenerek gelin olacak kız ağılatılmaya çalışılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ocağa Koydular Yufka Sacını” isimli türküde, gelin olan birinin kınasının yakılmak üzere karıştırılıp çamur haline getirildiği ve kınasının yakılıp gurbet ele götürüldüğü aktarılmaktadır:

Gınamı gardılar (da gız annem) çamur (da) ettiler

Yollara döktüler (de gız annem) demir (de) ettiler

Beni gurbetelede (gız annem) alıp (da) gittiler

(C. 2: s. 623/ 2. Üçlük)

Mehmet Yardımcı, “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Kına” başlıklı makalesinde, kına yakmanın Türk kültüründe özenle korunan geleneklerden biri olduğunu, Türklerin, kesilecek kurbanlarına, askere gidecek oğullarına ve gelin olacak kızlarına kına yaktığını, ayrıca kına yakma âdetinin, İbrahim Peygamber’in oğlu Hz. İsmail’i kurban edeceği sırada gelen kınalı koçtan geldiğini belirtmektedir (Yardımcı, 2009: 1-2). Gülten Kurt ve Bilge Karaöz, *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı* adlı çalışmasında yer alan “Kına Geleneği- Kına Gecesi” başlıklı yazısında kına yakma geleneğinin düğünlerdeki yerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Kültürümüzde, kadın ve kızlarımızın süslenmesinde kına tarih boyunca önemli rol oynamıştır. Gelin olacak kıza, güzel olsun, adet yerini bulsun, gelin ve damat olduğu belli olsun, süslensin, sevensin diye kına yakılırken, genç kızlıktan kadınlığa geçişte, bakireliğin simgesi olarak, ailesine söz getirmeden gelin olduğu ve ayrılığı ifade ettiği için de kına yakılmaktadır.” (Kurt, Karaöz, 2009:227).

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Dost Kıyılarından Mercandan” adlı başka bir türküde ise bayramın gelişiyile birlikte kına yakılan kızlar görülmektedir. Türküde, “Dam başında duran kız/ Bayram geldi donan kız/ Yıldı kurban bir olur/ Canım sana kurban kız” şeklindeki ifadeler ile âşık tarafından sevgiliye bayramın gelişinin hatırlatıldığı görülmekte, aşağıdaki dizelerde ise âşığın sevgili için kına aldığı ve sevgilinin de kınayı yaktığı görülmektedir:

Ayna aldım bakındı

Kına aldım yakındı

Nazlı yârin yoluna

Zincirleri takındı

(C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük)

1.1.2.10. Dügün Merasimi

Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü* adlı kitabında, düğün kelimesinin, düğümlemek anlamına gelen “tüg” eyleminin türevi olan “dügüm” anlamında olduğunu ifade etmekte ve “tügün” ün, düğün biçimiyle bugüne kadar gelmiş olup evlenenleri birbirine bağladığı düşüncesiyle yapılan şenlikli toplantılar için kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Aynı zamanda Doğan Aksan, Eski Anadolu metinlerinde toy ve düğün kelimesinin metinlerde birlikte kullanıldığını da belirtmektedir (Aksan, 2015: 61-62).

Evlilik toplum hayatını etkileyen en önemli geçiş törenlerinden biri olarak görülmektedir. Bundan dolayı bireyler evlilik yolunda düğün hazırlıklarına ve düğün merasimine çok dikkat ederler. Düğün merasiminin kusursuzluğu ve görkemi aileler için gurur kaynağıdır. Düğün evlerinde maddî imkânlarla göre yöresel yemekler yapılmakta, insanları düğüne davet etmek için okuntular okutulmakta ve davul zurna çalan en güzel çalgıcılar tutularak ortam şenlendirilmektedir.

TRT repertuarından, Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen “Peştemal Tezgahına” adlı türküde, “Peştemal tezgahına/ Canum çıkayı canum/ Gideceğüm gocaya/ Oturacağım hanum” mısralarıyla genç kızın peştemal tezgâhında çalışmaktan yorulduğu ifade edilmekte ve evinde hanım olarak oturmak, rahat bir yaşantı sürmek istediği için evlenmek istediği dile getirilmektedir. Türküye göre genç kız için evlilik bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Genç kızın, düğün edip gününü şenlendireceği ve sevdiğine kavuşursa dünyaların kendisinin olacağı ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Ederum düğünümü

Şenleturum günümü

Dünyalar benim olur

Alırsam sevduğümü

(C. 2: s. 650/ 2. Dörtlük)

1.1.2.11. İç Güveyi

Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü* adlı kitabında “güveyi (güvey)” kelimesinin, Türkçenin en eski sözcüklerinden biri olup çoğunlukla gelin sözcüğü ile birlikte anıldığını söylemekte ve kelimenin yerini zaman zaman

Farsça'dan alınan “damat” kelimesine bıraktığını ifade etmektedir (Aksan, 2015: 73). *Türkçe Sözlük*’te de iç güveyi “damat” olarak ifade edilmekte ve eşinin evinde oturan kişi anlamına gelmektedir (2010: 1145). Genellikle maddî olarak durumu kötü olan damatlar iç güveyi olmayı kabul etmektedirler. İç güveylik, Türk toplumunun hoş karşıladığı bir durum değildir. Çok yaygın olmamakla birlikte örnekleri görülebilmektedir.

Muharrem Ergin’in, *Dede Korkut Kitabı I* adlı çalışmasında yer alan “kül depeçük olmaz, güyegü oğul olmaz” şeklindeki ifade ile güveyinin oğul olamayacağı dile getirilmektedir (Ergin, 2014/ I: 74). TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” adlı türküde de güveyi “gelin” anlamında kullanılmıştır. Türküde Zilha gelinin Kızılırmak’ta kaybolduğu anlatılmaktadır:

Ey Kızılırmak bırakmamış huyunu

Kurban ettik sürüleri koyunu

Göremedim güveyinin boyunu

N’ettin Kızılırmak Zilha³ gelini

(C. 1: s. 33/ 3. Dörtlük)

1.1.2.12. Gelin ve Gelin Duvağı

Evlilik merasimi için süslenen kızlara “gelin” ismi verilmektedir. Bu isim bazen düğün gerçekleşikten sonra yeni evlenmiş kızlar için kullanılırken, bir eve gelin olarak gelen kişiler için de uzun yıllar kullanılmaya devam edilen bir kelime olmuştur. Evlenecek genç kızlar için gelin oldukları gün çok önemlidir. O gün evlenecek kızlar her zamankinden farklı bir şekilde özenle hazırlanmakta, kızlara kınalar yakılmakta, sürmeler çekilmektedir. TRT repertuarından, Samsun’un Bafra ilçesinin Çağsur köyüne ait olduğu tespit edilen “Al Eline Galemi” adlı türküde, güzel ve mert kişilerin sevilmesi gerektiği ifade edilmekte ve gelinleri olması istenen kızın değerinden ve güzelliğinden dolayı altına benzetildiği görülmektedir:

İndim dere dibine

Dere dibi düzümüş

³ Bir kadın adı, Zeliha

Gelin deyi sevdiğim

Altın gibi gızımış

(C. 1: s. 23/ 2. Dörtlük)

Duvak, *Türkçe Sözlük*'te, “gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü” olarak tanımlanmaktadır (2010: 727). Reşat Ekrem Koçu ise *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında, duvak kelimesini gelinin yüzünü örten tül olarak tanımlamıştır. Duvakların geçmişte beyaz renkli ve telli olarak kullanıldığını, baştan dizlere kadar uzandığını, şehirlerde ve kasabalarda beyaz tül den yapıldığını ancak günümüze gelindiğinde kırmızı olan duvakların tercih edildiğini de belirtmiştir (Koçu, 1967: 97).

Nerin Köse, “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği” başlıklı makalesinde eski Türklerde, duvağın kırmızı renkli olduğunu, hatta gelinin ve damadın düğünde giydikleri kaftanın da kırmızı renkten yapıldığını ifade etmektedir. Nerin Köse ayrıca, Türklerin İslâmiyet'e geçişi ile birlikte duvağın genç kızlığın ve bekâretin sembolü sayıldığını, bâkire olmayanların duvak takmalarının olumsuz yorumlandığını, Türk düğünlerinde gerdekten sonra “duvak geleneği” adı altında da bir tören düzenlendiğini belirtmektedir. Köse'ye göre bu tören genç kızın bekâretinin göstergesidir ve günümüzde bu gelenek bazı bölgelerde yaşamaktadır (Köse, 2003: 92-106).

TRT repertuarından, Samsun'un Havza ilçesinin Aşağı Yavcuk köyüne ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” adlı türküde de genç kızlığın ve bekâretin sembolü olan kırmızı/al rengin bir gelini betimleme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca duvaklarda kullanılan telin, gelinin oyalı çevresinde kullanıldığı da ifade edilmektedir. Bu türküde oyalı çevrenin telli duvak yerine kullanılmış olduğu düşünülebilir.

Nice yiğitlerin beli büküldü

Nettin Kızılırmak allı gelini

Çevresi oyalı telli gelini

(C. 1: s. 32/ 1. Üçlük)

Duvak yapımında çeşitli kumaşlar kullanılmaktadır. Türkülerden yola çıkarak genel anlamda en çok tülün tercih edildiği söylenebilir. TRT repertuarından, Tokat'ın

Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Evleri İki Katlı” adlı türküde, “Evleri iki katlı/ Yâr geliyor kıratlı/ Almus’tan bir kız sevdim/ Hem güzel hem kıymatlı” mısralarıyla sevgiliye verilen değer gösterilmektedir. Türküde, sevda çekmekten yorulmuş olan sevgilinin, evinin konak ve tülünün de duvak yapıldığı ifade edilmektedir:

Evini konak yapmış

Tülünü duvak yapmış

Yâr bizi davet eder

Yemeğe kaymak yapmış

(C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük)

Nerin Köse’nin “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği” başlıklı makalesine göre “duvak” nikâhtan önce gelinin beline bağlanan gayret-bekâret kuşağı ile de aynı anlama gelmektedir. Kızın babası, dayısı, ağabeyi “duvak” ı örterlerken bir anlamda kızın üzerindeki velayet haklarını da damada teslim etmiş sayılırlardı (Köse, 2003: 93). TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Görünür Melet Çayı” adlı türküde de damadın duvak almaya geldim demesinin bu anlayış ile örtüştüğü düşünülebilir:

Geldim damat olmaya

Gız duvağın almaya

Yârim gelin oluyor

Başlarum ağlamaya

(C. 1: s. 424/ 3. Dörtlük)

1.1.2.13. Nikâh

Nikâh, evliliğin resmîyet kazandığı bir uygulamadır. Evlenecek çiftler birbirlerine vermiş oldukları sözü resmîyete dökmek amacıyla nikâhı uygulamaya koymaktadırlar. Resmî nikâh ve imam nikâhı olmak üzere iki çeşit nikâh töreni yapılmaktadır. Resmî nikâh töreni, bir kuruma bağlı olan devlet çalışanı tarafından yapılırken, imam nikâhı din görevlisi tarafından ev ortamında yapılmaktadır. İmam nikâhı için gelin, damat, imam ve iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahide, resmî

nikâhta da gelin, damat, nikâh memuru ve cinsiyeti önemli olmayan iki şahide ihtiyaç vardır.

İster imam nikâhı olsun, ister resmî nikâh olsun nikâh merasimini gerçekleştiren kişiler bu işlemi belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirmektedirler. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Sabah Oldu Gaynanam Geldi” adlı türküde gelinin, akşam yemeği olarak pişireceği ciğeri kedilere kaptırdığı için eşinin ailesi tarafından suçlandığı dikkat çekmektedir. Bu olay sonunda imamın, gelinin nikâhının iki kuruş on para olduğunu hatırlattığı, geline iki kuruş on paralık biri olduğunu ve daha dikkatli olması gerektiğini vurguladığı görülmektedir. Ayrıca bu türküde kadının değerinin ne kadar düşük olduğu da ortaya konulmaktadır:

Yatsıda sonu imam geldi
Bu ne hal gelin hanım dedi
İmam efendi ciğeri kediler yedi
İki kuruş on para nikahın dedi

(C. 2: s. 661/ 5. Dörtlük)

1.1.3. Ölümle İlgili Âdet ve Uygulamalar

Ölüm, insan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden biridir. Ölümle, dünyaya gözlerini kapayan kişi sevenleri tarafından sonsuzluğa uğurlanmaktadır. Bu uğurlama sırasında çeşitli âdetler ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. İlk Türklerden itibaren gerçekleştirilmeye başlanan uygulamalar günümüze kadar birtakım değişikliklerle birlikte gelmiştir. Ölüm, insana dünyanın geçiciliğini göstermektedir. İnsan yoktan var olur, doğar, büyür, gelişir ve geldiği yere geri döner. Can bedene misafir, beden dünyaya misafirdir. Gün geldiğinde can bedenden, beden dünyadan ayrılacak ve geldiği yere geri dönecektir. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine bağlı Kervansaray köyüne ait olduğu tespit edilen “Hak Muhammet Ali Göndermiş” adlı türküde de canın tene konuk olduğu ifade edilerek her şeyin bir sonu olduğu vurgulanmaktadır:

Hak Muhammet Ali göndermiş (bana yârim)
Hünkâr Hacıbektâş Veli göndermiş (bana ey)
Şu dünyada can da tene bir konuk

Muhammet meydanı kabul et isteyince (meydanı bana ey)

(C. 2: s. 442/ 1. Dörtlük)

Dünya ve dünya içindeki her şey geçicidir ve bir sonu bulunmaktadır. Dünya insanların sınav yeridir ve insanlar burada çeşitli zorluklarla karşılaşarak sınavlara tabii olmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Tabya'nın Daşları” adlı türküde, dünyanın geçiciliğinin farkında olduğu görülmektedir ve yalancı dünya kendilerine verilse de istenmediği ifade edilmektedir:

Hop tirnayı tirnayı (da)

Gel oynayı oynayı

Verseler de istemem (de)

Şu yalancı dünyayı

(C. 2: s. 745/ 1. Bağlantı)

1.1.3.1. Ölüm

Ölüm, dünyadaki hayatın sonu iken sonsuz âhiret hayatının başlangıcıdır. Halk arasında sürekli olarak dünyanın geçiciliği ve âhiret hayatının sonsuzluğu vurgulanmaktadır. İnsanlar, fâni olduklarının ve ölümün Allah'ın emri olduğunu bilmekte ve ölüme karşı tam bir teslimiyet yaşamaktadırlar. Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* adlı kitabında, ölümden kaçılmayacağını tüm insanlıkla birlikte en eski Türk halklarının da bildiğini ifade etmekte ve Yakut halklarının her şeyin bir ruhu olduğuna ve öleceğine inandıklarını, ayrıca bir kişi toplum kurallarını keyfi olarak bozarsa daha doğrusu kurallara ve tabulara karşı gelirse ölümün o kişiye ceza olarak verilebileceğine de inanmakta olduklarını belirtmektedir (Tryjarski, 2012: 92).

Her daim ölüm düşüncesiyle yaşamlarını devam ettiren kişiler, bu düşüncelerini doğrudan ifade ettikleri gibi kimi zaman da dolaylı yoldan aktarmaktadırlar. TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Halimi Arzettim Dağlara Taşa” adlı türküde, “götürmüyo bu gam yükünü” ifadesiyle dertlerin çok olduğu ve bu dertleri taşıyacak dermanın kalınmadığı belirtilmektedir. Ayrıca türküde ölümün geldiği düşünülmekte ve ölümün gelişi “ecel bıçağının gelişi” olarak ifade edilmektedir:

Ahiş Haydar der ki ahır çağı (efendim Aloğlu gülyüzlüm piroğlu)

Bilenmiş geliyor ecel bıçağı (sevdiğim efendim)

Gökyüzünde uçan posta uçağı (efendim Aloğlu gülyüzlüm piroğlu)

Dedim götürmüyor bu gam yükünü (sevdiğim efendim)

(C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “El Vurup Yaremi İncitme” adlı türküde ise, dünyanın faniliği ve yalanlığı anlatılırken, dünyanın can ile cananı aldığı söylenmekte ve Azrail görevi dünyaya yüklenmektedir. Türküye göre dünya can alan kişi ve bireylerin ölüm sebebidir:

Vay dünya dünya fânisin dünya

Vay dünya dünya yalansın dünya

Can ile canâanı alansın dünya

Aşk ile pervane dönersin dünya yalansın dünya

(C. 1: s. 304/ 1. Bağlantı)

1.1.3.2. Ölüm Anı ve Sonrası

Türkler, ölüm anında ve sonrasında bir takım uygulamalar yapmışlardır. İslâmiyet'in kabulü ile birlikte yapılan bazı uygulamalar İslâmîleştirilmiştir. Ölüm ile ilgili İslâmî kavramlar ortaya çıkmış ve halk tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Azrail, cennet bahçesi, cennet, huri, cennet kapısı, Firdevs-i cennet, Firdevs-i 'âlâ Orta Karadeniz türkülerinde tespit edilen bazı kavramlardır. Ölüm anında, kişinin benzinin solması, sararması ve vücudunun soğumaya başlaması gibi bir takım fiziki değişiklikler meydana gelmektedir. Halk arasında ölüm döşeğinde olan kişilerin başucunda Kuran-ı Kerim'den dualar ve özellikle Yasin Suresi okuma geleneği vardır. Bu şekilde ruhun bedenden çıkmasının kolaylaşacağına ve ölen kişinin imanlı bir şekilde âhirete gideceğine inanılmaktadır. Azrail, ölüm anında gelen bir melektir. Ölüm zamanı gelen kişilerin canını almakla görevlidir. Eğer ölen kişi imanlı biri ise, ona Azrail'in iyi bir şekilde, ölen kişi kötü huylu ise Azrail'in kötü bir şekilde görüneceği inancı hâkimdir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma” adlı türküde, her yüze

gülenen dost sanılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Türküde bahsi geçen sevgilinin saf, masum ve kandırılmaya müsait pasif biri olduğu düşünülmekte ve onun Azrail olsa da hiç kimsenin canını alamayacağı ifade edilmektedir:

Yürü güzel yürü (de) yol alamazsın (he heh he)

Azrail olsan (aman) can alamazsın

Elesen dünyayı (da) galbura goysan (he heh he)

Benden muhabbetli yâr bulamazsın

(C. 2: s. 812/ 2. Dörtlük)

Ölen kişinin dünyadaki yaşantısına ve Allah'a imanına göre cennet ya da cehenneme gideceğine inanılmaktadır. İskender Pala'ya göre cennet, "gölgelik bahçe" anlamına gelmektedir ve müminlerin gideceği yerdir. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında İskender Pala, cennetin sıfatları, isimleri ve derecelerini şu şekilde sıralamıştır:

"Dâru'n-naîm, cennetü'l-me'va, dâru'l-hayevân, makâmu'l- emin, cennetü'l-firdevs gibi sıfat ve isimler, cennetin dereceleri gibi, adlarını da gösterirler. İnanışa göre cennet Arş'ın sağ yanındadır. Sekiz kapısı bulunmaktadır. 'Cennet, Huld, Me'va, Naîm, Âliye, Adn, Firdevs, Dâru's- Selâm ve Hayevân' şeklinde 8 cennet sıralanmıştır." (Pala, 2011: 88).

Ölen kişi için cennette sonsuz nimetler ve eşi benzeri olmayan güzellikler olduğuna, cehennemde ise akla hayale gelmeyecek azaplar olduğuna inanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki insanlar günahattan kaçınmaya çalışıp sonsuz nimetlerin bulunduğu cenneti kazanmaya çalışmaktadırlar. Şiirlerde ve türkülerde cennet güzelliklerle dolu bir bahçe olarak tasvir edilmektedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Bugün Ben Bir Güzel Gördüm" adlı türküde cennet bahçesi içerisinde bulunan bir sevgili ve cennet bahçesinin güzellikleri tasvir edilmektedir. Türküye göre sevgili cennet sarayındadır ve sevgilinin güzelliğinden dolayı âşğın gözleri kamaşmaktadır. "Salındı bahçeye girdi/ Çiçekler selâma durdu/ Mor menekşe boyun eğdi/ Gül kızardı hicabından" mısralarıyla cennetin içerisinde çiçeklerin bulunduğu ve bu çiçeklerin sevgilinin güzelliğinden dolayı utandığı ifade edilmektedir. Sevgilinin güzelliğini betimlemek için cennet ve cenneti anlatan ifadelerin kullanıldığı bu türkünün aşağıdaki mısralarında ise, cennet bahçesinin

kapısı olduğu ve kapının dallardan olduğu dallarda ise bülbüllerin tstğ belirtilmektedir:

Bahçenin kapısı daldır

Dalında ten bülbüldür

Emrah'ta bir edna kuldur

Bağışla geç günahından

(C. 1: s. 184/ 4. Dörtlük)

Cennet, divan şirinde sevgilinin bulunduğu yer olarak anlatılmaktadır. Sevgili bulunduğu her yeri cennete viren ve cennet içerisinde bulunan bir gl olarak tasvir edilmektedir. Nitekim TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım" adlı türküde, sevgilinin cennetin altıncı katı olan Firdevs-i Ala'nın gl olduğu ifade edilmekte ve sevgilinin kokusuna doyulmayacağı belirtilmektedir:

Mrayı⁴ olanlar bu sırra ermez

Göğsünde iman olan aşığa kıymaz

Yanına yaklaşan kokuna doymaz

Firdevs-i alanın da gl byl' olur

(C. 1: s. 331/ 3. Dörtlük)

Ölen kişinin mezara koyulduktan sonra Allah ile baş başa kalacağına ve Allah'ın divanında sorguya çekileceğine, kişinin günahlarının ve sevaplarının tartıldığı bir mizanın kurulacağına inanılmaktadır. TRT repertuarından, orum iline ait olduğu tespit edilen "Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan" adlı türküde, "Fırsat elde iken bir amel kazan (oy oy) / Gl cemalin birgün solsa gerektir (oy oy)/ Zevkine aldanma tapma dünyanın (oy oy)/ Dünya malı burda kalsa gerektir (oy oy gerektir)" mısralarıyla dünyanın geçici bir yer olduğu dile getirilmekte ve bireyin dünya hayatında doğru ve dürüst olup sevap kazanmaya uğraşarak yaşaması gerektiği vurgulanmaktadır. Türküde, dünya hayatının sonunda olacaklar ise şu şekilde ifade edilerek bir bakıma insanlar uyarılmaktadır:

⁴ İki yüzlü

Yarın hakkın divanına varılır (oy oy)

Ruz-i mahşer günü sual sorulur (oy oy)

Günahın tartarlar mizan kurulur (oy oy)

Orda haklı hakkın alsa gerektir (oy oy gerektir)

(C. 1: s. 361/ 2. Dörtlük)

1.1.3.3. Cenaze Töreni

Cenaze töreni, ölüm anında başlamakta ve ölenin defnedilmesinden sonraya kadar devam etmektedir. Törenin uygulanmasında bireyin bağlı olduğu dinin gelenekleri ve bulunduğu toplumun ritüelleri uygulanmaktadır. Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* adlı kitabında, İslâm kültüründe ve özellikle Anadolu Türklerinde ölünün gözlerinin kapatılıp çenesinin bağlandığını, başının kibleye çevrildiğini, bacaklarının bitleştirilip ellerinin göğsünün üzerine konulduğunu, çarşafının değiştirilip pencerelerinin açıldığını, ölünün yıkanıp kefenlendiğini ve odasının aydınlatıldığını, göbeğinin üzerine kemer ya da sıklıkla bıçak, makas gibi küçük objeler veya demirden ya da bakırdan yapılmış eşyalar konulduğunu ifade etmektedir (Tryjarski, 2012: 146).

Ölen kişi için gerekli ritüeller uygulandıktan sonra, ölü tabuta konulmakta ve tabutun üstüne, “Her nefis ölümü tadacaktır” ayetinin yazılı olduğu yeşil bir örtü örtülmektedir. Yeşil rengin İslâmiyet’te ayrı bir yeri vardır. Reşat Genç, *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* adlı kitabında yeşil rengin İslâmiyet ile birlikte Hz. Peygamber’in üç sancağından birinin rengi olarak manevi bir anlam kazandığını ve Müslüman Türklerin hayatında önemli bir hale geldiğini belirtmektedir (Genç, 2009: 30). TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen ve dünya malından hayır gelmeyeceği vurgulanan “Tek Kapıdan Çıktım Yüzüm Peçeli” adlı türküde, mezarının Amasya’nın 7 km uzağında bulunan Helvacı köyüne kazılmasını ve üzerine al yeşil renklere bir örtü serilmesini isteyen birinin varlığı görülmektedir. Türküde bahsi geçen “al yeşil örtü”nün tabutun üzerine serilen örtü olabileceği düşünülebilir:

Mezarımı Helvacı’ya eşsinler

Al yeşili üzerine örtsünler (vay vay)

Gelen geçen yazık olmuş demişler

(C. 2: s. 741/ 3. Üçlük)

1.1.3.4. Yas Tutmak

Ölen kişinin ardından yas tutma geleneği eski Türklerden itibaren yaygın şekilde görülmektedir. Yas tutmak, ölen kişinin sevdiklerinin hissettiği acılarının dışavurumu demektir. Bazen büyük bir felaket ve acı durumlarında da yas tutulmaktadır. Yas tutmanın çeşitli tezahürleri vardır. Ağlamak, ağıtlar yakmak, kara giysiler giymek, bedene zarar veren uygulamalar yapmak bunlardan bazılarıdır.

Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* adlı kitabında, ölen kişinin arkasından yas tutma süresinin eski Türklerde kesin olarak bilinmemekte olduğunu ifade etmekte ve genel anlamıyla definden eve geri dönüşe kadar olan kısma erken yas dönemi, son zaman aralığından son ölü anma törenine kadar olan kısmı ise geç yas dönemi olarak tabir etmektedir. Tryjarski, günümüz Türkiye’inde ise ayrıntılı bilgilere sahip olduğunu belirtmekte ve yas süresinin “üç gün”, “bir hafta”, “bir ay”, “altı ay”, “bir yıl”, “bir yıldan fazla” ama sıklıkla “kırk gün” olduğunu ifade etmektedir (Tryjarski, 2012: 148-149).

Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında kara rengin kendi doğal kullanımının yanında farklı sembolik anlamlar taşıdığını ve Türklerin kara rengi kuzey yönünü anlatmak için, şiddet, güç, yoğunluk ve gerçeği vurgulamak için, yas ölüm gibi insanın hayatında meydana gelebilecek üzüntü verici hususları ifade etmek için kullandığını belirtmiştir (Çoruhlu, 2013: 220). Bahaeddin Ögel de, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* adlı kitabında benzer ifadelerle vermekte ve Türklerin ölüm ve yas sembolü olarak siyah bayrak astıklarını belirtmektedir (Ögel, 2001: 693).

TRT repertuarından, Ordu-Giresun dolaylarına ait olduğu tespit edilen “Uzun Kavak Ne Uzarsın Boyuna” adlı türküde, sevgilinin boyundan dolayı kavak ağacına benzetildiği görülmektedir ve âşık tarafından kendisi ölürse sevdiğinin koluna kimlerin gireceği düşünülmektedir. Türküde bahsi geçen kişi tarafından, eğer kendisi ölürse dağların ve taşların kan ağlayarak yas tutacağı, annesinin ise yas rengi olarak ifade edilen kara renkli kıyafetleri giyeceği dile getirilmektedir:

Dağlar taşlar uçan kuşlar kan ağlar

Yaşlı anam kara yazmalar bağlar

(C. 2: s. 758/ 1. Bağlantı)

Yas tutmak, Türkler için ölüm veya felaket ile ilgili bir durum olmasına rağmen bazı durumlarda, sevdiklerinden ayrılıp gurbete gidenlerin de yas tuttuğu türkülerde görülmüştür. TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Şu Mübarek Günde Küsmek Olur mu” adlı türküde, “Yâr köyde ben burda peri perişan/ Var mı bizim gibi bu derde düşen/ Nasib eyle mevlâm yâre kavuşam/ Uzat ellerini bayramlaşalım” mısralarıyla bayram günü sevdiğinden ayrı olanın halinin perişan olduğu dile getirilmektedir. Türküde yârimden uzak olan âşğın, herkes allar giyip bayrama giderken kendisinin ise yârimden ayrı gurbet ellerde yaslara girdiğini ifade ettiği görülmektedir:

Eller al giyinmiş gider bayrama

Şu gurbet ellerde girdim yaslara

Selâm olsun sıladaki dostlara

Uzat ellerini bayramlaşalım

(C. 2: s. 731/ 3. Dörtlük)

1.1.3.5. Tabut

Tabut, içerisine ölen kişinin konulduğu tahtadan yapılmış sandıktır. Tabut yerine halk arasında “sal, ölü salı, ağaç at, cansız at” gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Eski Türkler, göçebe yaşamın verdiği malzeme eksikliği ya da tabut yapacak gerekli bilgi ve birikime sahip bir ustanın yoksunluğundan kaynaklı olarak tabut kullanmamışlardır.

Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* adlı kitabında, günümüzde tabutun sıklıkla çam ya da kavak, nadiren meşe, gürgen, çınar, ceviz ya da ardıç ağaçlarından yapıldığını bazen de sadece teneke ya da herhangi bir metal kullanıldığını belirtmekte ve ölen kişinin tabutlarına örtülen örtülerle ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Halk arasında tabutun üzerine ölen kişinin cinsiyetini, yaşını ve toplumsal statüsünü belirtmek amacıyla giyim eşyası koyma geleneği vardır. Kadınlarda renkli yemeni, alın bandı, yas tülü, yazma, tülbent, manto, hırka, eşarp, al renkli örtü ya da bohça, vb. gündelik eşyalar; erkeklerde ise, şapka ya da külah, sarık, palto, ceket, kavuk ya da havlu kullanılır.

Ölen kişinin mesleğini belirtmek için de tabutun üzerine asker şapkaları, madalyalar, memurların resmi şapkaları, din adamlarının sarıkları konulmaktadır. Ayrıca askerlerin ve şehitlerin tabutları da bayrakla süslenir. Genç insanların, delikanlıların ve nişanlıların da tabutları süslenir.” (Tryjarski, 2012: 199-200).

TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik”, (C.1: s.33/ 1. Dörtlük) ve Tokat'ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen “Garşı Dağın Başına”, (C.1: s.374/ 2. Dörtlük) adlı türkülerde de tabutu ifade etmek için “at” ve “sal” ifadeleri kullanılmıştır. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” adlı türküde ise, Kızılırmak tarafından yutulan Zilha gelinin ata bindirildiği yani tabuta koyulduğu, hayır dualarla ahiret hayatına yollandığı şu şekilde ifade edilmektedir:

Allah Allah dedik ata bindirdik (leyli can)

Hayır duayla yola gönderdik

Gıble tarafında elden aldırıldık (leyli can)

N'ettin Kızılırmak allı gelini (ah Zilha gelini)

(C. 1: s. 33/ 1. Dörtlük)

Louis Bazın, *Osmanlılar ve Ölüm* adlı kitapta yer alan “Osmanlı Mezar Taşlarında İslâmiyet Öncesinden İzler ve Yenilikler” başlıklı yazısında İslâmiyet öncesinden kalma yazıtlardaki metinlerin ölünün ağzından aktarıldığını ve ölünün canlılar dünyasıyla bu şekilde iletişim kurduğunu söylemektedir (Bazın, 2016: 35). TRT repertuarından, Tokat'ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen “Garşı Dağın Başına” adlı türküde ölen kişinin ağzından kendisinin sala koyulduğunun ve ölüsünün götürüldüğünün ifadesi bulunmaktadır:

Garşı dağın yolları

(yavrum aman) Dönüm gidiyor dönüm (oy)

Goydular sala beni

(yavrum haydi) Ölüm gidiyor ölüm (hey)

(C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük)

1.1.3.6. Mezar Taşına Yazı Yazmak

Mezar taşı, genellikle ölen kişinin mezarının baş ya da ayakucuna konulan ve üzerinde yazılar yazan mermerden bir taştır. Mezarlar üzerine yazılan yazılar ölen kişinin yaşadığı dönem hakkında bilgi vermesi açısından önemli yazılı kaynaklardan sayılmaktadır. Faruk Karaca, “Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölüm ile İlgili Bazı Değerlendirmeler” başlıklı makalesinde mezar taşlarına yazılan kitabelerin, temel öğelerinin, “yakarış”, “dua”, “kimlik”, “dua isteme” ve “tarihten” oluştuğunu, ölünün kimlik bilgilerinin verilmesinden sonra “Ruhuna Fatiha” ifadesiyle ölü için dua istendiğini, ölen kişinin ölüm tarihinin yazılıp bazı süslemeler yapıldığını ve çoğu kez ölüm ile ilgili ayet, hadis, atasözü, vecize, şiir, temenni gibi şeyler yazıldığını belirtmiştir (Karaca, 2001: 504).

Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* adlı kitabında, İslâm’ın eskiden katı uygulandığı dönemlerde bir insanın gömü yerinin işaretlenmesinin kesinlikle yasaklanmış olduğunu, aile türbelerinin, lahitlerin ve mozolelerin cemiyetin fakir üyelerinde kıskançlık hisleri doğuracağı gerekçesiyle tavsiye edilmediğini belirtmekte ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde mezar taşlarında olağanüstü gelişmeler görüldüğünü ifade etmektedir (Tryjarski, 2012: 483).

TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Güpürüm Gücüceksin” adlı türküde, Halil adındaki bireyin akıllanmadığı dile getirilerek, başına gelen şeylerin kişinin hayatında doğru işler yapan biri olmadığına bağlandığı ve bunun neticesinde ölüp mezar taşına yazı yazıldığı belirtilmektedir:

Çaldarı’nın başına
Yazı yazdım taşına
Akıllanmadık Halil
Neler geldi başına

(C. 1: s. 433/ 4. Dörtlük)

1.2. Günlük Hayatla İlgili Âdet ve Uygulamalar

1.2.1. Başa Gül Takmak

Gülün, sözlü ve yazılı edebiyatımızda önemli bir yeri vardır. Gül gerçek anlamda bir çiçek olmasının yanında çoğu kez sembolik anlamlarda da kullanılmaktadır. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında,

divân şiirinde en çok sözü edilen çiçeğin gül olduğunu ve sevgilinin yüzü ve yanağı ile gülün sıkı münasebeti olduğunu belirtmektedir. İskender Pala ayrıca, bazen gülün bunlara; bazen de bunların güle benzediğini, gülün aynı zamanda cennet çiçeği olduğunu ve İbrahim peygamber ateşe atılınca ateşin gül bahçesine dönüştüğünü ifade etmektedir (Pala, 2011: 171-172).

Süleyman Uludağ ise *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında gülün, bazen Allah'ın güzelliğinin bazen de Hz. Muhammed'in simgesi olduğunu ifade etmekte ve güzel koktuğu için Hz. Muhammed'in terine de gül dendiğini belirtmektedir (Uludağ, 2005: 149).

Özellikle Osmanlı döneminde olmak üzere kadınlar, çeşitli şekillerde bağladıkları başlarının üzerine farklı türde çiçekler takmışlardır. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında 19. yy âdeti olarak, Resim 13 de gösterdiği gibi, hotozunun üzerine bir gül takmış İstanbul kızının resmini kitabına almıştır (Koçu, 1967: 123). Hüseyin Güfta, "Fuzûlî Divanı'nda Gül" başlıklı makalesinde, ilkbaharda gülün açması ile gelin olma ve sarığa gül takmanın ilişkilendirilebileceğini ifade etmekte ve gülün güzellerin sarığına süs olarak takıldığını belirtmektedir (Güfta, 2013: 226). Buradan hareketle başa gül takma uygulamasını genellikle genç kızların uyguladığı düşünülebilir. Kimi zaman da âşğın sevgilisinin başına gül taktığı görülmektedir. Nitekim TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Kaşların Karasına" adlı türküde âşğın, sevgilisinin kaşlarının arasına gül koyduğu ifadesi yer almaktadır:

Kaşların karasına

Gül koydum arasına

Az verdim çok yalvardım

O kızın anasına

(C. 2: s. 531/ 1. Dörtlük)

1.2.2. Bayram Gelenekleri

İslâm dininde Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı olmak üzere kutlanan iki tane dinî bayram vardır. Bu bayramlar Müslümanlar için diğer günlerden ayrılan özel günler olarak kabul edilmektedir. Bayramlar, insanların bir arada bulunduğu, dostça vakit geçirdiği, küskünlerin barıştığı, kırgınlıkların bir kenara bırakıldığı

zamanlardır. Bugünlerde insanlar birbirlerinin bayramlarını tebrik edip birbirlerine iyi dileklerde bulunur ve kendilerinden yaşça büyük olanların ellerini öpüp hayır dualarını almaya giderler. Bayram günlerinde etraf şenlenir ve çeşitli eğlenceler yapılır. Herkes güzel ve yeni giysiler almaya özen gösterir. Evlerde çeşitli yemekler pişer ve davetler verilir.

1.2.2.1. Güzel Giysiler Giymek

Bayram günleri insanlar için huzur ve mutluluk veren günlerdir. İnsanlar bu günlerde güzel ve temiz kıyafetler giyerler. Diğer günlerden ayrı olarak süslenir ve dostlarına bayram ziyaretine giderler. TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Dost Kıyılarından Mercandan” adlı türküde, sevdiğine bayram günü süslenmesi için ayna ve kına alıp hediye eden bir âşık görülmektedir. Türkünün aşağıdaki mısralarında ise, Kurban Bayramı’nın yılda bir kez olduğu belirtilerek, o günün ne kadar önemli olduğu vurgulanmakta ve âşığın sevdiğinden donanmasını yani giyinmesini istediği ifade edilmektedir:

Dam başında duran kız

Bayram geldi donan kız

Yılda kurban bir olur

Canım sana kurban kız

(C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük)

Bayram günlerinde zor olan durumlardan biri de insanların sevdiklerinden uzakta ayrı bir bayram geçirmek zorunda kalmasıdır. TRT repertuarından, Çorum’un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Şu Mübarek Günde Küsmek Olur mu” adlı türküde “Eller al giyinmiş gider bayrama/ Şu gurbet ellerde girdim yaslara” mısralarıyla, sevdiğinden ayrı gurbet ellerde bayram geçirmek zorunda kalan birinin varlığı görülmektedir. Ayrıca incelenen türküde bayram günlerinde küslük olmayacağı ifade edilmektedir:

Şu mübarek günde küsmek olur mu

Uzat ellerini bayramlaşalım

Tanrı selâmını kesmek olur mu

Uzat ellerini bayramlaşalım

(C. 2: s. 731/ 1. Dörtlük)

1.2.2.2. Oruç Tutmak

Oruç tutmak, İslâm'ın şartlarından biridir. On bir ayın sultanı olarak tâbir edilen Ramazan ayında yerine getirilen bu vazife sağlığı yerinde olan her Müslüman'a farz olan bir ibadettir. Oruç, imsak vaktinin bitiminden başlayarak güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsel hazlardan bireyin kendisini uzaklaştırması demektir. Orucun farz olmasının yanında sürekli yemeğe maruz kalan mideyi dinlendirme gibi sağlık açısından faydası, yemek bulamayan yoksulların durumunu anlamak açısından da toplumsal bir faydası vardır. Oruç, hem bedeni hem de nefsi terbiye etme yoludur. TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Hey Kargalar Kargalar" adlı türküde genç kızların tuttuğu orucun kabul olmasının bir şarta bağlandığı görülmektedir. Buna göre on beş yaşına gelen parmakları kınalı kızların oruçları evlenmeden kabul olmamaktadır:

Şu derenin alıcı

Kınalı parmak ucu

Evlenmedik kızların

Kabul olmaz orucu

(C. 2: s. 466/ 2. Dörtlük)

1.2.2.3. Kurban Kesmek

İslâm dininin içerisinde bulunan iki dinî bayramdan biri de Kurban Bayramı'dır. Kurban Bayramı'nda dinin emrettiği ve uygun gördüğü şekilde maddî durumu iyi olanlar tarafından kurbanlar kesilmekte ve kesilen hayvanın eti, yoksullara dağıtılarak dinî vazife yerine getirilmiş olmaktadır. Maddî durumu iyi olan bireyler durumlarına göre küçükbaş ya da büyükbaş hayvan keserken kimileri de birden fazla kurban kesmektedir. TRT repertuarından, Tokat ilinin Reşadiye ilçesine bağlı Nebişih köyüne ait olduğu tespit edilen "Nebişih Dedikleri" adlı türküde âşğın, Kurban Bayramı'nın geldiğini ancak kendisinin gurbete gittiği için bayramı yaşayamadığını belirttiği görülmektedir. Ayrıca incelenen türküde âşğın, kendisinin yerine kızların bayram yapmasını istediği ifadesi de yer almaktadır:

Rafa koydum ayrıntı
Geldi gurban bayramı
Gidiyorum gurbete
Gızlar yapsın bayramı

(C. 2: s. 616/ 6. Dörtlük)

Kurban sadece bayramlarda kesilmemektedir. Kimi durumlarda bireyler istedikleri ya da ettikleri duaların kabul olması için Allah'a kurbanlar sunmaktadırlar. TRT repertuarından Amasya iline ait olduğu tespit edilen "Allah Allah Dedik Ata Bindirdik" adlı türküde Kızılırmak içinde kaybolan Zilha gelinin uğruna kurbanlar kesildiği, sürülerin ve koyunların kurban edildiği ancak Zilha gelinin bulunamadığı ifade edilmektedir:

Ey Kızılırmak bırakmamış huyunu
Kurban ettik sürüleri koyunu
Göremedim güveyinin boyunu
N'ettin Kızılırmak Zilha gelini (aman aman gülümü)

(C. 1: s. 33/ 3. Dörtlük)

1.2.3. Çiçek Vermek

Sevgililerin birbirlerine çiçek vermesi aşkın ve sevginin ifadesidir. Bir kız oğlana ya da oğlan kıza çiçek verdiğinde o kişinin diğerinde gönlü olduğu anlamına gelmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Artova ilçesine bağlı Büget köyüne ait olduğu tespit edilen "Aşağıdan Gelen Elin Galdursun" adlı türküde, âşığın sevgilisine gül gönderdiği ifade edilmekte ve yalnız kalmanın sevgilinin şanına yakışmayacağı belirtilmektedir:

Aşağıdan gelir tozunan toprak (aman aman ey)
O yâr bize göndermiş gülünen yaprak
Düşer mi şanına yalnız durmak (aman aman ey)
Al beni yanına gurban olduğum

(C. 1: s. 62/ 2. Dörtlük)

1.2.4. Dua Etmek / Dilek Dilemek

Dua, İbrahim Erşahin'in *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü* adlı çalışmasında "Allah'a yalvarma, yakarış, dilekte bulunma, nida, çağrı, davet, ibadet veya yalvarma amacıyla okunan, din-î içerikli cümle, metin" olarak tanımlanmaktadır (Erşahin, 2011: 118). Dua, bir şey istemek için Allah'a karşı yapıldığı gibi iyi dileklerde bulunmak için bir şahsa karşıda yapılabilir. Duadaki en önemli nokta sonsuz teslimiyet ve inanıştır. Dua eden kişi duasının kabul olmasını isterken Allah'a sonsuz teslimiyet göstermektedir. Dualar, ayet ve hadislerle taçlandırılıp kalıp cümleler kullanıldığı gibi günlük konuşma şekli ile sıradan cümlelerle de yapılabilir.

Müslüman Türkler, birbirlerini uğurlarken arkalarından hayırlı bir şekilde ve sağ salim gitmelerini temenni eden dualar etmektedirler. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen "Allah Allah Dedik Ata Bindirdik" adlı türküde de yaşamını yitiren allı gelinin hayırlı dualar ile ahirete yollandığı görülmektedir:

Allah Allah dedik ata bindirdik (leyli can)

Hayır dua ile yola gönderdik

Gıble tarafında elden aldirdik (leyli can)

N'ettin Kızılırmak allı gelini (ah Zilha gelini)

(C. 1: s. 33/ 1. Dörtlük)

Dilek ise bir şeyin olmasını istemek, dilemektir. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen "Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)" adlı türküde, rakibin ölmesi dilenmektedir. Türküde, bu istek için Allah'a yalvarılıp yakarıldığı ancak duanın kabul olmadığı belirtilmektedir:

Ben Samsun'a mektup yazdım aynı da gelmedi

Ben Allaha çok yalvardım rakip ölmedi

(C. 1: s. 71/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Bir Güzelin Hasretinden Ahından" adlı türküde âşğın, sevgilisinden bahsettiği aşağıdaki mısralarda, hayırsız yârine duyduğu aşk acısının bir an önce bitmesini ve muradına ermeyi dilediği görülmektedir:

Sıtkıyam çekmişem gayet zarı ben
Dilerim ki muradıma erem ben
Bir hayırsız yâr elinde kaldım ben
Ağzımda dillerim yandı ha yandı

(C. 1: s. 153/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyüne ait olduğu tespit edilen "Gayalar Ulam Ulam" adlı türküde de âşığın, sevgilisiyle aynı yastığı paylaşmaktan başka bir dileği ve isteği olmadığı görülmektedir:

Gayalar ulam ulam
Ben yârimi nerde bulam
İkimize bir yastık
Başka dilek dilemem

(C. 1: s. 377/ 1. Dörtlük)

1.2.5. Döşek Sermek

Eski Türklerin evlerinde bugün olduğu gibi her an yatmaya hazır yataklar yoktu. İnsanlar yorganlarını ve döşeklerini yani yataklarını yüklük adını verdikleri bir yere yığarlardı. Yatacakları zaman da bu yüklükten yataklarını, yorganları, yastıklarını alır, yerlere serer ve yatmaya hazır hale getirirlerdi. Bu duruma "döşek sermek" denmektedir.

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında, döşegin yalnızca yatmak için serilen bir yatak olmadığını, aynı zamanda üzerinde oturulan bir şilte veya minder olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Bahaeddin Ögel, döşegin yumuşaklığı veya sertliğinin, bir refah ve görgü gelişmesinin sembolü olduğunu, kuş tüyünden, ipekten hatta samandan bile döşekler yapılabildiğini belirtmektedir (Ögel, 1991/III: 213-217). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma" adlı türküde, âşığın sevdiğine karşı beslediği sevginin büyüklüğü görülmektedir. Türküye göre âşık, sevdiğine o kadar bağlıdır ki, eğer ondan başka birine bakarsa yedi sene döşeklerden kalkmamayı kabul etmektedir:

Sular olsam yer altından akmayım (he heh he)

Yârim senden gayrısına bakmayım

Eğer senden başkasına bakarsam (he heh he)

Yedi sene döşeklerden galkmayım

(C. 2: s. 812/ 3. Dörtlük)

Abdülaziz Bey ise, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri I/ Toplum Hayatı* adlı kitabında, herkesin kullandığı yorganların bulunabilen her şeyden yapıldığını, çok zarif ve kıymetlilerini kibarların kullandığını ve kıymetli yorganların, düz şal ve telli ipekli kumaşlardan, savaî denen ipekliden, kutnî denen kumaştan, diba, serenk, buhara adlı eski ipeklilerden yapıldığını belirtmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 199). TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Bulguru Kaynatırlar” adlı türküde yorganın kullanılışı ifade edilmektedir ve kişi Kenan'ım diye hitap ettiği sevdiğinden, kendisinin yorganını açmamasını isteyerek aksi takdirde üşüyeceğini dile getirmektedir:

Hey gidi Kenan'ım

Açma yorganım

Üşür her yanım

Sarıl a canım doldur imanım

(C. 1: s. 189/ 1. Bağlantı)

Döşekler, çeşitli malzemeler kullanılarak herkesin maddi durumuna göre yapılırken aynı durum yorganlar ve yastıklar içinde geçerlidir. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Kız Başında Testi Doldurur (Höngül)” isimli türküde, sırma telden yapılmış yorganlardan bahsedilmektedir:

Kız pınarın başında harmanın mı var

Sırmanın telinden yorganın mı var

Beni öldürmeye fermanın mı var

(C. 2: s. 554/ 2. Üçlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyüne ait olduğu tespit edilen “İğdenin Dalları Yeredir Yerde” isimli türküde, yedi yıldır

derdine derman arayan âşîğın, derdine derman olarak sevdiğini gösterdiği ifade edilmektedir. Buna ek olarak âşîğın, sevdiği üşüyorsa yorganı başına kadar çekmesini istediği de görülmektedir:

Deve yüksek atamadım urganı
Üşüdükçe çek başına yorganı
Yedi yıldır derde derman aradım
Acep sende m'ola derdim dermanı

(C. 2: s. 476/ 2. Dörtlük)

Yerlere serilen döşeklerin bir parçası da yastıklardır. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Suya Düştü Gülümüz” isimli türküde, “Fındık fıstık olur mu/ Ateş yastık olur mu diyerek sorular sorulmaktadır. Burada sorulan soruların cevapları bilinmekte ancak bilinmiyormuş gibi davranılarak “tecahül-i ârif (bilmezlikten gelme)” sanatı yapılmaktadır:

Fındık fıstık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Ateş yastık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Selam söylen yârime (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Böyle dostluk olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

(C. 2: s. 709/ 2. Dörtlük)

1.2.6. El Etek Öpmek

El öpmek, kişilerin kendilerinden yaş olarak büyük veya makam ve mevki sahibi kimselere saygı belirtisi olarak gösterdiği bir harekettir. El etek öpmek, deyim anlamı olarak bir kişiye istediğini yaptırabilmek için yalvarmak anlamına gelmektedir. Tasavvufî olarak ise el etek öpmek, şeyhin elini öpmek, eteğini öpmek, ayağını öpmek anlamına gelmektedir. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* isimli çalışmasında, müritlerin şeyhlerin Hak-ı payını, türâb-ı kademi kutlu saydığını, şeyhin bazen elinin öpülüp avucunun koklandığını belirtmektedir (Uludağ, 2005: 120). TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yaz Bahar Ayında Geleyim Derdim” başlıklı türküde âşık tarafından, sevdiğinin haki payına yani ayağının altındaki toprağa yüz sürülmek istendiği ifade edilmektedir:

Yaz bahar ayında geleyim derdim
Gelemedim gülyüzlü yar küstün mü
Haki paya yüzler süreyim derdim
Süremedim gül yüzlü yar küstün mü

(C. 2: s. 786/ 1. Dörtlük)

1.2.7. Hamam Geleneği

Hamamlar, İslâm ülkelerinde insanların yıkanması ve temizlenmesi amacıyla inşa edilen ve yüzyıllardır kullanılan mimari yapılardır. Tarih boyunca, temizlik amacının yanında sosyal açıdan da toplumsal iletişime fayda sağlamış ve halk arasında en çok rağbet görülen yerlerden biri olmuştur. Hamamlar, kimi zaman insanların kirlerinden arındığı yerler olarak ortaya çıkmış, kimi zamanda kayınvalidelerin oğullarına gelin adayı seçtiği izdivaç yerleri olmuş, kimi zaman ise evlenecek kızların düğün ve gerdek için temizlendiği ve hazırlandığı özel mekânlar olmuştur.

Fikret Yegül, “Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği” başlıklı makalesinde hamamları, yüzlerce ışık huzmesinin şekillendirdiği kubbelele örülü, sıcak, buharlı mekânları; ferdin toplumla kaynaştığı büyümlü bir dünyanın nesnel ve sosyal temsilcileri olarak tanımlamıştır. Fikret Yegül, aynı zamanda makalesinde, 18. yy başlarında İngiliz elçisinin eşi Lady Mary Montagu’nun İstanbul’da katıldığı bir gelin hamamına ve hamamda oluşan görüntüye hayranlığını anlatmıştır (Yegül, 2009: 99).

Hamamın Türk kültür tarihi açısından önemi çok uzun yıllara dayanmaktadır. Bundan dolaydır ki hamamlar, toplumlar arasında farklı farklı isimlerle de anılmıştır. Nitekim Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında eski Türklerin hamamı ifade etmek için “yunak” sözcüğünü kullandıklarını belirtmiştir (Ögel, 1991/ III: 107). TRT repertuarından, Sivas ve Tokat yörelerine ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)” isimli türküde, evi hamama yakın olan sevgilinin hamamdan gelişi ve bu gelişi âşığının hayranlıkla izlemesi görülmektedir:

Evlerinin önü hamama yakın (molla molla hamama yakın)

Hamamdan geliyor boyuna bakın (molla boyuna bakın molla)

(C. 1: s. 346/ 3. Beyit)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı Bereketli köyüne ait olduğu tespit edilen “Hamam Yaptım Taşına” adlı türküde, hamamın içinde bulunan gerekli malzemelerden suyun ve tasın hamamda olmadığı ifade edilmektedir:

Hamam durur suyu yok (nar nar nazlı da yâr)

Su gelir de tası yok (vay gülüm Ayşe'm bize gel)

Gelmez yârin haberi (nar nar nazlı da yâr)

Bekledim postası yok (vay gülüm Ayşe'm bize gel)

(C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük)

1.2.8. Hediye Vermek

Hediye vermek, insanlar arasındaki dostluğun ve kardeşliğin pekişmesini sağlamaktadır. Toplum arasında düğün ve sünnet törenlerinde, asker uğurlamalarda, yeni yıllarda ve çeşitli özel günlerde hediye verme geleneği görülmektedir. Hediye vermenin maddî ve manevî boyutu da vardır. Maddî olarak düğünlerde, nişanlarda, sünnetlerde ailelere yardım amaçlı hediyeler verilirken; manevî olarak ise, birbirini mutlu etmek isteyen kişiler birbirlerine hediyeler sunmaktadırlar. Hediye verme geleneği herhangi bir toplum ile sınırlı değildir aksine her toplumda yoğun olarak görülmektedir.

Emine Dengeç, “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme” başlıklı makalesinde, hediyeleşme kültürünün temelinde mutlu etmenin, maddî ve manevî destek vermenin yattığını, eski Türklerde de önemli günlerde hediyeleşmenin bir gelenek olduğunu ve özellikle bayramların bu geleneğin gerçekleşmesi için ortam yarattığını belirtmiştir (Dengeç, 2009: 1057). Dilimizde, “bergüzâr”, “armağan”, “ithaf” gibi kelimeler hediye yerine kullanılan kelimelerden bazılarıdır. TRT repertuarından, Tokat yöresine ait olduğu tespit edilen, “Tokat Bir Bağ İçinde” isimli türküde, hediye kelimesinin yerine “bergüzâr” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Türküde selamlaşmanın yürek kırgınlığını geçirmediği, hediyeleşmenin ise gönül kırgınlıklarını gidermeye yardımcı olabileceği şu şekilde ifade edilmektedir:

Tokat'ın altı bağlar

Selam göndersem ağlar

Selam yürek dağıtmaz

Bergüzâr gönül eğler

(C. 3: s. 175/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat yöresine ait olduğu tespit edilen diğer bir türkü olan “Hey Onbeşli Onbeşli” isimli türküde ise hediye kelimesi gerçek anlamının dışında şahıs ismi olarak kullanılmaktadır. Türküde âşğın, fistan aldığı sevgilisinin adının “hediye” olduğu ifade edilmektedir:

Aslan yârim kız senin adın hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

(C. 2: s. 467/ 1. Bağlantı)

1.2.9. Helâlleşme

İslâmiyet’in en fazla önem verdiği noktalardan biri kul hakkıdır. Kul hakkı İslâm dininde en büyük günahlardan biri sayılmaktadır. Bundan dolayı hiçbir Müslüman âhirete kul hakkı ile gitmek istememektedir. Ölümün ne zaman ve nerede geleceği belli olmadığından insanlar kısa mesafelere giderken bile çevresindeki tanıdıklarından “helâllik” alarak yolculuğa çıkmaktadırlar. Birey vefat ettiğinde cenaze namazını kırdıran imam tarafından, namazın bir bölümünde ölen kişi adına helâllik istenmektedir.

Birey, selam verdiği, sohbet ettiği ve lokmasını yediği herkesten helâllik almak zorundadır. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Aşağıdan Gelen Yaylı Makine” adlı türküde de bireyin, tuz ve ekmek yediği gelinlerden ve kızlardan teker teker helâllik istediği görülmektedir:

Dere kenarında yayılan gazlar

Uzatmış boynun sılayı gözler (canım canım canım)

Tuz ekmek yediğim gelinler kızlar

Gelin birer birer helallaşalım (canım canım canım)

(C.1: s. 63/ 2. Dörtlük)

Bayramlar başta olmak üzere toplum hayatındaki özel ve dinî günler, bireylerin küslüklerini gidermeleri ve sosyal hayatlarındaki bağları güçlendirmeleri için birer fırsattır. Bugünlerde küsler barışmakta ve birbirleriyle helâlleşmektedirler. TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Bayram Geldi Benim Yârim Kaçıyor” adlı türküde de, askerlik vaktinin yaklaştığını ve askere gideceğini söyleyen erin, bayram gününün geldiğini, arkadaşlarının da kendisiyle helâlleşmeye geldiğini ifade ettiği ancak sevdiğinin kendisinden kaçtığını ve gelmediğini söyleyerek bu konudaki üzüntüsünü dile getirişi görülmektedir:

Bayram geldi benim yârim kaçıyor

Arkadaşlar gelmiş helalleşiyor

Bana ne diyonuz gonu gomşular

Gideceğim askerliğim geliyor

(C. 3: s. 26/ 1. Dörtlük)

1.2.10. Konargöçer Kültürü

Türkler, Orta Asya'dan beri konargöçer yaşam şekli ile yaşamaktadırlar. Konargöçerlik, kışları kışlaklarda yazları ise yaylalarda yaşanan yaşam şeklidir. Bulunulan bölgenin iklim özellikleri ve geçim kaynakları insanların konargöçerlik durumunu etkilemiştir. Konargöçer toplumlar, yaylalarda kurdukları çadırlar ile hayatlarını devam ettirmişlerdir. Çadırlar, kolayca kurulup söküldüğü için yaylalara göçen kişilerin rahat bir şekilde ikamet etmesini sağlamaktadır. Türklerde konargöçerlik çok uzun zamandır vardır ve bu özellik günümüzde de devam etmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş I* adlı kitabında bu durumla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“Yayla ve kışlak sözleri, eski ve yeni Türklerin günlük hayatlarının vazgeçilemez iki bölümünü meydana getirirdi. Türklerde hem yazlık ve hem de kışlık oturma yerlerinin, ayrı ayrı değerleri vardı. Biri diğerini tamamlardı. Biri olmadan diğerinin de bir önemi olamazdı.” (Ögel, 1991/ I: 1).

“Kışın kışlakta oturan ve çoğu zaman ziraat yapan Türkler, yazın da yaylaya çıkıp hayvanlarını otlatıyordu. Böylece, Türklerde iki yönlü ekonomik bir düzen meydana çıkmış oluyordu.” (Ögel, 1991/ I: 3).

Bekir Şişman, “Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açından Doğu Karadeniz’de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırğa Yaylaları Örneği)” başlıklı

makalesinde yaylacılığın ve yayla hayatının eski Türk kültüründeki göçebe hayatın bir uzantısı olduğunu ve günümüzde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çok canlı bir şekilde yaylacılık geleneğinin sürdürülmekte olduğunu ve şehirlerden yaylalara çıkışlar için festival havası taşıyan hazırlıkların yapıldığını belirtmiştir (Şişman, 2010: 550). Yaylacılık ve konargöçerlik geleneğinin çok fazla olduğu Karadeniz Bölgesi'nde, bu gelenek birçok türküye yansımıştır. TRT repertuarından, Tokat yöresine ait olduğu tespit edilen “Yayla Yollarında Göç Kater Kater” isimli türküde, göçün yaylaya doğru gitmek üzere yola çıktığı şu şekilde ifade edilmektedir:

Yayla (da) yollarında göç kater kater

Eşinden ayrılmış bir bülbül öter

Benim (de) sevdiğim bana yeter

Aman tombul gelin olur mu böyle

(C. 2: s. 782/ 1. Dörtlük)

Konargöçer kültürde kişilerin yanlarında götürdükleri yüklere, eşyalara göç denmektedir. Günümüzde gelişmiş otomobillerle götürülen göçler, zamanın şartlarına göre atlara, at arabalarına ve develere yüklenerek götürülmüştür. TRT repertuarından, Tokat'ın İskilip ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hürünü A Yârim Hürünü” isimli türküde geçen “Höçünü de a yârim höçünü (aman)” şeklindeki ifadeden yola çıkılarak göçün develere yüklenerek götürüldüğü düşünülebilir. “Höç” ifadesi, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III* adlı çalışmada deveyi yerinden kaldırmak için söylenen bir sözcük olarak geçmektedir (2009: 2427). Türküde göçün meydana geldiği de şu şekilde ifade edilmektedir:

Höçünü de a yârim höçünü (aman)

Meydanda gördüm göçünü

Takıver zillerin üçünü (aman)

(C. 2: s. 471/ 3. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Artova ilçesine bağlı Püget köyüne ait olduğu tespit edilen “Yıldız Dağı Yıldız Dağı (Tebriz Halay Hv.)” isimli türküde, göçlerin gater gater olup yola dizildiği ifade edilmektedir. “Gater” kelimesinin halk ağzında diğer bir ifade edilmiş şekli “kater” şeklindedir ve *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme*

Sözlüğü IV adlı çalışmada da “kater” kelimesinin “büyük parça” anlamına geldiği görülmektedir (2009: 2683). Buna göre türküde, göçlerin büyük parçalar halinde yola dizildiği anlamı verilmektedir:

Gater gater oldu (amman)

Göçler yola dizildi

Yeni bildim amman amman

Elim yârdan üzüldü

(C. 2: s. 798/ 2. Dörtlük)

1.2.11. Mendil Verme

Mendil, Türklerin kültür hayatının başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdürmesi açısından Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Mendilin birçok kullanım alanı olmasının yanı sıra mendil taşıdığı sembolik anlamlarla da önem kazanmıştır.

Mendil tarihî olarak çok eski zamanlara dayanmaktadır ancak bugün ki anlamıyla ilk kez Divanü Lûgat-it-Türk'te geçmektedir. Besim Atalay'ın, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I* adlı çalışmasında mendilin, Kaşgarlı Mahmut'un burun temizlemek için kullanılan ipek kumaş parçası olarak tanımladığı “ulatu”nun karşılığı olduğu görülmektedir (Atalay, 1992: 136). Ter ve burun silmek amacıyla kullanılan mendil, kadınlar ve erkekler tarafından ceplerde taşınmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gidemem Şiraz'a Ben” isimli türküde, mendilin suya düşürüldüğü ve mendilin aranırken gönlün bir kıza kaptırıldığı ifade edilmektedir:

Giderim şiraz üstü

Mendilim suya düştü

Mendilimi ararken

Meylim bir kıza düştü

(C. 1: s. 399/ 2. Dörtlük)

Bahaeddin Ögel'in, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı eserinde, Uygur duvar resimlerinde (Resim:67) kuşak ve mendil örneğini vermesi, eski Türklerde mendil

kullanımının var olduğunu göstermektedir (Ögel, 1991/ V: 87). Mendil, yazıya ve söze ihtiyaç duyulmadan kişiler arasında bağ oluşturmayı başarmış bir kültür unsurudur. Türkülerde, genellikle âşıklar arasında, sevginin bir işareti olarak mendil alıp verme durumu görülmektedir. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 1/ Toplum Hayatı* adlı kitabında, beyaz mendilleri kibar erkekler ile ilişkilendirmiştir (Abdülaziz Bey, 1995/1: 228). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Gümüşhacıköy'e ait olduğu tespit edilen "Yazı Yazdım Sokuya" isimli türküde, elinde beyaz mendil bulunan fakat cinsiyeti belli olmayan bir kimseden bahsedilmekte ve ona, sevdiği yanına geldiğinde mendili onun boynuna dolması söylenmektedir:

Elinde beyaz mendil

Galdır golların galdır
Yâr yanına gelince
Sar boynuna dolandır

(C. 2: s. 787/ 3. Dörtlük)

Mendilin sevgililer arasında sağlamış olduğu anlaşma ve ortaya çıkardığı sembolik anlamlar oldukça fazladır. Eğer kişilerden biri diğerine mendil sallıyorsa, bu durum kişinin karşısındakinde gönlü olduğu anlamına gelmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen "Darı Goydum Ambara (Emine'm)" isimli türküde âşığın, sevgilisi olan Emine adlı kişinin kendisine mendil salladığını ifade ettiği görülmektedir:

(Emine'm) Çarşıda at harlıyor
(Emine'm) Gundurası parlıyor
(Emine'm) Sanki yâri yok gibi
(hop Emine'm) Bana mendil sallıyor

(C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük)

Sevdiğine mendil sallama durumu, TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Müdür Beyin Yeşil Kürkü" isimli türküde "Yanma da güzelim yanıyom bende/ Mendilli salla geliyom ben/ Bir güzelin uğruna da/ Verem de oldum ölüyom ben" (C. 2: s. 608/ 1. Bağlantı) şeklinde ifade edilmektedir.

İncelenen bu türküye çok benzer olarak TRT repertuarından, Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma” isimli türküde de “Yanma da güzelim yanıyom ben/ Salla da mendili geliyom ben/ Bir yosmanın yüzünden de/ Verem oldum ölüyom ben” (C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı) şeklindeki ifadelerle mendil sallamanın türkülerde benzer şekilde işlenmiş olduğu görülmektedir.

Mendil, sembolik anlamlarının dışında gerçek anlamı olarak, içerisine bir şeyler koyulan bez parçası anlamında da kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ceniki'den Duttum Darı” isimli türküde, mendilin içerisine bir şeyler koyulan bohça amacıyla kullanıldığı görülmektedir:

Mendilden bohçası var (hop dini nam dina nina nina nam)

Bir zalım kocası var (yâr nina nam nina nina nam)

Kız mendil mendil mendil (hop dini nam dina nina nina nam)

Kaldır kolların indir (yâr nina nam nina nina nam)

At boynuma dolandır (hop dini nam dina nina nina nam)

(C. 1: s. 201/ 2. Beşlik)

1.2.12. Misafir Ağırılama

Misafir ağırlamak, gelen misafirlere hoşgörü ile hürmet etmek Türklerin en önemli özelliklerinden biridir. Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* adlı kitabında misafir ifadesinin yerine “konuk” kelimesini kullanmaktadır. Konuğun, kutluluk ve uğur işareti olarak sayıldığını, her topluluk veya ailede, konuk için özel bir konukluğun olduğunu ifade etmektedir (Ögel, 2001: 315). Evlerine gelen konuklarını, Tanrı misafiri olarak gören Türkler, gelen misafirlerini yedirir, içirir, hürmet gösterir ve rahat ettirmek için elinden geleni yaparlar. Türk toplumları misafire çok önem verir ve maddi imkânlarına göre ikramlarda bulunurlar. Gelen misafiri yedirip içirmeden salmak ayıp sayılır. Eve gelen misafir “hoş geldin, sefalar getirdin” gibi sözlerle ev halkı tarafından karşılanır. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye” isimli türküde de erenlere, buldukları ortama hoş geldiklerinin söylendiği görülmektedir:

Arzu edersiniz bir yol görmeye

Bugün bize hoş geldiniz erenler

Muhabbet bağından güller dermeye

Bugün bize hoş geldiniz erenler

(C. 1: s. 56/ 1. Dörtlük)

Türk halkı, gelen konuğu Tanrı misafiri olarak gördüğü için, misafir geldiğinde bereket getireceğine inanır ve ona özel olarak ilgi gösterirler. Misafir karşılanırken iyi sözlerle karşılandığı gibi yolcu edilirken de iyi dileklerle uğurlanır. Misafirin, uğurlandığı yerden memnun ayrılması çok önemlidir. TRT repertuarından, Amasya'nın Uygur köyüne ait olduğu tespit edilen "Gidiyom Deme Bana" isimli türküde ev sahibi tarafından, gelen misafirin gitmesinin istenmediği ve giderse hatırının kalıp, gönlünün kırılacağı ifade edilmektedir. Türküde bahsi geçen, "altı ayın üç gecesi" tâbiri gerçek anlamda kullanıldığı gibi Müslümanlarca mübarek kabul edilen kandil geceleri de ifade edilmek istenmiş olabilir. Türkünün bu kısmı net olmamakla birlikte yorumu açıktır:

Gidiyom deme bana (da)

Gahr hatırım sana

Alt'ayın üç gecesi

Misafirim ben sana

(C. 1: s. 405/ 1. Dörtlük)

1.2.13. Ocak Kültü

Ocak, evlerin içerisinde bulunan, yemek yapma ve ısınma gibi ihtiyaçları karşılamak için taştan yapılmış yapıdır. Türk kültüründe birçok hizmet için kullanıldığından önemli bir yeri vardır. Ocak, kullanılmadan önce yakılmakta ve taşlarının ısınması beklenilmektedir. Taşlar ısındıktan sonra ocak kullanıma hazır hale gelmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ocağa Koydular Yufka Sacını" isimli türküde ocağın, yemek pişirmeye yarayan eşya olarak kullanıldığı görülmektedir. Türküye göre yufka pişirmek için kullanılan sac, ocağın üstüne koyulmuştur ve sacın üstünde yufka pişirilmektedir:

Ocağa koydular (da gız annem) yufka (da) sacını

Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını

Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

(C. 2: s. 623/ 1. Üçlük)

Ocak kelimesinin *Türkçe Sözlük*'te geçen anlamlarından biri de, “ev, aile, soy” anlamıdır (2011: 1786). Ocak kelimesinin, daha çok deyim halinde kullanıldığında aileyi, soyu ve evi ifade ettiği görülmektedir. Kelime bu şekilde kullanıldığında mecaz anlam vermektedir. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Oy Zalutların Alçağı” isimli türküde ocak kelimesi, “ocak söndürmek” anlamında kullanılmıştır. Ocak söndürmek, ailenin, hanenin yok olması, dağılması anlamına gelmektedir. Türküye göre yaş olarak küçük olduğu düşünülen birinin, gerçekte çokta küçük olmadığı ve bir başkasının evinin huzurunu bozup, yuvasını dağıtacak kadar büyük olduğu ifade edilmektedir:

Oy lazutlar salkım saçak

Alçak boylusun alçak

Seni dediler küçük

Sen öldürürsün ocak

(C. 2: s. 637/ 3. Dörtlük)

1.2.14. Selâmlaşma

Selâm, herhangi bir kimse ile karşılaşıldığında veya bir yere gidildiğinde, söz ya da hareketlerle nezaket gösterisi yapmak demektir. Selâmlaşma ise bu durumun karşılıklı olmasıdır. Selâmlaşma dinî niteliği de olduğundan dolayı, Türk toplumu arasında önem verilen bir durum haline gelmiştir ve toplum arasında sosyal bağların güçlenmesini de sağlamaktadır. Selâmlaşma geleneği birçok türküde işlenmiştir. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesine bağlı Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde kişiye, onun merhametli ve gönlü gani yani gönlü zengin ve cömert biri olduğu hatırlatılmakta, köleleri kendisinden alçakta görmeyip onlara selâm vermesi ve selâm yollaması gerektiği söylenmektedir. Bir başka yorumlamaya göre ise âşığın sevdiği kişiye, aslında onun

merhametli biri olduğunu, kendisinin de onun yolunda bir bende yani bir köle olduğunu hatırlattığı ve sevdiğinin kendisine selâm vermesini istediği düşünülebilir:

Sefil kemter eydür (hey dost) leb i balımsın
Canımın cananı (hey dost) servi balımsın
Sen bir merhametli (hey dost) gönlü ganisin
Bendelere selam sal bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük)

İnsanların birbirlerine selâm vermesi ya da uzak mesafelerdeki kişilerin ortak tanıdıklarıyla selâm göndermesi, bu ortak tanıdıkların selâm getirip götürmesi kişilerin sosyal bağlarının kopmamasına ve iletişimin bir nevi devam etmesine vesile olmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Oy Tombulum Tombulum” adlı türküde âşığın, sevgilisinden hiç kimse ile bir yere gitmesini istemediği görülmekte ve sevgilisinden yanına gelen gidenlerden selâm yollamasını istediği görülmektedir. Âşık, bu şekilde sevdiği kendisine selam yollarsa sevdiğinin ona olan duygusunun ve muhabbetinin bitmediğini ve devam ettiğini anlayacaktır:

Gitme gidenlerinen
Boyu fidanlarınan
N'olur bir selam söyle
Gelip gidenlerinen (tombulum)

(C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük)

Halk arasında selâmlaşmanın boyun eğme, el sallama, eli göğse götürme gibi özel hareketleri vardır. Bu hareketlerle, bir kimse görüldüğünde ona selâm verilebilmektedir. Eli göğse götürme ise, sağ eli kalbe götürüp hafif eğilerek genellikle mevkii ve makam olarak büyük ve itibarlı olan kimselere verilen selâm şeklidir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dostun Bahçasına Girsem” isimli türküde, dostun yanına gidip, el göğüste selam verilse bile bahsi geçen dostun naz yapacağı ifade edilmektedir. Türküde geçen dost ilişkisinin ise, mürşit ile mürit, âşık ile maşuk ya da gerçek anlamda iki arkadaş olabileceği düşünülebilir:

Dostun bahçasına girsem
Tomurcuk güllerin dersem
El göğüste selam versem
Durur da nazlanı nazlanı

(C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Bugün Ben Bir Güzel Gördüm” isimli diğer bir türküde, selâm verme mecazî bir şekilde ifade edilmektedir. Sevgili bahçeye girdiğinde tüm çiçeklerin sevgilinin ihtişamından dolayı ona selâma durduğu, mor menekşenin boyun eğdiği, gülün ise utancından kızardığı ifade edilmektedir:

Salındı bahçeye girdi
Çiçekler selâma durdu
Mor menekşe boyun eğdi
Gül kızardı hicabından

(C. 1: s. 184/ 2. Dörtlük)

1.2.15. Sigara Kültürü

Sigara, bazı kişilerin zevk almak için kullandığı sağlığa zararlı olan bir maddedir. Kâğıdın arasına kurutulmuş tütünün sarılmasıyla içilmeye hazır hale getirilir. Tütün, yeşil halindeyken tarladan toplanır, kurutulur ve uygun şekilde saklanarak muhafaza edilir. Sigara içmek, belirli bir toplum ile sınırlı değildir aksine her toplumda uzun yıllardır görülen bir davranıştır. Sigara, geçmişten günümüze dek kadın erkek, yaşlı küçük büyük ayrımı yapılmaksızın, kullanılan ve kullanılmaya devam eden bir maddedir. Sigara ucu yakılarak içilmekte, dumanı nefesle birlikte içeri çekilmekte ve yine nefesle birlikte dışarı verilmektedir. TRT repertuarından, Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Oy Bir Sigara Ver Bana” isimli türküde, karşısındakinden sigara isteyen biri görülmektedir:

Oy bir sigara ver bana (da)
Haydi bak dumana dumana
Oy düşmanlar geldi imana

(C. 2: s. 634/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen "Pencereden Bakıver" isimli türküde ise âşığın, "Gelin eller kınalı gelin/ Gözler sürmeli gelin" şeklinde betimlediği sevdiğinden, kendisinin sigarasını yakmasını istediği görülmektedir:

Pencereden bakıver

Sigaramı yakıver

O beyaz kollarını

Boynuma dolayıver

(C. 2: s. 645/ 1. Dörtlük)

Sigara içmek, belirli bir toplumla sınırlı olmadığı için her toplumun sigara kültürü farklılık göstermektedir. Türkler, sigarayı kendileri sarmış, sigara malzemesi olan tütünü keselerde muhafaza etmiş hatta sarılmış sigaralarını tabakalara koymuşlardır. Bununla ilgili M. De Mouradja D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında, Türklerin gümüş, sedef yahut karton ve az bir kısmının altından yapılmış tabaka kullandıklarını, bunların çoğunun küçük ve yassı olduğunu, bazılarının kıymetli taşlarla süslendiğini belirtmektedir (y.t.y. :95). TRT repertuarından, Ordu'nun Gököy ilçesine ait olduğu tespit edilen "Tabakamda Tütün Az" isimli türküde de tabakaya yer verilmiştir. Türküde, kişinin tabakasında tütünün az kaldığı ifade edilmektedir:

Tabakamda tütün az

(Kerime'm) Getti bahar geldi yaz (oy)

Gurban olduğum Allah (da)

(Kerime'm) Gözeli gözele yaz (oy)

(C. 2: s. 734/ 1. Dörtlük)

1.2.16. Su Kültü

Su, canlı ve ruhu olan kutsal bir varlıktır. İnsanlar ve tüm doğa için hayat kaynağı ve arındırıcı bir güçtür. Bu yüzden mümkün olduğunca israf edilmemeye özen gösterilen su, saygı duyulan bir madde olmuştur. Su, evrendeki dört elementten biridir. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler için, hayatın devamlılığını sağlayan ve toprakların bereketlenmesine sebep olan bir güçtür. Abdülkadir İnan,

Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı kitabında bütün dünyanın ruhlarla dolu olduğunu ve dağların, göllerin, ırmakların hep canlı nesnelere olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Abdülkadir İnan, ırmakların, göllerin ve dağların sadece coğrafi isimler değil, onların konuşan, evlenen, çoluk çocuk sahibi olan varlıklar olduğunu da ifade etmiştir (İnan, 1986: 50-51).

Bahaeddin Ögel ise *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında suyun, Türk geleneklerindeki yerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Su, Türk geleneklerinin köklerini tutan, en büyük temeldir. Her şey ona dayanır. Belki tarla, bir süre sulanmazsa, olabilir. Fakat hayvanların, hergün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, yer-su yani yer ve sular anlayış ve inancına, büyük değer vermişlerdir. Onu kutulaştırmışlar ve ona kişilik vermişlerdir. Yer-su inancı, tam bir “vatan” anlayışıdır.” (Ögel, 2010/ II: 315).

Sibel Turhan Tuna, “Muğla’da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler” isimli makalesinde suyun mukaddes, gizemli, kötülüklerden yok edici, uzaklaştırıcı, iyileştirici, arındırıcı etkiye sahip olduğu inancının İslam öncesi dönemlerden günümüze kadar geldiğini ve bu durumun sözlü gelenekte yaşatıldığını ifade etmekte ve su kültürünün Türkler arasındaki önemini vurgulamaktadır (Tuna, 2014: 317).

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında Türklerin su kaynağı için kullandıkları ilk ismin “bulak” olduğunu ancak bu kelimenin zamanla unutulup yerine “mınğar” yani “pınar” sözünün geçtiğini belirtmiştir (Ögel, 1991/ III: 137). *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında ise Ögel, Eski Türklerde pınarların mukaddes olduğunu ve o şekilde tanımlandığını yani “Tanrı tarafından verilmiş veya gönderilmiş bir şey” olarak tanımlandığını ancak Anadolu’da pınarların artık eski mukaddes özlerini kaybettiklerini ifade etmekte ve birçok önemli pınarların çevrelerinde ağaçlık, önünde küçük bir göl ve yanında da bir yatacık bulunduğunu belirtmektedir (Ögel, 2010/ II: 357).

TRT repertuarında bulunan ve Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen birçok türküde de pınar kelimesinin yerleşmiş olduğu görülmektedir. Türk şiirlerinde ve türkülerinde derelerin, ırmakların, çeşmelerin, pınarların ve bunlar gibi su kenarlarının âşıklar açısından da önemi büyüktür. Bu yerler sevgililerin buluşmasına ortaklık eden yerlerdir. Âşıklar, sevgililerini çeşme başlarında, dere kenarında, ırmak kenarlarında görmekte, gözetlemekte ve uygun vakti bulduklarında iletişime geçmektedirler. Su kenarları bir nevi âşıkların buluşma yerleri olmuştur.

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine bağlı Bacul köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında” isimli türküde de âşığın, gönlünü yoluna verdiği yârini, aşk pınarında gördüğü ifade edilmektedir:

Ben yârimi gördüm aşk pınarında

Civan yârin mah cemali sararmış
Ben gönlümü verdim onun yoluna
O da bencileyin beni ararmış

(C. 1: s. 133/ 1. Dörtlük)

Pınarlardan ve çeşmelerden su, metalden yapılmış taslar ile içilmektedir. Her âşığın isteği ise sevgilisinin elinden su içmektir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne” isimli türküde, sevdiğinden kendisine tas ile su göndermesini isteyen bir âşık görülmektedir:

Ben de çıktım Fodullu'nun üstüne (ey)
Şahin gibi oturmuşdu postuna (ey)
Guşluk mehelleri punar üstüne (ey)

Bir su gönder gız tasıman tasıman

(C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük)

İnsanlar su ihtiyacını, akarsulardan, çeşmelerden ve pınarlardan karşılar. Suları evlerine taşımak için bazı eşyalara ihtiyaç duyarlar. Bu eşyalardan biri de testidir. Testi, *Türkçe Sözlük*'e göre toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılmış su kabıdır (2011: 2338). Türkülerde güzeller, testi ile evlerine su taşımaktadırlar. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine bağlı Yukarıfallica köyüne ait olduğu tespit edilen “Kemençemin Başında” isimli türküde güzeller üstüne türküler yazdığını söyleyen kişinin, sevdiğinin pınara gelip testisine su doldurmasını istediği görülmektedir:

Gel pınara pınara

Su doldur testine

Bu benim türkülerim (aman)

Hep güzeller üstüne

(C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük)

Dereler, genellikle yazları kuruyan küçük akarsulardır. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, Dede Korkut kitabı içinde dere sözünün, daha çok susuz dereler için söylendiğini ancak kuru dereler için zaman zaman “kuru çay” dendiğini de belirtmiştir (Ögel, 2010/ II: 379). TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dereler Gölgelendi” isimli türküde ise derelerin gölgelendiği bir vakitte güzellerin suya indiği ifade edilmekte ve âşığın, yârini orada görüp yüreğinin hafiflediği, canının da tazelendiği belirtilmektedir:

(ah) Dereler gölgelendi

Güzeller suya indi

Bu gün ben yâri gördüm

Gene can tazelendi

(C. 1: s. 274/ 1. Dörtlük)

1.2.17. Sürme Çekme

Güzel görünme ve kendini başkalarına beğendirme çabası insanlık tarihi kadar eskidir. Özellikle bayanlar çeşitli süs eşyaları ve süs malzemeleri kullanarak kendilerini dış dünyaya kanıtlama ve beğendirme çabasındadırlar. Bazı kişiler, bu malzemelere sahip olabilmek için yüklü miktarda para harcamaktadırlar. Örneğin, TRT repertuarından, Çorum’ a ait olduğu tespit edilen “Karşıda Kavun Yerler” isimli türküde de süsü için fazla para harcayan bir kimsenin varlığı görülmektedir. Öyle ki kişinin, karşısındakinin parasının, kendisinin süsüne yetmeyeceğini dile getirdiği görülmektedir:

Sandık üstünde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Senin aldığın para

Benim süsüme yetmez

(C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük)

Süs eşyası olarak kullanılan malzemelerden biri de sürmedir. Sürme, kirpiklere ve kirpik diplerine sürülen siyah boyadır, bu boyayı gözlere sürmeye de sürme çekme denmektedir. Sürme, süs eşyası olarak kullanımının yanında sağlık açısından faydalı olduğu için de tercih edilmiştir. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 2/İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil* adlı kitabında sürmenin, göz sağlığını korumak için kullanılmasının çok eski bir adet olduğunu ve en meşhur sürmelerin “esmid” ve “tutya” sürmeleri olduğunu ifade etmiştir (Abdülaziz Bey, 1995/ II: 353). Tirmizi’den aktarılan bir hadise göre de Hz. Muhammed “İsmid ile gözlerinize sürme çekin! Çünkü o, gözü kuvvetlendirir kirpikleri çoğaltıp uzatır.” buyurmuştur. Ayrıca Tirmizi, Hz. Muhammed’in her gece gözlerine sürme çektiğini de bildirmiştir (<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1539>).

Günümüzde erkekler tarafından nadir olarak görülmesine rağmen genç kızlar sürmeyi güzelliklerini tamamlamak adına süs malzemesi olarak kullanmaya devam etmektedirler. TRT repertuarından, Çorum’un Mecitözü ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bağdat Ellerinden Gelen Durnalar” isimli türküde, sevgilinin gözüne sürmeler sürdüğü belirtilmektedir:

Bağdat ellerinden gelen durnalar

Durnalar ne haber yârdan ne haber ey

Şimdi benim yârim (hey hey hey) gözün sürmeler

Durnalar ne haber yârdan ne haber ey

(C. 1: s. 100/ 1. Dörtlük)

Sürme, genellikle kirpiklere ve kirpik diplerine sürülen bir malzeme olmasına rağmen türkülerde sürmenin kaşlara da sürüldüğü ifadesi yer almaktadır. TRT repertuarından, Tokat’ın Artova ilçesine ait olduğu tespit edilen “Kaşın Kara İken Ezelden Kare” isimli türküde sevgiliye, kaşına sürme çekme ile kaşın kalıcı olarak kara olamayacağını ve bu karalığın geçici bir durum olacağını söylediği görülmektedir:

Kaşın kara iken ezelden kare

Sürme çekmeyinen kaş kare olmaz

Yâr iki büyüğe sor sual eyle

Bir yol öpmeyinen yüz kare olmaz

(C. 2: s. 531/ 1. Dörtlük)

Gözlere sürme çekilerek sürmeli hale getirildiği gibi bazı kimselerin gözleri de doğuştan sürmeli olabilir. Nitekim TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Fistan Giymiş Kırmalı" isimli türküde, bir genelleme yapılmakta ve Çorum'un kızlarının gözlerinin sürmeli olduğu belirtilmektedir:

Fistan giymiş kırmalı

Göğsü çapraz düğmeli

Şu Çorum'un kızları

Hep anadan sürmeli

(C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük)

2. BÖLÜM

EĞİTİM

2.1. Eğitim/ Okuma-Yazma/ İlim

Eğitim ve öğretim, devlet ve toplumun gelişmesini sağlayan faaliyetlerdir. Her millet kendi ihtiyacına göre, yasalarına veya törelerine uygun olarak eğitim faaliyetini sürdürmektedir. Ünal Taşkın'ın, "Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları" başlıklı makalesine göre Türk milleti İslâmiyet'ten önce ve İslâmiyet'ten sonra devrinin getirdiği şekillerde eğitim görmüştür. Her ne kadar İslâm ile birlikte eğitim dinsel bir nitelik kazanmış olsa da İslâm'dan önceki Türk toplumlarında töre çerçevesinde şekillenen bir aile ve boy eğitimi verilmiştir. Toplumun içinde bulunduğu şartlardan kaynaklı, hayvan yetiştiriciliği, ata binme, okçuluk, savaş oyunları gibi eğitimler, eğitimin diğer cephesini oluşturmuştur (Taşkın, 2008: 344).

Eğitime verilen önem, Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir. Eğitim veren özel kurumlar, camiler, medreseler inşa edilmiştir. Teknik ve askeri alanlarda eğitim verecek kurumlar düzenlenmiş, Batı tarzı eğitim verme amaçlanmıştır. Eğitime verilen önem günümüze gelindiğinde daha da artmaktadır. Buna paralel olarak okuma ve yazma oranı da artış göstermektedir. Okuma ve yazma eğitimi, kişilerin belirli bir mevki ve makam sahibi olmasına yardım etmekte, insanın kendisini bilmesine, iyi bir ahlâk sahibi olmasına vesile olmaktadır. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen "Hem Okudum Hemi de Yazdım" isimli türküde, yavrusunu kaybedip yalan dünyadan bezdiğini anlatan bir annenin, kendisini hem okuyan hem de yazan biri olarak tanımladığı görülmektedir:

Hem okudum hemi de yazdım

Yalan dünya senden bezdim (of)

Dağlar koyağnı gezdim

Yiten yavru bulunur mu

(C. 2: s. 463/ 1. Dörtlük)

Okuryazarlık sadece iş ve sosyal hayatta değil özel hayatta da önemli olmaya başlamıştır. Evlenmek isteyen her genç kız, sokaklarda işsiz ve başıboş dolaşan biri

yerine iş güç sahibi olan bir delikanlı ile yuva kurmayı istemektedir. Bu durum evliliklere, evlenilecek kişinin okuryazar olması gerektiği ölçütünü getirmiştir. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı” isimli türküde, “Var git oğlan var git ben almam seni vay vay/ Anamdan babamdan intizâr almam vay vay” şeklindeki mısralarla âşğın, sevdiği ve sevdiğinin ailesi tarafından istenmediği görülmekte ve sevgilinin eğer onu isterse ailesinin bedduasını alacağı düşünülmektedir. Türkünün aşağıda verilen mısralarında ise, âşğın okuryazar olmadığı ve meyhanelerde gezdiği için istenmediği ifade edilmektedir:

Yol üstünde kurdum kara kazanı

Ben isterim okuyanı yazanı (vay vay)

Ben istemem meyhanede gezeni

(C. 2: s. 800/ 1. Üçlük)

Türkler, tarih boyunca birçok bilim dalının ortaya çıkmasına ve gelişmesine vesile olmuş, akılcı düşüncelerle yenilikçi icatlar ortaya koymuşlardır. Bazı konuları Batı'dan örnek alan Türkler, bazı konularda ise Batı'ya örnek olmuşlardır. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye” isimli türküde, “Zerre kaçmaz ariflerin gözünden” şeklindeki ifade ile arif kimselerin bilinçli ve akıllı kimseler olduğuna vurgu yapılmakta ve Türklerin ilimce dünyaya hız verdiği şu şekilde ifade edilmektedir:

Tarihler boyunca bir milletiz biz

İlimce dünyaya vermiş idik hız

Büyük bir babanın torunlarıyız

Bugün bize hoş geldiniz erenler

(C. 1: s. 56/ 2. Dörtlük)

2.2. Akıl

Akıl, kişinin doğru ile yanlış ayırt etmesini sağlayan düşünce yeteneğidir. Kişi, hak ile bätılı aklını kullanarak bilebilir. İnsan aklı acizdir, her şeyi bilme yeteneğine sahip değildir ve bilebileceği şeyler sınırlıdır. TRT repertuarından,

Çorum'un Alaca ilçesinin Akpınar köyüne ait olduğu tespit edilen “Şu Dünyada Gezmeyinen Bulunmaz” isimli türküde kişinin akli kemalî var ise yani bilgi konusunda akli erginliğe ulaştıysa bazı şeyleri bileceği aksi takdirde arayarak ya da para ve pul ile bulamayacağı ifade edilmektedir:

Şu dünyada gezmeyinen bulunmaz

Bilin akıl kemaliniz var ise

Altun akçe ile satın alınmaz

Bilin akıl kemaliniz var ise

(C. 3: s. 172/ 1. Dörtlük)

2.3. Arif

Arif, Süleyman Uludağ'ın *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre bilen, vâkıf, âşina, tanıyan, anlayışlı, kavrayışlı mükemmel, irfan ve marifet sahibidir. Allah hakkında zevkî ve vecdî bilgilere sahip olana arif-i billâh denir. Arif, kendisi sustuğu halde diliyle Hakk'ın konuştuğu kimsedir (Uludağ, 2001: 449). Arif kimseler, az konuşan, doğru konuşan, çok dinleyen belirli bir bilgi birikimine sahip kişilerdir ve çevresini bu bilgiler doğrultusunda aydınlatırlar. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim” isimli türküde, “Mecliste arif ol kelâmı dinle/ El iki söylerse sen de bir söyle” şeklindeki ifadelerle öğütlerde bulunulmakta ve arif olan kişilerin özelliklerine vurgu yapılmaktadır. İçinde arif kimselerin bulunduğu bir ortama giren kişinin ariflerin yanında mahcup olmamak için davranışlarına dikkat etmesi gerekmektedir. İncelenen türküde de ariflerin, karşısındaki kişinin bilgisini gözetdiği ve onların bilgisini sınıdığı ifade edilmektedir:

El arifdir gözetirler fendini

Dağıtırlar duzağını bendini

Alçaklara otur gözet kendini

Gatı yükseklerden uçucu olma

(C. 1: s. 280/ 3. Dörtlük)

Er kelimesi, asker anlamının yanında işini iyi bilen ve iyi yapan kimseleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Kelime, bu tanımıyla arif kelimesiyle benzerlik göstermektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde de er ve arif olan kişilerden aynı kişi olarak bahsedilmektedir. Türküye göre er olanlar çifte kantar kaldırarak kadar güçlüdür ve onlar dergâh bulup kaplarını da doldurabilecek kuvvettedir. Burada bahsedilen kap, nesnel olarak bir eşya olabileceği gibi kişinin ruhsal ve fiziki bedeni olabileceği de düşünülebilmektedir. Türkünün devam eden dizelerinde ise arif kimselerin elinden her iş geldiği belirtilmektedir:

Sefil kemter hayal seni gezdirir

Er olanlar çifte kantar kaldırır

Ulu dergah bulup bulup kabını doldurur

Arifler elinden her iş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük)

2.4. Cahil

Eğitim ve öğretim görmemiş olan bilgisiz kimselere, belli bir konuda yeterli bilgisi ve deneyimi olmayanlara ya da yaş itibariyle genç ve toy olanlara “cahil” denmektedir. Cahil kimseler, genellikle herkes tarafından kandırılmaya müsait bir zihin yapısına sahiptirler. Cahillik, kişilerin eğitim seviyesiyle doğru orantılıdır. Eğitim arttıkça cahillik azalmakta, eğitim azaldıkça cahillik artmaktadır. Geçmişten günümüze gelindiğinde cahillik, eğitim ve öğretimin kalitesine bağlı olarak değişmektedir. TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türküler incelendiğinde, “cahil” kelimesinin eğitim ve öğretim görmemiş kişileri ifade etmek için kullanılmadığı, kelimenin diğer anlamlarıyla türkülerde geçtiği görülmektedir. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Suya Düştü Gülümüz” isimli türküde “cahil” kelimesi ömrü nitelemek için kullanılmış ve “cahil ömrümüz” ifadesiyle olgunluk seviyesine ulaşılmamış olan dönem ifade edilmiştir:

Suya düştü gülümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Ötmüyor bülbülümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Sen orada ben burda (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Geçti cahil ömrümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

(C. 2: s. 709/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen "Bir Taş Attım Alıca" isimli türküde de, elma yemesini bilmediği dile getirilen gelinin elmayı bir cahile verdiği ifade edilmektedir. Türküde cahil olarak bahsedilen kişinin yaş itibariyle toy ve küçük olan biri olduğu düşünülebilir:

Elma verdim geline

Aldı soktu beline (oy gelin gelin ne derdim benim)

Yemesini bilmemiş

Vermiş cahil eline (oy gelin gelin ne derdim benim)

(C. 1: s. 161/ 3. Dörtlük)

2.5. Kalem

Kalem, ham maddesi ağaç olan, yazma ve çizme gibi işlerde kullanılan eğitim ve öğretimin sağlanmasında önemli bir araçtır. Kalemler, zamanın şartlarına uygun olarak değişiklikler göstermiş ve farklı özelliklere sahip olarak ortaya çıkmıştır. Eskiden kalem olarak, kamış divitler kullanılmaktaydı. Bu divitler, mürekkebe batırılarak yazı yazılırdı. TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türküler incelendiğinde kalemin, gerçek anlamının yanında çoğunlukla sevgilinin kaşlarını nitelendirmek için kullanılan bir metafor olduğu görülmüştür.

TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağsur köyüne ait olduğu tespit edilen "Al Eline Galemi" isimli türküde kalem gerçek anlamıyla kullanılmış ve karşıdaki kişiye "Al elmanın dördünü/ Sev güzelin merdini/ Seversen güzeli sev/ Çekme çirkin derdini" denilerek nasihat edilmiş ve kişinin eline kalemi alarak başına gelenleri yazması istenmiştir:

Al eline galemi

Yaz başına geleni

Doktor rapor vermiyor

Sevdalıktan öleni

(C. 1: s. 23/ 1. Dörtlük)

Divân edebiyatında sevgilinin özellikleri kaleme benzetilerek anlatılmaktadır. İskender Pala'nın, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında sevgilinin boyunun düzgünlük ve belindeki boğumun (incelik) nedeniyle kaleme, kaşının şekilce kaleme, bazen de saçının kaleme benzetildiği ifade edilmektedir (Pala, 2011: 253). TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesinin Güvekse köyüne ait olduğu tespit edilen "Bir Esmenin Sevdası Var Serimde" isimli türküde, Leyla ve Mecnun hikâyesine telmih yapılarak âşğın kendisini Mecnun, sevdiğini ise Leyla olarak gösterdiği, sevdiğinin kalem kaşlarının ise kendisine ihsanda bulunmasını ve kendisine yardım etmesini istediği görülmektedir:

Yâr bana Mecnundur ben yare Leyla
Hasiretlik cana kalır mı böyle
Şu kalem kaşlardan bir ihsan eyle
Gözlerin karesi har canım canım

(C. 1: s. 149/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun'a ait olduğu tespit edilen "Dolama Giyer Dolama" isimli başka bir türküde ise sevdiğini ellere vermeyeceğini ifade eden âşğın, sevdiğinin kaşlarını kaleme benzettiği görülmektedir:

Dolama giyer dolama (hanım)
Ben seni vermem âleme (hanım)
Kaşların benzer kaleme (hanım)

(C. 1: s. 283/ 1. Üçlük)

2.6. Kâtip

Kâtip, herhangi bir devlet dairesinde ya da herhangi bir yerde yazı işleriyle uğraşan kişilere verilen isimdir. Günümüzde kâtipler yazma işi ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı'nda görev yapmaktadırlar. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen "Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam" isimli türküde de, "kâtip" ifadesi tanımına uygun olarak kullanılmıştır. Türküde kâtiplerin yazıya bakmadığı ifade edilerek, âşğın sevdiği kişiye kendisini gönül defterinden, kalbinden silip silmediği sorulmaktadır:

Katipler oturmuş yazıya bakmaz

Herkes sevdiğini dilden bırakmaz (anam anam anam)

Hey Allah'tan korkmaz kuldan utanmaz

Gönül defterinden sildin mi beni (anam anam anam)

(C. 2: s. 732/ 3. Dörtlük)

Osmanlı Dönemi'nde kâtipler, devletin önemli sırlarını bildikleri için o dönem de kâtiplik önemli mesleklerden biri olmuştur. Kâtipler, bağlı buldukları kurumlara ve iş yaptıkları kişilere sadıktırlar ve onlara bağlılık gösterirler. Mesleğin bu özelliği, TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada” isimli türküye de yansımıştır. Türküde âşığın, sevgilinin kâtibi olduğunu ve ona candan sadakati olduğunu ifade ettiği görülmektedir:

Katibi'yem candan sadakatim var

Muhabbet yolunda seyahatim var

Bilirim ulusun kanaatim var

Sineni sineme sar bana yeter

(C. 1: s. 436/ 3. Dörtlük)

2.7. Kitap

Yazılı veya basılı olarak bir araya getirilen yaprakların toplanmasıyla ciltli veya cilsiz kitaplar oluşmaktadır. Toplumlar arasında kitapların ortaya çıkması ve çoğaltılması matbaanın icadı ile olmuş ve bu durum eğitimin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bilgilerin, yayılması ve korunması kitaplara kaydedilmesi neticesinde gerçekleşmiştir. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Pencereden Bakıver” isimli türküde, elleri kınalı ve gözleri sürmeli olan gelinin eline kitap alıp okuduğu ifade edilmektedir:

Pencereden bakıver

Kitap almış okuyor

Perçem ile yazılmış

Yel estikçe kokuyor

(C. 2: s. 645/ 2. Dörtlük)

Kitap kelimesi, bazı yerlerde gerçek anlamının dışında olarak Kuran-ı Kerim'i ifade etmek içinde kullanılmaktadır. Kuran-ı Kerim, "kutsal kitap" olarak ifade edilmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen "Kemençemin Telleri" isimli türküde söylenen "hoca kitapta görmüş" cümlesi ile "Kuran-ı Kerim" ifade edilmek istenmiştir:

Kemençemin telini

Kim bağladı elimi

Hoca kitapta görmüş

Sevdalığın yerini

(C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük)

3. BÖLÜM

EĞLENCE

Eğlenceler, toplum arasında birlik, beraberlik ve yardımlaşmayı sağlayan yegâne törenlerdir. Eğlenceler, maddî ve manevî bir bütünlük ifade etmektedir. En eski tarihlerden itibaren, Türkler eğlence kültürüne büyük önem vermiştir. Eğlenceler ve şenlikler düzenlemek için çeşitli nedenler aramışlardır. Mevsim değişikliği, düğünler, sünnet törenleri ve asker uğurlama törenlerinde eğlenceler düzenlenmişlerdir. Bahaeddin Ögel'in, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* adlı kitabına göre eski Türkler savaş öncesi, savaş sonrası yemekli eğlenceler yapar, toylar düzenler, kurbanlar keserdi. At yarışları, ok yarışları, ozan atışmaları gibi aktivitelerle millet ve birlik olma amacı yürütülürdü. Özellikle Hunlar'da bu şenlikler köklü bir gelenek haline gelmişti (Ögel, 2001: 776-777).

Nebi Özdemir, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü* adlı kitabında eğlenceyi çeşitli unsurlardan oluşan karmaşık, kültürel bir bütün olarak tanımlamaktadır (Özdemir, 2005: 81). Düzenlenen eğlencelerin niteliği, milletin kimlik özelliklerini ve benliğini yansıtmaya açısından son derece önemlidir. Eğlenceler kişinin millî kimliğinin şekillenmesinde de rol oynamaktadır. Aynı zamanda eğlenceye katılan kişiler kültürlerinin taşıyıcısı ve aktarıcısı konumundadırlar. Nebi Özdemir, aynı kitabında eğlencenin hazırlık, kurallar, katılımcılar, başlangıç kalıbı ve sohbet aşamalarından oluştuğunu belirtmiş ve Türk halk eğlencelerinin, ekonomik, siyasal, sosyal ve psikolojik, kültürel olmak üzere dört işlevi olduğundan bahsetmiştir (Özdemir, 2005: 6-7).

Nebi Özdemir konuyla ilgili "Osmanlı Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi" başlıklı makalesinde de şu ifadelerle yer vermiştir:

"Eğlence gelenekler bileşkesidir. Bu nedenle de eğlence, içinde dans, müzik, giyim-kuşam, yiyecek ve içecek, tiyatro, edebiyat, oyun, sinema, moda, festival, şenlik, animasyon vb. pek çok gelenek yer alır. Diğer bir ifadeyle 'karmaşık bir sistem' olan eğlence, kültürün birçok kültürel geleneğin yaratılma, değiştirilme, özetle yaşatılma ortamıdır." (Özdemir, 2007: 12).

Halk arasında "eğlence" kelimesinin yerine onunla aynı anlama gelebilecek başka ifadelerde kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen "Her Sabah Her Sabah Cümbeşa Gelir" isimli türküde "eğlence" kelimesinin

yerine “cümbüş” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Türküye göre bülbül, gül için figan etmekte ve her sabah cümbüşe gelmektedir:

Her sabah her sabah cümbüşa gelir (el aman)

Dağlar daşlar dostum adım çağırır (he dost hey el aman sevdiğim)

Bülbül de gül için figana başlar (el aman)

Çağlar çağlar dostum adım çağırır (ya gel dost dost)

(C. 2: s. 463/ 1. Dörtlük)

Eğlencelerin oluşabilmesi için bazı faktörler vardır. Bunlardan bazıları eğlence ortamının şenlenmesini sağlayacak müzisyenler, müzisyenlerin en iyi şekilde kullanmayı bildiği müzik aletleri ve gösteri yapacak oyunculardır. Bu maddeler olduğunda insanların eğlenmeleri ve hoşça vakit geçirmeleri çok daha kolaydır. Kimi zaman insanları eğlendirmek için bu maddelerden birinin olması bile yeterlidir. Örneğin TRT repertuarından, Ordu’ya ait olduğu tespit edilen “Oy Kemeçe Kemeçe” isimli türküde, kemeçe ile konuşulduğu ve kemeçenin başlı başına bir eğlence unsuru olduğunun ifade edildiği görülmektedir:

Oy kemeçe kemeçe (de)

Nerde idin dün gece

Atlar kırarım seni (de)

Eğlencesin eğlence

(C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük)

3.1. Halk Oyunları

Halk eğlenceleri, insanların çeşitli vesilelerle bir araya gelip kendi aralarında düzenledikleri eğlencelerdir. Bu eğlencelerde sazlar, kemeçeler, davullar ve zurnalar çalınmakta, çeşitli halk oyunları oynanmaktadır. Bazı halk oyunları oynanırken çeşitli aksesuarlar kullanılarak oyunlar daha da şenlenmekte ve renklenmektedir. Bu aksesuarlardan biri de zildir ve TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Bahçeye Gel Bahçeye” isimli türküde zilin bir oyun aksesuarı olduğu ve sevgilinin, zil çalıp oynamaktan yorulup parmaklarının ağrıdığı görülmektedir:

Haydi yavrum oynamaktan

Yâr gelir oynamaktan

Parmakları ağrımış

Zil çalıp oynamaktan

(C. 1: s. 113/ 1. Bağlantı)

3.1.1. Halay Çekme

Halay oyunu, insanların el ele tutuşarak ya da kol kola girerek belirli bir ritim eşliğinde oynadığı halk oyunudur. Anadolu'nun neredeyse tüm bölgelerinde, tüm eğlencelerde halay oyunu oynanmaktadır. Halay oyunu, bölgeden bölgeye ufak farklılıklar taşımakta bu durum oyunu o yöreye özgü kılmaktadır. Halay oyunu türkülerde, “halay çekme, halay kurma” şeklinde ifade edilmektedir. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Halay Çekin Düzülsün” isimli türküde “halay çekin düzülsün” ifadesi ile sıralanıp halay çekme durumuna işaret edilmektedir. Türküde herkesin halay oyununa girmesi gerektiği belirtilerek halaya girmeyenin boynundan vurulması istenmektedir:

(uf anam ey) Halay çekin düzülsün

Sürmeli gözler süzülsün

Haleye girmeyenin

Vurun boynundan üzülsün

(C. 2: s. 443/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum yöresine ait olduğu tespit edilen “Alnı Delmeli Yârim” isimli türküde ise sevdiği başkasıyla evlendirilen âşığın, düğüne gelenlerin halay kurduğunu yani halay çektiğini ifade ettiği görülmektedir:

Ceviz dibi yurdumuz

Gine halay kurdunuz

Al delmeli yârimi

Bana çok mu gördünüz

(C. 1: s. 34/ 2. Dörtlük)

3.1.2. Horon

Horon, önemli Türk halk oyunlarından biridir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde kemençe eşliğinde oynanmaktadır. Necati Demir, "Trabzon ve Yöresinde Horan" başlıklı makalesinde geleneksel halk danslarının en önemlilerinden biri olan horonun diğer isimlerinin "horan" ve "foron" olduğunu, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde dizi, eğri dizi veya halka biçiminde oynanan; genel olarak 5, 7, 9 vuruşlu halk oyunu olduğunu belirtmektedir (Demir, 2007: 1). Horonun en fazla oynandığı ve merkezi durumunda olan yerler Trabzon ve Rize bölgesidir. Horon oyunu, bu bölgelerden başlayarak tüm Karadeniz Bölgesi'ne yayılmıştır. Horon oyunu tüm vücudun hareket ettiği eğlenceli bir oyundur. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ocağa Koydum Kazan" isimli türküde, "Yeni çıktı horona/ Kemikleri oynasın" şeklindeki ifade ile horon oyununun tüm kemikleri oynatırcasına hareketli bir oyun olduğu görülmektedir.

Ocağa koydum kazan

Yak altını kaynasın

Yeni çıktı horona

Kemikleri oynasın

(C. 2: s. 623/ 1. Dörtlük)

3.1.3. Sin Sin Oyunu

Nebi Özdemir, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü* adlı kitabında köy, kasaba gibi küçük kırsal yerleşim birimleri ile kentlerin kenar mahallelerinde düzenlenen eğlencelerin kadın- erkek ayrımı bağlamında şekillendiğini ve kadın ve erkeğin eğlencelerinin farklı olduğunu belirtmiştir (Özdemir, 2005: 139). Sin sin oyunu ya da sini sini oyunu da genellikle kırsal kesimlerde erkekler tarafından oynanan yarışmalı toplu köy oyunlarından. Tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İçinde dans ve musiki unsurlarına da yer verilmektedir. Pzusuna güvenen her delikanlı bu oyunu oynayabilmektedir. Düğünlerde, bir ateş etrafında halka oluşturulmakta ve bu şekilde oyuna başlanmaktadır (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,79673/sinsin.html>). Sin sin oyunu genellikle geceleri davul zurna eşliğinde oynanan bir oyundur. Günümüzde çok fazla

oyunmasa da bazı bölgelerin kırsal kesimlerinde varlığını sürdürmektedir. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Bulguru Kaynatırlar” isimli türküden hareketle Amasya'da sin sin oyununun var olduğu söylenebilir:

Bulguru kaynatırlar
Güzeli ağlatırlar
Şu Amasya gençleri
Sini sini oynatırlar

(C. 1: s. 189/ 1. Dörtlük)

3.2. Mûsikî Aletleri

Mûsikî, kulağa hoş gelen ve insana zevk veren seslerin bir ritim halinde işitildiği sanattır. Nesrin Feyzioğlu, mûsikînin özellikle toplumsal bir kurum olduğunu ifade ettiği “Nevrûz ve Mûsikî” başlıklı makalesinde, sembollerle ifade imkânı bulan bu sanat dalının kültürel unsurların düzenlenmesini, korunmasını, taşınmasını ve devamını sağlamanın yanında, toplumun birlik ve beraberliğinin oluşmasına da katkıda bulunduğunu, bir kültürün inançlarını, duygularını, değer yargılarını, yaşama biçimini ve dünyaya bakışını yansıttığını belirtmiştir (Feyzioğlu, 2004: 69).

İnsanın iç dünyasını etkileyen mûsikînin oluşmasını sağlayan birtakım mûsikî aletleri vardır. Bu aletlerden bazıları; bağlama, ud, kanun, keman, davul, kemençe, saz, tef, zurna, meydandır. TRT Repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde ise, bu mûsikî aletlerinden sadece bağlama, kemençe ve sazın varlığı görülmektedir.

3.2.1. Bağlama

İbrahim Erşahin, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü* adlı kitabında bağlamayı, en eski ve en yaygın telli-tezeneli Türk halk çalgısı olarak tanımlamaktadır. İbrahim Erşahin'e göre uzun saplı, şişkin gövdeli ve telli mızraplı âşık sazlarının en orta boylusudur ve bir bağlama; tekne, sap, burguluk, dip eşik, eşik, tel geçen ve burgu adlı parçalardan oluşmaktadır (Erşahin, 2011: 54).

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta, bağlamanın ülkemizde kullanılan en yaygın telli tezeneli halk

müziği çalgısı olduğu ve düğün, askere uğurlama vb. kutlamalarda vazgeçilmez olduğu ifade edilmekte, onun mızrap veya tezene adı verilen kiraz ağacı kabuğu veya plastikten yapılan araçla çalındığı gibi bazı yörelerde parmakla çalındığı belirtilmektedir (Oğuz, 2008:75).

Bağlama ardıç, karadut, kestane, gürgen, ceviz, ihlamur gibi sağlam olan ve eğilip kırılmayan ağaçlardan yapılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Ordu'nun Dereleri” isimli türküde bağlamanın zerdali dalından da yapılabileceğine vurgu yapılmaktadır:

Oy bağlamam bağlamam

Zerdali dalı mısın

Garip garip çalarsın

Benden sevdalı mısın

(C. 2: s. 630/ 4. Dörtlük)

3.2.2. Kemeñçe / Keman

Kemeñçe, Necati Demir'in “Türk Yaylı Sazı Kemeñçe ve Dünya Kültürüne Etkisi” başlıklı makalesine göre genellikle dip kısmı diz üstüne, baş kısmı sol göğse yerleştirilerek veya serbest bir biçimde yay ile çalınabilen; kısa boylu, perdesiz saplı, uzun tarihi geçmişı bulunan yaylı / telli bir Türk çalgısı olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2007: 1143). Kemeñçenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IX* adlı kitabında Osmanlı minyatür sanatında kemeñçelere rastlandığını ifade etmektedir (Ögel, 1991/ IX: 298).

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta kemeñçenin, tekne kısmının dut, erik, ardıç ağaçlarından yapıldığı, yayın çubuğunun ise gül, abanoz, şimşir ya da tik ağacından yapıldığı ifade edilmekte ve üç telli bir çalgı olan kemeñçeye eskiden bağırsaktan yapılan kiriş teller takılırken günümüzde daha çok madenî teller kullanıldığı ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 76).

Bekir Şişman ise, “Karadeniz Yöresinde Yaşayan Kemeñçeli Âşıklık Geleneği” başlıklı makalesinde, kemeñçenin günümüzde özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ile bağdaştırıldığını ve Karadeniz'in millî çalgısı haline geldiğini bildirmiştir (Şişman, 2007a: 214). TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu

tespit edilen türkülerde bir mûsikî aleti ve eğlence unsuru olarak kemençenin birçok kez türkülere yer etmiş olduğu görülmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Oy Kemençe Kemençe” isimli türküde, kemençeyle konuşulduğu hatta ona kızıldığı ancak kendileri için bir eğlence aleti olmasından dolayı kemençeye zarar verilmediği belirtilmektedir:

Oy kemençe kemençe

Nerde idin dün gece

Atlar kırarım seni (de)

Eğlencesin eğlence

(C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Kemençemin Telleri” isimli türküde ise kemençenin yapımı ve bakımıyla ilgili bilgi verilmektedir. Türküye göre kemençenin telleri bağırsaktan, kemençenin –tasarı- ağaç kısmı ise erik ağacından yapılmıştır. Türküde kemençenin yayına reçine sürüldüğü ifade edilmektedir. Reçine, özellikle çamlardan oluşan salgı maddesidir ve maliyeti düşük olduğu için cila yapımlarında kullanılmaktadır. Türküde de kemençenin reçine ile cilalandığı ifade edilmektedir:

Kemençemin yayına

Süreçeğim reçine

Yaz gelince sevdiğim

Benzersin güvercine

(Dönersin güvercine)

(C. 2: s. 543/ 4. Dörtlük)

Keman, dört teli olan yaylı bir çalgı aletidir ve çene altına dayayarak çalınmaktadır. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bir Güzel Methedeyim” isimli türküde keman gerçek anlamının dışında bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Türküde sevgilinin güzelliklerine methiyeler düzülmekte, sevgilinin yüzünü gören kâfirin bile iman bulacağı dile getirilmektedir. Ayrıca türküde, sevgilinin kaşları inceliği ve güzelliği ile kemana benzetilmektedir:

Gözlerin inkâra benzer ebrular keman olur

Her kaçan yüzüne baksam katlime ferman olur

Yüzünü görse bir kafir şüphesiz iman bulur

Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

(C. 1: s. 152/ 3. Dörtlük)

3.2.3. Saz

Gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli Türk halk müziği aletlerinden biri de sazdır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IX* adlı kitabında, Türk sazlarının ilk basamaklarını iki veya üç telli sazların oluşturduğunu, sayıları arttıkça Türklerin bu sazlarına tanbur, tanbura, dombra dediklerini ifade etmektedir (Ögel, 1991/ IX: 62-63). Bayram Durbilmez ise, “Âşıklık Geleneklerinde Saz” başlıklı makalesinde sazların kullanıldıkları zaman ve mekânlara göre; kopuz, ıklığ, çoğur, dutar, tambura, dombra, rebab, şeştar, cura, bozuk, bağlama gibi adlarla anıldığını belirtmiştir (Durbilmez, 2010: 149).

Bayram Durbilmez, makalesinin devamında sazın, âşık tarzı şiirin oluşmasında ve icrasında önemli yeri olduğunu; bade içmede, rüya motifinde, usta-çırak ilişkisinde, muammada, deyiştirme ve atıştırma önemli görev üstlendiğini ve sazın, dinleyenlerin ilgisini çekerek onların ortama bağlanmasını sağladığını ifade etmiştir (Durbilmez, 2010: 157).

Şairler için sazları çok değerli ve önemlidir. Yaşar Kalafat, “Geçmişten Günümüze Türk Halk İnançlarında Işık” başlıklı makalesinde “sazını ayak altına asalar” sözünün aşığa çok büyük hakaret ve beddua olduğunu ifade etmektedir (Kalafat, 1993: 339). Âşıklar sazlarına saygı göstermekte ve etrafındakilerden de bunu beklemektedirler. Bundan dolayı sazlarının aşağılarda, yerlerde durmasına izin vermemekte ve onları duvara, yüksek yerlere asmaktadırlar.

Sazlar, eğlence ortamları için önemli mûsıkî aletlerinden biridir. Eğlence yerlerinde insanlar saz eşliğinde oyunlar oynamaktadırlar. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Bahçeye Gel Bahçeye” isimli türküde de güzel kızları saz çalıp oynatmak gerektiği şu şekilde belirtilmektedir:

Boztepe’ye çıkmalı

Şu Ordu’ya bakmalı

**Böyle güzel kızları
Saz çalıp oynatmalı**

(C. 1: s. 113/ 2. Dörtlük)

3.3. Türkü ve Ninni Söyleme

Türkü ve ninni söylemek halk arasında mûsikî ile ilgili yapılan eğlence şekillerindendir. Bu eğlenceler belirli ritim ve ahenk çerçevesinde yapılmakta ve yüksek kesimlerden ziyade halka hitap etmektedir. Mûsikî türleri meydanlarda, kahvehanelerde ya da arkadaş grupları arasında yapılan eğlencelerde söylenmektedir.

Türkülerde duygu ve düşünceler bir ritim eşliğinde ifade edilmektedir. Genellikle âşıklar sevgililerine türküler yazmakta ve türkülerde sevgililerini ve sevgililerine olan duygularını anlatmaktadırlar. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Yeni Yolun Bükmeleri” isimli türküde de sevgilisi için ve sevgilisine olan aşkı için türküler söylediğini belirten bir âşık görülmektedir:

Nerelere de a sevdiğim nerelere

Dut elimden gidelim derelere

Yâr senin için de söylerim de bu türküleri

Param ile de ver bana oy örgüleri

(C. 2: s. 792/ 1. Bağlantı)

Ninni ise, annelerin çocuklarını uyutmak için belirli kalıp sözleri, belli bir ritim ile genellikle dört dize halinde söylediği manzum sözlerdir. Ninni, tarih boyunca her toplumda varlığı görülmüş olan, anne ile çocuk arasındaki bağın kuvvetlenmesini sağlayan, annenin çocuğu ile ilgili olan duygularını söze döktüğü bir edebî türdür. Ninniler, kendine has ezgisiyle duygu yüklüdür. TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet” isimli türküde, ölüp kabre koyulan kişinin kabrini mezara benzettiği ve annesinden kendisi için ninni söylemesini istediği görülmektedir:

Yedi garış gelir omzumun eni

Genç yaşımda kabre koydular beni

Anneciğim bana söylesin ninni

(C. 2: s. 763/ 2. Üçlük)

4. BÖLÜM

EKONOMİ

4.1. Av ve Avcılık

Toplumların yaşadığı coğrafya, onların sosyal ve toplumsal hayatlarının şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Türkler bozkır kültürüne sahip bir millet olarak yerleşik hayata geçinceye kadar konargöçer olarak yaşamışlardır. Bozkır kültüründe yaşayan toplum için geçim kaynağı hayvancılık ve avcılık olmuştur. Bundan dolayı Türkler yaşamları boyunca otlak ve sulak yerler aramış, kolay av bulabilecekleri yerlere göç etmişlerdir.

Avcılık eski Türklerin hayatlarında önemli bir yere sahip olmuştur. Eski Türkler beslenme ihtiyaçlarını gidermek için, derisinden faydalanarak giyinmek için ve tehlikeli hayvanları uzaklaştırmak için avcılıkla uğraşmışlardır. İbrahim Onay'ın "İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi" başlıklı makalesinde naklettiğine göre Türkler ihtiyaçlarından fazlasını avlamazdı. Doğayla, tabiat kuvvetleriyle ve hayvanlarla uyum içerisinde yaşar, yerleşik halkların insanlara gösterdiği merhametten çok daha fazlasını hayvanlara gösterirlerdi (Onay, 2015: 518).

Eski Türkler, av yapacakları mevsimleri dikkatle seçmekte ve rastgele her mevsim avlanma yapmamaktaydılar. Jean Paul Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* adlı kitabında, postlu av hayvanlarının çoğalarak yaşamlarını sürdürmeleri açısından bahar ve yaz aylarında avlanılmadığını ifade etmektedir (Roux, 2000: 106). Türkler savaşçı bir toplum yapısına sahip olduklarından avlanmak onlar için bir nevi av ile savaşmak olmuştur. Türklerin savaş olmadığı zamanlarda av ve avcılığa vakit ayırmış olması bu doğrultuda kullanmak için birtakım araç ve gereçlerin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

Av kelimesi hem eti, derisi ya da herhangi bir amaç için havada, karada, denizde avlanılan hayvanları hem de avlama eylemini ifade etmektedir. Geçmiş yıllarda insanlar rastgele avlanma yaparak ekolojiye ve ekosisteme büyük zararlar vermiş ve avlanması yasak olan hayvanları avlayarak belirli türlerin neslinin yok olmasına sebep olmuştur.

Mustafa Kantarcı tarafından yazılan ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış olan “Türkiye’de Av ve Yaban Hayatı” başlıklı makalede, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, kanunları, yönetmelikleri ile Paris, Ramsar, Bern, Washington (CITES), Barcelona ve Biyolojik Çeşitlilik gibi uluslar arası sözleşmelerle doğa koruma, geliştirme ve sürdürülebilir kaynak kullanımı ve yönetimi konularında yasal çerçeve oluşturulduğu, 1956’da çıkarılan Orman Kanunu, 1983’de çıkarılan Milli Parklar Kanunu ve 2003 yılında çıkarılan Kara Avcılığı Kanunu ormanların, yaban hayatı kaynaklarının ve biyoçeşitliliğin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir yönetimi yetkisinin Orman ve Su İşleri Bakanlığına verildiği ifade edilmektedir (Kantarcı, 2013: 14).

4.2. Av Hayvanları

4.2.1. Bülbül

Bülbül, doğada sesinin güzelliği ile bilinen ötücü kuş türlerinden biridir. Özellikle Divan Edebiyatında gül ile bülbül arasında sevgi bağı vardır ve onlar birbirinden ayrılmaz ikilidir. Bülbül, sürekli ağlayan ve sevgilinin güzelliklerini anlatan bir âşığın timsalidir. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ezel Bahar Geldi Haydin Gidelim” isimli türküde, neşeli olduğu söylenen güzel sesli benli bülbülün güle âşık olduğu ve seher vakti garip garip öttüğü ifade edilmektedir:

Gül bitince o da bile bitiyor

Güle âşık olmuş yanıp tütüyor

Seher vakti garip garip ötüyor

Ne güzel sesi var benli bülbülün

(C. 1: s. 354/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya’nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dem Be Dem Garşıma Gelen” isimli türküde, bülbül ile gülün aşkına vurgu yapılmaktadır. Türkünün aşağıdaki dizelerinde ise bülbüle, cennetin Firdevs bağında dile getirilen gülünü araması gerektiği tembihlenmektedir:

Yâri gördüm otağında (bülbül bülbül bülbül)

Severim hublar çağında bülbül
Cennetin Firdevs bağında (ey bülbül oy bülbül bülbül)
Var gülünü ara bülbül

(C. 1: s. 263/ 2. Dörtlük)

4.2.2 Ceylan

Bir av hayvanı olarak ceylan, *Türkçe Sözlük*’te çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahü, gazal olarak tanımlanmaktadır (2011: 458). Halk arasında ceylan için, meral ve ahü kelimeleri de kullanılmaktadır. Türkülerde ve şiirlerde sevgili güzelliği ve zarıflığı ile ceylana, sevgilinin gözlerinin güzelliği ise ceylan gözlerine benzetilmektedir.

TRT repertuarından, Amasya’ya ait olduğu tespit edilen “Çıktım Yaylaları Gezdim” isimli türküde ceylan yerine “ahü” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Türküde sevgili ahü olarak tanımlanmakta, sevgilinin edasına ve güzelliğine olan hayranlık belirtilmektedir. Ayrıca dizelerde yârın ahü sevdasından yaylalara çıkıldığı da ifade edilmektedir:

Çıktım yayla obasına
Düştüm ahü sevdasına
Yandım yârın edasına

(C. 1: s. 232/ 2. Üçlük)

4.2.3. Geyik

Geyik, erkekleri boynuzlu olan memeli bir av hayvanıdır. Dişi geyiklere maral denmektedir. Geyik, edebiyatta çevikliği, narinliği, hassas ve içli oluşuyla sevgili için kullanılan bir benzetme unsurudur. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I* adlı kitabında geyiğin, Türklerce kutsal bir hayvan olduğunu, masal, efsane, destan gibi Türk anlatılarında daha çok dişi geyiğin yer aldığını, bunların da Tanrı ile ilgili olan birer ilâhe, dişi Tanrı ve daha doğrusu birer dişi ruh olduğunu ifade etmektedir (Ögel, 2010/ I: 569).

Yaşar Çoruhlu ise, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında, geyiğin birçok anlamının simgesel olarak Müslüman Türklerde devam ettiğini, şeyhlerin bineğinin geyik olduğunu, Bursa’nın manevi sahibi Geyikli Baba’nın geyik biçimine

girdiğini, geyik boynuzunun nazara karşı kullanıldığını ve geyiğin Yörükler arasında bolluk ve bereketin simgesi olduğunu ifade etmektedir (Çoruhlu, 2013: 176).

Zekeriya Karadavut ve Ünsal Yılmaz Yeşildal'ın, "Anadolu- Türk Folklorunda Geyik" başlıklı makalesinde geyiğin, Türklerin çok eskiden beri hakkında inanma ve efsaneler ürettiği bir hayvan olduğunu söylemekte ve Anadolu Türk folklorunda geyiğin, türeyiş unsuru olarak, av hayvanı olarak, yol gösterici olarak, şekil değiştirme unsuru olarak, hükmedilen hayvan olarak, inanma unsuru olarak ve benzetme unsuru olarak anlatılarda karşılaşılan bir hayvan olduğu belirtilmektedir (Karadavut- Yeşildal, 2007: 102-112).

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Geyik Senin Baharın mı Yazın mı" isimli türküde, yavrularından ayrılan bir geyikle konuşulduğu ve geyiğin içinde bulunduğu duruma duyulan üzüntü görülmektedir:

(of) Geyik senin (de) baharın mı yazın mı

Ellerin baharı (da) senin güzün mü

(of) Yavrundan mı ayrıldın (da) günler uzun mu

Dağlarda yanarım da narına geyik

(C. 3: s. 87/ 1. Dörtlük)

4.2.4. Güvercin

Güvercin, sık ve renkli tüyleri olan, yemle beslenen ve eti için avlanan bir hayvandır. Halk arasında özellikle beyaz güvercinin barışı, huzuru ve iyiliği sembolize ettiği düşünülmektedir. Güvercinlerle, destan, masal ve çeşitli anlatılarda karşılaşmaktadır. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, güvercinin aklı-göklü güvercin şeklinde Orta Asya destanlarında görüldüğünü, atmaca ve güvercin kovalamasının, yaşlı kadının güvercin olup kızla konuşmasının, güvercin donuna girilmesinin, kadının güvercin olmasının anlatılarda yer aldığını belirtmektedir (Ögel, 2010/ II: 550-551). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen "Darı Koydum Ambara (Emine'm)" isimli türküde ak güvercininden söz edildiği görülmektedir:

(Emine'm) Ak güvercin uçtu mu

(Emine'm) Gün ardıca düştü mü

(Emine'm) Ardıç dalına gurban
(Hop Emine'm) Yâr burdan geçti mi

(C. 1: s. 256/ 3. Dörtlük)

4.2.5. Kaz

Kaz, suda veya karada yaşayan evcil ya da yabani olabilen bir av hayvanıdır. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, göçebe ya da mevsimlik kazların Anadolu halk edebiyatında önemli bir yer tuttuğunu ifade etmekte ve annesinden ayrılan gelinleri göçebe kazlara benzetmektedir. Ögel ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgilere göre kazın, ünlü kadınların adları olduğunu, kaz suyu, kaz dağı gibi yer adlarının da bulunduğunu ifade etmektedir (Ögel, 2010/ II: 551). Bölgeye ait olan türküler incelendiğinde kazların genellikle sulak yerlerde yaşamlarını sürdürdüğü görülmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Aşağıdan Gelen Yaylı Makine" isimli türküde dere kenarında dolaşan kazların, boynunu uzatıp sılayı gözleyen kişiler olarak tasvir edildiği görülmektedir:

Dere kenarında yayılan gazlar

Uzatmış boynun sılayı gözler (canım canım canım)

Tuz ekmek yediğim gelinler kızlar

Gelin birer birer helallaşalım (canım canım canım)

(C. 1: s. 63/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen "Al Tavandan Belleri" isimli türküde de su kenarlarında ve bataklık yerlerde yetişen sazlara taş atıldığı sırada taşların kazlara geldiği ifade edilmektedir:

Bir taş attım sazlara

Gitti vurdu kazlara

Anne beni evlendir

İstediğim kızlarla

(C. 1: s. 26/ 2. Dörtlük)

4.2.6. Keklik

Keklik, eti için avlanılan güvercin büyüklüğünde bir kuş türüdür. Bu kuş türü halk türkülerine, manilerine ve diğer halk anlatılarına konu olmuştur. A. Esat Bozyiğit, “Halk Kültürümüzde Keklik Motifi ve Çukurova’dan Örnekler” başlıklı makalesinde, kekliklerin uçarken kendilerine özgü bir ses çıkardıklarını, çok uzaklara uçmadan olduklarını, konar konmaz da sekerek kayış gösterdiklerini ifade ederek, şairlerin de sevgililerinin yürüyüşlerini kekliğin bu çevik yürüyüşüne, sekişine benzettiklerini belirtmektedir (Bozyiğit, 1991: 360).

TRT repertuarından, Ordu’ya ait olduğu tespit edilen “Oy Gemici Gemici” isimli türküde de uzun zamandır gelmesi beklenen sevgilinin kekliğe benzetildiği ve ona “kekliğim” denilerek hitap edildiği görülmektedir:

Yumak yumak ipliğim

Nerde kaldın kekliğim de

Yetmez mi beklediğim

(C. 2: s. 622/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Karşıdan Âşık Gider” isimli türküde ise kekliğin, avlanılan bir hayvan olarak gerçek anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Türküde, pınara kekliğin konuştuğu ifade edilmektedir:

Tokat içi minare

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Keklik konu pınara

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Yâr elinden konuşma

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Ben olurum divane

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

(C. 2: s. 529/ 2. Dörtlük)

4.2.7. Ördek

Ördekler, suda yaşayan evcil ve yabani türleri olan av hayvanlarıdır. Erkek ördekler için suna ifadesi de kullanılmaktadır. Türkülerde ördek gerçek anlamıyla kullanıldığı gibi bazen sevgiliyi tasvir etmek amacıyla da kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yeni Çiftlik Derler de Çölün Düzünde (Yayladan mı Geliyon)” isimli türküde ördek gerçek anlamıyla kullanmakta ve türküde yeşil bir ördeğin varlığından bahsedilmektedir:

Yeni çiftlik derler de çölün düzünde

Yeşil ördek m'öter suyun gözünde

Allah canımı alsın da Nezük dizinde

Ağla göz yaşını sil kara gözlüm

(C. 2: s. 791/ 1. Dörtlük)

4.2.8. Turna

Turna kuşu, göçebe bir kuş türüdür. Bahaeddin ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında turnanın halk şiirinde çok önemli bir yeri olduğunu söyleyerek, turna kuşlarının baharda gelip, kışları gittiğini ve haberci kuşlar olduğunu bazen de “Tanrının elçisi” olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Ögel, 2010/ II: 553). TRT repertuarından, Çorum'un Mecitözü ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bağdat Elllerinden Gelen Durnalar” isimli türküde de turna kuşu göçebeliği ile yer almaktadır. Türküde Bağdat taraflarından gelen turnalardan, gözüne sürmeler çeken sevgili ile ilgili haber sorulmaktadır:

Bağdat ellerinden gelen durnalar

Durnalar ne haber yârdan ne haber ey

Şimdi benim yârim (hey hey hey) gözün sürmeler

Durnalar ne haber yârdan ne haber ey

(C. 1: s. 100/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar” isimli türküde turnalarla konuşulmaktadır. “Gökyüzünde bölük bölük durnalar/ Nerededir meskeniniz eliniz” ifadeleriyle

gökyüzünde bölükler halinde göç eden turnalar görülmekte ve onlara meskenlerinin, yerlerinin nerede olduğu sorulmaktadır. Türkünün devam eden dörtlüğünde ise sevgiliye telli turna olarak hitap edilmekte ve telli turnanın gökyüzünün gülü olduğu ve onun ancak Bağdat'a konabileceği, Bağdat'ı da bulamazsa geri dönmesinin istendiği ifade edilmektedir:

Telli durnam gök yüzünün gülüdür (leyli leyli gülüdür ey)

Esip konducağın Bağdat elidir (elidir elidir)

Gözüm yaşı mahramalar çürüdür (leyli leyli çürüdür ey)

Aşamazsan telli durnam dön geri (dön geri)

(C. 1: s. 416/ 2. Dörtlük)

4.3. Avcı Kuşlar

Kartal, yırtıcı ve avcı kuştur. Kartallar çok yüksekten uçabilirler ve bu sayede avlarına kolayca ulaşabilirler. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında, kartalın Türklerin milli simgelerinden biri olduğunu ve şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak karşımıza çıktığını, Dünya Ağacının tepesinde tasavvur edildiğini belirtmiştir. Yaşar Çoruhlu ayrıca, kartalın hükümdarlık, güç, kuvvet ile ilgili sembolik anlamları olduğunu ve bu anlamların İslâmiyetten sonra da devam ettiğini ifade etmiştir (Çoruhlu, 2013: 166). TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” isimli türküde avcılarının av olarak kartalı bir tür silah olan martinle vurmaya çalıştıkları görülmektedir:

Ey martin⁵ getir şu gartalı vuralım

Dalgıç getir şu gelini bulalım

Biz gelinsiz nasıl köye varalım

N'ettin Kızılırmak Zilha gelini (aman aman gülüm)

(C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük)

Diğer bir avcı kuş türü ise şahindir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben de Çıktım

⁵ Bkz., s.

Fodullu'nun Üstüne" isimli türküde sevgilinin hayvan derisinden yapılan posta oturuşu, şahinin tüylerden yaptığı yuvasında oturuşuna benzetilmiştir:

Bende çıktım Fodullu'nun üstüne (ey)

Şahin gibi oturmuşdu postuna (ey)

Guşluk mehelleri punar üstüne (ey)

Bir su gönder gız tasınan tasınan

(C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük)

Baykuş, yırtıcı bir gece kuşudur. Eski, yıkık dökük, virane yerlerde yaşayan ve kafasını büyük açıyla döndürmesi ve gece kuşu olması sebebiyle ürkülen bir kuş türüdür. Anadolu Türk kültüründe baykuş hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle tanımlanmıştır. Sevda Gülakan Kaman, "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar" isimli makalesinde, Anadolu kültüründe baykuşun; ulukuş, devletli, murat kuşu gibi isimlerle kutsanılan, bunun yanı sıra şeytan kuşu gibi isimlerle de anılan, atasözlerinde, beddualarda uğursuz sayılan bir kuş olduğunu ve baykuş tüyünün şamanizmde de şaman kıyafetinde kullanıldığını belirterek, şamanın bu tüy sayesinde Tanrılar ve ruhlar âlemiyle somut ilişkiler içerisine girdiği görüşünü belirtmektedir (Kaman, 2015: 1137-1154). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme" isimli türküde de baykuşun virane yerlerde yaşamasına vurgu yapılmıştır. Türküde âşğın, baykuş gibi virane yerlerde yaşadığı belirtilmektedir:

Kumru gibi gökyüzünde dönende

Baykuş gibi viran yurda konanda

Çok ağladım Ferhat gibi çöllerde

Şirin gibi zülf-ü yârdan ayrıldım

(C. 1: s. 279/ 2. Dörtlük)

Doğan, ava alıştırılarak kuş avlamak için kullanılan yırtıcı bir kuş türüdür. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber" isimli türküde de, doğanın keklik avlaması için yetiştirildiği ifade edilmektedir:

(of of) Bizim köyde er ekerler soğanı

Keklik için beslerlermiş doğanı

Bu dünyada çifte güzel seveni (sevene)

O dünyada sorgu sual yok umuş

(C. 1: s. 304/ 2. Dörtlük)

4.4. Av Malzemeleri

Av yapmaya çıkan bir avcı, doğru şekilde avlanmak için gerekli olan bazı malzeme ve materyallere sahip olmalıdır. Kimi zaman avcılar tek başlarına avlandığı gibi kimi zaman da yanlarında yardımcılar taşımaktadırlar. Jean Paul Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* adlı kitabında, büyük ya da küçük her türlü av hayvanının çembere alma tuzak şekliyle yakalamanın en iyi yol olduğunu ifade etmekte ve tek başına ya da toplulukla ava giden bir kimsenin sadece silah ve okla avlanmadığını, yanında av hayvanlarını ve yardımcılarını götürdüğünü, eski zamanlardan beri köpekle avlanıldığını, av için kartal, leopar, kurt, büyük aslanlar, doğan, şahin gibi hayvanların eğitildiğini belirtmektedir (Roux, 2000: 107- 109).

Tuzak, her zaman hayvanları avlamak için kullanılan bir yöntem de değildir. Kimi zaman başkalarını zor duruma sokmaya da, o kişiye “tuzak kurma” denilmektedir. Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde de tuzak, insanların önlerine konulan birer engel olarak verilmiştir. TRT repertuarından, Ordu'nun Aybastı ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dere Kenarında Tuzak Kurdular” isimli türküde de kişiye başkaları tarafından tuzak kurulduğu ifade edilmektedir:

Kömürlük dağına (da yavrum) kurdular tuzak

Gelemem yanına (da yavrum) yollar pek uzak

(C. 1: s. 272/ 1. Beyit)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Keçi Saldım Bayıra” isimli türküde de, iki âşğın birbirine kavuşamaması yollarına tuzaklar kurulmasına bağlanmıştır:

Gelemiyom sevdiceğim

Yollarım irak

Yolumuza gürmuşlar

Geçilmez duzak

(C. 2: s. 539/ 1. Bağlantı)

4.5. Avcı

Avlama işini gerçekleştiren kişiye avcı denilmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Çukur Yaylasının Yolu Düz Gelir” isimli türküde, tuzak ve tuzağı kuran kişi olan avcı bir arada kullanılmaktadır. Türküye göre sevgiliden avcı olması istenmekte, avcı olursa tuzağını da âşığın kendisinin kurmak istediği ifade edilmektedir:

(hey) Kız senin ellerin tutmaz mı kalem

Kır testiği yâr kapında kul olam

Avcı ol da tuzağını ben kuram

(C. 1: s. 239/ 3. Üçlük)

4.6. Bağcılık /Asmacılık

Bağ kelimesi, genellikle üzüm bahçelerini ve meyve bahçelerini ifade etmek için kullanılmaktadır. TRT repertuarından bölgeye ait olan türkülerde bağ ve bahçe kelimelerinin çokça kullanıldığı görülmektedir. Kimi türküler de bağ yerine “asma” ifadesi de kullanılmaktadır. Bağ, bahçeler içinde kullanılırken, asma sadece üzüm dallarının asılı bulunduğu yeri ifade etmek için kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Amasya’nın Dağları” isimli türküde “bağ” kelimesi hem üzüm bahçesi olarak hem de “saçlarının bağı” olarak kullanılmış ve saça takılan “ip, toka” anlamı verilmiştir:

Amasya’nın dağları

Üzümlüdür bağları

Pek hoşuma gidiyor

Saçlarının bağları

(C. 1: s. 41/ 1. Dörtlük)

Tokat ilinin geçim kaynaklarından biri üzüm bağlarıdır ve bu durum türkülerde bağcılık ve asmacılık şeklinde geçmektedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın” isimli türküde “bağ” kelimesi bülbülün öttüğü virane bahçeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Divan şiirinde de, bülbül gül bahçelerinden ayrılmayan ve güle sevgisini şakıyan bir kuştur. Türküde, bülbüle neden viran olan bağlarda öttüğü sorulmaktadır:

Bülbül ne ötersin virandır bağın

Yıkılsın şehrin (de) çöl kalsın dağın
Tükendi fitilim kalmadı yağım
Yâr senin derdine ben yana yana

(C. 1: s. 193/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme” isimli türküde ise “Evvel bağban idim dostun bağında” şeklindeki dize ile önceleri dostun bağında bağban yani bahçıvan bulunduğu ifade edilmektedir. Bu dizeye bakarak “bağ” ifadesinin hem üzüm bağını hem de bahçeyi ifade ettiği sonucuna varılabilir. Ancak devam eden “Talan vurdu ayva nardan ayrıldım” şeklindeki dizeye bakıldığında bahsedilen “bağ” ın üzüm bağı değil, ayva ve narların olduğu bir meyve bahçesi olduğu anlaşılmaktadır:

Deymen benim gamlı yaslı gönlüme
Ben bir selvi boylu yârdan ayrıldım

Evvel bağban idim dostun bağında

Talan vurdu ayva nardan ayrıldım

(C. 1: s. 279/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen, “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde üzüm bağı, “üzüm asması” şeklinde verilmiştir. Türküde bahsi geçen Taşkırın’ın, evlerinin önünde üzüm asması olduğu ifade edilmektedir:

Evlerinin önü üzüm asması

Taşkırın’ın geydiği (yâr yâr) hürriyet basması

Taşkıran'da olmuş beyler yosması

(C. 1: s. 346/ 2. Üçlük)

4.7. At ve Atçılık

Türk tarihi boyunca, Türk kültürünün gelişmesinde atın önemli bir yeri olmuştur. Günlük yaşamda, savaşlarda, ulaşım aracı olarak kullanımında ve tarım da at önemli görevlerin sahibi olmuştur. Türklerin atı evcilleştirmesi ve birçok alanda kullanması onları diğer milletlerin önüne geçirmiştir. Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü* adlı kitabında, Türklerin maddi kültüründe atın çok özel ve önemli bir yeri olduğunu ifade etmiş, tarih ve dil kaynaklarında, savaşlarda, günlük yaşamda atın yerinin ve sahip olunan at sürülerinin servet olarak sayıldığını belirtmiştir (Aksan, 2015: 143).

Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah* adlı kitabında, dünya medeniyetine Türkler tarafından kazandırılan en önemli unsur olan “sürat ve hareket kabiliyeti” ni sağlayan başlıca unsurun at olduğunu ifade etmekte ve şunları eklemektedir:

“Türklerin atı evcilleştirmeleri ve diğer toplumların aksine fonksiyonel bir araç konumuna getirmeleri, dünya tarihi bakımından oldukça önemli gelişme olarak kabul edilmektedir. Nitekim Dünya tarihinde ‘atlı bozkır kavimleri’ adıyla yerini alan medeniyetin öncüleri Türkler olmuşlardır.” (Göksu, 2015: 79-80).

Türkler tarih boyunca kadın-erkek demeden at üzerinde gezmişlerdir. Günlük hayatları, eğlenceleri, ekonomileri atlara bağlı olmuştur. At üzerinde diyar diyar gezen Türklerin en yakın dostları da atlar olmuştur. Türkler, türkülerde de at üzerinde dolaşan bir millet olarak yer almıştır. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Bende Çıktım Fodullu'nun Üstüne” isimli türküde, bireyin uzun zamandır at üzerinde durduğunu ifade ettiği görülmektedir:

Çoktan beri at üstünde dururum (ey)

Ya suyu alır ya burda ölürüm (ey)

Çeker seni gubur'unan vururum (ey)

Bir su gönder gız tasınan

(C. 1: s. 128/ 3. Dörtlük)

Bozkır kültürünün bir neticesi olarak at üzerinde yetişen yiğitler, hünelerini at üzerinde gösterirken, attan düşenin ise yiğit olamayacağı düşünülmüştür. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Sevdakârın Ateşinden” isimli türküde, aşka düşenin gülemediğinin ve derdine çare bulamadığının anlatıldığı türküde, attan düşenin de yiğit olamayacağı ifade edilmektedir:

Attan düşenden de yiğit mi olur

Sevmedik gönülde sevda mı olur

(C. 2: s. 686/ 3. Beyit)

Türk erkeklerinin at üzerindeki yiğitliği kadar Türk kadınlarının da at üzerinde yiğitlik yaptığı bilinmektedir. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)” isimli türküde de ata binen kişinin kadın olduğu görülmektedir. Ayrıca uzun yolun tozlarının at için zararlı olduğu ve ata zarar verdiği de ifade edilmektedir:

Ata binmiş gidiyor

Yosmam ata neler ediyor

(Zöhrem ata neler ediyor)

Uzun yolun tozları

Yosmam atı berbat ediyor

(Zöhrem atı berbat ediyor)

(C. 1: s. 70/ 1. Dörtlük)

Atın, iyi bakımlı, sağlam, çevik ve güçlü olması atı kullanan kişi için çok önemli sayılmıştır. At ne kadar iyi ve sağlamsa, ata binen yiğidin gücü de o kadar büyüktür. Bu yüzdendir ki ata binen kişi, atının bakımlı ve sağlam olmasına dikkat etmektedir. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin İskesur köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara (Emine’ m)” isimli türküde, Emine’ m diyerek sahiplenilen kişinin çarşıda at harladığı yani atını kuvvetlendirmeye çalıştığı şu şekilde ifade edilmektedir:

(Emine’ m) Çarşıda at harlıyor

(Emine’ m) Gundurası parlıyor

(Emine'm) Sanki yâri yok gibi
(Emine'm) Bana mendil sallıyor

(C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük)

Atın kuyruğunun düğüm şeklinde olması ya da kesilmesi çoğu kez yas işareti olarak algılanmıştır. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında, eski Türk mezarlarında bulunan at kadvralarının yas işareti olarak kuyruklarının kesilmiş ya da düğümlemiş olduğunu ifade etmektedir (Çoruhlu, 2013: 174). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Biner Atın Eysisine” isimli türküde de, atın iyisine binen bir kişiden bahsedilirken günün ayrılık günü olduğu ifade edilmiş ve atın kuyruğunun düğüm şeklinde olduğu belirtilmiştir:

Atımın kuyruğu düğüm

Sineme vurdular döğün
Ayrılık günleri bugün

(C. 1: s. 144/ 3. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya” isimli türküde atların kişneme özelliğinden bahsedilmektedir. Kişneme, atların çıkardığı sestir. Türküde kıratın kişir kişir kişnediği ifade edilmektedir:

Kıratım da kişir kişir kişiyor

Beş bacım var evde (de canım) nakış işliyor
Bilmem Hamdi gardaşım da n'ışlıyor

(C. 1: s. 415/ 3. Üçlük)

4.7.1 At Çeşitleri

4.7.1.1 Doru At

Türkçe Sözlük'te, gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan yağız atlara doru denmektedir (2011: 706). Türklerin tercih ettiği atlardan biri doru at olmuştur. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen

“Ceniki’den Duttum Darı” isimli türküde, doru ata binen birinin varlığından bahsedilmektedir:

Ceniki’den duttum darı (hop dini nam dina nina nina nam)

Bindiğim atım doru (yâr nina nam nina nina nam)

Tekkirez’e gelincek (hop nina nam nina nina nam)

Vallah şaşkırdım yolu (yâr nina nam nina nina nam)

Billah şaşkırdım yolu (hep nina nam nina nina nam)

(C. 1: s. 201/ 1. Beşlik)

4.7.1.2 Kır At

Beyaz ile az miktardaki siyahın karışımından oluşan renge sahip olan at çeşididir. Köroğlu destanında Köroğlu’nun en büyük yardımcısı ve dostu kır atıdır. Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait türkülerde de en fazla bahsi geçen at çeşidi kır attır. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Elinde Düldül” isimli türküde, kır atın terkisinde bülbülün öttüğü ifade edilmektedir:

Elinde düldül (aman)

Geliyor müdür (amman)

Kır atın terkisinde

Ötüyor bülbül (amman)

(C. 1: s. 309/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Evleri İki Katlı” isimli türküde ise sevgilinin hem güzel hem kıymetli olduğu söylenmekte ve sevgilinin kır at ile geldiği ifade edilmektedir:

Evleri iki katlı

Yâr geliyor kıratlı

Almus’tan bir kız sevdim

Hem güzel hem kıymatlı

(C. 1: s. 336/ 1. Dörtlük)

4.7.2. At Giyim Kuşamı

4.7.2.1. Nal / Çul

Atların, ayaklarına çakılan demire nal; kıldan, ipten ya da yünden dokunan atın üzerine serilen örtüye de çul denmektedir. Nal olmadığında atın ayağı zarar görebilir ve atın yürümesi zorlaşabilmektedir. Çul ise ata binen kişi için rahatlık sağlamaktadır. Nallar, genellikle demir çubuklardan yapılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sarsı Kıranın Kıratım Kişner” isimli türküde, kır atın ayağının nallanıp onun sevgiliye yollanacağı söylenerek, atın nalının gümüştan kestirileceği, atın üstündeki çulun da üç güzele dokutulacağı ifade edilmektedir:

Has gümüştan kesdireyim nalını

Üç güzele dokudayım çulunu

Yâr yoluna çevireyim yolunu

(C. 2: s. 678/ 2. Üçlük)

4.7.2.2. Üzengi / Zengi

Türkçe Sözlük'te, eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halkaya üzengi denilmektedir (2011: 2458). Halk arasında üzengi için “zengi” kelimesi de kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde zengi şu şekilde ifade edilmektedir:

Zengiyi zengiye vurup eşince

Lokmalar hal olur çiğler pişince

Kadehler pas tutar sazlar coşunca

Gerçek âşıklara coş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 2. Dörtlük)

4.7.2.3. Terki

Binek hayvanlarının üstüne oturmak için konulan nesnelere *Türkçe Sözlük*'te eyer denilmektedir (2011: 840). Eyerlerin arka kısmına da terki denilmektedir. TRT

repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Elinde Düldül" isimli türküde kır atın terkisinde bir bülbülün öttüğü ifade edilmektedir:

Elinde düldül (aman)

Geliyor müdür (amman)

Kır atın terkisinde

Ötüyor bülbül (amman)

(C. 1: s. 309/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Aşağıdan Gelen Yaylı Makine" isimli türküde ise kır atın ekine girecek olsa da serbest bırakılması gerektiği dile getirilmiş ve âşığın sevdiğini kendi terkisine atmak isteği görülmüştür. Türküde âşığın, sırtında bir terki varmış izlenimi verip o terkide sevdiğini yorulmadan taşıyacağı ifadesi yer almaktadır. Türküye göre kır at sevgiliyi taşısa da elbette yorulacaktır ama âşığın gönlü asla yorulmayacaktır:

Aşağıdan gelen yaylı makine

Bırakın gır atı girsin ekine

Atın benim sevdiğimi terkime

Gır at yorulur da gönül yorulmaz

(C. 1: s. 63/ 1. Dörtlük)

4.7.3. Binek Taşı

Binek taşı, evlerin önünde bulunan ve ata binmeye yarayan taş denilmektedir. Ata binmek isteyen kişiler önce yerden hafif yükseklikte olan binek taşına çıkmakta ve onun üstünden ata binmektedirler. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen "Gonaklar yaptırırım Uzun Çarşıya" isimli türküde, âşığın sevgilinin kaşına yetişemediği için atını binek taşına çektiği ifade edilmektedir:

Kır atı çektim (de yâr yâr) binek taşına

Elim yetişmiyor (da canım) eğer kaşına

Benden selam olsun (da yâr yâr) fakirdaşıma

(C. 1: s. 415/ 3. Üçlük)

4.8. Türklerin Kullandığı Paralar

İlk çağlarda insanoğlu, ihtiyaçlarını karşılamak için diğer toplumlarla değiş tokuş yapmıştır. Ancak bu değiş tokuşun gerçekleşmesi için bir değer ölçüsü aramışlar, önceleri çeşitli eşyalarını, yiyeceklerini ve hayvanlarını değiş tokuş ederek ihtiyaçlarını karşılarken zamanla bu ihtiyaçları doğrultusunda parayı geliştirmişlerdir. Tarihte sikke biçiminde parayı bulan ilk kavim Lidyalılar olmuştur.

Para, toplumlar için önemli bir kaynaktır. Sadece ekonomik anlamda değil, bir ülkenin kendi bağımsızlığını elde etmesi ve bu bağımsızlığı kuvvetlendirmesi kendine ait bir para birimine sahip olması ve kendi darphanesinde para bastırmasıyla gerçekleşmektedir.

4.8.1. Altın

Türklerin alışverişte kullandıkları paralardan biri de altındır. Mustafa Öztürk, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi” başlıklı makalesinde 1479 yılına kadar Osmanlı Devleti’nin altın parası olmadığını ve büyük hacimli işlemlerde Venedik Dukası’nın onun yerine işlev gördüğünü ifade etmektedir (Öztürk, 2002: 1488). Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi* adlı kitabında Osmanlıların kendi adlarına bastırdıkları ilk altın paranın Fatih Sultan Mehmet zamanında bastırılan “sultani” ya da “hasene-i sultaniye” olduğu ve sikkelerin ön tarafında “Sultan Mehmed bin Murad han azze nasruhu Kastantiniye duribe fi 882” (zaferi şerefli olsun, 882 yılında Kostantiniye’de darbedilmiş), arka tarafında ise “daribü’n-nadr sahibü’l-izz ve’n-nasr fi’l- berr ve’l-bahr” (altını basan, denizde ve karada Tanrı’nın yardımına mazhar, sabır sahibi) ifadelerinin yer aldığını belirtmiştir (Pamuk, 2003: 66).

Altının, para olarak işlem görmesinin yanında kullanımı sadece bununla sınırlı değildir. Altın, kadınların süslenmek için kullandıkları takıların yapımında ve çeşitli eşyaların yapımında da kullanılan bir ham maddedir. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dereler Gölgelendi” isimli türküde, altın bir tabaktan söz edilmektedir. Türküde altın tabakta bal olduğu ifade edilmektedir:

Altın tabakta bal var

Oğlan anneme yalvar

Eğer annem vermezse

El aç Allaha yalvar

(C. 1:s. 274/ 1. Bağlantı)

4.8.2. Kuruş

Kuruş, *Türkçe Sözlük*'te liranın yüzde birine denilmektedir (2011: 1539). Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri II* adlı çalışmasında, önceleri Osmanlı'da sadece Avrupa kuruşlarının kullanıldığını, 1688 yılında ise Avrupa kuruşlarını takliden ilk kuruşların basıldığını ifade etmektedir (Pakalın, 1993/II: 326). TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen "Oduncular Gelmez Oldu Odundan" isimli türküde para birimi olarak alışverişte kuruşun kullanıldığı ve bir kuruşa ayna alındığı ifade edilmektedir:

Öyle yâr olursa olmaz olmayıversin

Bir guruşa aldığım aynayı versin

Bir dahi severim canım sağ olsun

(C. 2: s. 626/ 1. Bağlantı)

4.8.3. Lira

Türkçe Sözlük'te lira, yüz kuruş değerinde olan Türk para birimidir, eskiden yedi gram ağırlığındaki altın sikkelere denilmektedir (2011:1588). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Sarsı Kıranın Kıratım İşler" isimli türküde, "Bin liralık gibi nüfuzum işler" şeklindeki söylem ile başkaları üzerinde nüfuzlu ve sözü geçen bir insan olduğu vurgulanmaya çalışılmış ve başkaları üzerindeki bu nüfuz, yüksek bir para birimi olarak düşünülen "bin lira" ile ifade edilmiştir. Bu türküde "bin lira" nın büyük bir para miktarı olduğu düşünülebilir:

Sarsı kıranında kıratım kişner

Bin liralık gibi nüfuzum işler

Benim nazlı yârim nerede kışlar

(C. 2:s. 678/ 1. Üçlük)

4.9. Ticaret

Ticaret, Türkler için önemli geçim kaynaklarından biri olmuştur. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* adlı kitabında, Türk devletlerinin komşu milletlere özellikle başta at olmak üzere canlı hayvan, konserve et, deri, kösele, kürk, hayvanî gıdalar sattıklarını, karşılığında hubûbat ve giyim eşyası aldıklarını ifade etmiştir (Kafesoğlu, 2014: 312). Özellikle Osmanlı Devleti, çeşitli ticaret yollarına sahip olarak içte ve dışta ticaretin gelişmesini sağlamıştır. TRT repertuarından, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sabahtan Uğradım Pir Divanına” isimli türküde gül alıp gül satılarak ticaret yapıldığı ölçü birimi olarak da terazinin kullanıldığı şu şekilde ifade edilmektedir:

Gül den terazi yaptılar

Gülü gül n en d art tılar

Gül aldılar gül sattılar

Çarşı pazar güldür gül

(C. 2: s. 668/ 2. Dörtlük)

4.9.1. Meslekler

Türkler, hayatları boyunca çeşitli meslekler icra etmişler ve bu mesleklerle maddi anlamda varlıklarını idâme ettirmişlerdir. Bu mesleklerden bazıları günümüz teknoloji ve koşulları karşısında varlığını sürdüremezken bazı meslekler günümüzde de devam etmektedir. Bir ülkede yaşayan kişilerin meslekleri ve sahip oldukları işler o ülkenin maddi ve manevi anlamda becerisini, gelişmişliğini ve o toplumu diğer toplumlardan ayıran özelliklerini göstermektedir. Türk toplumlarında meslek edinme usta- çırak ilişkisi çerçevesinde gelişmiştir.

4.9.1.1. Bahçıvanlık

Bahçe bakımıyla ilgilenen kişilere bahçıvan denilmektedir. Türkler bahçıvanlığı meslek haline getirmiş bir millettir. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi” isimli türküde bahçıvanlığı ifade etmek için “bağban” kelimesi kullanılmıştır:

Eğer o bahçanın bağbanı varsa

Gülünü derdirmiş gerçek er ise

Eğer o bahçanın ismi dil ise

Sultan serhoş olmuş dilleri bir hoş

(C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen "Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme" isimli türküde, bir zamanlar dostun bağında bağban olduğu dile getirilmekte ve talan vurduğu için bahçeden ve bahçedeki güzelliklerden ayrılmak zorunda kalındığı ifade edilmektedir:

Deymen benim gamlı yaslı gönlüme

Ben bir selvi boylu yârdan ayrıldım

Evvel bağban idim dostun bağında

Talan vurdu ayva nardan ayrıldım

(C. 1: s. 279/ 1. Dörtlük)

4.9.1.2. Başakçılık

Tarlalarda veya bahçelerde yerlere dökülmüş olan sebze ve meyveleri toplayan kişilere başakçı denmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II* adlı kitabında başaklamanın, çok eski bir Türk ziraat geleneği olduğunu, ekin biçildikten sonra tarlada kalan başakların fakir köylülerin hakkı olarak görüldüğünü ve başakları toplayanlara da Türkler arasında başakçı adı verildiğini belirtmiştir (Ögel, 1991/ II: 30).

Orta Karadeniz Bölgesi'nin temel geçim kaynaklarından biri fındıkcılıktır. Başakçılık, bu bölgede daha çok fındık diplerini toplayan kişileri tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen "Dalda Fındık Kalmasın" isimli türküde kızlara, başakçılara kalmaması için daldaki fındıkları iyi toplamaları söylenmektedir:

Dalda fındık kalmasın

Başakçılar almasın

İyi toplayın kızlar

Mal sahibi saymasın

(C. 1: s. 248/ 1. Dörtlük)

4.9.1.3. Bezirgânlık

Bezirgân, Farsça “bâzergân” kelimesinden gelmektedir. *Türkçe Sözlük*’e göre tüccar, alışverişte çok kâr amacı güden kimse ve mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse anlamına gelmektedir (2011: 326). TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Tinyaba köyüne ait olduğu tespit edilen “Depe Başı Kirezler” isimli Zeynel Aslan tarafından söylenen erkek ağızlı türküde, ergenlik bezirgânlığa benzetilmektedir. Ergenlik döneminde genç kızların fiziksel değişimleri neticesinde toplum içinde fark edilmeye başlaması bir çeşit genç kızların güzelliklerinin sergilenmeye başlaması düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bezirgânlar da mallarını sergileyen ve satılmasını isteyen kimseler olması yönünden bezirgânlık ve ergenlik arasında bir benzerlik kurulabileceği düşünülebilir:

(hoynar hoynar) Depe başı gürgenlik

Ne hoş olur ergenlik

Ergenliği sorarsan

O da bir bezirgenlik

(C. 1: s. 268/ 2. Dörtlük)

4.9.1.4. Çobanlık

Kırsal kesimlerde, hayvanlarla ilgilenen ve hayvan sürülerini otlatan kişiye çoban, bu işe de çobanlık denmektedir. Çobanlar, toplumda alt tabakadan insanlar olarak görülmektedir. Çobanlar, otlatma işini genellikle yaylalarda yaparlar ve bu yaylalarda uzun süre kalmaları gerekebilir. Bundan dolayı genç kızlar çobanlarla evlenmek istemediği gibi ailelerde çoban olan birine kızlarını vermek istememektirler. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Caminin Ezanı Yok” isimli türküde, çobanla evlenilmemesi söylenmektedir. Yaylaya sürü götüren çoban uzun süre orada kalacağı için, çobanın ayda yılda bir geleceği ifade edilmektedir:

Derelerden sel gelir (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

Deste deste gül gelir (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

Varman kızlar çobana (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

Ayda yılda bir gelir (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

(C. 1: s. 198/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Ordu’nun Sokakları” isimli türküde, kişinin bir kıza âşık olduğu ve o kıza göz koyduğu ifade edilirken, onun kızlardan oluşan bir sürüye çoban olmak istediği belirtilmektedir:

Ar mudun irisine

Göz koydum birisine

Beni çoban yap sınlar

Kızların sürüsüne

(C. 2: s. 631/ 1. Bağlantı)

4.9.1.5. Gemici

Gemi, su üstünde insan ve eşya taşımaya yarayan taşıttır. Gemiye işleten ya da gemide görev alıp çalışan kişilere de gemici denilmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Oy Gemici Gemici” isimli türküde âşığın gemiciye pirinci nereden aldığını sorduğu ve sevdiğinin Ordu’da birinci olduğunu söylediği görülmektedir:

Oy gemici gemici

Nerden aldın pirinci

Benim sevdiğim güzel (de)

Şu Ordu’da birinci

(C. 2: s. 635/ 1. Dörtlük)

4.9.1.6. Halı ve Kilim Dokumacılığı

Türklerde dokumacılık en önemli uğraş alanlarından biri olmuştur ve Türkler yüzyıllardır bu alanda adından söz ettirmiştir. Göçebe bir hayat tarzını benimsemiş olan Türkler, özellikle küçükbaş hayvanlarının yünleriyle dokumacılıklarını geliştirmişlerdir. Bahaeddin Ögel’in, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabına göre halıcılık, koyunculuk ile derin bir yün ve boya bilgisi gerektiren bir iştir (Ögel, 1991/

III: 143). Türklerde, halı ve kilim dokuma sadece bir zanaat olarak görülmemiŐ, insanların aŐklarını, sevgilerini ve türlü diŐer duygularını motiflerle aktardıkları bir yer olmuştur.

Dokumacılık mesleŐini yapanlar genellikle genç kızlar olarak görülmüştür. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen "Yazı Yazdım Soku'ya" isimli türküde de ergenlik dönemindeki genç kızların halı ve kilim dokumalarından bahsedilmiŐtir. Türküde, ergenlik döneminde olup gezen güzel kızların halı ve kilim dokuması istenmektedir:

Yazı yazdım sokuya

Gelen giden okuya

Ergen gezen güzeller

Halı kilim dokuya

(C. 2: s. 787/ 1. Dörtlük)

4.9.1.7. Oduncu

Odun, hem ısınma hem de yemek piŐirme amacıyla kullanılan bir hammaddedir. Odunlar, dağlardan oduncular tarafından toplanmaktadır. Eski ağlarda dağlardan odun kesmek ve toplamak serbestken günümüzde oduncuların yasal izin almaksızın odun kesmeleri ve toplamaları yasaktır. Bazı kişiler ise, kesilmiş odunları para karşılığı alıp dkknlerde satıp yine para karşılığı halka satmaktadırlar. Bu Şekilde günümüzde odunculuk bir meslek haline gelmiştir. TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen "Oduncular Gelmez Oldu Odundan" isimli türküde, odun toplamak için giden oduncuların odunları kısa kısa keŐtiĐi ifade edilirken onların odundan gelmediği belirtilmektedir:

Oduncular gelmez oldu odundan

Kesmeli boncuk çıkmaz oldu kolundan

Şeftaliler yenmez oldu tadından

(C. 2: s. 626/ 1. lk)

4.9.1.8. Terzilik

Kumaşlardan elbiseler diken, biçen ve elbiseler üzerinde gerekli değişikleri yapan kişilere terzi denilmektedir. Terzilik, uzun yıllardan günümüze kadar varlığını devam ettirmiş bir meslektir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen "Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne" isimli türküde terzinin bir tür kadın giysisi olan libayı değişik şekillerde diktiği ifade edilmektedir:

Terzi olan türlü biçer libayı

Oğlan başıma da yığdın obayı

Su yerine şimdi içersin ağıyı

Canım çıksa suyu vermem tasınan

(C. 1: s. 128/ 6. Dörtlük)

4.9.1.9. Ustalık

Usta kelimesi, herhangi bir işin erbabı ve ehli olan kimseleri tanımlamak, becerikli olanları nitelendirmek ve bir işi öğretip akıl veren kimseleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

TRT repertuarından, Tokat'ın Kavaklık ilçesine ait olduğu tespit edilen "Dağdan Davar Aşdı mı" isimli türküde âşığın, sevdiği kişinin hastası olduğunu ifade ettiği ve kendisinin yârinin gül sinelerinin ustası olduğunu belirttiği görülmektedir. Bu dizelerde, ustanın gerçek anlamından uzaklaşarak mecazî olarak âşığın, kendisini gül sinelerden en iyi anlayan ve bu işin ustası olan biri olarak göstermeye çalıştığı verilmektedir:

Garanfil destesiyim

(yavrum) Ben yârin hastasıyım

Gül sineler eğilmiş

(yârim) Ben onun ustasıyım

(C. 1: s. 241/ 2. Dörtlük)

4.9.1.9.a.Taş Ustası

Taşları çeşitli şekillere sokan, yontan ve bunları satan kişilere taşçı ya da taş ustası denilmektedir. *Türkçe Sözlük*'te soku, taş dibek olarak tanımlanmıştır (2011: 2133). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen "Yazı Yazdım Soku'ya" isimli türküde de taş dibeğe gelenin gidenin okuması için yazı yazıldığı şu şekilde ifade edilmektedir:

Yazı yazdım sokuya

Gelen giden okuya

Ergen gezen güzeller

Halı kilim dokuya

(C. 2: s. 787/ 1. Dörtlük)

4.9.1.9.b.Değerli Taş/Mücevher Ustası (Kuyumcu)

Altın ve gümüş gibi değerli taşlara şekiller veren ve onları işleyen kişiler kuyumcu ya da mücevher ustası olarak adlandırılmaktadırlar. Değerli taşlara şekiller verme kuyumculuğun bir meslek dalı olarak ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Kuyumculuk, insanlığın ortaya çıkışından itibaren var olmaya başlayan bir sanat ve meslek dalıdır. Kuyumcuların yapmış oldukları eserler maddi olmanın dışında sanatsal görsellikleri ve içlerinde barındırdıkları yaşanmışlık ve dönemsel izler sebebiyle manevi bir boyut kazanmıştır. Bu usta ellerden çıkan takılar yaşanan dönemin gizli tanıkları konumundadır.

Osmanlı Dönemi padişahlarından Kanunî Sultan Süleyman'ın da mücevherlere ve değerli taşlara merakı olduğu ve mücevher ustalığı yaptığı tarih kitaplarında yer alan bir bilgidir. Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman / Kanunî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan* adlı kitabında çocukluk yıllarını Trabzon'da geçiren ve burada eğitim alan Kanunî Sultan Süleyman'ın bir taraftan da Konstantin isimli bir Rum'dan kuyumculuk öğrendiğini belirtmektedir (Afyoncu, 2011: 15).

TRT repertuarından, Ordu'nun Perşembe ilçesine ait olduğu tespit edilen "Girebi Alayım mı Fadime'm" isimli türküde, Giresun'da yüzük yapma konusunda işinin erbabı olan bir ustaya yüzük yaptırıldığı ifade edilmektedir. Türküde âşığın, sevdiği kişiye en güzel yüzüğü yaptırmak için çabaladığı ve bunun için işini en iyi yapacağını düşündüğü mücevher ustasını aradığı görülmektedir Türküde yüzük

yapan kişi için kuyumcu ya da mücevher ustası yerine sadece “usta” kelimesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir:

Bir yüzük yaptırdım da (Fadime’ m)

Giresun ustasına

Mevlâm sabırlar versin (Fadime’ m)

Sevdalık hastasına

(C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük)

4.10. Ölçü Birimleri

4.10.1. Dirhem ve Okka

Dirhem, *Türkçe Sözlük*’te okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3.207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü ve gümüş para anlamlarına (2011: 676), okka ise 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi anlamına gelmektedir (2011: 1791). TRT repertuarından, Tokat’ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Şu Almus’un Dibeği” isimli türküde, Hanife isimli bir kişinin kuşağının on beş okka yüz dirhem olduğu ifade edilmektedir. Anadolu’da bazı bölgelerde uygulanan Türk örf ve âdetlerine göre evlenen gelininin beline, gelinin bâkire olarak baba evinden çıkışının timsali olarak kırmızı kuşak bağlanmaktadır. Bu kuşağın bağlanması varsa gelinin erkek kardeşi tarafından, erkek kardeş olmadığına da yine kız tarafından birinin damattan bahşiş alması şeklinde yapılmaktadır. Türküde de Türklerin bu âdetine vurgu yapılmış olduğu düşünülebilir:

Şu Almus’un dibeği

Kaptı da beni köpeği

On beş okka yüz dirhem

Hanife’nin kuşağı

(C. 2: s. 719/ 1. Dörtlük)

4.10.2. Dönüm

Dönüm, bin metrekarelik alan ölçüsüdür. TRT repertuarından, Tokat’ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen “Garşı Dağın Başına” isimli türküde “dönüm”

kelimesi alan ölçüsü olarak değil, dağın yollarının dönemeçliliğini ifade etmek için kullanılmıştır:

Garşı dağın yolları

(yavrum aman) Dönüm gidiyor dönüm (oy)

Goydular sala beni

(yavrum haydi) Ölüm gidiyor ölüm (ey)

(C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük)

4.10.3. Endaze

Farsça bir kelime olan endaze, *Türkçe Sözlük*'te, 65 santimetre uzunluğundaki ölçü birimidir (2011: 798). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Hey Onbeşli Onbeşli” isimli türküde endaze, kıyafetin ölçüsünü ifade etmek için kullanılmıştır. Türküde, endazesini on yedi olan bir fistan alındığı ifade edilmektedir:

Aslan yârim kız senin adın hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

(C. 2: s. 467/ 1. Bağlantı)

4.10.4. Kantar

Kantar, ağırlık ölçmek için kullanılan tartı aletidir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde, arif olanların elinden her işin geldiği ifade edilirken, er olanların da kantarı çiftler çiftler kaldıracağı belirtilmektedir:

Sefil kemter hayal seni gezdirir

Er olanlar çifte kantar kaldırır

Ulu dergah bulup bulup kabını doldurur

Arifler elinden iş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük)

4.10.5. Terazi /Mizan

Terazi, bir kola bağlı olarak iki tarafı bulunan tartı aletidir. Bazı türkülerde terazi yerine eş anlamlısı olan mizan da kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Amasya'nın Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen “Sabahtan Uğradım Pir Divanına” isimli türküde, gülden terazi yapıldığı ve gülün gül ile tartıldığı ifade edilmektedir:

Gülden terazi yaptılar

Gülü gülnen darttılar

Gül aldılar gül sattılar

Çarşı pazar güldür güldür

(C. 2: s. 668/ 2. Dörtlük)

İslâmiyet'e göre Müslümanlar öldükten sonra mahşer günü kişinin günahları ve sevapları Allah'ın huzurunda mizana koyulacaktır ve tartılacaktır. TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan” isimli türküde de bu duruma vurgu yapılmıştır. Türküde, mizan kurulup günah ve sevabın tartılacağı ve orada haklının hakkını alacağı ifade edilmektedir:

Yarın Hakkın divanına varılır (oy oy)

Ruz-i mahşer günü sual sorulur (oy oy)

Günahın tartarlar mizan kurulur (oy oy)

Orda haklı hakkın alsa gerektir (oy oy gerektir)

(C. 1: s. 361/ 3. Dörtlük)

4.11. Ziraatla İlgili Kavramlar

4.11.1. Ambar / Anbar

Ambar, genellikle tahıl olmak üzere belli başlı yiyeceklerin saklanıp muhafaza edildiği yere denmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan insanlar yiyeceklerini saklamak için ambarlar yapmış ve yiyeceklerini buralarda uzun süre bozulmadan saklamışlardır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara (Emine'm)” isimli türküde “ambar” kelimesi tanımlandığı şekliyle darıların saklandığı yer olarak kullanılmıştır:

(Emine'm) Darı goydum ambara

(Emine'm) Darıldın mı sen bana

(Emine'm) Darıldılsan var darıl

(hop Emine'm) Yalvaranlar var bana

(C. 1: s. 256/ 1. Dörtlük)

4.11.2. Buğday/ Ekin

Buğday ve ekin tahıl ürünleridir ve aynı anlama gelmektedir. Çeç de benzer olarak tahıl yığını anlamındadır. Bu tahıl ürünlerinin, üretiminin de yapıldığı yer olan Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait türkülerde ifade edildiği görülmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Aşağıdan Gelen Yaylı Makine” isimli türküde kır atın ekin ekilmiş olan tarlaya girdiği belirtilmektedir:

Aşağıdan gelen yaylı makine

Bırakın gır atı girsin ekine (canım canım canım)

Atın benim sevdiğimi terkime

Gır at yorulur da gönül yorulmaz

(C. 1: s. 63/ 1. Dörtlük)

Buğday, başaklar halinde olmaktadır. Başakların içleri buğday taneleriyle doludur ve başaklar olgunlaştıktan sonra biçilip taneler elde edilmektedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Sarı Buğday Başayım” isimli

türküde, bireyin kendisini sarı buğday başı olarak ifade ettiği ve sevdiğinden bir hediye istediği, o hediyeyi de ölene dek taşıyacağını söylediği görülmektedir:

(ah) Sarı buğday başıyım

Güzeller yoldaşıyım

(aman) Bana bir bergüzâr ver (de)

Ölenecek taaşıyım

(C. 2: s. 674/ 1. Dörtlük)

4.11.3. Değirmen

Değirmen başta un olmak üzere çeşitli tahıl ürünlerinin öğütüldüğü yer ve bu öğütme işlerinin yapıldığı araçtır. TRT repertuarından Ordu'nun Mesudiye ilçesinin Yukarı Falıca köyüne ait olduğu tespit edilen “Yâr Çiçeğim Çiçeğim” isimli türküde, değirmen üstü diyerek tarif edilen yerlerin çiçeklik olduğu ve o yerlerin orakla biçilmesi gerektiği ifade edilmektedir:

Değirmen üstü çiçek

Orak getirin biçek

Seninki az yâr ise

Benim ki de mor çiçek

(C. 2: s. 771/ 2. Dörtlük)

4.11.4. Ellik

Ellik, eldiven anlamına gelmektedir. *Türkçe Sözlük*'te ekin biçerken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılan bir araç olarak tanımlanmaktadır (2011: 790). Ellik, kırsal kesimlerde çalışırken ele gelebilecek zararlardan eli korumak amacıyla kadın ve erkekler tarafından kullanılmaktadır. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta, ellik ya da parmaklık olarak tanımlanan bu aletin tahtadan yapıldığı, tahta parçalarının içlerinin oyulmasıyla hazırlandığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda elliğin, ekinler biçilirken orakla birlikte kullanıldığı, sol elin parmaklarına eldiven gibi geçirilerek hem parmakları kazalara karşı koruduğu hem de orakla biçilen ekinlerin kavranmasında kullanıldığı belirtilmektedir (Oğuz, 2008: 199).

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ellik Baba Gidelim” isimli türküde ellik, gerçek anlamının dışında kişiselleştirilerek kullanılmıştır:

(ah ah) Ellik baba gidelim

Yolda bayram edelim

(ah ah) Fakirin kızını gurt yemiş

Köye haber edelim

(C. 1: s. 312/ 1. Dörtlük)

4.11.5. Firaz

Firaz, ekin anlamına gelmektedir. TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ekin Ektim Çöllere” isimli türküde, ekine firaz güzele de beyaz dendiği ifade edilmektedir:

Ekine firaz derler (ah)

Güzele beyaz derler

Her kime derdim yansam

Bu dert sana az derler

(C. 2: s. 301/ 2. Dörtlük)

4.11.6. Harman

Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrılmasına ve bu işin yapıldığı yere *Türkçe Sözlük*'te harman denmektedir (2011: 1051). Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II* adlı kitabında harmanın Farsça “hermen, hırmen” sözünden geldiğini, Türklerde harmanla ilgili bilgilerin Uygurlar ile başladığını ancak Uygurlardan önce Türklerin harmanı tanımadıklarının düşünülmemeyeceğini ifade etmektedir. Bahaeddin Ögel kitabında, Türklerin Uygurlardan önce harman için başka değişler kullanmış olduklarını da belirtmektedir (Ögel, 1991/ II: 32-33).

TRT repertuarından, Tokat'ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Evleri İki Katlı” isimli türküde, âşığın sevdalık çektiği için dermandan kesildiğini ifade edişi ve sevdiğinin harman yerinden gelmesini istediği belirtilmektedir. Âşığın,

sevdiği harman tarafından gelirse ormandan kaçmalarının daha kolay olacağını düşündüğü görülmektedir:

Harmandan gel harmandan

Kız çakalım ormandan

Sevdanı çeke çeke

Ben kesildim dermandan

(C. 1: s. 336/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)” isimli türküde âşık, sevdiğine pınar başında harmanının, sırmanın telinden yorganının ve kendisini öldürmeye fermanının mı olduğu sormaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan iki türküde de harman, hem harman yeri hem de harman yapma işi anlamına gelebilecek şekilde yoruma açık olarak kullanılmıştır:

Kız pınarın başında harmanın mı var

Sırmanın telinden yorganın mı var

Beni öldürmeye fermanın mı var

(C. 2: s. 554/ 2. Üçlük)

4.11.7. İmece

İmece, özellikle kırsal kesimlerde insanların yardımlaşma amacıyla bir araya gelerek ortaklaşa çalışmasına denmektedir. İmece, bu işi yapan kişileri ifade etmek için de kullanılmaktadır. İmecenin yapılması toplumun birlik ve beraberliğini gösteren bir durumdur. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “İmeciler Geliyor” isimli türküde, ellerinde kazma aleti bulunan imecilerden bahsedilmektedir. Türküde âşığın, sevdiğinin de imeciler arasında olduğunu söylediği ve sevdiğini taktığı sarı yazmasından tanıdığını belirttiği görülmektedir:

İmeciye baksana

Hep gazmalı gazmalı

Ben yârimi tanırım

Başı sarı yazmalı

(C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük)

4.11.8. Orak / Gireb

Orak, *Türkçe Sözlük*'te, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot vb. biçme aracı olarak tanımlanmaktadır (2011: 1808). Orak, kırsal kesimlerde tarlalarda ve bahçelerde kullanılan bir tarım aletidir. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta orağın sap kısmı ile keskin kısmının arası uzun olanlarına kimi yörelerde kalıç ya da kaluç adı verildiği, Eski Türklerin ise orağa orgak dedikleri, ekinlerin orak ayı olarak adlandırılan temmuz ayında biçildiği ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 198).

TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesinin Yukarı Fallıca köyüne ait olduğu tespit edilen “Yâr Çiçeğim Çiçeğim” isimli türküde, değirmen üstünde çiçekler olduğu söylenmekte ve çiçekleri biçmek için orak istenmektedir:

Değirmen üstü çiçek

Orak getirin biçek
Seninki az yâr ise
Benim ki de mor çiçek

(C. 2: s. 771/ 2. Dörtlük)

Gireb, orak benzeri kesici bir tarım aletidir. TRT repertuarından Ordu'nun Perşembe ilçesine ait olduğu tespit edilen “Girebi Alayım mı Fadime'm” isimli türküde âşığın, eline girebi alıp ormana gideceğinden söz ettiği görülmektedir:

Girebi alayım mı (Fadime'm)

Ormana dalayım mı

Bir yâr ilen olmuyor (Fadime'm)
Bir dahi alayım mı

(C. 1: s. 409/ 1. Dörtlük)

4.11.9. Toprak

Yer kabuğunun canlılara yaşama alanı sağladığı yüzey bölümüne toprak denmektedir. Ülke, arazi, tarla gibi yerler de toprak olarak ifade edilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Artova ilçesinin Büget köyüne ait olduğu tespit edilen "Aşağıdan Gelen Elin Galdursun" isimli türküde "toprak" kelimesi ile tarlalarda, arazilerde veya herhangi bir alanda bulunan kırıntı ve toz ifade edilmek istenmiştir:

Aşağıdan gelir tozunan toprak (aman aman ey)

O yâr bize göndermiş gülünen yaprak

Düşer mi şanına yalnız durmak (aman aman ey)

Al beni yanına gurban olduğum

(C. 1: s. 62/ 2. Dörtlük)

5. BÖLÜM

GIYİM-KUŞAM

5.1. Giyecekler

İnsanlar, dış dünyanın zararlarından ve çevrenin etkilerinden korunmak için buldukları coğrafyaya göre kendilerine uygun giyim ve kuşam malzemeleri üretmişlerdir. Bulunulan coğrafya hangi tür kıyafetlerin giyileceği ve hangi tür kumaşların kullanılacağına en önemli belirleyici olmuştur. İnsanların giydikleri kıyafetler ve giyim tarzları, toplumun yaşantısı, millî kültür ve benliği hakkında bilgiler veren yegâne unsurlardan biri olmuştur.

Werner Enninger'in, "Giyim" başlıklı makalesine göre giysi, insan vücuduna giyilen parçaların bütünüdür ve vücut ısısını dengelemek, vücudu dış etkilerden korumak için giyilmelidir. Giysiler farklı iklim bölgelerine ve hava şartlarına göre çeşitlilik göstermektedir (Enninger, 1998: 92). Gülin Öğüt Eker ise, "Kültürel Gösterge Olarak Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Edik" isimli makalesinde giyim ihtiyacının belirlenmesinde, fizyolojik şartlar kadar kültürel değerler ve sosyal normların da büyük etkisi olduğunu, her ülkenin kıyafet standartlarının, bölgenin kültürüne, ekonomisine, meslekî ve sosyal gruplarına, yaş seviyesine göre değiştiğini ifade etmektedir (Eker, 1999: 55).

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında Bozkır kültüründe yaşayan savaşçı Türklerin elbiselerinin esasını yün, deri ve kürkün oluşturduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991/ III: 2). Nevzat Kösoğlu ise, *Millî Kültür ve Kimlik* adlı kitabında Osmanlılarda kılık kıyafetin başka hiçbir ülkede olmadığı kadar çok zengin ve ihtişamlı bir kültür alanı olduğunu ifade etmektedir (Kösoğlu, 2013: 32). Nevzat Kösoğlu kitabında, giyim kuşamın kültürdeki yeriyle alakalı olarak şunları dile getirmektedir:

"Kılık kıyafet, bir kültürün farklılık şuurunun en belirgin ve sert tezahür noktalarından biridir; uzun bir geleneğe dayanır ve ilk anda görünen, kavranabilen bir olgudur. Toplumun iman ölçüleri içinde, gelişerek biçimlenir; anlamlar kazanır. Bu yüzden, farklılık şuru olarak ortaya çıkan kılık kıyafet hassasiyeti her canlı kültürde vardır." (2013: 31).

Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında insanların giydikleri ve takındıkları şeylerin renkleri ve biçimleri ile toplumsal ve ulusal kültürü dışa yansıtan en belirgin ölçütler olduğunu söyler ve şunları ekler:

“Öyle ki kimi durumlarda kişilerin salt giyim ve kuşamlarına bakarak onların hangi toplumdaki olduklarını kestirmek olanağı vardır. Çok değişik toplumlardan olan bireyler biraraya geldiklerinde fiziksel görünüşleri dışındaki farklar, ancak ulusal giysilerini giydiklerinde belirginleşir.” (Turan, 2014: 231).

Kıyafetler, toplumlar için belirleyici bir kültür olmuştur. Bu kültür unsurları maddi kültürü yansıtırken bir yandan da türkölere, şiirlere ve birçok sözlü kültüre de yansımıştır.

5.1.1. Aba / Kebe

Aba, yünden yapılan kalın bir kumaştır. Bu kumaştan yapılan üst kıyafete de aba denmektedir. Aba genellikle dervişler tarafından giyilen hırkadır. Bahaeddin Ögel’in *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında yer alan Resim 14’de Anadolu’da aba giyen bir çobanın resmi verilmiştir (Ögel, 1991/ V: 22). Buradan da anlaşılacağı üzere Anadolu halkı abayı kullanmıştır.

Kebe, *Türkçe Sözlük*’te kısa kepenek demektir. Kepenek ise, çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük ve aba olarak tanımlanmaktadır (2011: 1392). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Aba da Bir Kebe de Bir Giyene” isimli türküde abayla, kebenin giyecek kimse için aynı şeyler olduğu ifade edilmektedir:

Aba da bir kebe de bir giyene (aman aman giyene)

Güzel de bir çirkin de bir sevene (hey hey)

(C. 1: s. 2/ 1. Beyit)

5.1.2. Çapul/ Çapula

Türkçe Sözlük’te, kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabıya çapula denir (2011: 496). Nuran Kayabaşı ve Melda Özdemir, “Geçmişten Günümüze El Yapımı Ayakkabılar” isimli makalesinde çapulanın, özellikle Karadeniz halkının kullandığı ayakkabı tipi olduğunu belirtmiştir (Kayabaşı, Özdemir, 2004: 46). TRT

repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine bağlı Yukarı Fallıca köyüne ait olduğu tespit edilen “Hanım Senin Ne Güzel Gaşların Var” isimli türküde âşığın, sevdiğine ayaklarının çok güzel olduğunu söylediği ve ona çapul almayı teklif ettiği görülmektedir:

Hanım senin ne güzel ayağın var

Ayağına çapul alam (hopla da gel güllüm)

(C. 2: s. 447/ 3. Beyit)

5.1.3. Çarık

Çarık, deriden yapılan ve kenarları dikilen bir ayakkabı çeşididir. Nuran Kayabaşı ve Melda Özdemir, “Geçmişten Günümüze El Yapımı Ayakkabılar” isimli makalesinde çarık kelimesinin asıl adının Farsça’dan geldiğini, yapımında genellikle manda ve sığır derisinin, az da olsa keçi derisinin kullanıldığını, çarık kelimesinin Türkçe’de Uygurlardan beri kullanıldığını ifade etmektedir (Kayabaşı, Özdemir, 2004: 42-43). Reşat Ekrem Koçu ise, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında, çarığın yalın ayak ile giyilmeyeceğini, ayağa kalın yün çorap geçirilerek ya da ayakla baldıra kadar bir bez sarılarak giyileceğini ifade etmekte ve köylülerin bilhassa çifte giderken mutlaka çarık giydiğini ifade etmektedir (Koçu, 1967: 64).

M. Öcal Oğuz’un editörlüğünü yaptığı *Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde çabır, foltan, geyle, giyle, hasıl, hırtı gibi kelimelerle anılan çarığın kara çarık ve dede burnu denilen iki türünün olduğu ifade edilmekte ve kara çarığın uzun süre giyilebilen, rahat ve dayanıklı olduğu, dede burnunun ise burnu yukarı doğru kalkık ve kıvrık olduğu belirtilmektedir (Oğuz, 2008: 300).

TRT repertuarından, Ordu’nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sabah Güneşi Doğdu” isimli türküde, ayağına yeni çarık yaptıran ve çarığının bağlarının üstünde olduğunu söyleyen birinden bahsedilmektedir:

Yeni çarık yaptırdım

Üstündedir bağları

Senin için dolandım

Şu dumanlı dağları

(C. 2: s. 660/ 2. Dörtlük)

5.1.4. Çorap

Çorap, ayağa giyilen el örgüsü şeklinde ipliklerle dokunan ya da kumaştan dikilen bir giyim malzemesidir. Eski zamanlarda el örgüsü şeklinde dokunan çoraplar zaman geçtikçe makinelerde dokunmaya başlamıştır. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında çorabın kısa konçlu, uzun konçlu, ajurlu, düz renkli, bagetli, desenli, dağcı çorabı, futbolcu çorabı, varis hastaları çorabı gibi çeşitleri olduğunu, sadece el örgüsü çorapların giyildiği devirde, Türk çorapları üzerinde harikulade güzel örgü nakışları olduğunu, bu nakışların hem şekil hem de kullanılan renklerin cazip ahengi, örgüsü ne kadar kaba da olsa, o çorapların tereddütsüz sanat eseri hükmünde olduğunu belirtmiştir (Koçu, 1967: 79).

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta çorapların, renk, desen ve kullanılan iplik türü bakımından her bölgede ayrı özellik gösterdiği, en süslü olanları gelin ve güveyi çorapları olduğu, orta ve ileri yaşlardaki erkeklerin daha yalın desenli ya da yalnız örgü desenleriyle süslü çoraplar giydikleri belirtilmekte ve çoraplar üzerinde kullanılan her desenin, yöredeki, kişiler tarafından bilinen bir anlamı olduğu ifade edilmektedir (Oğuz, 2008:147).

Türkler, halılara, kilimlere, mendillere ve neredeyse kullandıkları tüm eşyalara kendi özelliklerini yansıtmışlardır. Bu yansıma işini de nakışlarla, işlemlerle, boyamalarla yapmışlardır. Her kişinin cinsiyetine, yaşına ve kişisel özelliklerine göre farklı tür işlemler yapılmıştır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ala Çorap Örmedim" isimli türküde, ala çorap örülmediği ve ayağa giyilmediği söylenirken devam eden dizelerde ise, nakışlı bir ala çoraptan bahsedilmekte ve bu nakışlı ala çorabın Kıymet kıza yakışacağı ifade edilmektedir:

Ala çorap nakışı

Kıymet kıza yakışı

Çoklarını öldürür (de)

Kıymet kızın bakışı

(C. 1: s. 28/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Aybastı ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sevdiğime Varamadım (Abum Abum Gız Abum)” isimli türküde ipek çoraptan bahsedilmektedir. İpek, genellikle maddi durumu iyi olan kişilerin tercih ettiği bir kumaş türüdür. Türküde, sevdiğine kavuşamadığını ve ipek çorap giyemediğini ifade eden bir âşık görülmektedir. Sevgili bir zenginlik kaynağı olarak görülmekte ve sevgiliye kavuşulsaydı ipek çorap giyebileceği düşünülmektedir:

Sevdiğime varamadım

İpek çorap giyemedim

Muradıma eremedim

(C. 2: s. 689/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Şu Almus'un Dibeği” isimli türküde ise sevgiliye çorapsız şekilde yere basmaması gerektiği tembihlenmektedir:

Hatice boyun yosma

Çorapsız yere basma

Sen benimsin ben senin

Her söze kulak asma

(C. 2: s. 719/ 2. Dörtlük)

5.1.5. Entari

Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında entarinin, basma, patiska ve sâir kumaşlardan yapılan genellikle tek parçalı ve uzun olan bir kıyafet olduğunu ifade etmekte ve entarinin, II. Mahmut tarafından yapılan kıyafet düzenlemesine kadar erkekler tarafından da giyilmiş olduğunu ifade etmektedir (Koçu, 1967: 102-103). Suraiya Faroqhi ise *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Orta Çağ'dan Yirminci Yüzyıla* adlı kitabında sadece üst tabakadan kadınların değil, zengin kentli kadınların da kadifeden ya da ipekten entarileri olduğunu, olanakları sınırlı olanların ise beledi denen daha ucuz bir kumaştan entari diktirdiklerini belirtmektedir (Faroqhi, 2014: 139).

Şerafettin Turan da konuyla ilgili olarak *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında entarinin İslamiyet'e geçiş ile birlikte Türklerde görülmeye başladığını ve Arap kökenli olduğunu, erkeklerin de giymelerine karşın özellikle kadınların tercih ettiği bir kıyafet olduğunu ifade etmektedir (Turan, 2014: 254). TRT repertuarından, Tokat'ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen "Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)" isimli türküde, yârine ağlamaktan benzinin sarardığı ifade edilen yine de kişiye ne gelirse Hak'tan geldiğini kabul ettiği için boyun eğen bir âşık görülmektedir. Türküde sevgilinin saflığı ve temizliği ifade eden ak renkte bir entari giydiği belirtilmektedir:

Entarisi aktandır (yâr yâr yâr yandım)

Ne gelirse haktandır (ninanay canım ninanay nay)

Benzimin sarılığı (yâr yâr yandım ninanay nay)

Yâre ağlamaktadır (ninanay canım ninanay nay)

(C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen "Yârimin Giydiği Yeşil Entari" isimli türküde ise sevgilinin yeşil renkli bir entari giydiği ifade edilmektedir. Yeşil renk, Türk kültüründe farklı sembolik anlamları olan bir renktir. Reşat Genç, *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* adlı kitabında yeşil rengi Türklerin bahar bayramı olan Nevruz ile bağdaştırmıştır. Tabiatın canlanmasını yağmurun yağmasına ve etrafın ıslanıp "yaş"lanmasına bağlamış, yaşlanan çevrenin yeşerdiğini belirtmiştir. Reşat Genç, buna bağlı olarak da "yaşıl" maktan "yeşil" rengin geldiği düşüncesindedir (Genç, 2009: 27-28). İncelenen türküde de sevgilinin yeşil renk entari giydiği ve dağlarda karın kalmadığı ifade edilmektedir. Dağlarda karın kalmaması da baharın gelişini göstermektedir. Türküde bahsi geçen "yâr" gerçek anlamda sevgili olabileceği gibi mecazî olarak, doğa da kast ediliyor olabilir:

Yârimin giydiği yeşil entari

Eridi kalmadı (yâr yâr) dağların karı

Salınıp da gezen kimlerin yâri

(C. 2: s. 773/ 1. Üçlük)

5.1.6. İçlik

İçlik, kıyafetlerin altına giyilen iç giysisidir. Özellikle kışları çok soğuk geçen bölgelerde yünden yapılmış içlikler çokça tercih edilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Başındaki Yazmayı” isimli türküde, sevgilinin içliğinin olduğu ve yakalarının nakışlı olduğu ifade edilmektedir:

İçliğinin yakası da

Sıra sıra nakış yâr

Gurban olam boyuna da

O ne biçim bakış yâr

(C. 1: s. 118/ 3. Dörtlük)

5.1.7. Kundura

Kundura, *Türkçe Sözlük*'te kaba işlenmiş, bağısız, konçsuz bir ayakkabı olarak tanımlanmaktadır (2011: 1526). Kundura, kadınlar ve erkekler tarafından tercih edilen bir ayakkabı olmasına rağmen Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında kunduranın ağır ve kaba olduğunu söyleyerek aslında erkek ayakkabısı olduğunu, köylerde kadınlar tarafından giyildiğini ifade etmektedir (Koçu, 1967: 160). TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Aba da Bir Kebe de Bir Giyene” isimli türküde, sevgilinin ayağında mest ve kundura olduğu ifade edilmektedir:

Yeşilim aman aman üşüdüm aman aman

Ayağında meslim kunduralım hey

Yönünde bu tarafa dödürelim hey

(C. 1: s. 2/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara (Emine'm)” isimli türküde, âşığa mendil sallayan kişinin, kundurasının parladığı belirtilmektedir:

(Emine'm) Çarşıda At Harlıyor

(Emine'm) Gundurasu parlıyor

(Emine'm) Sanki yâri yok gibi
(hop Emine'm) Bana mendil sallıyor

(C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük)

5.1.8. Liba

Liba, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV* adlı çalışmaya göre arkası ve önü işlenmiş kısa kollu gelin elbisesi, yelek, ceket, hırka olarak tanımlanmaktadır (2009/ IV: 3079). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne” isimli türküde terzinin libayı değişik şekillerde diktiği ifade edilmektedir:

Terzi olan türlü biçer libayı

Oğlan başıma da yığıdın obayı
Su yerine şimdi içersin ağıyı
Canım çıksa suyu vermem tasınan

(C. 1: s. 128/ 6. Dörtlük)

5.1.9. Potin/Fotin

Potin veya diğer ismiyle fotin, Nuran Kayabaşı ve Melda Özdemir'in, “Geçmişten Günümüze El Yapımı Ayakkabılar” isimli makalesine göre, koncu ayak bileğine kadar uzanan, bağcıklı, düğmeli, yandan lastikli çeşitleri bulunan ayakkabılardır. Osmanlı döneminde 19. yüzyıldan sonra yaygınlaşmıştır. Bu tür ayakkabıların küt ve sivri burunlu olarak değişen modelleri vardır. Düğmeli potini daha çok varlıklı kesim giymiştir (Kayabaşı, Özdemir, 2004: 46). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım mı” isimli türküde âşığın, Tokat'a gidemediği söylenmekte ve bundan dolayı yârine potin alamayacağı belirtilmektedir. Türküde, potin alınamayacağı açıkça söylenmemekte ancak “Tokat'a gidemiyorum ki yârim sana potin alayım” anlamı verilmeye çalışılmaktadır:

Tokat'a gidemiyom yârim sana potin alayım

(C. 2: s.746/ 2. Dize)

5.1.10. Erkek Başörtüleri

5.1.10.1. Başlık

Başı korumak için giyilen, şapka, serpuş, kavuk, kalpak, fes gibi örtülere başlık denmektedir. Başa takılan başlık, ulusaldır, kişinin milletini ve kişisel özelliklerini göstermektedir. M. de Mouradja D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında bir Türk'ün başına İran başlığı ya da kendi milletinden olmayan bir topluluğa ait başlık giyerse sadakatsizlikle suçlanacağını, hatta imânını ve nikâhını bile yenilemek zorunda kalacağını ifade etmektedir (y.t.y.: 84). TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesinin Güvekse köyüne ait olduğu tespit edilen "Oğlan Gider Oduna" isimli türküde, Ali denilerek bahsedilen kişinin başlığı olduğu ve bu başlığın yiğit başlığı olduğu ifade edilmektedir:

Ali'nin başlığı yiğit başlığı

Yüce dağ başında vardır kışlığı

Yürekli baltaya verdim gençliği

(C. 2: s. 628/ 2. Dörtlük)

5.1.10.2. Destar

Destar, Reşat Ekrem Koçu'nun, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasına göre kavuk, külah, fesin etrafına sarılan sarık ve sarığın aydınlar ağzındaki adı olarak tanımlanmaktadır. Reşat Ekrem Koçu, eski toplum hayatında işe, mesleğe, mevkiye ve memuriyete göre destarın sarılma şekillerinin tespit edildiğini, külahın veya kavuğun üstündeki bir destarın ve sarığın, onu taşıyan kimsenin ictimaî mevkiinin alâmeti fârikası gibidir ifadelerinde bulunmuştur (Koçu, 1967: 87). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Biner Atın Eyisine" isimli türküde, bireyin elini dastara soktuğu ve ustura ile elini kestiği ifade edilmektedir. Destar, başa takılan bir başlık çeşididir. Ustura ise, genellikle traş olmak için kullanılan bir nesnedir. Türküde kişinin traş olurken elini dastara soktuğu ve o sırada elini kestiği düşünülebilir:

Elimi soktum dastara

Elimi kesti ustura

Allah'ım şirin göstere

(C. 1: s. 144/ 2. Üçlük)

5.1.10.3. Fes

Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleri ile sadece din alanında değişiklik olmamış aynı zamanda kıyafetlerde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Fes, İslamiyet’in kabulü ile Türkler arasında yaygınlaşmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında fesin Akdeniz bölgesinde bilinen bir başlık olduğunu, Osmanlı’da II. Mahmut’un, fesi askerlerin giymesini zorunlu kıldığını ancak bu zorunluluktan öncede fesin bilindiğini ve fesi daha çok kadınların giydiğini ifade etmektedir (Turan, 2014: 246).

Reşat Ekrem Koçu ise, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında fesin, Kuzey Afrika’nın batısında Fas şehrinde icat edilmiş kırmızı renkli bir baş kisvesi olduğunu, Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı içinde Türkiye’de erkekler için kabul edilmiş bir serpuş olduğunu ifade etmektedir (Koçu, 1967: 113). TRT repertuarına göre Tokat ve Sivas yörelerinin ortak türküsü olan “Sabahtan Kalktım ki Ezen Sesi Var” isimli türküde âşğın başında fes olduğu belirtilmektedir. Burçak tarlasında çalışan sevgilinin ise âşğa, fesini eğerse kalkıp gideceğini söylediği görülmektedir:

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasında (yâr yâr) gelin olması

Eğdirme fesini (yâr yâr) gahar da giderim

Evini başına yıhar da giderim

(C. 2: s. 667/ 1. Bağlantı)

5.1.10.4. Külâh

Reşat Ekrem Koçu’nun, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında külâh, dikişsiz ve tek parça keçeden yapılan başlık, tepeleri genellikle sivri olan hem sarıklı hem de sarıksız giyilebilen bir aksesuar olarak tanımlanmıştır (Koçu, 1967: 162). M. de Mouradja D’ohsson ise, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında Türklerin, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu sırasında keçeden yapılmış başlıklar kullandığını, Türkmen ve Tatarlar’ın da kullandığı bu başlığın külâh olduğunu ifade etmiştir (y.t.y.: 79). TRT repertuarından, Ordu’nun

Boztepe ilçesine ait olduğu tespit edilen “Boztepe’nin Başında” isimli türküde eli silahlı olan yârin başında külah olduğu ifade edilmektedir:

Aman aman külahlı

Yârin eli silahlı

Yaktı beni billahi

Aman aman amanda aman aman

(C. 1: s. 172/ 1. Bağlantı)

5.1.11. Gömlek

Gömlek, vücudun üst kısmına hem kadınların hem de erkeklerin giyebildiği bir kıyafettir. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında “gömlek” kelimesinin aslının “gönlek” olduğunu, “gön” ün; deri, ten ve “gönlek” in ise çıplak tene giyilen şey demek olduğunu ifade etmektedir. Reşat Ekrem Koçu, erkeklerin gömleklerinin dizden yukarıda, kadınlarınkinin ise ayak bileklerine kadar uzun olduğunu ve ince yumuşak kumaştan yapıldığını da belirtmiştir (Koçu, 1967: 125). TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara (Emine’ m)” isimli türküde, gömlek kadın kıyafeti olarak verilmiştir. Türküde, sevgilinin gömleğinin yan, kollarının da dar olup olmadığı sorulmaktadır:

(Emine’ m) Gömleğın yan değil mi

(Emine’ m) Golları dar değil mi

(Emine’ m) Giyme el fistanını

(hop Emine’ m) Bu bana ar değil mi

(C. 1: s. 256/ 4. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat yöresine ait olduğu tespit edilen “Ohtap Bellerinden Geliyor Posta” isimli türküde, Türklerin sanatsal faaliyetlerden biri olan nakışın gömleklere de yapılmış olduğu görülmektedir. Türküde, sevgilinin ak gömlek üzerine nakışlar yaptırdığı ifade edilmekte ve yârin iğne tutan ellerine kurban olunacağı dile getirilmektedir:

Köyümü sorarsan Tokuş'tur Tokuş

Varamam yârim de yollarım yokuş

Ak gömlek üstüne döktürmüş nakış

İğne tutan ellerine kurban olayım (canım olayım)

Duman almış mor sünbüllü bağları

Böyle ayrılık m' olur yayla çağları

(C. 3: s. 148/ 1. Altılık)

TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen "Gidiyom Ağlasana" isimli türküde ise gömlek gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Türküde ayrılık gömleği olduğundan bahsedilmekte ve bu ayrılık gömleğini âşğın kendisinden başka giyen birinin olmadığı ifade edilmektedir:

Gidiyom dur diyen yok

(haydi) Kebap oldum yiyen yok (oy)

Ayrılık göyneğini

(haydi) Benden başka giyen yok (oy)

(C. 1: s. 404/ 3. Dörtlük)

5.1.12. Kadın Başörtüleri

Eski Türklerde kadınlar çeşitli başörtüleri kullanmışlardır. Ancak bu başörtüsü kullanmayı İslâmî örtünmeye bağlamak çok doğru değildir. Mualla Türköne, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü* adlı kitabında da bu duruma vurgu yapmaktadır. Mualla Türköne, 11. yy da Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan *Dîvanü Lügati-t Türk*'te kadınların ince kumaş ve ipekten yapılan çeşitli başörtüleri kullandıklarının belirtildiğini ancak o dönemde İslâmî etkilerin farklı dozlarda görüldüğü düşüncesiyle bu örtünmenin kısmi örtünme olduğunu belirtmektedir (Türköne, 1995: 228-229).

TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen "Kırmızılım Kırmızılım" isimli türküde, on üç veya on dört yaşlarındaki bir kızın başında kırmızı örtü olduğu ve âşıklarının peşinde olduğu ifade edilmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI* adlı kitabında kırmızı rengin düğün ve gerdek rengi

olduğunu, 11. yy da derlenmiş Türk şiirlerine göre, ağır başlı kızların kırmızı elbiseler giydiğini ve Türkmenlerin kırmızı başlık taktığını ifade etmektedir (Ögel, 1991/ VI: 420). Bahaeddin Ögel'in açıklamasına göre türküde bahsedilen genç kız, artık evlilik çağına geldiği düşüncesiyle başına kırmızı örtü takmıştır:

Kırmızısı başındadır

Onüç ondört yaşındadır

Âşıkları peşindedir

(C. 2: s. 552/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde de kadınların çeşitli başörtüleri taktıkları görülmüştür. Bunlar; çevre, dastar, nikap, yazma ve yemenidir.

5.1.12.1. Çevre

Derlenen bazı türkülerde bir başörtü çeşidi olarak çevre geçmektedir. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında çevrenin, kenarları kıvrılmış, oya ile yahut işleme nakışlarla süslenmiş, yağlık ve mendil olduğunu ifade etmiş ve çevrenin Türk kültürü ve günlük hayattaki yeri ile ilgili şunları söylemiştir:

“İşlemeleri ve oyaları ile öylesine kıymetli eski çevreler vardır ki, zamanımızda antikacı dükkânlarında ve müze vitrinlerinde ecdad yâdigârı mefâhir arasında teşhir edilmektedir. Eski devirlerin günlük hayatında hanımların ve hanım kızların, hattâ sultanların ve hanımsultanların ve câriyelerin harem hayatında çevre, oyalalarının hazırlanması ve sırma ile, ipek ile nakışların işlenmesi bakımından önemli iş konusu olmuştur; kızların çeyiz eşyası arasına girmiş, dost elinden yâdigâr olarak verilmiş, yavuklular elinde mâşûka hâtırası olarak öpülesi koklana koyunlarda saklanmış; güzellikleri ve tuvaletleri ile en zarif gençlerin süsünü tamamlamış; orta tabakadan nice insanın yetimelerin ve dulların el emeği ve göz nuru nâmuskârâne geçimlerini sağlamıştır.” (Koçu, 1967: 71).

TRT repertuarından, Samsun'un Havza ilçesinin Aşağı Yavcuk köyüne ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” isimli türküde, allı gelinin çevresinin oyalı ve telli olduğu ifade edilmektedir. Her genç kız çevresini oyalarken,

oyaları sembol haline getirmekte ve duygularını oylar hâlinde çevreye işlemektedir. Çevreye işlenen tellerde uzun tarihi geçmişe dayanmakla birlikte Türk kültüründe özel bir yere sahiptir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında, Türklerde altın tellerin veya ibrişimlere sarılmış teller ile yapılan işlemlerin Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları çağlardan beri çok yaygın bir gelenek olduğunu ifade etmiştir (Ögel, 1991/ V: 348).

Nice yiğitlerin beli büküldü

Nettin Kızılırmak allı gelini

Çevresi oyalı telli gelini

(C.1: s. 32/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ekin Ektim Çöllere" isimli türküde de bahsi geçen kişinin başında çevre olmadığı ve başının açık olduğu ifade edilmektedir:

Başım açık çevrem yok (Fadime'm)

Çağırmaya derman yok (Fadime'm)

Şu köylerin içinde (Fadime'm)

Can sevecek dostum yok (Fadime'm)

(C. 1: s. 301/ 2. Dörtlük)

5.1.12.2. Nikap

Nikap, Arapça bir kelimedir ve *Türkçe Sözlük*'te, yüz örtüsü ve peçe anlamına gelmektedir (2011: 1772). Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı çalışmasında nikabın bilhassa siyah ve beyaz, yarı şeffaf kumaşlardan yapıldığını, nikabın hemen ardındaki gözlerin önünü ve etrafını gereği gibi gördüğünü; uzaktan bakan gözlerin ise nikap ardındaki yüzü seçemediğini, eski toplum hayatında nikabı hem kadınların hem de erkeklerin kullandığını ifade etmiştir (Koçu, 1967: 181-182).

Muharrem Ergin tarafından yayına hazırlanan ve Dede Korkut hikâyelerinin yer aldığı *Dede Korkut Kitabı 1* adlı çalışmada bulunan "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı" başlıklı bölümde adları Kan Turalı, Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk

ve boz aygırlı Beyrek olmak üzere dört yiğit kişinin nikap ile dolaştığı ifade edilmektedir (Ergin, 2014: 188).

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bir Güzel Methedeyim” isimli türküde âşığın, sevgilisinin bakışlarından yandığını ve başkalarının sevgilinin güzelliğini görüp ondan etkilenmemesi için sevgilinin yüzüne nikap tutmasını istediği görülmektedir:

Bir güzeli methedeyim bari alem yanmasın
Pervaneler gibi her dem can-u alem yanmasın
Hüsnüne mağrurlanırsın Yusuf-u Kenan mısın
Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

(C. 1: s. 152/ 2. Dörtlük)

5.1.12.3. Yazma

Yazma, *Türkçe Sözlük*'te bohça, yemeni, başörtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez ve bu bezden yapılmış başörtüsü anlamına gelmektedir (2011: 2562). TRT Repertuarından Ordu iline ait olduğu tespit edilen “İmeciler Geliyor” isimli türküde, elinde kara kazmalar bulunan imecilerin geldiği söylenmekte, âşığın imeciler arasında sevdiğini sarı yazmasından tanıdığı ifade edilmektedir. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında, ülkelerin mitolojilerinde sarı rengin genel olarak güneşe ait bir simge olduğunu, dünya şemasında Türklerde sarı rengin merkezin rengi olduğunu ve toprağın, yani yaşanan ülkenin rengi olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Yaşar Çoruhlu, sarı rengin dinsel nitelikli kişiler için de dinsel anlamda güçlülüğü ve hâkimiyeti ifade ettiğini söylemiş ve buna örnek olarak da 13. yüzyıla ait bir Türk kahramanı olan Sarı Saltuk'ı göstermiştir (Çoruhlu, 2013: 229-230).

Reşat Genç konuyla ilgili olarak, *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* adlı kitabında benzer ifadelere yer vermiş, Türklerde sarı rengin, dünyanın merkezinin sembolü olduğunu ve hükümlerlik rengi olduğunu ifade etmiştir (Genç, 2009: 35-41). İncelenen türküde de imeciler kalabalık bir dünya olarak düşünüldüğünde, sarı yazmalı sevgili imeciler arasında ön plana çıkmakta yani dünyanın merkezi konumunda olmaktadır denebilir:

İmeciler geliyor

Eli kara kazmalı

Ben yârimi tanırım

Başı sarı yazmalı (yan Emine'm yan)

(C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük)

Reşat Genç, *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* adlı kitabında, Türklerde al rengin tarihin başlangıcından beri manevi ve milli bir renk olarak algılandığını, tarih boyunca inançları yansıtan ve aynı zamanda da Türk duygusunu ve ruhunu anlatan bir milli sembol hüviyeti kazandığını ifade etmektedir (Genç, 2009: 17). TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Sildirge Sildirge Yağan Yağmurlar" isimli türküde de al yazmalı bir kişiden bahsedilmekte ve bu kişinin yazmayı çözüp çözüp bağladığı ifade edilmektedir:

Vardım baktım şu derede ağlıyor

Al yazmasın çezmiş çezmiş bağıyor

Beni görmüş gesil gesil ağlıyor

(C. 2: s. 693/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından Ordu'nun Mesudiye ilçesinin Yukarıfallıca köyüne ait olduğu tespit edilen "Kemençemin Başında" isimli türküde, sevdiği kişi kendisine cevap vermediği için yalvarmalarının boşa gittiğini düşünen bir âşık görülmektedir. Türküde âşığın, sevdiğinin başındaki yazmanın dalı olduğunu ancak çiçeği olmadığını söyleyerek sevdiğinin kendisine bakmayacağını düşündüğü ifade edilmiştir. Türküde bahsedilen sevgilinin, taktığı yazma ile âşığına işaret gönderdiği düşünülebilir. Yazmanın kuru dalları olması, sevgilinin kalbinin kuru olduğu, kalbine bahar gelmediği ve bir aşk için yeşermemiş, çiçek açmamış olduğu anlamlarına da gelebilir. Türküde durum şu şekilde ifade edilmiştir:

Başındaki yazmanın

Dalı var çiçeği yok

Şu melunun kızının (aman)

Benden geçeceği yok

(C. 2: s. 543/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarına göre, Ordu-Giresun dolaylarına ait olan “Uzun Kavak Ne Uzarsın Boyuna” isimli türküde ise bireyin, kendisi ölürse annesinin koluna kimin girip ona destek olacağını düşündüğü verilmektedir. Bireyin, annesinin bunu düşünerek yas tuttuğu, hüznü olduğu ve tuttuğu yası sembolize etmesi için kara yazmalar bağladığı görülmektedir:

Dağlar taşlar uçan kuşlar kan ağlar

Yaşlı anam kara yazmalar bağlar

(C. 2: s. 758/ 1. Bağlantı)

5.1.12.4. Yemeni

Yemeni, kadınların başlarına bağladıkları bir çeşit başörtüsüdür. Yemeni üzerine kalıplar basılıp çeşitli boyamalar yapılmakta ve kadınlar tarafından süslenilip, nakışlar işlenerek kullanılmaktadır. Kalıplar basılarak çeşitli desenler oluşturulan ve boyanarak farklı renkler elde edilen yemeniler kadınlar tarafından dikkat çekerek özellikle kullanılan bir başörtüsü olmaktadır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Halay Çekin Düzülsün” isimli türküde başörtü olarak yemeninin çatmalı olduğu ifade edilmiştir. Çatmanın, *Türkçe Sözlük*'te çatma işi dışında, provada geçici olarak giysiye iliştilmiş parça ve bir tür döşemelik kumaş gibi anlamlara geldiği belirtilmiştir (2011: 506). İncelenen türküde de yemeninin çatmalı olduğu söylenirken provada geçici olarak giysiye iliştilen parça anlamıyla kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Türküde, yemeninin içine gül katılması gerektiği de vurgulanmaktadır. Bahsi geçen gülün, yemenilere kadınlar ve kızlar tarafından işlenen oya olabileceği de varsayılabilir:

(uf aman ey) Yemenisi çatmalı

İçine gül katmalı

Yar orada ben burda

Nasıl yalunuz yatmalı

(C. 2: s. 443/ 3. Dörtlük)

5.1.13. Bindallı

Genellikle kadife kumaş üzerine, kabartma şeklinde işlenen dal, çiçek ve yaprak ile süslenen giysiye bindallı denmektedir. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında İslâmiyet'in kabulü ile Türkler arasında görülmeye başlanan entarinin giderek çeşitlenerek üç etek ve bindallı gibi Türklere özgü bir hâl aldığını belirtmektedir (Turan, 2014: 254). Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında bindallının hem erkekler hem de kadınlar tarafından kullanıldığını, esnaf takımının ve özellikle esnafın genç takımının giydiğini, bindallının eli ayağı düzgün esnaf civanlarını açan bir kumaş olduğunu belirtmektedir (Koçu, 1967: 39).

Eski dönemlerde bindallı hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılmış olsa da günümüze gelindiğinde bindallının kadınlara has bir kıyafet olduğu görülmektedir. Bindallı, kimi bölgelerde yöresel kıyafet olarak karşımıza çıkarken kimi bölgelerde de kına gecesinde bilhassa gelinlerin ve genç kızların giydiği bir ritüel kıyafeti olarak görülmektedir. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen "Amasya'nın Dağları" isimli türküde de kızların bindallı giydiği ifade edilmektedir:

Haydi haydi cimdallı

Kızlar giyer bindallı

Gönül güzele bağlı

Şimdi kızlar ilvanlı⁶

(C. 1: s. 41/ 1. Bağlantı)

⁶ Gösterişli, süslü.

5.1.14. Bürük

Türkçe Sözlük'te bürük, çarşaf, başörtüsü ve duvak olarak tanımlanmaktadır (2011: 424). TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen "Mavi Yeleğin Oğlan" isimli türküde âşğın, sevdiğini kaçıracağını ancak hükümetten korktuğunu ifade ettiği görülmektedir. Türküde âşık, sevdiğinin yedi kattan oluşan bir bürüğe sahip olduğunu dile getirmektedir:

Attan iniyom attan (da)

Bürüğün yedi kattan

Seni alıp kaçarım (da)

Korkarım hokümattan

(C. 2: s. 585/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen "Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)" isimli türküde ise Niksar'ın fidanları denilerek tanımlanan Niksar'ın gençlerinin, ipek bürüklere bürünmüş olduğu ifade edilmektedir:

Kalenin bedenleri (yâr yâr yâr yandım)

Koyverin gidenleri (ninanay canım ninanay nay)

İpek bürük bürünmüş (yâr yandım ninanay nay)

Niksar'ın fidanları (ninanay canım ninanay nay)

(C. 2: s. 505/ 1. Dörtlük)

5.1.15. Dolama

Dolama, giysilerin üzerine giyilen bir tür üstlüktür. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi /Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında İslâmiyet öncesi Türk kadınlarının vücutlarına gömlek ve cepken giydiğini, onun üstüne de dolama ya da kaftan giyerek kıyafetlerini tamamladıklarını ifade etmektedir (Turan, 2014: 252).

Mehmet Zeki Pakalın ise, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1* adlı çalışmasında, Müslüman kadın ve erkeklerin giydiği dolamaların çuhadan yapıldığını, önlerinin açık ve belden bir kuşakla bağlandığını, dolamaları

yeniçerilerinde giydiğini ancak kadın dolamalarının diz kapaklarından biraz aşağıya kadar nispeten kısa olduğunu yeniçeri dolamalarının ise uzun olduğunu ifade etmektedir (Pakalın, 1993/ I: 470-471).

TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Dolama Giyer Dolama” isimli türküde, sevgilinin dolamasının ilikli olduğu söylenerek kalem kaşlı sevgilinin dolama giydiği ve onun ellere verilmeyeceği ifade edilmektedir:

Dolama giyer dolama (hanım)

Ben seni vermem âleme (hanım)

Kaşların benzer kaleme (hanım)

(C. 1: s. 283/ 1. Dörtlük)

5.1.16. Elbise

Elbise, giysi, kıyafet anlamına gelmektedir. Kadınların üzerlerine giydikleri uzun giysileri ifade etmek için de kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıktım Da Başım Selamet” isimli türküde ölen bireyin, genç yaşta öldüğünün ve kabre koyulduğunun, bir tür tüfek olan martininin duvarda asılı kaldığının, elbisesinin ise sandıkta basılı kaldığının ifade edildiği görülmektedir. Sandıkta saklanan eşyalar genellikle çeyizlik eşyalar olmaktadır. Türküde bahsi geçen elbisenin de sandıkta saklanması sebebiyle düğünlük bir kıyafet olabileceği düşünülebilir:

Martinim duvarda asılı galdı

Elbisem sandıkta basılı kaldı

Gadın gız gardaşım küsülü galdı

(C. 2: s. 763/3. Üçlük)

5.1.17. Fistan

Fistan, tek parçadan oluşan kadın giysisidir. Çeşitli kumaşlardan düz ve pileli olarak dikilebilen fistan, bulunulan kültüre göre nakışlarla işlemler ve süslemeler yapılarak kullanılmaktadır. Fistan, giysileri ve kıyafetleri ifade eden bir genel anlamlı kelime olarak da düşünülebilir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara

(Emine'm)" isimli türküde âşğın, sevdiği kişi olan Emine'nin gömleğinin yan ve gömleğinin kollarının dar olduğunu söylediği, el fistanını giymemesi gerektiğini ifade ettiği görölmektedir. Türküde bahsedilen fistan, gömleği tanımlamak için yani giysilerin genel anlamını vermek amacıyla kullanılmıştır:

(Emine'm) Gömleğin yan değil mi

(Emine'm) Golları dar değil mi

(Emine'm) Giyme el fistanını

(hop Emine'm) Bu bana ar değil mi

(C. 1: s. 256/ 4. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Fistan Giymiş Kırmalı" isimli türküde, Çorum'un kızlarının gözlerinin sürmeli, kıyafetlerini göğüs kısmının çapraz düğmeli olduğundan ve kızların kırmalı yani pileli bir fistan giydiklerinden bahsedilmektedir:

Fistan giymiş kırmalı

Göğsü çapraz düğmeli

şu Çorum'un kızları

Hep anadan sürmeli

(C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesi Sarıköy isimli köye ait olduğu tespit edilen, "Gidersen Göndereyim" isimli türküde, sevdiği kişinin fistanının toz olmaması için yola su serpen bir âşık görölmektedir:

Gidiyom söz olmasın (eser yel)

Mangalda köz olmasın (yâr yâr)

Su serpeyim yoluna (yâr yâr)

Fistanın toz olmasın (eser yel)

(C. 1: s. 403/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım" isimli türküde, türkünün

başlığını da aldığı dizede âşığı, Tokat'a gidemediği için yârine fistan alamadığını ifade ettiği görülmektedir (C.2: s.746/ 1.Dize). Tokat'a ait olan "Hey Onbeşli Onbeşli" isimli türküde de âşığın, endazesı on yedi olan fistanı sevgilisine aldığı görülmektedir:

Aslan yârim kız senin adın hediye
Ben dolandım sen de dolan gel gediye
Fistan aldım endazesı on yediye

(C.2: s.467/ 1. Bağlantı)

5.1.18. Kemer

Kemer, bele toka yardımıyla tutturulan, kumaş, deri ya da metalden yapılan bel bağıdır. Kemer, kadınlar ve erkekler tarafından süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Kemerler başta deri olmak üzere çeşitli malzemelerden yapılmaktadır. Günümüzde de kullanılmaya devam eden kemerler, eski dönemlerde de genç kızlar tarafından bellerine gümüş ya da altın kemer şeklinde süs eşyası olarak kullanılmıştır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım" isimli türküde âşığın, Tokat'a gidemediği için yârine kemer alamadığı ifadesine yer verilmiştir:

Tokat'a gidemiyorum yârim sana kemer alayım

(C. 2: s. 746/ 4. Dize)

5.1.19. Kuşak

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında kuşağın, eski Türkçe "kurşak" sözünden gelmiş olabileceğini ve Eski Türkçede kur-la-mak fiilinin, "bağlamak, kuşaklamak" manasına geldiğini ifade etmiştir (Ögel, 1991/ V:73). Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında kuşağın, eski Türk giyim kuşamında hem erkek hem kadın belinde çok önemli bir yeri olduğunu, eski kıyafet için kuşağın, hem bir erkek süsü olduğunu, hem de öne gelen kıvrımlarının cep gibi kullanıldığını ve eski kadın giyim kuşamında da, entariler üstüne sarılan dış kuşakların önemli yer aldığını belirtmiştir (Koçu, 1969: 160-161).

Günümüzde babalar, evlenen kızlarının beline özellikle kırmızı renkli bir kuşak sarmaktadırlar. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri 1/ Toplum Hayatı* adlı kitabında, bu uygulamanın Osmanlı döneminde de olduğunu ve babaların iyi cinsten bir şalı bel kuşağı olarak taktığını ifade etmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 126). Abdülaziz Bey, bahsi geçen kitabında kuşağın her cins şaldan yapıldığını, ipekten dokunmuş Trablus kuşağı, beyaz veya kırmızı ipek veya sırma telle işlenmiş Cezayir kuşağı gibi şal çeşitleri bulunduğunu belirtmiştir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 227). Gelinin beline kuşak bağlama âdeti, uzun zamandır devam eden bir uygulamadır. Bu uygulamayı genellikle gelinin babası, erkek kardeşi, dayısı ya da amcası gibi kan bağı bulunan bir erkek gerçekleştirmektedir. Kuşağın bağlanması sırasında, kuşağı bağlayan kişi damattan ya da damat tarafında olan herhangi birinden bahşiş istemektedir. Nitekim TRT repertuarından, Tokat'ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Şu Almus'un Dibeği” isimli türküde, Hanife isimli genç kızın kuşağının on beş okka yüz dirhem olduğu ifade edilmektedir:

Şu Almus'un dibeği

Kaptı da beni köpeği

On beş okka yüz dirhem

Hanife'nin kuşağı

(C. 2: s. 719/ 1. Dörtlük)

5.1.20. Kürk

Bazı hayvanların derilerinin giyecek yapmak için işlenmiş postuna ve bu posttan yapılan giyeceklere kürk denmektedir. M. de Mouradja D'ohsson, *18. yy Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabında, kış gelince herkesin koyun, kuzu, kedi, sincap kürkü giydiğini, bazılarının tilki ve tavşan kürkü giydiğini bunların basit şehirlilerin normal olarak kullandığı kürkler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca renklerinin ve tüyelerinin uzunluğuna göre fiyatlarının değiştiğini, en değerli siyah kürkün padişaha ait olduğunu da ifade etmektedir (D'ohsson, y.t.y. : 91).

Reşat Ekrem Koçu ise, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında Osmanlı döneminde İstanbul'un, pahalı kürklerin alınıp satıldığı, aynı zamanda kürk dikiciliğinin yaygınlaştığı bir merkez haline geldiğini; padişahların ve sadrazamların taltif edilecek kişilere devlet adına kürk giydirdiklerini ve eski toplum

hayatımızda ve Türk giyim kuşamında, yüz yıllar boyunca kürkün çok önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir (Koçu, 1967: 164-165).

Kürk, geçmişte olduğu gibi günümüzde de zenginlik belirtisi olmuştur. Kürkü giyenler genellikle maddi imkânları yüksek olan kişilerdir. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında, yeşil rengin zaman zaman hükümdarlık ve hâkimiyetle ilgili bir renk olduğunu belirtmiştir (Çoruhlu, 2013: 229). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Müdür Beyin Yeşil Kürkü” isimli türküde de açıklamaya uygun olacak şekilde, nüfuzlu olduğu düşünülebilecek müdür beyin yeşil bir kürkü olduğu ifade edilmektedir:

Müdür beyin yeşil kürkü

Yeni çıktı bu türkü

Müdür bey izin verdi

Söylenecek bu türkü de yanıyom ben

(C. 2: s. 608/ 1. Dörtlük)

5.1.21. Mahrama

Arapça “makreme” kelimesinden gelen mahrama, *Türkçe Sözlük*'te bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü ve makrama olarak tanımlanmıştır (2011: 1607). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar” isimli türküde âşğın, mahramalar çürütecek kadar çok ağladığı ifade edilmektedir:

Telli durnam gök yüzünün gülüdür (leyli leyli gülüdür ey)

Esip konducağın bağdat elidir (elidir elidir)

Gözüm yaşı mahramalar çürüdür (leyli leyli çürüdür ey)

Aşamazsan telli durnam dön geri (dön geri)

(C. 1: s. 416/ 2. Dörtlük)

5.1.22. Mest

Kadınların veya erkeklerin evin içinde giydikleri ya da siyah lastik ayakkabının içine giydikleri iç ayakkabısına mest denmektedir. Mestler, deriden yapılmakta ve kenarında fermuar ve mest raptiyesi bulunmaktadır. Reşat Ekrem

Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında, sokağa mestle çıkılmadığını, üzerine mutlaka pabuç veya kundura giyildiğini, tabanı ve yüzünün yumuşak deriden yapıldığını, mestin bağının olmadığını ve mest giyilmeden önce ayakkabının içine çorap giyildiğini ifade etmektedir (Koçu, 1969: 173).

Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında mestin çok yumuşak deriden yapıldığını, kısa konçlu, düğmesiz ve bağısız olduğunu belirtmektedir (Turan, 2014: 243). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Aba Da Bir Kebe De Bir Giyene” isimli türküde, sevgilinin ayağında mest ve kundura olduğu ifade edilmektedir:

Yeşilim aman aman üşüdüm aman aman

Ayağında meslim kunduralım hey

Yönünde bu tarafa döndürelim hey

(C. 1: s. 2/ 1. Bağlantı)

5.1.23. Pabuç

Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında pabucun Farsça bir kelime olan “pâbüş” kelimesinden geldiğini ve yemen, mest, kundura, filâr, terlik gibi türlü isim taşıyan türlü şekil ve biçimdeki ayakkabıların “pabuç” adı altında toplandığını ifade etmektedir (Koçu, 1967: 185). Şerafettin Turan ise, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında mestin üstüne pabuç giyildiğini ayrıca Osmanlı dönemindeki Hıristiyanların sarı ve kırmızı çok ince deriden, uçları sivri, ökçeleri iki parmak kalınlıkta, tabanlarının altında bir parça demir olan pabuçları giydiklerini ifade etmektedir (Turan, 2014: 244). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Sarıköy köyüne ait olduğu tespit edilen “Gidersen Göndereyim” isimli türküde, sevgilisinin eğer gitmek isterse pabucunu geriye doğru veya kendisine doğru döndüreceğini ifade eden bir âşıkla karşılaşmaktadır:

Gidersen göndüreyim (eser yel)

Pabucun döndüreyim (yâr yâr)

Yâr beni bile götür (eser yel)

Ya kendim öldüreyim (yâr yâr)

(C. 1: s. 403/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yâr Sana Beşik Alayım mı” isimli türküde âşğın, sevdiğine “Yâr Sana Pabuç Alayım mı” diye sorduğu görülmektedir (C. 2: s. 771/ 2. Dize).

5.1.24. Peçe

Peçe, Reşat Ekrem Koçu'nun, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında kadınların sokakta yüzlerini gizlemek için örttükları kafes gibi seyrek dokunmuş örtü olarak tanımlanmaktadır. Peçenin, nikap ve yaşmaktan farkı yüzü tamamen örtmesidir. Peçe, çarşaf ile birlikte kullanılmaktadır (Koçu, 1967: 189). Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında, peçe sözcüğünün kökeninin Türkçe mi Arapça mı olduğunun saptanamadığını, bazı tahminlere göre Bizans kökenli olup önce Arapçaya sonra Türkçeye geçtiğini, İslâmiyet'in gerektirdiği ve peygamber çağında Müslüman Arapların giydikleri birer giysi olmadığını ifade eder ve şunları ekler:

“Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bazı uygulamalar da çarşaf ve peçe'ye dinin zorunlu kıldığı birer giyim eşyası gözü ile bakılmadığını göstermektedir. Çünkü peçeyi yalnız Müslüman kadınlar değil, Ermeniler de kullanıyorlardı. 1792'de İstanbul'a gelen Fransız elçisi Olivier, Ermeni kadınlarının sokakta peçe'siz dolaşmadıklarını belirtmektedir. Bunun dışında, peçe'nin temelde gizlenmeyi sağlayan, dolayısıyla kıskançlık duygularını bastıran bir örtü olduğu, XVII. yüzyılda civelek adı takılan genç erkeklere peçe giydirilmesiyle kanıtlanmaktadır.” (Turan, 2014: 255).

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Koyuna Bak Koyuna” isimli türküde âşğın, güzelliğini peçeyle örtmüş olan sevgilisinden peçesini kaldırmasını istediği görülmektedir:

Irmağın geceleri (de)

Kız kaldır peçeleri (de)

Bu güzellik sendeyken (tini nannam)

Öldürün niceleri (tini tannam)

(C. 2: s. 561/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Tek Kapıdan Çıktım Yüzüm Peçeli” isimli türküde ise türkünün başlığında da ifade edildiği gibi bireyin yüzünde peçe olduğu belirtilmektedir:

Tek kapıdan çıktım yüzüm peçeli

Ahbaplar oturmuş iki geçeli (vay vay)

Hulusi'm de alnı sıra perçemli

(C. 2: s. 741/ 1. Üçlük)

5.1.25. Peştamal

Peştamal, *Türkçe Sözlük*'te, Farsça “puştmal” kelimesinden gelmektedir. Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma, iş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma, başa ve omuzlara örtülen dokuma anlamlarına gelmektedir (2011: 1918). Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında peştamalı, esnaf peştamalı, hamam peştamalı ve kadınların sokağa çıkar iken başları ile beraber gövdelerini örttükleri car peştamallar olarak üçe ayrıldığını ifade etmektedir (Koçu, 1967: 191). Peştamal, özellikle Karadeniz yöresine ait olan türkülerde çokça bahsi geçen bir kıyafettir. Bundan dolayı bu yöreye ait olabileceği söylenebilir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Fındık Toplayan Kızlar” isimli türküde fındık toplayan kızların peştamal giydikleri görülmektedir. Türküde âşığın, peştamalı kızların çok hoşuna gittiğini söylediği ifadeleri de bulunmaktadır:

Şu Ordu'nun pınarı

Soğuk olur suları

Çok hoşuma gidiyor

Peştemalli kızlar

(C. 1: s. 360/ 5. Dörtlük)

TRT repertuarından, Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen “Peştamal Tezghasına” isimli türküde ise bekâr bir genç kızın peştamal tezghasında peştamal dokuduğu ve bu durumda olmaktan zorlandığı belirtilerek genç kızın canının çıktığı

ifade edilmektedir. Genç kız bu durumdan o kadar rahatsızdır ki evlenip evinde hanım olarak oturmak istediğini dile getirmektedir:

Peştamal tezgahına

Canum cıkayı canum

Gideceğüm gocaya

Oturacağüm hanım

(C. 2: s. 650/ 1. Dörtlük)

5.1.26. Post

Post, tüylü hayvan derisi ve şeyh makamı anlamlarına gelmektedir. Türkler, çeşitli hayvan derilerini işlemiş ve farklı kullanım alanlarında değerlendirmişlerdir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında, eski Türklerde bilhassa Osmanlılarda dericiliğin çok ilerde olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991/ V: 162). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş” isimli türküde postun meydanda serili olduğu ifade edilmektedir. Postun meydanda serili olması gerçek anlamıyla kullanılmış olabileceği gibi, şeyhlik makamını yani şeyhin ortamdaki manevi yerini ifade etmek içinde kullanılmış olabilir:

Şu meydanda serilidir postumuz

Çok şükür mevlaya gördük dostumuz

Birgün kara toprak örter üstümüz

Çürüdür de benli dilber çürüdür

(C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen başka bir türkü olan “Gül Yüzlüm Gül Destem Nemden İncindin” isimli türküde de bireyin, karşısındaki kişiden eğer dostundan haber getirmediyse, postundan yani makamından gitmesini istediği görülmektedir:

Kaldır kollarını da vâr git postumdan

Selam mı getirdin de benim dostumdan

(C. 1: s. 429/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben de Çıktım Fodullu’ nun Üstüne” isimli türküde ise post kelimesinin bir makamı ve yeri belirtmek için kullanıldığı görülmektedir:

Ben de çıktım Fodullu’nun üstüne (ey)

Şahin gibi oturmuştu postuna (ey)

Guşluk mehelleri punar üstüne (ey)

Bir su gönder gız tasınan tasınan (ey)

(C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük)

5.1.27. Şal

Şal, Farsça’dan dilimize girmiş bir kelimedir. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında şalı, en güzelleri İran’da ve Hindistan’da dokunan yünlü kumaşın adı olarak tanımlamakta ve İran şallarının memleketimizde “Acem Şalı” ismi ile yahut dokundukları yerlere nispetle “Keşmir Şalı”, “Lâhor Şalı” isimleri ile anıldığını belirtmektedir. Reşat Ekrem Koçu, kitabında şalların, boyun ve omuz atkılığı olarak, elbise ve kuşak yapımında kullanılan bir kumaş türü olduğunu, zamanla omuz ve boyun atkılığını ifade etmek için de kullanılır olduğunu belirtmiştir (Koçu, 1967: 213). TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime” isimli türküde bireyin, abdal olup sırtına şal giymek istediğini ifade ettiği görülmektedir:

Abdal olsam şallar giysem ağnime

Gezen abdallara (da anam) eş deli gönül

Ta ezelden âşıkların kalbine

Değer ırağıpten (anam) taş deli gönül

(C. 1: s. 3/ 1. Dörtlük)

5.1.28. Şalvar

Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında şalvarı, hem erkeklerin hem kadınların giydiği bol ağılı geniş üst donu olarak tanımlamakta ve erkek şalvarlarının ekseriya yünlü kumaştan, kadın şalvarlarının da

bazen ipekli kumaştan olduğunu, kadın şalvarlarının, giyecek olan tabakaya göre en ağır ipekli ve işlemeli kumaşlardan, en adi pamuklu kumaşa kadar her kumaştan kesildiğini belirtmektedir (Koçu, 1967: 215).

İslâmiyet'ten sonra kılık kıyafetlerde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler şalvarlarda da görülmeye başlanmıştır. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında şalvarın çeşitlenmeye başladığını, önceleri iç don olan şalvarın iç donun üzerine giyilen bir kıyafet olmaya başladığını ayrıca, yöresel özelliklere göre şalvar tiplerinin ortaya çıktığını, iklim özelliklerine göre kullanılan kumaşlarda, şalvar boylarının uzunluk ve kısalığında, genişlik ve darlığında farklılıklar olduğunu belirtmiştir (Turan, 2014: 243). TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Gine Yeşerdi Fındık Dalları” isimli türküde âşğın, sevdiğinin hallerinin ne olacağını düşünürken, sevdiğinin pembe şalvarı olduğundan bahsettiği görülmektedir:

Gine yeşerdi fındık dalları

Acep ne olacak yârin halları

Dalgalanıyor pembe şalvarı

(C. 1: s. 409/ 1. Üçlük)

5.1.29. Şapka

Şapka, kumaş, hasır, keçe ve ip gibi malzemeler kullanılarak yapılmakta ve başa takılmaktadır. Eski Türkler çeşitli başlıklar yaparak kullanmışlardır. İlerleyen zamanlarda bu başlıkların yerini şapkalar almıştır. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında bir uluslar topluluğu olan Osmanlı İmparatorluğunda Hıristiyan ve Yahudi tebaanın şapka giydiğini, Hıristiyan tebaanın siyah, Yahudi tebaanın ise kırmızı şapka giymelerinin kararlaştırılmış olduğunu ve bu kuralara uymayanların cezalandırıldığını belirtmiştir (Turan, 2014: 249). Şapka, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren bir aksesuar olarak görülmektedir. Günümüzde kadın, erkek, çocuk demeden herkes şapka kullanabilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Oy Tombulum Tombulum” isimli türküde bir yaşına yaklaşmış olan bebeğin başına şapka istediği ifade edilmektedir:

Bebek geldi yaşına

Şapka ister başına (tombulum)

İsmarladım gelecek

Bu haftanın başına (tombulum)

(C. 2: s. 636/ 2. Dörtlük)

5.1.30 Yelek/Delme

Yelek, kolsuz, önü açık ya da düğmelerle kapanabilen, giysilerin üstlerine giyilen bir kıyafettir. Hem kadınlar hem de erkekler tarafından tercih edilen bir giysi çeşididir. Yelek, el dokuması olabileceği gibi çeşitli kumaşlar kullanılarak da üretilebilir. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Mavi Yeleğin Oğlan” isimli türküde, bir erkeğin yelek giydiğinden ve yeleğin renginin de genelde erkeklerle özdeşleştirilmiş olan mavi renkli olduğundan bahsedilmektedir:

Mavi yeleğin oğlan (da)

Nedir dileğin oğlan

Ben sevdim sen sevmedin (de)

Yansın yüreğin oğlan

(C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük)

Delme, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II* adlı çalışmada yelek, önü işlemeli bir çeşit yelek, cepken olarak tanımlanmıştır (2009/ II: 1414). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Alnı Delmeli Yârim” isimli türküde âşığın, sevdiği kişinin kendisine denk olması gerektiğini vurgularken yârinin alnının delmeli olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Türküde, “alnı delmeli” ifadesiyle tanımı yapılan anlam dışında bir anlam verilmeye çalışılmıştır. Türkü yorumlanmaya çalışıldığında “alnı delmeli” şeklindeki ifade ile “delme” nin belirtilen “yelek” tanımı uygunluk göstermemektedir:

Alnı delmeli yârim

Hergün gelmeli yârim

Neylemeli zengini

Dengim olmalı yârim

(C. 1: s. 34/ 1. Dörtlük)

5.2. Kumaşlar

Türkler çok eskilerden beri kılık kıyafetlerinin yapımında çeşitli kumaşlar kullanmışlar, dokumacılığı geliştirmişler, kumaşları renk ve desenlerle bezemişlerdir. Pamuklu, ipekli, keten kumaşlar başta olmak üzere Çin kültüründen almış oldukları kumaşları da kullanmışlardır. Bu kumaşlar sadece kılık kıyafetlerin yapımında değil günlük ihtiyaçları karşılamak için de kullanılmıştır. Türkler, özellikle basma, birman, camfes, çuha, ipek, kadife, kaşmir, keten, kutnu gibi kumaşları kullanmışlar ve bunları türkülerde yansıtmışlardır. Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde ise bu kumaş türlerinden basma, camfes, çuha ve kadifenin yer aldığı görülmektedir.

5.2.1. Basma

Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında basmanın çeşitli renk ve desenlerle dokunan ve süs motifleri oldukça yaygın olan pamuklu ya da ipekli ve Avrupa'dan ülkemize gelen bir kumaş türü olduğunu, basmanın her tabaka halk arasında yayılmasının ve hanımların sırtında görülmesinin Cumhuriyet devrinde başladığını belirtmiştir (Koçu, 1967: 25-26). Bu kumaştan yapılıp giyilen kıyafetlere de basma denmektedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde, kişinin hürriyet basması giydiği ifade edilmektedir:

Evlerinin önü üzüm asması

Taşkıran'ın geydiği (yâr yâr) hürriyet basması

Taşkıran'da olmuş beyler yosması

(C. 1: s. 346/ 3. Üçlük)

Yukarıda incelenmiş olan Tokat yöresine ait “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türkünün benzer ifadesi olarak TRT repertuarından, Sivas-Tokat bölgesine ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)” isimli türküde de “Evlerinin önü üzüm asması (molla molla üzüm asması)/ Yârimin geydiği hürriyet

basması (molla hürriyet basması)” şeklindeki ifadelerle âşığı, yârinin hürriyet basması giydiğini ifade ettiği görülmektedir (C.1: s.346/ 1. Beyit).

5.2.2. Canfes

Türkçe Sözlük'te, üzerinde desen bulunmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş ve kumaştan yapılmış ürünler camfes /canfes olarak tanımlanmaktadır (2011: 441). TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen “Oduncular Gelmez Oldu Odundan” isimli türküde âşığı, sevdiğinin belini aynalı canfesin sıkıştırdığını ifade ettiği görülmektedir:

Oduncular kısa keser odunu

Aynalı canfes kısmış ince belini

Küçüktüm bilemedim halini

(C. 2: s. 626/ 2. Üçlük)

5.2.3. Çuha

Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I* adlı çalışmasında “çuha” nın, Farsça “çuka” kelimesinden geldiğini ve yünden yapılan bir kumaş çeşidini ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir (Pakalın, 1993/ I: 384). Özdemir Nutku, *Tarihimizden Kültür Manzaraları* adlı kitabında, çuhanın sarayda kullanılan yünlü kumaşların başında geldiğini, kırmızı çuhanın pahalı olduğunu, kadın ve erkek giysilerinin yapımında kullanıldığını ve halk tarafından çok tutulan bir kumaş olduğunu ifade etmektedir (Nutku, 1995: 140). TRT repertuarından, Tokat'ın Artova ilçesine ait olduğu tespit edilen “Mavi Çuha Geymiş Konakta Gezer” isimli türküde âşığı, sevdiğini methetmelere doyamadığını belirttiği ve sevgilisinin mavi çuha giyip konakta gezdiğinden bahsettiği görülmektedir:

Mavi çuha geymiş konakta gezer

Ne kadar methetsem o kadar güzel

Benim öpmelere kıyamadığım

Beni de bırakmış yâdınan gezer

(C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük)

5.2.4. Kadife

Kadife, parlak, yumuşak ve yüzeyi belirli uzunluktaki liflerle kaplı kumaş türüdür. Kadınlar tarafından özellikle tercih edilen bir kumaş türü olmasının yanında erkekler tarafından da tercih edilmektedir. Sadece kılık kıyafet yapımında değil, çeşitli eşyaların yapımında ve kaplanmasında da kadife kumaşlar kullanılmaktadır. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında 14. ve 15. yüzyıllarda Bursa’da dokunmuş ipekli Türk kadifelerinin Avrupa pazarlarında en makbul kumaşlardan biri olarak tanındığını belirtmiştir (Koçu, 1967: 136). TRT repertuarından, Samsun’un Ladik ilçesine ait olduğu tespit edilen “Garşıda Gördüm Seni” isimli türküde, “gadifenin oyası” şeklindeki ifade ile kadife kumaş kullanılarak yapılan bir eşyanın üzerinde bulunan oyalara belirtilmeye çalışılmıştır:

Gadifenin oyası (esen yel)

Yâr sevmedim doyası (yâr yâr)

Yâri elimden aldı (esen yel)

Hey Allah’tan bulası (yâr yâr)

(C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük)

5.3 Takılar

Takı takma ve süslenme insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlar etraflarında buldukları ağaç kabukları, hayvan tüyleri, kemikler, taşlar ya da değerli madenlerden kendilerine süs eşyaları yapmışlardır. Yazılı kaynaklarda takının ilk olarak ne zaman kullanıldığına dair net bir bilgi yoktur. Şerife Özüdoğru, “Anadolu’da Erken Tunç Çağından Günümüze Gümüş Takıların Tarihi Gelişimi İçinde Alpu Takılarının Değerlendirilmesi” başlıklı makalesinde, Anadolu’da takı kullanımının Neolitik Çağa kadar indiği halde gümüşün takı olarak değerlendirilmesinin İ.Ö. 3000’in ikinci yarısında gerçekleştiğini ve erken Tunç Çağında çok zengin takıların varlığının Troya ve Eski Yapar hazineleri ile Alacahöyük mezarlarında bulunmuş örneklerle kanıtlanmakta olduğunu belirtmiştir. Şerife Özüdoğru, belirtilen çalışmasında İ.Ö. 2000’in ilk çeyreğinde Kültepe’de altın ve gümüş başlı iğneler, küpe, yüzük ve yarım ay gerdanlıklar bulunduğunu da eklemiştir (Özüdoğru: 1994: 127-128).

Kadınlar her çağda çeşitli takılar takarak süslenmeye büyük önem vermişlerdir. Kadınlar arasında süslenme geleneği Osmanlı döneminde de yoğun şekilde devam etmiştir. M. de Mouradja D'ohsson, *18. yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabında halleri vakitleri ne olursa olsun tüm kadınların, altın ya da gümüşten, küpe, bilezik, gerdanlık ve kemer taktıklarını, daha yüksek mevkilerde olanların ise süs eşyası olarak en halis incilere ve her çeşit değerli taşlara sahip olduğunu belirtmektedir (D'ohsson, y.t.y. :97).

5.3.1. Başa Taç Takma

Kadınlar her dönemde güzelliklerini tamamlamak için çeşitli süs eşyası kullanmışlardır. Bu eşyalardan biri de başa takılan taçlardır. Bu taçlar, kişinin maddî durumuna göre değerli taşlarla ya da sıradan taşlarla işlenmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ocağa Koydular Yufka Sacını" isimli türküde, taç gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Türküde bireyin, başındaki dertlerin varlığını anlatmak için başına kahır tacının geçirilmiş olduğunu dile getirişi görülmektedir:

Ocağa koydular (da kız annem) yufka (da) sacını

Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını

Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

(C. 2: s. 623/ 1. Üçlük)

5.3.2. Bilezik

Bilezik, süs eşyası olarak kola takılan halkadır. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı kitabında, bilek süsü anlamına gelen "bilek bezeği" nin zamanla kısalıp bilezik haline geldiğini ve çok eskiden beri kadınların kollarını altından, gümüşten, altın ve gümüş üzerine elmas, zümrüt, yakutlar ve kıymetli taşlarla, billurdan bileziklerle süslemiş olduklarını ifade etmiştir (Koçu, 1967: 38).

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında, bileziklerin kadın ve erkekler tarafından çok sevilen süs eşyalarından biri olduğunu, yalnızca tarih ve dil kaynaklarında veya halk bilgisi derlemelerinde değil kazılarda da bol ve çeşitli bileziklerin ele geçirilmiş olduğunu belirtmiştir. Bahaeddin Ögel, bahsedilen

eserinde bilezik sözünün, Uygur çağından itibaren yazılı Türk kaynaklarda, tek ve geniş bir tâbir olarak görüldüğünü de ifade etmiştir (Ögel,1991/ V: 257-258).

Bilezikler her zaman değerli taşlardan yapılmamaktadır. Maddî değeri yüksek olmayan madenlerden ya da maddelerden de bilezikler yapılmaktadır. TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen “Oduncular Gelmez Oldu Odundan” isimli türküde, bireyin kolunda kesmeli boncuk olduğundan yani kesmeli boncuktan yapılmış bir bilezikten bahsedilmektedir:

Oduncular gelmez oldu odundan

Kesmeli boncuk çıkmaz oldu kolundan

Şeftaliler yenmez oldu tadından

(C. 2: s. 626/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Akşam Oldu Gün Dolaşmaz” isimli türküde, parmağında hâtem yüzük, kolunda ise altın bilezik olan birinden bahsedilmektedir. Türküde geçen “altın bilezik” ifadesi gerçek anlamıyla altın madeninden yapılmış olan bir bileziği ifade ettiği gibi gerçek anlamının dışında mesleğini eline alan kişileri ifade etmek için söylenen “altın bileziğini koluna takmak” anlamıyla da kullanılmış olabilir:

Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik

Sevilmeyen kıza (da) yazık

(C. 1: s. 21/ 2. Üçlük)

5.3.3. İnci / Dürdane

İnci, bazı kabuklu deniz hayvanlarının içinde oluşan değerli bir süs tanesidir. Bu süs tanelerinden yapılmış olan takılara da inci denmektedir. “Dürdane” kelimesi inci anlamına gelmektedir. İnciler, nadir bulunan süs taneleri olmalarından dolayı maddî değeri yüksektir ve maddî durumu yüksek kişiler tarafından takı olarak tercih edilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bir Güzel Methedeyim” isimli türküde, sevgilinin al yanağında bulunan gamzelerine dürdanelerin yani incilerin dizilmiş olduğu ifade edilmektedir. İncinin metafor olarak

kullanıldığı türküde, teşbih-i belîğ sanatı yapılarak sevgilinin yanağındaki gamzeler incilere benzetilmektedir:

Ebruların şemine yanmaktadır pervaneler

Al yanağın gamzesine dizilmiş dürdaneler

Zülcelalin hikmetinden ne doğurur anneler

Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

(C. 1: s. 152/ 2. Dörtlük)

5.3.4. Saç Bağı

Saç, özellikle genç kızların ve kadınların güzelliklerini ön plana çıkarmalarına yardımcı olmaktadır. Saçlar çeşitli şekillerle güzelleştirilmekte ve çeşitli süslerle bezenmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında, Türkler arasında kadın ve erkeğin saçlarının uzun olduğunu ve saçlarını bağ ile bağladıklarını ayrıca Anadolu’da saç uzunluğunun bel ile ifade edildiğini belirtmektedir (Ögel, 1991/ V: 279-280).

TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesine ait olduğu tespit edilen iki türküde saç bağı ifadesi geçmektedir. Burada bahsi geçen saç bağı, saçları bağlamak ya da tutturmak amacıyla takılan “toka” anlamıyla kullanılmış olabileceği gibi saç örgüsünü ifade etmek amacıyla da kullanılmış olabilir. Türkülerde geçen ifadeler her iki anlamla da kullanılabilir şekilde yoruma açıktır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Amasya’nın Dağları” isimli türküde âşık tarafından, sevgilinin saç bağlarının çok hoş olduğu ifade edilmektedir:

Amasya’nın dağları

Üzümlüdür bağları

Pek hoşuma gidiyor

Saçlarının bağları

(C. 1: s. 41/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’ın Kavaklık ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dağdan Davar Aşdı mı” isimli türküde de nazlı yâre, saç bağlarının boynuna dolaşıp dolaşmadığı sorulmaktadır:

Dağdan davar aşdı mı
(Yavrum) Yârim burdan geçdi mi
Nazlının saç bağları
(yârim) Boynuna dolaşdı mı

(C. 1: s. 241/ 1. Dörtlük)

5.3.5. Yüzük

Yüzük, altın ya da gümüşten yapılan parmağa geçirilen halka şeklindeki takıdır. Bahaeddin Ögel'in *Türk Kültür Tarihine Giriş V* adlı kitabında belirttiğine göre, yüzük eski Türklerden beri vardır ve kaşlı, kaşsız, halka, nişan yüzüğü gibi çeşitleri bulunmaktadır (Ögel, 1991/ V: 261-263). M. de Mouradja D'ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında Osmanlı döneminde kullanılan yüzükler ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“Yüzüğe gelince, bazı genç ağaların parmağında pahalı taşlı yüzükler görülebilir. Vatandaşların geri kalanı aynı zamanda mühür vazifesi gören gümüş yüzük takar. Yüzüğün aynı metalden yahut kırmızı akikten olan taş yerinde isim kazılır. Bazıları da yüzüklerinin taşına “Kur'an” dan bir iki kelime, yahut dindârane bir beyit kazdırırlar. Ulema ve sofular, mühürlerini parmaklarında değil, göğüslerinde, ceketin küçük bir cebinde taşırlar.” (D'ohsson, y.t.y. : 93).

İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında hâtemi, Arapça bir kelime ve üstü mühürlü yüzük olarak tanımlamıştır (Pala, 2011: 198). Hâtem kelimesi TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Akşam Oldu Gün Dolaşmaz” isimli türküde de yüzük ile birlikte kullanılmıştır. Türküde, parmağında hâtem yüzük ve kolunda da altın bilezik olan bir kızdan bahsedilmektedir:

Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik
Sevilmeyen kıza (da) yazık

(C. 1: s. 21/ 2. Üçlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Perşembe ilçesine ait olduğu tespit edilen “Girebi Alayım mı Fadime'm” isimli türküde, Giresun'da bulunan bir yüzük ustasına yüzük yaptırıldığı ifade edilmektedir:

Bir yüzük yaptırđım da (Fadime'm)

Giresun ustasına

Mevlâm sabırlar versin (Fadime'm)

Sevdalık hastasına

(C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ekin Ektim Çöllere” isimli türküde, “Parmağındaki yüzükler/ Nedense oynamıyor” şeklindeki ifade ile sevgilinin parmağındaki yüzüklerin hiç oynamadığı, yüzüklerin sevgilinin parmağına tam geldiğı ifade edilmektedir (C. 1: s. 302/ 3. Dörtlük). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Sazak köyüne ait olduğu tespit edilen “Ellik Baba Gidelim” isimli türküde ise, “Altın yüzük ver bana” ifadesiyle maddi değeri yüksek olan altından yapılmış bir yüzük istendiğı görülmektedir (C. 1: s. 312/ 2. Dörtlük).

6. BÖLÜM

İNANIŞLAR VE RİTÜELLER

6.1. Alın Yazısı

Alın yazısı, kişinin doğumundan ölümüne kadar başına nelerin geleceğinin Allah tarafından kişi dünyaya gelmeden önce belirlenmiş olmasıdır. Alın yazısını yazan Allah olduğunu için Allah'tan başka kimsenin bunu değiştiremeyeceğine inanılmaktadır. Alın yazısına Allah'tan geldiğine inanıldığı ve değiştirilemeyeceği bilindiğinden dolayı mutlak bir teslimiyet ve razılık gösterilmektedir. Kişinin alınına yazılan yazı onun kaderidir.

İncelenen türkülerde, “alın yazısı” ifadesinin sıklıkla geçtiği görülmektedir. Bazı türkülerde ise alın yazısı, “kara yazı” şeklinde ifade edilmektedir. Alın yazısının kara olması, kişinin kötü olaylar yaşadığını ve alınına kötü yazı yazıldığını ifade etmektedir. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Çarşamba Dedikleri” (C.1: s.209/ 2. Dörtlük) isimli türkü ve Samsun'un Çarşamba ilçesine ait olduğu tespit edilen “Çarşamba'yı Sel Aldı” (C.1: s.209/ 3. Dörtlük) isimli türkülerde, kişilerin başlarına gelenlerin kaderden geldiği ve Allah tarafından kişilerin alınına kara yazı yazıldığı ifade edilmektedir.

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma” isimli türküde ise her yüze gülenin dost sanılmaması gerektiği öğütlenmekte ve ölümden korkup geride durulmaması gerektiği belirtilmektedir. Bunun nedeni ise kişinin alınına ne yazıldıysa başına onun geleceğine inanılıyor olmasıdır:

Yürü güzel yürü (de) yolundan galma (he heh he)

Her yüze güleni dost olur sanma

Ölümden korkup (da) geriye durma (he heh he)

Yiğidin alınına yazılan gelir

(C.2: s.812/ 1. Dörtlük)

6.2. Âşıklarla İlgili İnanışlar

Türküler her türlü konunun vücut bulduğu yerler olmuştur. Bu konulardan biri de âşıklarla ilgili inanç ve inanışlardır. TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde, âşıkların halet-i ruhiyesi ve âşıklara yapılan sözlü ve fiziksel davranışlarla ilgili ifadeler yer almaktadır. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım" isimli türküde, eşimden ayrılanın hâlinin yaman yani kötü olduğu, bu durumun da sevgilisinden ayrılan her âşık için âdet olduğu ifade edilmektedir:

Eşimden ayrıldım yamandır halım

Adettir aşğın hali böyl' olur

Yâr fikrimi çeldi çevrildi yolum

Mecnun dedikleri deli böyl' olur

(C. 1: s. 331/ 1. Dörtlük)

Türk halk inançlarına göre sevdiği kişiden uzak veya ondan ayrı olarak ölen bir kişinin gözlerinin açık gideceğine inanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Karşıdan Âşık Gider" isimli türküde âşğın, sevdiğini alamazsa öldüğünde gözlerinin açık gideceği ifade edilmektedir:

Karşıdan âşık gider

(Esmen diley diley diley yosmam diley diley diley)

Yükünen kaşık gider

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Sevdiğimi almazsam

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Gözlerim açık gider

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

(C. 2: s. 529/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen, “Sevdakârın Ateşinden” isimli türküde ise aşka düşenin hemen gülemeyeceği ve derdine çare arasa da çare bulamayacağı belirtilmektedir:

Aşka düşen (de oy) hemen gülemez

Arar derdine (oy) çare bulamaz

(C. 2: s. 688/ 3. Beyit)

TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bir Güzelin Hasretinden Ahından” isimli türküde âşğın, sevdiğinin mah cemaline âşık olduğu, o güzelin hasretinden ve ahından her yanının yandığı ifade edilirken (C. 1: s. 153/ 1. Dörtlük), aynı ilçeden incelenen “Her Sabah Her Sabah Gülşen İçinde” isimli türküde âşğın, yaşadığı aşktan dolayı çok ağladığı ve gözlerinin seller içinde kaldığı ifade edilmektedir (C. 2: s. 464/ 2. Dörtlük). TRT repertuarından, Tokat’ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen “Kalenin Bedenleri (Niksar’ın Fidanları)” isimli türküde de her şeyin Allah’tan geldiği ancak beniz sarılığının yâre ağlamaktan olduğu ifade edilirken (C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük), Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olan “Dereler Gölgelendi” isimli türküde de yârini gördüğü için canının tazelendiğini ifade eden bir âşıkla karşılaşmaktadır (C.1: s.274/ 1. Dörtlük).

TRT repertuarından, Samsun’un Ladik ilçesinin Güvekse köyüne ait olduğu tespit edilen “Bir Mektup Yazayım Gül Yüzlü Yâre” isimli türküde âşğın, sevdiğinin derdine düştüğünden beri divane olduğu ifade edilmekte ve öldüğü zaman yönünün yârine doğru çevrilmesini istediği görülmektedir (C. 1: s. 156/ 1. Dörtlük). Aynı köye ait olan “Niçin Güzel Beni Zar İncidirsin” isimli türküde ise âşıktan maşuka cilvenin naz geleceği ifade edilmekte ve kırk bin yıl dahi sevgilinin yüzüne bakılsa bunun âşığa az geleceği yine de sevgilinin yüzüne doyumlayacağı ifade edilmektedir (C. 2: s. 620/ 2. Altılık).

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Ordu’nun Sokakları” isimli türküde, sevdiğinin aşkına düştüğünden beri harap olduğunu ifade eden bir âşıkla karşılaşmaktadır:

(hey hey) Ordu’nun Sokakları

Döşelidir döşeli

Harap oldum gidiyom

Ben bu âşka düşeli

(C. 2: s. 631/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Aşka Düşen Aşık Elbet Kan Ağlar” isimli türküde, aşka düşen kişinin çektiği üzüntüler neticesinde kan ağladığı ifade edilmektedir (C. 3: s. 16/ 1. Dörtlük). Aynı ile ait olan “Niye Gamlanırsın Divane Gönül (Bozlak)” isimli türküde ise âşığa dertlenip şikâyet edilmemesi gerektiği nasihat edilmekte ve âşıkların çektiği cefaların az olduğu dile getirilmektedir (C. 3: s. 146/ 1. Beşlik).

6.3. Büyü ve Muska

Büyü, *Türkçe Sözlük*'te, tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı, karşı durulamaz güçlü etki olarak tanımlanmaktadır (2011: 426). Büyünün yapılış amacı, sıra dışı sonuçlar elde etmek, gizli bir gerçeği öğrenmek gibi nedenler olabilmektedir. Büyü yapmak, “yazı yazmak” ve “kâğıt yazmak” şeklinde de ifade edilmektedir.

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Gel Benim Esmeye Yârim” isimli türküde, sarı kâğıt yazıp iki sevgilinin arasını bozmaya çalışanların olduğu görülmekte ve aralarını bozmaya çalışanların cennet yüzü görmemesinin istendiği belirtilmektedir:

Gara gara gazanlar da (gız aynalım aynalım)

Sarı kağat yazanlar (gız sürmelim sürmelim)

Cennet yüzü görmesin (gız sürmelim sürmelim)

Aramızı bozanlar (gel sürmelim sürmelim)

(C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük)

Büyü, bazen iyi niyetlerle sonucunda iyi bir şeylerin olması amaçlanarak yapıldığı gibi bazen de kötü niyetlerle, büyü yapılan bireylerin kötülüğü amaçlanarak yapılmaktadır. Kötü amaç için yapılan büyüler “kara yazı” şeklinde de ifade edilmektedir.

Muska, *Türkçe Sözlük*'teki tanıma göre, içinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kağıt vb., hamaylı anlamlarına gelmektedir (2011: 1713). Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi / Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* adlı kitabında, üçgen şeklinde katlanmış bir kâğıt olan muskanın Arapça nüsha (sayı, kopya) sözcüğünden türetildiğini ve üzerinde, gözetilen amaca göre seçilmiş kimi ayet ve dualarla bazı özel işaretler yazılı olan bu kâğıdın, 3-40 kez katlanıp muskalara sarıldıktan sonra, vücudun belden üst kısmında ve genellikle görünmeyecek bir yerde taşındığını belirtmektedir (Turan, 2014: 180).

İskender Pala ise *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında, muskanın çeşitli dualar ve ayetler yazılarak bir kişi için yapıldığından, kişinin muskayı üzerinde taşıması ve zaruri durumlar dışında üstünden çıkarmaması gerektiğini ifade etmiş ve muskanın, genellikle boyuna takılarak taşındığını belirtmiştir. İskender Pala, muskanın halk dilinde “hamaylı” şeklinde söylenmekte olduğunu da eklemiştir (Pala, 2011: 186).

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Gel Benim Esmem Yârim” isimli türküde, sevgilisinin pazardan geldiğini belirten âşğın, sevdiğine nazar değmemesi için sağına soluna hamaylı takılmasını istediği görülmektedir:

Evlerinin önü pazara yakın
Pazardan geliyor (yâr yâr) boyuna bakın
Sağına soluna hamaylı takın

(C. 1: s. 346/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “İmeciler Geliyor” isimli türküde ise âşğın, sevdiğine altın hamaylı olup olmadığını sorduğu görülmektedir. Türküde âşğın, sevdiğine verilen değerden dolayı onu altından yapılmış bir hamaylıya benzettiği düşünülebilir:

Emine'm huylu musun
Minare boylu musun
Her gelen seni sorar
Altın hamaylı mısın (yan Emine'm yan)

(C. 2: s. 481/ 2. Dörtlük)

6.4. Felek

Felek, gökyüzü, tâlip, baht, şans anlamlarına gelmektedir. İskender Pala'nın, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı kitabına göre dünyayı dokuz felek çevrelemektedir. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunmaktadır. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu ise bütün felekleri saran atlas feleğidir. Atlas feleği, yirmi dört saatte bir devrini tamamlamaktadır. Bu devir, doğudan batıya olup, diğer felekleri de döndürmektedir. Kendi istikametleri dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların tâlihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koymaktadır ve felekler üzerine şikâyet etmenin nedeni budur (Pala, 2011: 149).

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında Türklerin, feleği insanları kaderlerine göre ayırması bakımından eleğe benzettiklerini ifade etmiştir (Ögel, 2010/ II: 159). Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türküler incelendiğinde, felekten şikâyet, felekle mücadele etme vardır. Felek zalimliğiyle, hainliğiyle ve sevenleri ayırma özelliğiyle ortaya çıkmaktadır. TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesine ait olduğu tespit edilen "Çatal Çama Gırşun Attım Geçmedi" isimli türküde, sevgiliyle ayrılma sebebi olarak feleğin düşünüldüğü görülmektedir:

Sabahınan galkdım yârim uyurdu

Gaymak tabakları beni doyardı (aman yaylalı gelin)

Çok çevreyledim (aman) felek ayırdı

(C. 1: s. 210/ 2. Üçlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Felek Şad Olacak Günün Görmedim" isimli türküde de feleğe karşı şikâyet yer almaktadır. Türküde âşğın, gönlünün efkâra ve derde düşmesinin sebebi olarak feleği gösterilmekte ve felek yüzünden mutlu olacak bir günün görülmediği düşünülmektedir:

Felek şad olacak günün görmedim (canan görmedim)

Garip gönlüm bir ekfara düşürdün

El uzadıp gonca gülün dermedim

Bülbül gibi intizara düşürdün (canan düşürdün)

(C. 1: s. 358/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Her Sabah Cümbuşa Gelir” isimli türküde, yâre giden yolların gitmez oluşu feleğe bağlanmakta ve feleğin âşığın kollarını kırdığı ifade edilmekte (C. 2: s. 463/ 3. Dörtlük), Amasya’nın Uygur köyüne ait olduğu tespit edilen “Gidiyom Deme Bana” isimli türküde ise mutlu olunacak sırada kahpe feleğin ulaşip mutluluğa engel olduğu ifade edilmektedir:

Erzurum Van dolaştı (da)

Bülbül dala dolaştı

Murad olacak sırada

Gahbe felek ulaştı

(C. 1: s. 405/ 2. Dörtlük)

6.5. Hızır İlyas ve Ab-ı Hayat İnancı

İskender Pala’nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre Hızır, âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşan kişidir. Peygamber veya veli olduğuna dair rivayetler vardır. Kuran-ı Kerim’de Musa Peygamber ile olan macerası anlatılmaktadır. Onun, darda kalanların imdadına yetişmesi inancı, hayli yaygın olup “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişmek” vs. kalıplaşmış sözlerle hâlâ yaşamaktadır (Pala, 2011: 204).

Ahmet Yaşar Ocak, *İslam- Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır – İlyas Kültü* adlı kitabında, Hızır’ın mistik yola kılavuzluk ve mürşitlik, kişileri velayet mertebesine ulaştırma, tasavvufi gerçekleri ve sırları öğretme, gerçeğin meydana çıkmasına yardımcı olma, felaketli ve güç durumlarda imdada yetişme, iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırma, bereket ve bolluğa kavuşturma, savaşlarda yardım etme gibi fonksiyonları olduğunu ifade etmiştir (Ocak, 2012: 91-118).

Bahaeddin Ögel ise, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, Hızır’ın Türk kavimlerinde yaygın bir inanış olduğunu, Anadolu’nun en uzak köylerinde bile Hızır ile ilgili birçok inanışın yer aldığını ancak bu inanışların İslâmiyet içinde yer alan Hızır ile arasındaki benzerliklerin çok az olduğunu belirtmiş ve İslâmiyet’ten önceki

“Gök sakallı, aksakallı kocalar” a doğru inmiş ve kocaların, özelliklerinin Hızır’dan ayrılmadığını Eski Türk Kocaları’nın ad değiştirerek Hızır tanıtması ile ortaya çıktığını ifade etmiştir (Ögel,2010/ II: 89).

Enver Aras ise, “Türklerde Hıdrellez Geleneği” başlıklı makalesinde, Türk halk inanişında Hızır’ın dar zamanlarda yardım istenen, iyileri ödüllendirip kötöleri cezalandıran ve sonsuz güce sahip bir kurtarıcı olduğunu ifade etmektedir. Enver Aras’a göre Hızır, yeşil veya beyaz elbiseli, boz ya da kır atlı, yüzü bazen açık, bazen örtölü, elinde mızrağı veya kamçısı olan bir süvari şeklinde düşünölmüş ve her kılıkta, her yaşta görünebilen biri olarak tasavvur edilmiştir (Aras, 2002: 43-44).

Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türkülerde de Hızır, Türk halk inanişının bir yansıması olarak yardım istenilen, medet umulan bir karakter olarak görölmektedir. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Başındaki Yazmayı” isimli türküde âşığın, Hızır’dan sevgilisini istediği görölmektedir:

Yola yolladım seni de

Yollar yollasın seni

Hızır elinden tutsun da

Bana yollasın seni

(C. 1: s. 118/ 4. Dörtlük)

Âb-ı hayat, İskender Pala’nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre, ölümsüzlük verdiğine inanılan sudur. Efsaneye göre İskender, Hızır ve İlyas arasında geçmektedir. Üç kişi karanlıklar ülkesine bu suyu aramaya giderler. İskender elinde bulunan karanlıkları aydınlatan mücevherleri İlyas’a ve Hızır’a verir. Hızır ile İlyas ab-ı hayatı bulup içerek ölümsüzlüğü elde ederler ve İskender’e durumu haber vermek için giderler. Fakat bir daha ölümsüzlük suyunu bulamazlar (Pala, 2011: 3).

TRT repertuarından, Amasya’nın Gümüşhacıköy ilçesinin Akpınar köyüne ait olduğu tespit edilen “Bana Cevreyleyip Geyip Dokunma” isimli türküde âşığın, sevdiğine onun için ab-ı hayat olacak göller var iken çeşmelerden su içmemesini söylediği görölmektedir. Burada çeşme ve ab-ı hayat, mecazî anlamda kullanılmıştır. Bu kullanım ile âşık, sevgilisine onun için daha iyi seçenekler ve ona sonsuz

ölümsüz mutluluğu sağlayacak biri yani kendi var iken sıradan âşıklara gönlünü vermemesi gerektiğini ifade etmek istemiştir:

Eğilip de Serçeşme'den su içme

Sana ab-ı hayat bunca göller var

(C. 1: s. 115/ 4. Beyit)

6.6. İçkiyle İlgili İnanışlar

Bade, mey, dem içki anlamında kullanılan kelimelerdir. Saki ise içki meclisinde içki dağıtan kişi demektir. İçkide alkol maddesi bulunmakta ve bu alkol kişiye sarhoşluk, kısa süreli kendinden geçme hissi vermektedir.

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında eski Türklerde, içki olarak sütün mayalanması ile elde edilen az alkollü kırmızı tüketildiğini belirtmiştir (Ögel, 1991/ IV: 56). En eski Türk anlatılarında da düzenlenen toylarda kırmızı içildiği ifade edilmektedir.

İslâmî inanca göre vücuda sarhoşluk veren her şey yasaklanmıştır ve İslâmiyet'in kabulü ile birlikte içki içmek haram sayılmıştır. M. de Mouradja D'ohsson'un, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında belirttiğine göre Osmanlı döneminde de zaman zaman içki ve tütün yasaklanmıştır. Bu yasağı en sert şekilde uygulayan IV. Murat olmuştur. Kahve, çubuk ve afyonu da yasaklamış, bütün kahvehane ve gizlice yapılmış olan meyhanelerin kökünü kazımıştır. Yasaklara uymayanlara ise, ölüm cezası uygulamıştır (D'ohsson: y.t. y. :46-47).

Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde, sarhoşluğun alkol kaynaklı olmadığı, âşıkların, sevgilileri yüzünden sarhoş oldukları görülmektedir. TRT repertuarından, Ordu'nun Boztepe ilçesine ait olduğu tespit edilen "Boztepe'nin Başında" isimli türküde âşğın, sevgilisinin gözlerini görünce sarhoş olup bayıldığını görülmektedir:

Boztepe'nin başında

Karakoyun yayılır

Kız seni gören gözler

Serhoş olur bayılır

(C. 1: s. 172/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Dedem Beni Bir Bahçuya Gönderdi” isimli türküde de, “Sultan serhoş olmuş dilleri bir hoş” ifadesinde kullanılan “sultan” kelimesiyle sevgili tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu türküde de bahsedilen sarhoşluk içki sarhoşluğu değil, aşk sarhoşluğudur:

Eğer o bahçanın bağbanı varsa
Gülünü derdirmiş gerçek er ise
Eğer o bahçanın ismi dil ise
Sultan serhoş olmuş dilleri bir hoş

(C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük)

6.7. İnsanlarla İlgili İnanışlar

Sır, iki kişi arasında olan ve bu iki kişiden başka hiç kimsenin bilmediği bir şeydir. Halk arasında sırrın kimseye söylenmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hatta bununla ilgili olarak “sırrını söyleme dostuna o da söyler dostuna” atasözü söylenmiştir. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime” isimli türküde de zamane halkına sır verilmeyeceği ifade edilmektedir:

(ey dost) Sen özümü erenlerden ayırma
Zamane halkına sırrın duyurma
Alem sele gitmiş yanıp kayırma
Sen kendi sevdana coş deli gönül

(C. 1: s. 3/ 3. Dörtlük)

Malum, bilinen ve belli olan şey; malum olmak ise içine doğmak, bir şeyin olacağını hissetmek demektir. Halk arasında temiz kalpli ve imanlı kişilerin bazı olayların olacağını tahmin ettiği söylenmektedir. TRT repertuarından, Çorum’un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Malum Olsun Sana Bak Ne Haldeyim (Bozlak)” isimli türküde âşğın, kendisinin hangi hallerde olduğunun sevgilisine malum olmasını istediği görülmektedir:

Malum olsun (da) sana bak ne haldeyim

Yoksa unuttun da beni el gibi (dost)
Gece gündüz (de) durmaz ahü zardayım
Sazımda sızlayan (da) sırma tel gibi

(C. 3: s.134/ 1. Dörtlük)

İnsanlar, yaratılış gereği yanlış yapmaya ve kandırılmaya müsait canlılardır. Bu özelliğinden dolayı insan insanın zayıf yönlerini yakalayıp kandırabilmekte ya da insanlar yanlış işler ve hatalar yapabilmektedirler. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde, kimi zaman insanların bildiğinden şaşabileceği ve yanlış yapabileceği dile getirilerek, kişinin bir hatası ya da noksanı var ise kusuruna bakılmamasını istediği görülmektedir:

Coşkun sular gibi (hey dost) çağlayıp akma
Aşkın hançerini (hey dost) sineme çakma
Noksanım var ise (hey dost) kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük)

6.8. Kıyamet

Kıyamet, dünyanın sonunun gelmesi ve sonsuz ahiret hayatının başlamasıdır. O gün, tüm insanların dirilip mahşerde toplanacaklarına inanılmaktadır. Kıyamet günü gelene kadar, kıyametin belirtisi olan büyük ve küçük alametlerin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Büyük ve küçük alametler gerçekleştiğinde İsrail'in Sur'a üfleyeceği ve böylece kıyametin kopacağına inanılmaktadır.

Kıyamet mitolojik anlamda incelendiğinde, eskatoloji mitoslarıyla karşılaşılmaktadır. Mitos, mitolojik anlatımları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Cengiz Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek / Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları* adlı kitabında, eskatoloji mitoslarının evrenin ve kâinatın sonu, insanın gelecekteki durumu, kurtuluşa erme vb. konuları kapsayan mitoslar olduğunu, canlıların yok oluşunu, bir çift ya da sağ kalan birkaç canlı dışında dünyanın nasıl yok olduğunu ve insanlığın nasıl ortadan kalktığını anlattığını ifade etmekte ve

bunun sonunda yeniden bir doğum olduğunu, yeni bir zamanın başlayıp âdeta temiz bir çağa girildiğini belirtmektedir (Batuk, 2003: 45).

Türkülerde kıyametin, dünyada kavuşamayan âşıkların kavuşmasına vesile olduğu görülmektedir. Kıyamet, gerçek anlamının dışında bir felaketi ifade etmek için de kullanılmaktadır. Halk arasında, insanlar kötü bir olay ile karşılaştıklarında bu durumu “kıyamet koptu” ifadesiyle açıklamaktadırlar. Ya da ölen bir kişi için “ölenin kıyameti koptu” şeklinde ifadelere yer vermektedirler. TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet” isimli türküde, ceviz deresinde karşılaşılan kötü bir olay neticesinde “ceviz deresinde goptu gıyamet” ifadesi kullanılmıştır:

Ünye'den çıkdım da başım selamet

Ceviz deresinde goptu gıyamet

Gadın gız gardaşım sana emanet

(C. 2: s. 763/ 1. Üçlük)

6.9 Nazar

Nazar, *Türkçe Sözlük*'te verilen bilgilere göre Arapça bir kelimedir. Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala, mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk, göz, bakış demektir (2011: 1755). Şevkiye Kazan'ın, “Klâsik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi” başlıklı makalesine göre nazar kelimesi, Türkçe'de “kem göz” manasında ve daha ziyade “nazara gelme”, “nazar değme”, “nazara uğrama”, “nazar etme” şekillerinde kullanılmaktadır. Nazar değmesi, az çok herkeste olan, özellikle mavi gözlü olanlarda daha fazla bulunduğu inanılan ve böyle kimselerin bakışlarından fırlayan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü güç anlamına gelmektedir. Nazara uğrayan kişiler için Anadolu'da kurşun dökme, sadaka verme, tuzu başından çevirip ateşe atma, okutup üfletme, muska takma ve çeşitli dualar okuma gibi ritüeller uygulanmaktadır (Kazan, 2015: 166-170).

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta nazara karşı uygulanan birtakım ritüeller verilmektedir. Buna göre nazar değen bebeğin kundağına nazar boncuğu, Kur'andan bir ayet, düzgün bir taş ya da çörek otunun bir bez parçasına dikilmesiyle oluşturulan iğde dalı ya da iğde

çekirdeği iliştilir, kurşun dökülür, muska takılır, üzerlik otu tohumları yakılarak nazar değdiğine inanılan çocukların ve insanların yüzüne tutulur, gelin karanfili denilen uygulama yapılır ve gelin, ipe dizilmiş karanfilleri kına gecesi, düğün gecesi ve on gün veya kırk gün üzerinde tutar sonrasında sandığa koyar. Tütsü yakılır, ceylan derisi üzerine dualar yazılarak nazardan korunulacağına inanılır. Karaçalı dalından muska biçiminde parça kesilerek çocukların omuz ve beşiklerine asılır. Samsun başta olmak üzere kimi yörelerde acuk denilen yabani elma ağacından nazarlık yapılır. Kurban edilen koçun boynuzu ev ve ahır kapılarına asılır ve ev ve işyerlerine nal çakılır (Oğuz, 2008: 173-181).

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Armuttan Kayacağım” isimli türküde de âşık, sevdiğine nazar değdiğini düşünmektedir ve sevdiği kişiye nazarı def etmek için yapılan uygulamalardan biri olan nazarlık takmayı uygun gördüğünü ifade etmektedir:

Armuttan kayacağım

Sallan gel bakacağım

Yarime nazar değmiş

Nazarlık takacağım

(C. 1: s. 53/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ala Çorap Örmedim” isimli türküde, Kıymet kızın bakışlarının insanlara nazar değirecek, zarar verecek hatta birçok kişiyi öldürebilecek güçte olduğu belirtilmektedir:

Ala çorap nakışı

Kıymet kıza yakışı

Çoklarını öldürür (de)

Kıymet kızın bakışı

(C. 1: s. 28/ 2. Dörtlük)

Nazar değmesi, sadece insanlara karşı olan bir şey değildir. Bazı durumlarda hayvanlara da nazar değdiği inancı yaygındır. Bunun için halk arasında birtakım uygulamalar yapılmaktadır. M. Öcal Oğuz’un editörlüğünü yaptığı *Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta hayvanlara nazar değdiğinde, hayvana

muska yazıldığı, mavi boncuk ve çan takıldığı, kaplumbağanın küçüğünün öldürülerek kabuğunun delinip hayvanın boynuna takıldığı ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 171-173). Ancak TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türküler incelendiğinde hayvanlara nazar değmesi örneğine rastlanılmamıştır.

6.10. Melek İnanışı

Melekler, İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre, nurdan yaratılmışlardır ve dişi veya erkek değildirler. Yemez içmez, uyumaz, ilahî emirlerin dışına çıkmazlar. Gece gündüz ibadet ederler (Pala, 2011: 303). İncelenen türkülerde, "melek" sevgiliyi tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Geçti Ömrüm Gine Sensiz Neyleyim" isimli türküde de, kişinin sevgilisine "meleğim" diye hitap ettiği ve sevdiğini meleğe benzettiği görülmektedir:

Geçti ömrüm gine sensiz neyleyim
Öl desen de kurbanın olayım öleyim
Söyle âşkın neymiş ben de bileyim
Ah yârim güzelim sevdiğim meleğim

(C. 1: s. 380/ 1. Dörtlük)

Kuran-ı Kerim'de her biri farklı görevlendirilmiş dört büyük meleğin varlığından söz edilmektedir. Bu meleklerden biri de ölüm vakti gelen kişilerin canlarını almakla görevli olan Azrail meleğidir. TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen "Cevahir Taşına Kıymet Biçilmez" isimli türküde, hasret olduğu yârine kavuşmadan, Azrail'in kendisinin canını alamayacağını söyleyen âşığın, yârine kavuşmadan ölmeyeceğini ifade ettiği görülmektedir:

(hey hey) Cevahir taşına kıymet biçilmez
Varıp erbabına danışmayınca
(of of) Ezrail gelse de canım alamaz
Hasiret yarime kavuşmayınca (vay vay)

(C. 1: s. 201/ 1. Dörtlük)

6.11. Rüya Tabiri

İnsanların, uykuları sırasında gerçek olmayan kişi veya durumları görmesine rüya denmektedir. Rüyaların sembolik anlamlarını ve bunun gerçek dünya ile ilişkisini açıklamaya ise “rüya tabiri” denmektedir. Rüya tabirini herkesin yapması doğru değildir. İnsanlar psikolojik olarak rüyalarına çok önem verdiği için yorumlamayı yapacak kişinin de işinin ehli olması önemlidir. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Ādet, Merasim ve Tabirleri II/ İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil* adlı kitabında rüya anlatılacak kişinin iyi halli, özü sözü doğru, inanç sahibi, yalan ve riyadan uzak kişiler olması gerektiğini belirtmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ II: 365).

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, Göktürk yazısıyla yazılmış ve Turfan’da bulunmuş bir el yazmasının Türklerin ilk dş yorumu kitabı olduğunu belirtmekte ve rüyalarla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Rüya yorumları, tarihin ve Türk kavminin çok derinliklerinden gelen, inanış ve geleneklere göre kalıplaşmış ve sınırlanmıştır. Herkes rüyayı, anne ve atasından duyduğu gibi yorumlamış ve bu kalıplar, dünden bugüne bazı değişme ve gelişmelerle gelmişlerdir.” (Ögel, 2010/II: 571).

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “ıktım Fındık Dalına” isimli türküde, rüya yerine “dş” ifadesi kullanılmıştır. Türküde, gece rüyasında yârinin geldiğini gören aşığın, gerçekte de yârinin geleceğini dşndğu ifade edilmektedir:

Fındık dalı büyücek

Asıldım eğilecek

Dün gece dşte gördüm

Benim yârim gelecek

(C. 1: s. 231/ 2. Dörtlük)

Süleyman Uludağ’ın, *Tasavvuf Terimleri Szluğu* adlı kitabına göre rüya, Allah’tan, melekten ve şeytandan olmak üzere üç eşitir. Birincisi açıktır yorumlanmaz, ikincisi yoruma açıktır, cnn ise aslı yoktur. Rüya peygamberliğin kırk altıda biridir. Bu yolla ileride olacak bazı hususlar malum olmaktadır (Uludağ, 2005: 300-301). Ancak bir rüyanın kişiye malum olması içinde kişinin iman sahibi ve iyi ahlaklı olması gerekmektedir. TRT repertuarından, orum

iline ait olduğu tespit edilen ‘‘Heveslik Eyledim Yavru Getirdim (Bozlak)’’ isimli türküde de, kişinin beş gün öncesinden dşn gördüğü bir durumun gerçekleştiği ifade edilmektedir:

Beş gün evvelinden dşn gördüm

Yaradan mevlaya sığındım durdum
Dünyada yavrusuz duramam derdim
Çektiğim emekler boşumuş meğer

(C. 3: s. 107/ 2. Dörtlük)

6.12. Yıldızlarla İlgili İnanışlar

Gökyüzünde bulunan ışıklı cisimlerin her birine yıldız denmektedir. Yıldızlar özellikle gece karanlık çöktüğünde belirlemektedir. Gökyüzünde sayısız yıldız ve yıldız kümeleri bulunur ancak bunlardan bazılarının özel anlam ve sembolleri vardır. Yıldızlar, insan hayatında burçlarla ilgilidir. TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen türkülerde de bu yıldızlardan Zhre yıldızının bir sembol ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, Türklerde yıldız bilgisinin çok önemli bir rol oynadığını söylemekte, geceleri vakti öğrenmede yıldız bilgisinin tek yol ve çare olduğunu, yönleri ve yolu bulmanın da ancak yıldızları iyi bilme ile mümkün olacağını belirtmekte ve özellikle savaşçı kavimler için bunun çok önemli olduğunu dile getirmektedir (Ögel, 2010/ II: 205).

Yıldızlar, türkülerde sayısız çoklukları, parlaklıkları, yuvarlıkları ve ulaşılmazlıkları ile aşıklar tarafından sevgilinin benzetildiği bir unsur olmuştur. İşkender Pala’nın *Ansiklopedik Divân şiri Sözlüğü* adlı kitabına göre diğer adı oban yıldızı olan Zhre yıldızı altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi maharetli ve sanatkr olurlar. Fazla hislidirler. nc felek Zhre’ye aittir. Cuma günü ve salı gecesi onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renklerde ona aittir (Pala, 2011: 494).

TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesinin Çakırcalı köyüne ait olduğu tespit edilen ‘‘Derdinden Del’oldum İnan Vallahi’’ isimli türküde sevgiliye, Zhre yıldızının işaretinin onda olduğu ve sevgilinin gözlerinin, cihanı yakmasından korkulduğu ifade edilmektedir:

Bazan güler bazan bu gönül gamda
Sen güler oynarsın sevdan var bende
Zühre yıldızının nişanı sende
Korkarım cihanı yakar gözlerin

(C. 1: s. 269/ 2. Dörtlük)

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II* adlı kitabında, Zühre yıldızının diğer isimlerinin Sarı yıldız, Ak yıldız, Kanlı yıldız olduğunu ve bu yıldızın sabaha karşı doğduğunu, bunun için Anadolu'da "Sabah Yıldızı" da dendiğini ifade etmektedir. Ögel ayrıca, Doğu Anadolu'da "Sarı yıldız, Al yıldız, Kanlı Yıldız" da denildiğini ve bu yıldızın erken doğması yüzünden bir kervanın yola erken çıkması ve haydutlar tarafından yok edilmiş olmasını belirtmektedir (Ögel, 2010/ II: 213). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Akşam Oldu Gün Dolaşmaz" isimli türküde "sarı yıldız" ifadesi verilmiş ve yapılan tanıma uygun olarak kullanılmıştır:

Niye doğdun sarı yıldız
Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız
Yıldız, yıldız, yıldız ey
Kanlı m'oldun kenli m'oldun
Niye doğdun evler yıkan beller büken
Zalım ayrılık dön dön dön dön dön

(C. 1: s. 21/ 1. Bağlantı)

6.13. Dua, Dilek ve Beddua

Dua, bir kimsenin iyi dileklerini belirtmesidir. Genellikle yaşanan bir durum karşısında dua edildiği gibi Allah'tan bir şey istenileceği zamanda duaya başvurulmaktadır. Yapılan dualar, hadislerle ve ayetlerle desteklenmektedir. Dua da teslimiyet çok önemlidir. Kişi, dua ederken ve bir şey isterken Allah'a karşı tüm samimiyetini ve teslimiyetini göstermelidir. Kişilerin birbirleri için edecekleri duaların önemine ve kabul olacağına olan inanç çok yüksektir. TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gine Gönül

Sılasını Arzeder” isimli türküde kişinin, ahbablarından kendilerini dualarında unutmamalarını istediği görülmektedir:

Eşrefoğlu rahmet yağar havadan

Unutman ahbablar bizi duadan

Bahar gelir kuşlar uçar yuvadan

Öter dertli bülbül gül garip garip

(C. 3: s. 91/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Gine Yeşerdi Fındık Dalları” isimli türküde, tabya yani siper başında üç kızın olduğu söylenmekte ve bu kızlardan birinin âşığa bakış attığı söylenerek o kızı doğuran annenin nur olması dilenmekte (C. 1: s. 409/ 2. Üçlük), Ordu’nun Perşembe ilçesine ait olan, “Girebi Alayım mı Fadime’m” isimli türküde ise Allah’a, sevdalık hastalarına sabırlar vermesi için dua edildiği görülmektedir (C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük). Ordu’nun Mesudiye ilçesine ait olan “Gidemem Şiraz’a Ben” isimli türküde de âşğın, sevdiğinin nazına dayanamadığını söyleyerek onun gerdanı beyaz yârine kavuşmayı dilediği ve bunun için dua ettiği belirtilmektedir:

(ah) Gidemem Şiraz’a ben

Dayanamam naza ben

İnşallah kavuşurum

Gerdanı beyaza ben

(C. 1: s. 399/ 1. Dörtlük)

Birinin aleyhinde, onun kötü duruma gelmesi için yapılan duaya beddua denir. Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı kitabında bedduayı, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış söz, kötü dilek olarak tanımlamış ve beddua yerine ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet gibi sözlerin de kullanıldığını ifade etmiştir (Kaya, 2007: 146-147). Beddualar, yaşanan bir olayın hemen üzerine söylendiği için kişinin ruhî durumunu göstermesi açısından

önemlidir. Ayrıca beddualar, sözlü kültür unsuru olması bakımından ortaya çıktığı toplumun özelliklerini ve estetik yaşayışını ortaya koymaktadır.

TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde de bedduaların kullanıldığı görülmektedir. Cennet yüzü görmeyesin, sen beni yaktın Allah'ta seni yaksın, Allah'tan bulasın, Allah'ın divanında yüzün kararsın, yüreğin yansın gibi söz öbeklerinden oluşan beddualar kullanıldığı gibi daha uzun ve cümleler halinde de beddualar kullanılmıştır.

TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen "Yol Üstünde Kurdum Kara Kazan" isimli türküde, beddua yerine "intizar" kelimesi kullanılmıştır. Türküde, anne ve babasından intizar almak istemediği için karşısındakini kabul etmediğini söyleyen biriyle karşılaşmaktadır:

Var git oğlan var git ben almam seni vay vay

Anamdan babamdan intizâr almam vay vay

(C. 2: s. 800/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen "Garşıda Gördüm Seni" isimli türküde, yârini doyasıya sevemediğini ifade eden âşğın, sevdiğini elinden alan kişiye Allah'tan bulsun diyerek beddua ettiği görülmektedir:

Gadifenin oyası (esen yel)

Yâr sevmedim doyası (yâr yâr)

Yâri elimden aldı (esen yel)

Hey Allah'tan bulası (yâr yâr)

(C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Gel Benim Esmeye Yârim" isimli türküde, sarı kâğıt yazıp yani muska yapıp sevenlerin arasını bozmaya çalışan kişilerin cennet yüzü görmemesi istenmekte ve bu yönde beddua edilmektedir:

Gara gara gazanlar da (gız aynalım aynalım)

Sarı kağıt yazanlar (gız sürmelim sürmelim)

Cennet yüzü görmesin (gız sürmelim sürmelim)

Aramızı bozanlar (gel sürmelim sürmelim)

(C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Mavi Yeleğin Oğlan” isimli türküde ise âşığın sevdiğine, kendisini sevmediği için beddua ettiği ve onun yüreğinin yanmasını istediği görülmektedir:

Mavi yeleğin oğlan (da)

Nedir dileğin oğlan

Ben sevdim sen sevmedin (de)

Yansın yüreğin oğlan

(C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma” isimli türküde âşığın, sevdiği kişi verdiği sözleri tutmadığı için, ona “gözün kör olsun Allah'ın divanında yüzün kararsın” diyerek beddua ettiği (C. 2: s. 614/ 2. Beyit), Ordu'nun Ünye ilçesine ait olan “Yayla Yaylaya Bakar” isimli türküde ise âşığın, sevdiği kişinin kendisini yaktığını söyleyerek Allah'ın da onu yakmasını dileyerek beddua ettiği görülmektedir (C. 2: s. 782/ 1. Bağlantı). Çorum'a ait olan “Gel Cananım Benden Haber Eyleme (Bozlak)” isimli türküde de türkünün tüm dizelerinde sevgiliye beddua edilmektedir. Şair, 1. dörtlükte “Gel cananım benden haber eyleme/ Daima firkatta zorda kalasın/ Sen bezar olasın bu tatlı candan/ Umarım Allah'tan darda kalasın”, 2. dörtlükte “Yata yata yanın belin çürüsün/ Çekilsin damarın kanın kurusun/ Ağzından burnundan ikraz yürüsün/ Daha derdim az diyesin sevdiğim”, 3. dörtlükte “Gettiğin yol diken olsun daş olsun/ Gözlerinden akan kanlı yaş olsun/ Karnın dolu kucakların boş olsun/ Daha derdim az diyesin sevdiğim”, 4. dörtlükte ise “Olmasın dünyada halini soran/ Günbegün işlesin sinende yaran/ Memen dolu kalsın beşiğin veran/ El içinde bahtı kara kalasın” şeklindeki ifadelerle beddua edilmektedir (C. 3: s. 83).

7. BÖLÜM

GÖREVLİ KİŞİLER

7.1. Asayişten Sorumlu Görevliler

Türkler için asayiş her zaman önemli bir konu olmuş ve asayişin sağlanması için çeşitli kişiler görevlendirilmiştir. Asayişten sorumlu görevli kişiler sosyal hayatta yer edindikleri gibi türkülerde de kendilerine yer bulmuştur.

7.1.1. Hâkim

Hukuki olarak yargıç, karar verme yetkisine sahip kişi olarak tanımlanan hâkim, herhangi bir konuda baskın ve sözünü geçiren kişi anlamına gelmektedir. Hâkimler, bir karar mercii olarak kararlarında bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Toplumun hâkimlerden beklentisi de bu yöndedir. Toplum, hâkimlerin bu yönde hareket edeceğini düşünerek mahkemelere başvurmakta ve hakkını aramaktadır. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Oy Zalutların Alçağı” isimli türküde bireyin bir konuda hâkime danıştığı, onun fikrini aldığı ve sonuç olarak yârinin kendisinin olacağını söylediği görülmektedir:

Oy Giresun Bulancak

Bu iş nasıl olacak

Ben hâkime danıştım

O yâr benim olacak

(C. 2: s. 637/ 2. Dörtlük)

7.2. Tasavvuf ve İlim Erbabı

7.2.1. Abdâl

Abdâl, İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre, “birinin yerine geçmek, değiştirmek, karşılık” anlamlarına gelen “bedel” kelimesinin çoğuludur. Nefislerini ruhlarına bedel ettikleri, diledikleri zaman diledikleri yerde kendilerine bedel birer cesetle görülebildikleri yahut erenlerden biri ölünce Allah tarafından bir başkasının onun yerine geçirilmesi dolayısıyla Hakk

âşıklarının bir kısmına abdâl denmiştir. Az konuşan, az yiyen, az uyuyan, halktan ayrı ve gezgin olarak yaşayan, düşkünlere yardım eden kişilerdir. Bir anda, ayrı yerlerde bulunabilen, herkesten yardım gören Allah'ın sevgili kullarındandırlar. 13. asırda yalın ayak, başı açık gezgincilik yapan dervişlere de abdâl denmiştir (Pala, 2011: 2).

Suraya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/ Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* isimli kitabında Anadolu'ya göç eden Müslümanların çoğunun, öğrenim görmüş kentlilerinki gibi din bilgisine dayalı sağlam inançlarının olmadığını, abdal adı verilen dervişlerle, baba adı verilen tarikat şeyhlerinin göçebelerin İslâmî inançlarına yön verdiklerini belirtmektedir (Faroqhi, 2014: 27).

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime” isimli türküde bireyin, abdalların üzerine şallar giydiğini söyleyerek, kendisinin de abdal olup üzerine şal giymek istediğini belirttiği ve gezgin abdallarla birlikte olmak istediğini söylediği görülmektedir:

Abdal olsam şallar giysem ağnime

Gezen abdallara (da anam) eş deli gönül

Ta ezelden âşıkların kalbine

Değer iragipten (anam) taş deli gönül

(C. 1: s. 3/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan” isimli türküde ise Hakka yanık olana, itikadı sadık olana, Hakka âşık olana abdal olunmak istendiği belirtilmektedir:

Genç Abdal'ım Hakka yanık olana (oy oy)

İtikatı bütün sadık olana (oy oy)

Hakikatten Hakka âşık olana (oy oy)

Divanda şefaata olsa gerektir (oy oy gerektir)

(C. 1: s. 361/ 3. Dörtlük)

7.2.2. Alevi- Bektaşî Kültürüne Ait Kişiler

7.2.2.1. Baba / Dede

Süleyman Uludağ'ın, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı kitabına göre baba; peder, ata, şeyh, mürşit anlamlarına gelmektedir. İki tür babalık vardır; cismani babalık, yani soy ve nesep babalığı ve ruhani / manevi babalık. Tasavvufta şeyh mürşidin hakiki babası sayılır. Bektaşilerde Hacı Bektaş Veli'nin soyundan geldiklerini iddia edenlere, Alevi dedelere, bel evladı veya çelevi, Bektaşiliğin gerçek temsilcisi olduklarını iddia eden bu tarikatın şeyhlerine de yol evladı veya baba denir (Uludağ, 2005: 62). Doğan Kaya ise, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında 10. yüzyıldan itibaren babalara rastlanıldığını, nefisini yenip topluma yararlı hâle gelmiş olgun kişiye “Baba” denildiğini ve baba olacak kişide hatiplik, mütebessim bir yüz, musikiye aşinalık gibi özelliklerin bulunması gerektiğini belirtmektedir (Kaya, 2007: 129).

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye” isimli türküde, erenlere seslenilmekte ve büyük bir babanın yani tarikatın büyük şeyhinin torunları bulunduğu ifade edilmektedir:

Tarihler boyunca bir milletiz biz

İlimce dünyaya vermiş idik hız

Büyük bir babanın torunlarıyız

Bugün bize hoş geldiniz erenler

(C. 1: s. 56/ 2. Dörtlük)

Dede ise, Süleyman Uludağ'ın, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı kitabına göre dervişliğe ikrar vermiş, dergâhta hizmet görerek bin bir gün çilesini doldurmuş bir dervıştır (Uludağ, 2005: 100). TRT Repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi” isimli türküde “dede” ifadesi ilk anlamıyla kullanılmıştır. Bu kullanım şekli, tasavvufî bir anlam içermemekte ve tamamen soya, akrabalığa dayalı dede kavramına yöneliktir. Türküde torun, dedesi tarafından bahçeye gönderildiğini ifade etmektedir:

Dedem beni bir bahçıya gönderdi

Verdim o bahçanın gülleri bir hoş

Yel eser de uğrünü uğrünü bir hoş

Üğrünü selvinin dalları bir hoş

(C. 1: s. 258/ 1. Dörtlük)

7.2.2.2. Erenler

İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre Allah'a yakınlaşmış ve velilik derecesine yükselmiş olanlara erenler denmektedir. Tasavvuf yolunda olanlara da halk arasında bu isim verilmektedir. Özellikle Bektaşî babalarına "Erenler" tabir olunmaktadır. Üçler, yediler, kırklar diye bilinirler (Pala, 2011: 140). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen "Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye" isimli türküde, bir yol görmeye yani bilgi öğrenmeye ve muhabbet kurmaya gelen erenlerden bahsedilmektedir:

Arzu edersiniz bir yol görmeye

Bugün bize hoş geldiniz erenler

Muhabbet bağından güller dermeye

Bugün bize hoş geldiniz erenler

(C. 1: s. 56/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime" isimli türküde bireyin, erenlerden olduğunu ve onlardan ayrılmak istemediğini ifade ettiği görülmektedir:

(ey dost) Sen özümü erenlerden ayırma

Zamane halkına sırrın duyurma

Alem sele gitmiş yanıp kayırma

Sen kendi sevdana coş deli gönül

(C. 1: s. 3/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ezel Bahar Geldi Haydin Gidelim" isimli başka bir türküde ise benli bülbülün neşesi var bugün diyerek erenlerin seyran edip dolaşmaya çağrıldığı görülmektedir:

Ezel bahar geldi haydin gidelim
Ayrılık çetindir nasıl edelim
Gelin hey erenler seyran edelim
Bugün neşvesi var benli bülbülün

(C. 1: s. 354/ 1. Dörtlük)

7.2.3. Derviş

Doğan Kaya'nın, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre derviş, dünyadan yüz çeviren ve kendini Allah'a veren kişi, fakir, dilenci olarak tanımlanmaktadır. Dervişlikte nefsanî duygulardan kendisini alıkoyma, az yemek, az konuşmak ve az uyumak, dünya lezzetlerinden uzak durmak, yapılacak zikir ve ibadetlerle gerçek varlık olan Allah'a karşı kulluk vazifesini yerine getirmek esastır. Dervişler kanaatkârdır, miskinliğiyle övünürler. Eli açık ve kalender kişilerdir. Kılık kıyafete önem vermezler. Çünkü iç dünyayı temizlemeden dış görünüme önem vermek anlamsızdır (Kaya, 2004: 218).

Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı kitabında dervişlerin saçları sakalı uzun, üstü başı perişan olduğunu ve kapı kapı dolaşıp şiirler ve ilahiler okuyarak dilendiklerini belirtmektedir (Uludağ, 2005: 103). Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler* adlı kitabında, şeyh ve dervişlerin kullandıkları şahsî eşyaların tekke folklorunun önemli unsurlarından olduğunu ve Hüsameddin Bursevî'ye göre dervişin çeyiz sandığında tâc, hırka, seccade, âsâ, makas, ibrik, misvak, semle, tarak, kandil, seccade âlemi gibi eşyaların olduğunu belirtmektedir (Kara, 2005: 423).

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen "Aşka Düşen Elbet Kan Ağlar" isimli türküde, dervişin sahrada dargın dargın gezdiği, aslanlar benzetmesiyle ifade edilmeye çalışılan müritlerin ise dervişe her gün yalvardıkları ifade edilmektedir:

Sahrada bir derviş gezerdi dargın
Aslanlar niyazbend olurdu hergün
Leyla Leyla diye ağlayan mecnun
Ayrılık derdinin dermanı nedir (dost)

(C. 3: s. 16/ 5. Dörtlük)

7.2.4. Hoca

Müslümanlık da din görevlilerine hoca denmektedir. Bunun yanında herhangi bir konuda bilgi sahibi olduğuna inanılan kimseler içinde hoca ifadesi kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde “hoca” kelimesinin din görevlisini ifade etmek için kullanıldığı görülmüştür. Nitekim Ordu iline ait olan “Kemençemin Telleri” isimli türküde hocanın, sevdalığın yerini kitapta gördüğü ifade edilmektedir. Türküde bahsi geçen kitap Kuran-ı Kerim'dir ve din görevlisi olan hocadan bahsedilmektedir:

Kemençemin telini

Kim bağladı elimi

Hoca kitapta görmüş

Sevdalığın yerini

(C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam” isimli türküde de “hoca” kelimesi din görevlisini ifade etmek için kullanılmıştır. Türküde, din görevlilerinin hasta kişilerin başında Kuran-ı Kerim okumasına vurgu yapılmıştır. Âşığın, sevdiğinin hasta olduğunu duyduğu ve onun başında okumak istediğini söylediği görülmektedir:

Şu uzun gecenin gecesi olsam

Sılada bir evin bacası olsam (anam anam anam)

Dediler ki nazlı yârin pek hasta

Başında okuyan hocası olsam (anam anam anam)

(C. 2: s. 732/ 1. Dörtlük)

7.2.5. İmam

İslâmî inanca göre cemaate namaz kıldırın ve dinî rehberlik yapan kimselere imam denmektedir. İmamlık bir meslek olarak icra edilmektedir ve imamın çeşitli görevleri vardır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Sabah Oldu Gaynanam Geldi” isimli türküde, kedinin ciğeri yemesi üzerine kayın babanın geline kızması ve imamı çağırması anlatılmaktadır. Türküye göre, yatsı namazını

kıldırıp gelen imam geline kızmakta ve gelinin nikâhının iki kuruş on para olduğunu söylemektedir. Bahsedilen duruma göre imamın tutumu, gelinin değerinin kedilere kattığı ciğerden çok daha az olduğunu göstermektedir:

Yatsıda sonu imam geldi

Bu ne hal gelin hanım dedi

İmam efendi ciğeri kediler yedi

İki kuruş on para nikahın dedi

(C. 2: s. 661/ 5. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Güpürüm Gücüceksin” isimli türküde ise, “imam” kelimesi bir aileyi ve soyu ifade aracı olmuştur. “İmamın Ömer” diyerek “imamların ailesindeki Ömer” ifade edilmek istenmiştir:

Güpür geliyor güpür

On iki uşak ile

Gelme imamın Ömer

Vururum fişek ile

(C. 1: s. 433/ 3. Dörtlük)

7.2.6. Pîr

Pîr, Farsça bir kelimedir. İskender Pala'nın *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında yaşlı, ihtiyar; bir tarikatın ilk kurucusu olarak tanımlanmıştır. Arapçası “Şeyh” tir (Pala, 2011: 371). Pîr, tasavvufi anlamının dışında herhangi bir konuda iyi olan ve işini iyi yapan kimseleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Selam Verdik Kadem Bastık Bu Yere” isimli türküde, pîre olan saygı ve sevginin ona kurban olunacağı dile getirilerek belirtildiği görülmektedir. Türküde, pîrin bulunduğu yer ise kâmiller yeri yani eksiksiz ve bilgililerin bulunduğu yer olarak ifade edilmektedir:

(ah aman) Selam verdik kadem bastık bu yere

Söyle âşık bu kamiller yeridir

Kurban olam yanındaki şu Pir'e

Söyle kardeş bu kamiller yeridir

(C. 2: s. 683/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sabahtan Uğradım Pir Divanına” isimli türküde, sabah vaktinde pîrin divanına uğrayıp huzuruna çıkıldığı belirtilmektedir. Türküde, pîrin huzurunun ve bulunduğu yerin güllerle bezeli olduğu ifade edilmektedir:

Sabahtan uğradım pir divanına

Pir divanını güldür gül

Oturmuş taht-ı sarayına

Taht-ı sarayı güldür gül

(C. 2: s. 668/ 1. Dörtlük)

7.3. Toplumsal Katmanlar

7.3.1. Arap

Araplar, Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerinde yaşayan halktır. Türk tarihinde özellikle Osmanlı Dönemi'nde ülkede çok sayıda Arap vatandaşının azınlık olarak yaşadığı bilinmektedir. Selçuk Günay, “II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri” başlıklı makalesinde Arapların, Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde yaşayan Müslüman topluluklarından gerek nüfus ve gerekse yaygınlık bakımından en büyüklerinden birisi olduğunu ifade etmektedir (Günay, 1995: 85). Araplar, vücut renklerinin siyahî olmasından dolayı toplumlar arasında dışlanmış ve ikinci sınıf insan olarak görülmüşlerdir. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı” isimli türküde bahsedilen genç kızın, Arap birisiyle evlenmek istemediği ve Arap'ın kendisini satıp, parasını şaraba vereceğini düşündüğü görülmektedir:

Evlerinin önü daraba

Ana beni niye verdin Araba (vay vay)

Arap beni satar verir şaraba

(C. 2: s. 800/ 2. Üçlük)

7.3.2. Ağa/Bey

Ağa kelimesi genellikle kırsal kesimlerde geniş topraklara ve yerlere sahip olan zengin kimseleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Geniş topraklara sahip olan ağalar, topraklarında işçi çalıştırmaktadırlar. Ağalar, toplum içinde statü olarak öne çıkan, saygı gösterilen ve korku duyulan kimseler olmuştur. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dolandım Gurbeti Buraya Geldim (Ayran)” isimli türküde, karşıdaki bireye yaylanın ağası olup olmadığını sorulmaktadır:

Oğlan bu yaylanın ağası mısın

Yaydığım ayranın kahyası mısın

Yoksa sen başımın belası mısın

Annem evde yoktur vermem ayranı (canım ayran güzel ayranı)

(C. 3: s. 67/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinin Akpınar köyüne ait olduğu tespit edilen “Bana Cevreyleyip Geyip Dokunma” isimli türküde bireyin, gönlünün açıklığını ve misafirperverliğini ortaya koyduğu görülmektedir. Ağalar ve paşalar gerek zenginlikleri gerekse rütbeleri ve statüleri gereği halktan kimselerle samimi muhabbetlere girmekten çekinmektedirler. Türküde ise bireyin bulunduğu yere ağasını, paşasını ve gülüm diyerek hitap ettiği sevdiğini çağırdığı ve üç farklı sınıfın bir arada bulunmasını istediği görülmektedir:

Ağam da gel gel

Paşam da gel gel

Gülüm de gel gel gel

(C. 1: s. 115/ 1. Bağlantı)

Bey kelimesi de toplum içinde statü olarak yüksek kimseleri niteleyen bir kelime olarak kullanılırken bazen statüsü yüksek olmayan erkeklerin adlarının

yanında da lakap olarak kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesine ait olduğu tespit edilen "Beni Bir Dost Yaraladı" isimli türküde bireyin, kendisini bir dostun yaraladığını söylediği ve beylere seslendiği görülmektedir. Türküde bahsi geçen beyler, statü olarak yüksek kimseler olmayıp bireyin "bey" diyerek seslendiği ve nitelendirdiği kimselerdir:

Beni bir dost yaraladı beyler ey (hey)

Çekerim yareyi (de) ölmezsem eğer (canım canım canım)

El vurmuş hançeri sinemi deler (hey)

Sevdakâr olurum görmezsem eğer (canım canım canım)

(C. 1: s. 134/ 1. Dörtlük)

7.3.3. Bende/Köle

Köleler, başkasının emri altında bulunan ve genellikle savaş zamanlarında savaş ganimeti olarak alınıp satılan veya para karşılığında özgür bırakılan kişilerdir. Köle genellikle erkekler için kullanılan bir tâbirken, bayan köleler için cariye kelimesi kullanılmıştır. Ancak zamanla köle kelimesi her iki cinsiyeti de kapsamaya başlamıştır.

İsmail Parlatur, "Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı" başlıklı makalesinde Eski Türklerden beri Türk sosyal hayatında Kölelik Kurumu'nun var olduğunu, Hunlardan başlayarak köle kullanımının giderek yaygınlaştığını, Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra da dinin getirdiği tolerans ile sosyal hayatta iyice yaygınlaştığını ve özellikle Osmanlılarda iyice kurumlaşmaya başladığını ifade etmektedir (Parlatur, 1987: 417). Köleliğin yaygınlaşmasında İslâm hukuku çerçevesinde ayet ve hadislerce köleliğin kabul edilmiş olması da etkili olmuştur ve İslâmî inanç çerçevesinde kölelere kötü muamele edilmesinden kaçınılmıştır.

Osmanlılarda savaşların artması köle ticaretinin artmasına da neden olmuştur. Kölelerin sayısı arttıkça fiyatları düşmüştür. Suraya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/ Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* isimli kitabında Osmanlı'da köle olarak Müslümanların alınmadığını, köle olarak alınan kişilerin hizmetkâr olarak evlerde ya da işçi olarak İstanbul yakınlarındaki padişah vakıflarında ve ait çiftliklerinde çalıştırıldığını belirtmektedir. Ayrıca köle olarak alınan kişilerin akrabaları tarafından kurtarmalık ödenerek serbest bırakıldığını ve bu para karşılığı

salındığı belli olsun, kaçtığı düşünülmesin diye azat olduğunu gösteren “ıtıkname” verildiğini ifade etmektedir (Faroqı, 2014: 113-114).

Türkçe Sözlük'te bende, Farsça bir kelime olup kul, köle anlamına gelmektedir (2011: 306). TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde, gönlü gani yani gönlü zengin olanların köleleri hor görmeyeceği söylenmekte ve onların ara sıra kölelere selam vermesi gerektiği söylenmektedir:

Sefil kemter eydür (hey dost) leb i balımsın
Canımın cananı (hey dost) servi dalımsın
Sen bir merhametli (hey dost) gönlü ganisin
Bendelere selam sal bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük)

7.3.4. Efendi

Efendi kelimesinin çok çeşitli anlamları bulunmaktadır. Erkek isimlerini nitelemek için kullanılan bir unvan olduğu gibi görgülü ve kibar kimseleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Kelimenin aynı zamanda bayanlar tarafından eşlerini tanımlamak için kullanıldığı da görülmüştür. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Sabah Oldu Gaynanam Geldi” isimli türküde “efendi” kelimesi “koca, eş” anlamında kullanılmıştır:

Akşam oldu kocam geldi
Getir hanım ciğeri yiyelim dedi
Efendim ciğeri kediler yedi
Topla eşyalarımı çık dışarı dedi

(C. 2: s. 661/ 3. Dörtlük)

7.3.5. Mert

Mert, cesur ve yürekli, sözünde duran, ilkeleri ve kuralları olan kişidir. Mert kişi, sosyal hayatta saygı görmekte ve herkes tarafından sevilmektedir. “Mert” kelimesi, söyleniş itibari ile erkekler için kullanılan bir kelime olarak görülmesine karşın kadınları ifade etmek için kullanılabilir. Mertlik, cinsiyet belli

etmemekte, bunun yerine karakteri belirtmek için kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağsur köyüne ait olduğu tespit edilen "Al Eline Galemi" isimli türküde "güzelin merdini sev" ifadesi ile sevilecek kişinin cesur ve yiğit bir kişi olması gerektiği vurgulanmaktadır:

Al elmanın dördünü
Sev güzelin merdini
Seversen güzeli sev
Çekme çirkin derdini

(C. 1: s. 23/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gül Yüzlüm Gül Destem Nemden İncindin" isimli türküde de, mert olan kişinin sözünde durma özelliği vurgulanmaktadır. Türküde bireyin, kendisini mert oğlu mert olarak tanımladığı ve mert biri olduğu içinde sözünden dönmeyeceğinin belirtildiği görülmektedir:

Sallan güzelim sallan da aslını bilmem
Varıp her kötüye de meylim vermeyem
Merdoğlu merdim ben de sözümünden dönmem
Karlı dağlar olsa da ilazım değil

(C. 1: s. 429/ 4. Dörtlük)

Merdane, *Türkçe Sözlük*'te erkeğe yakışan ve mertçe anlamına gelmektedir (2011: 1656). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Dostun Bahçasına Girsem" isimli türküde âşkın, güller içinde bir tane olduğunu söylediği nazlı sevdiğinin, merdane biri olduğunu ifade ettiği görülmektedir:

Benim yârim merdane
Güller içinde bir tane
Ziliflerin gerdane
Dökerde nazlanı nazlanı
Dönmeli nazlanı nazlanı

(C. 1: s. 286/ 2. Beşlik)

7.3.6. Molla

Türkçe Sözlük'te molla, büyük kadı, medrese öğrencisi, büyük bilgin ve dini yönü ağır basan kimse anlamlarına gelmektedir (2011: 1694). TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde “molla” ifadesinin sadece Sivas ve Tokat yörelerine ait olan “Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)” isimli türküde geçtiği görülmektedir. İncelenen türküde mollaya, kendisini kollaması gerektiğinin söylendiği görülmektedir:

Şekerden burma molla

Kendini kolla molla

(C. 1: s. 346/ 1. Bağlantı)

7.3.7. Paşa

Türkçe Sözlük'te paşa, Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvandır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise generallere paşa denmiştir. Uslu, ağırbaşlı kişiler, saygı değer hanımlar ve zengin köklü ailelerdeki bay ve bayanlar için de kullanılmaktadır (2011: 1897). Osmanlı Dönemi'nde, paşaların rütbelerine ve mevkilerine uygun olarak konaklar kaldıkları bilinir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya” isimli türküde “paşa” kelimesinin bir askerî unvan olarak kişi isminin yanında kullanıldığı görülmektedir:

Gonaklar yaptırdım (da yâr yâr) uzun çarşıya

Camlı pencereler (de canım) garşı garşıya

Haber anlatamadım (da yâr yâr) Reşit Paşaya

(C. 1: s. 414/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinin Akpınar köyüne ait olduğu tespit edilen “Bana Cevreleyip Geyip Dokunma” isimli türküde “paşa” ifadesi “Ağam da gel gel/ Paşam da gel gel/ Gülüm de gel gel gel” şeklinde kullanılmıştır (C. 1: s. 115/ 1. Bağlantı). Türküde geçen kullanımla da üst düzey rütbeli asker ya da köklü ailelere mensup kişiler ifade edilmek istenmiştir.

7.3.8. Türkmen

Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın'ın ortak çalışması olan *Antropoloji Sözlüğü* adlı çalışmaya göre Türkmenler, Türk dillerini konuşan topluluklar içinde güneybatı kanadını oluşturan, Hazar Denizi'nin güneydoğu kıyılarından başlayarak İran, Azerbaycan, Irak ve Batı Anadolu'ya kadar yayılmış, tarihsel olarak Oğuz grubuna bağlanan Türk dillerinin güney koluna dâhil Oğuz Türkçesinin çeşitli dillerini konuşan Türkî topluluklardır. Türkmenler, yakın geçmişe kadar göçebe-oban ya da yaylacı bir hayat süren, kendilerini Oğuz topluluklarına bağlı herhangi bir aşiret ya da bu aşiretlerin altında yer alan çeşitli cemaatlere bağlı olarak tanımlayan gruplardır (Emiroğlu, Aydın, 2009: 837). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben de ıktım Fodullu'nun Üstüne” isimli türküde, Türkmenlerin yaylalarda yaşama özelliği vurgulanmıştır. Türküde, Türkmen olup yaylalara göçmek isteyen birinin varlığı görölmektedir:

Acı demem ben bu sudan içerim (ey)

Tükmen olur yaylalara göçerim (ey)

Gız seni şimdi palaynan biçerim (ey)

Bir su gönder gız tasınan

(C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük)

TRT repertuarından, orum'a ait olduğu tespit edilen “Türkmen Kızı Yaktı Bizi” isimli türküde âşığın, Türkmen kızına olan aşkı ve Türkmen kızının maharetleri anlatılmaktadır. Türküye göre, Türkmen kızı süt pişirmekte, un elemekte, inek sağmaktadır. On parmağının onunu da kınalayan Türkmen kızının saçları da yere kadar uzundur. Türküde âşığın, kendisi kırmızı giyeceği için Türkmen kızından da allar giymesini istediği görölmektedir. Âşık, onunla dağ başına çıkmayı, nergis ve gül toplamayı bile hayal etmektedir (C. 2: s. 752).

7.3.9. Yiğit

Güçlü, yürekli, cesur, düşüncelerini kimseden korkmadan ve saklamadan söyleyen, toplum içinde kahramanlık gösteren kişilere yiğit denmektedir. Yiğitler, kötülere karşı savaşan ve iyilerin yanında olan halkın sevgisini kazanmaya çalışan kimselerdir. TRT repertuarından, Tokat'ın amlıbel ilçesinin Akpınar köyüne ait

olduğu tespit edilen “Al Elmanı Yedin mi” isimli türküde, “güzele doyulur mu, güzel seven yiğidin kolları yorulur mu” diye sorulduğu görölmektedir. Türküde, soruların cevabı bilinmekte ancak bilmezlikten gelinerek sanatlı bir anlatım ortaya koyulmaktadır:

Al elma soyulur mu (ağlama kara gözlüm ağlama)

Güzele doyulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

Güzel seven yiğidin (ağlama kara gözlüm ağlama)

Kolları yorulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

(C. 1: s. 23/ 2. Dörtlük)

7.3.10. Yosma

Yosma, toplum içinde Şen, güzel ve eğlenceli genç kadınları ifade etmek için kullanılan kelimedir. Genellikle kadınlar için kullanılan bir kelime olmasına karşın güzel, korkusuz, albenili anlamlarına gelecek şekilde erkekler içinde kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)” isimli türküde yosma olarak tabir edilen kadının ata bindiği ifade edilmektedir.

Ata binmiş gidiyor

Yosmam ata neler ediyor

(Zöhrem ata neler ediyor)

Uzun yolun tozları

Yosmam atı berbat ediyor

(Zöhrem atı berbat ediyor)

(C. 1: s. 71/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya’ya ait olduğu tespit edilen “Evlerine Vardım Kapı Sürgülü” isimli türküde sevgilinin, ince belli, fidan boylu, siyah saçlı, sırma örgülü, cilveli olarak betimlendiği ve sevgiliye yosma diyerek hitap edildiği görölmektedir (C. 1: s. 340/ 1. Dörtlük), TRT repertuarından, Ordu’nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma” isimli

türküde ise bir yosma kadın yüzünden verem olunduğu ve ölüneceği ifade edilmektedir (C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı).

Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan konuyla ilgili 4 türküden 3 tanesi kadınlar için kullanılırken sadece 1 tane türkü erkekleri ifade etmek için kullanılmıştır. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen "Evlerinin Önü Pazara Yakın" isimli türküde, Taşkıran'dan bahsedilmektedir. Bahsi geçen Taşkıran, bir şahsın lakabı olabileceği gibi Tokat'ın Zile ilçesine bağlı bir köy olan Taşkıran köyünün de olabileceği düşünülebilir. Bu hususta bir netlik yoktur. Türküde, Taşkıran'ın beyler yosması olduğu söylenmektedir. Yorumla açık bir şekilde, Taşkıran bir köy olarak düşünüldüğünde Taşkıran köyünde bulunan erkeklerin beyler yosması olduğu düşünülebilir. Diğer anlamıyla bakıldığında ise Taşkıran isimli tek bir şahsın beyler yosması olarak nitelendirildiği anlamı çıkarılabilir:

Evlerinin önü üzüm asması

Taşkıran'ın geydiği (yâr yâr) hürriyet basması

Taşkıran'da olmuş beyler yosması

(C. 1: s. 346/ 2. Üçlük)

8. BÖLÜM

MADDİ KÜLTÜR

8.1. Aydınlanma Araçları

Türkler, yaşamlarını sürdürme çabası içerisinde aydınlanma ihtiyaçlarını sağlamak için çeşitli araçlar kullanmışlardır. Göçebe yaşam tarzında iken ilk aydınlanma aracı olarak ateşi kullanan Türkler, zamanla bilgi ve birikimlerinin gelişmesi neticesinde farklı araçlar bulmuş ve bunları kullanmışlardır. Aydınlanma araçlarının gelişmesini sağlayan en önemli etkenlerden biri de Türklerin yerleşik hayata geçmeleri olmuştur.

8.1.1. Çıra

Çıra, çam gibi reçineli ağaçların yağlı ve hızlı yanmaya uygun bölümlerine denmektedir. Ağaçların bu bölümlerinin küçük küçük parçalar haline getirilmesiyle elde edilen parçalarına da çıra denmektedir. Çıra, ateşi tutuşturma da ve bir ortamı aydınlatma da kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Çambaşına Çıktım Çıram Yanmadı (Bozlak)” isimli türküde “çıra” ifadesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Türküde bireyin, “çambaşı” olarak tabir edilen mekâna çıktığı ancak orada çirasının yanmadığını ifade ettiği görülmektedir:

Çambaşına çıktım (anam) çıram yanmadı

Mektup saldım yâre (anam) mektup varmadı

Etrafıma baktım (anam) kimse kalmadı

(C. 1: s. 207/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gayrı Dayanamam Ben Bu Hasrete (Bozlak)” isimli türküde ise, çıra gerçek anlamı olan aydınlanma ve ateş yakma aracı olarak değil deyim olarak kullanılmıştır. Türküde “çıra yakmak” ifadesiyle ceza vermek, kötülük etmek anlamı verilmiş istenmiştir. Âşığın, sevdiği kişiye kendisini bırakıp onun çirasını yakmamasını yani onu bırakarak bu şekilde ceza vermemesini söylediği görülmektedir:

Gayrı dayanmam ben bu hasrete
Ya beni de götür ya sen de gitme
Ateşin aşkına yakma çıramı
Ya beni de götür ya sen de gitme

(C. 3: s. 82/ 1. Dörtlük)

8.1.2. Mum

Farsça bir kelime olan mum, *Türkçe Sözlük*'te bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, iç yağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlanma aracı olarak tanımlanmıştır. Mum yakmak ise, kutsal sayılan bir yere giderek adak adadığında mum yakıp koymak anlamına gelen bir deyimdir (2011: 1709- 1710). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ocağa Koydular Yufka Sacını” isimli türküde, evlenen genç kızın annesinden hem annesinin şen olmasını hem de baba evinin ve barkının şen olmasını ve kendisi baba evinden gideceği için baba evinde mum yakılmasını istediği görülmektedir:

Şen ol annem evin barkın şen olsun
Yarın gece evinizde mum yansın
Aha ben gidiyom haberin olsun
Yarın gece evinizde mum yansın

(C. 2: s. 623/ 1. Bağlantı)

8.2. Ayna

Ayna, varlıkların görüntüsünü ve ışığı geri yansıtan, yüzeyi parlak bir nesnedir ve genellikle süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Özellikle genç kızlar aynaya bakarak süslenmekte ve güzelliklerini ortaya koymaktadırlar. Günümüzde de kullanılmaya devam eden aynanın uzun bir geçmişi vardır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* isimli kitabında Batı Türklerinin ayna için “közğü” veya “gözgü”, Orta Asya'da bulunan eski Türklerin “közğü” ve “közüngü” ifadelerini kullandıklarını ve bu ifadelerin eski Osmanlı kitaplarında geçen “gözgü” ve “gözüngü” sözlerinden farklı olmadığını belirtmektedir (Ögel, 1991/ V: 321).

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta, gelin alayında gelinin önünde tutulan aynanın, aydınlık ve mutlu bir hayat temennisini temsil ettiği ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 129). TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen "Dost Kıyılarından Mercandan" isimli türküde âşğın, nazlı yârine kına aldığı ve yârinin kınayı yakındığı, ayna aldığı ve aynaya da bakındığı ifade edilmektedir. Türküde ayna, sevgilinin güzelliğini görmesi için hediye olarak âşğı tarafından sevgiliye verilmektedir:

Ayna aldım bakındı

Kına aldım yakındı

Nazlı yârın yoluna

Zincirleri takındı

(C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen "Cebinde Çakısı Var" isimli türküde bireyin, cebinde taşıdığı aynasının suya düştüğünü ifade edişi görülmektedir (C. 1: s. 199/ 2. Dörtlük). Aynı ilçeye ait olan "Oduncular Gelmez Oldu Odundan" isimli türküde ise âşğın, sevdiği kıza kızdığı için ona bir kuruş karşılığında aldığı aynayı geri istediği belirtilmektedir. Devam eden dizelerde de, aynanın bir kıyafet üzerine aksesuar olarak takıldığı yer almaktadır. Âşğın, sevdiğinin belini bir kumaş türü olan canfesin kestiğini ve canfesin aynalı olduğunu ifade ettiği de görülmektedir:

Oduncular kısa keser odunu

Aynalı canfes kısmış ince belini

Küçüktüm bilemedim halini

(C. 2: s. 626/ 2. Üçlük)

8.3. Balta

Balta, ağaç veya ağaçtan yapılan maddeleri kesmek için kullanılan, kesici yeri demir, sapı tahta olan bir araçtır. Baltanın kesici olan yeri zamanla kullanılarak keskinliği azalmakta ve kullanan kişi tarafından demir kısmı bileyenmektedir. TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesinin Güvekse köyüne ait olduğu tespit edilen

“Oğlan Gider Oduna” isimli türkúde “yúlekli balta” ifadesiyle baltanın bileylenmiş olduğu ifade edilmektedir. Türkúde bireyin, gençliğini yúlekli baltaya vermiş olduğu söylenmektedir:

Ali'nin başlığı yiğit başlığı
Yúce dağ başında vardır kışlığı
Yúlekli baltaya verdim gençliği

(C. 2: s. 628/ 1. Bağlantı)

8.4. Bardak

Bardak, içerisine sıvı maddelerin konulduğu, eskiden çamurdan, tahtadan günümüzde ise genellikle camdan yapılan bir eşyadır. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Tokat Bir Bağ İçinde” isimli türkúde, Tokat'ın bağ içinde Tokat'ın gülünün ise bardak içinde olduğu belirtilmektedir. Türkúde bardağın bir vazoyu anımsatacak şekilde kullanıldığı görúlmektedir:

Tokat bir bağ içinde
Gülü bardağ içinde
Tokat'tan yâr sevenin
Yüreği yağ içinde

(C. 3: s. 175/ 1. Dörtlük)

8.5. Bel

Türkçe Sözlük'te bel, toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçimindeki tarım aracıdır (2011: 297). Bel, kırsal kesimlerde tarımla uğraşan insanların kullandığı bir araçtır. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Al Tavandan Belleri” isimli türkúde aşığın, sevdiğine tavandan belleri almasının ve bellemeleri yani bellenecek arazileri bellemesinin söylendiği görúlmektedir:

Al tavandan belleri
Belle bellemeleri

Kız ablana söyleme

Gezdiğimiz yerleri

(C. 1: s. 26/ 1. Dörtlük)

8.6. Bıçak, Çakı

Kesme işleri için kullanılan, sap ve kesici bölümden oluşan alete bıçak denmektedir. Bıçakların kesici kısmı dayanıklı olması için genellikle çelikten yapılmaktadır. Bıçaklar, başlıca mutfak olmak üzere birçok yerde kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Oy Zalutların Alçağı” isimli türküde bıçağın savaş ve kavga aleti olarak kullanıldığı görülmektedir:

Oy zalutların alçağı

Çekti vurdu pıçağı

Yine muhabbet gurdu

Garadeniz uşağı

(C. 2: s. 637/ 1. Dörtlük)

Çakı ise, açılıp kapanabilen bir ya da daha fazla ağızlı küçük cep bıçağıdır. Çakı, bıçak göreviyle de kullanılabilir. TRT repertuarından, Samsun'un Vezirköprü ilçesine ait olduğu tespit edilen “Cebinde Çakısı Var” isimli türküde, sevgilinin üzerinde menekşe kokusu olduğu, cebinde ise çakısı olduğu ifade edilmektedir:

(hey hey) Cebinde çakısı var

Ne güzel uykusu var

Vardım yârin yanına

Menekşe kokusu var

(C. 1: s. 199/ 1. Dörtlük)

8.7. Düğme

Düğme, giyeceklerin veya çeşitli eşyaların bazı yerlerine ilikleme amacıyla veya süs olarak dikilen metal, sedef, ahşap vb. gibi maddelerden yapılmış küçük

tutturma aracıdır. Düğme çok uzun zamandır kullanılmaktadır. Bahaeddin Ögel'in, *Türk Kültür Tarihine Giriş V* isimli kitabına göre, eski Türk mezarlarında bol miktarda düğme bulunmaktadır. İlik, düğmenin geçirilebilmesi için yapılan küçük yırtıklardır. İlik sözü ve karşıladığı mana, Türklerde çok eskiden beri bilinen bir şeydir. Bahaeddin Ögel, eski Türk mezarlarında bol miktarda düğme bulunduğuna göre, Türklerin çok eskiden beri, elbiseye ilik yapma işini bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir (Ögel, 1991/ V: 59). Düğmenin geçirilmesi için elbise üzerine mutlaka ilik açılması gerekmektedir. TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Fistan Giymiş Kırmalı" isimli, Çorum'un kızlarının gözlerinin sürmeli olduğu dile getirilen türküde, sevgilinin göğüs kısmı çapraz düğmeli olan bir fistan giydiği ifade edilmektedir:

Fistan giymiş kırmalı

Göğsü çapraz düğmeli

Şu Çorum'un kızları

Hep anadan sürmeli

(C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Artova ilçesinin Tozanlı Aşireti'ne ait olduğu tespit edilen "Yörü Güzel Yörü Yolundan Kalma" isimli türküde, sevgilinin gerdanında dokuz kat düğme olduğunun belirtildiği ve sevgilinin zahmet edip düğmeleri çözmemesi gerektiği, âşığın onun yerine düğmeleri çözeceğinin ifade edildiği görülmektedir:

Yârın gerdanında dokuz kat düğme

Çözerim düğmelerin sen zahmet çekme

(C. 2: s. 804/ 6. Beyit)

TRT repertuarından, Samsun'a ait olduğu tespit edilen "Eğmeleri Eğmeleri" isimli türküde de âşığın, sevdiği kişiden, göğsündeki düğmeleri çözmesini istediği görülmektedir:

Eğmeleri eğmeleri

Gönül sevmez deymeleri

Çöz göğsünün düğmeleri

(C. 1: s. 300/ 1. Üçlük)

8.8. Kadeh

Kadeh, içki içmek için kullanılan bardaklara denmektedir. Kadehi diğer bardaklardan ayıran özelliği ayaklı olmasıdır. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde, sazlar coşunca kadehlerin pas tutacağı belirtilmektedir. Türküde ayrıca saz sesinin âşıklara coş geleceği yani âşıklara coşkunluk vereceği de ifade edilmektedir:

Zengiye zengiye vurup eşince
Lokmalar hal olur çiğler pişince
Kadehler pas tutar sazlar coşunca
Gerçek âşıklara coş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 2. Dörtlük)

8.9. Kalbur

Kalbur, tahıl ürünlerini veya başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya tellerden yapılmış elektir. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta kalburun, kasnağa ince çekilen sıırım adı verilen derinin istenilen aralıkta gözenek sağlayacak şekilde yerleştirilmesiyle yapıldığı ve sık kalbur, seyrek kalbur, taş kalbur ve çinar olarak adlandırılan çeşitlerinin bulunduğu ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 209). TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Elma Aldım Bartın'dan” isimli türküde, kalburun içinde saman olduğu ifade edilerek güzellerin kaymak çirkinlerin ise yarı yavan yemek yemeleri gerektiği söylenmektedir:

Kalbur içinde saman
Yâri görsem her zaman
Güzeller kaymak yesin
Çirkinler yarı yavan

(C. 1: s. 312/ 3. Dörtlük)

8.10. Kazma, Kürek

Toprağı kazıp kaldırma, toprak üzerinde düzeltme yapma gibi işlerde kullanılan, sap ve metal kısımdan oluşan alete kazma denmektedir. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “İmeciler Geliyor” isimli türküde, ellerinde kara kazmalar olan imecilerin tarlada çalışmaktan geldiği ifade edilmektedir. Türküde âşığın, imecilerin içinde olan sevdiğini ise sarı yazmasından tanıdığı belirtilmektedir:

İmeciler geliyor

Eli kara kazmalı

Ben yârimi tanırım

Baş sarı yazmalı (yan Emine'm yan)

(C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük)

Kürek, toprak, kömür vb. gibi malzemeleri bir yerden bir yere taşımada, alıp atmada kullanılan, uç kısmı geniş ve yayvan olan, buna bağlı uzun bir sapı bulunan araçtır. TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Fırın Üstünde Kürek” isimli türküde, fırın üstünde kürek olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda fırın üstüne bırakılmış olan küreğin, fırının içindeki közleri karıştırmada, bir yerden bir yere alıp atmada kullanılıyor olabileceği düşünülebilir:

Fırın üstünde kürek

(Yavrum) Gine ah etti yürek

Her dertlere dayandın

(Zöhrem) Buna da dayan yürek

(C. 1: s. 361/ 1. Dörtlük)

8.11. Kelek

Kelek, Türkçe'de kullanılan ilk anlamına göre ham ve olgunlaşmamış kavun anlamına gelmektedir. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV* adlı çalışmada ise kelek, hayvanların boyunlarına takılan büyük çan, çingirak, parasız alınan eşya, duvar örülürken tuğlalar arasına doldurulan çamur, sal, kayık gibi daha birçok

anlama gelmektedir (2009/ IV: 2727- 2728). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin İskesür köyüne ait olduğu tespit edilen “Darı Goydum Ambara (Emine'm)” isimli türküde kelek, hayvanlara takılan büyük çan, çingirak ve zil anlamlarına gelebilecek şekilde kullanılmıştır:

(Emine'm) Goyun güderim goyun

(Emine'm) Taktım keleklerimi

(Emine'm) Seni cavurun gızı

(Emine'm) Yaktın yüreklerimi

(C. 1: s. 256/ 6. Dörtlük)

8.12. Külek

Külek, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV* adlı çalışmada tahta kova, küçük bostan kulübesi, yel anlamlarına gelmektedir (2009/ IV: 3029). TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağrışır köyüne ait olduğu tespit edilen “Elinde Süt Küleği” isimli türküde külek, kova anlamıyla kullanılmıştır. Türküde, sevgilinin elinde süt küleği olduğu, sevgilinin bileğinin ise süttten daha beyaz olduğu ancak iki âşığın dileklerinin kabul olmadığı ifade edilmektedir:

Elinde süt küleği

Süttten beyaz bileği

Gine kabul olmadı

İkimizin dileği

(C. 1: s. 310/ 1. Dörtlük)

8.13. Küp

Su, reçel, pekmez, yağ gibi sıvıları ya da un, buğday gibi tahılları saklayıp muhafaza etmeye yarayan toprak kaplara küp denmektedir. Mutfak gereçlerinin gelişmemiş olduğu eski çağlarda en kolay elde edilen madde çamur olmuş ve bundan kaplar yapılmıştır. Sağlanan koşullar doğrultusunda küpler saklama kabı olarak kullanılmıştır. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Pencerede Perde Ben” isimli türküde, küp içinde reçelin olduğu ifade edilmektedir:

Küp içinde ireçel

(Ah) İyi gün gelir geçer

Kötü yâre düşenin

Ah ile ömrü geçer

(C. 2: s. 644/ 3. Dörtlük)

8.14. Nargile

Farsça bir kelime olan nargile, tütün kültürünün vazgeçilmezidir. Tütün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlamaktadır. M. de Mouradja D'ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında, tütün kullanımının yaygınlaşmasıyla Türklerin tütünün kalitesine ve çubuklarının güzelliğine önem verdiğini belirtmekte ve konuyla ilgili olarak şunları eklemektedir:

“Çubukların sapı, umumiyetle yasemin, gül, fındık ve kirazdan olur. Hepsi de baştan başa altın veya gümüşle süslenmiştir. Çubukların ucu daima beyaz veya sarı amber yahut mercanla son bulur. Bunlar da son derece sanatkârane bir şekilde işlenir. Hâli vakti yerindeki kadınların çubukları kıymetli taşlarla süslüdür. İleri gelenlerin çubukları ise, İran usulindedir. Buna ‘nargile’ denir. Avam tabakasında bunların ancak en basitleri bulunur.” (y.t.y. : 62-63).

Nargilenin Türk kültüründe keyif verici bir madde olarak önemli bir yeri vardır. Kahvehanelerde ve özel mekânlarda kullanımını uzun yıllar sürmüş ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Al Tavandan Belleri” isimli türküde, nargilenin kişileştirildiği ve nargile ile muhabbete girildiği aynı zamanda âşığın nargile ile birlikte sevdiğine gitmek istediği görülmektedir:

Di nargile nargile

Kalk gidelim yâr gile

Bizim şişe boşalmış

Doldurun güle güle

(C. 1: s. 26/ 1. Bağlantı)

8.15. Sandık

Arapça bir kelime olan sandık, içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı bir ev eşyasıdır. Türk kültüründe sandık önemli bir yere sahiptir. Genç kızlar çeyizlerini ve değerli eşyalarını sandıkta saklamaktadır. Gelin olan genç kız evlenirken sandığını yanında götürmektedir. Çeyiz sandıkları, kızı olan her anne tarafından küçük yaşlardan itibaren çeşitli çeyiz eşyalarıyla doldurulmakta, yaşı ilerledikçe anneler tarafından genç kızlara devredilmekte ve genç kızlar çeyizlerini kendileri hazırlayarak sandıklarını doldurmaktadırlar. Geçmişten günümüze gelindiğinde çeyiz sandıklarının eski değerini kaybettiği ve genellikle köylerde kullanıldığı görülmektedir.

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 1/Toplum Hayatı* adlı kitabında çeyiz için kullanılan sandıkların yanında içine çamaşır koymaya yarayan çeşit çeşit sandıkların bulunduğunu; ceviz, silme, ıhlamur, çam, servi, sepet ve ardıç sandık türleri olduğunu ve konak ve hanelerdeki sandıkların üzerlerinin cilalı olduğunu ifade etmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 200). TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet" isimli türküde âşğın, sevdiği kişiden ayrıldığı için çeyizinin sandıkta kaldığını ifade ettiği görülmektedir:

Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nazlı yârim kimlere kaldı

(C. 2: s. 763/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen "Karşıda Kavun Yerler" isimli türküde ise türkünün 3. dörtlüğünde sandık üstünde sandık olduğu ve iki âşğın tez sevip tez usandıkları ifade edilmektedir. 4. dörtlükte ise, sandık üstünde pekmez olduğu ifade edilmektedir. 4. dörtlükteki sandık kullanımı içine çeyizlik malzeme koyulan sandık şeklinde değil, içine ve üzerine malzeme koyulan sıradan bir ev eşyası şeklinde kullanılmıştır:

Sandık üstünde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Senin aldığın para
Benim süsüme yetmez

(C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük)

8.16. Sepet

Sepet, kamış, dal, tel gibi malzemeler kullanılarak hasır biçiminde örülerek yapılan, saplı bir kaptır. Kullanılacağı yere göre boyutları ve biçimleri değişkenlik göstermektedir. Sepet, elde ya da sırtta yiyecek, içecek veya eşya taşımak için kullanılmaktadır. Günlük hayatı kolaylaştırmaya yarayan bir gereçtir ve birçok kullanım alanı vardır. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ala Çorap Örmedim” isimli türküde, sepete kiraz koyulduğu ifade edilmektedir:

Kiraz koydum sepete

Yar oturmuş tepede
Kıymet kızın gözleri (de)
Şan oldu memlekete

(C. 1: s. 28/ 3. Dörtlük)

8.17. Sırık

Sırık, değnekten uzun olan ağaç parçasıdır. Günlük hayatta değişik yerlerde kullanılmaktadır. Çamaşır asıldığında, yere değmesini önlemek için çamaşır ipini kaldırmada, bağda ve bahçede meyve veya sebze toplarken ya da meyve veya sebzelerin yerlere değip çürümelerini önlemek için sırık kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Aba Da Bir Kebe De Bir Giyene” isimli türküde, üzüm koparmak amacıyla damdan dama sırık uzatıldığı ancak üzüm yerine kuruğün yani olgunlaşmamış üzümün koparıldığı ifade edilmektedir:

Damdan dama uzatırlar sırığı (aman aman sırığı)

Üzüm diye kopartırlar kuruğu (hey hey)

(C. 1: s. 2/ 2. Beyit)

8.18 Soku Tokmakları

Soku, genellikle tahıl dövmek için kullanılan taş dibeklere Anadolu'da verilen addır. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta dibek tokmağı için Anadolu'da soğu, soku, solku, salğı, salkı gibi isimler kullanıldığı, soku taşlarının çoğu zaman tek bir taştan oyulup yarım metre yüksekliğinde ve kireçle gömülmüş şekilde olduğu ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 207). TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesinin Çelebibağı köyüne ait olduğu tespit edilen "Bedirik (Soku Dibi Mill'olur)" isimli türkü de soku ifadesine yer verilmiştir. Türküde bedirik isimli otun kişileştirildiği ve konuşulduğu görülmektedir. Aynı zamanda bedirik otunun, soku dibinde olup olmadığı sorulmaktadır:

Bedirik soku dibi mill'olur

Bedirik güzel seven dill'olur

Bedirik güzel seven oğlanın

Bedirik kaşlarından bell'olur

(C. 1: s. 121/ 1. Dörtlük)

8.19. Şişe

Şişe, içine sıvı maddeler konulan ağız kısmı dar olan bir eşyadır. Şişe, cam veya plastik olmak üzere çeşitli maddelerden üretilmektedir. TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen "Al Tavandan Belleri" isimli türküde "şişe boşalmış" ifadesiyle şişenin içindeki maddenin bittiği ifade edilmektedir:

Di nargile nargile

Kalk gidelim yâr gile

Bizim şişe boşalmış

Doldurun güle güle

(C. 1: s. 26/ 1. Bağlantı)

8.20. Tas

Tas, içerisine genellikle sıvı maddelerin konulduğu, metal, plastik vb. den yapılan, genellikle mutfak eşyası olarak kullanılan kaptır. TRT repertuarından, orum'un Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyüne ait olduğu tespit edilen "Gayalar Ulam Ulam" isimli türküde bireyin, ağzının ve dilinin kuruduğunu ifade ederek tasa ayran doldurulmasını istediği görülmektedir:

Gayaların yosunu
ekerim yr yasını
Ağzım dilim gurudu
Doldur ayran tasını

(C. 1: s. 377/ 2. Dörtlük)

Taslar, mutfak eşyası olmasının yanında hamamlarda ya da çeşitli yerlerde de kullanılabilir. Hamamlarda kullanılan taslara, hamam tası denmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Bereketli köyüne ait olduğu tespit edilen "Hamam Yaptım Taşına" isimli türküde, hamam da suyun olduğu ancak hamam tasının olmadığı ifade edilmektedir:

Hamam durur suyu yok (nar nar nazlı da yr)
Su gelir de tası yok (vay gülüm Ayşe'm bize gel)
Gelmez yârin haberi (nar nar nazlı yr)
Bekledim postası yok (vay gülüm Ayşe'm bize gel)

(C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen "Ben De ıktım Fodullu'nun üstüne" isimli kadın ve erkeğin karşılıklı atıőması şeklinde söylenmiş olan türküde, erkek kadından tas ile su istemektedir. Kadın ise, erkeğe canı ıkısa bile su vermeyeceğini söylemektedir (C. 1: s. 128).

8.21. Testi

Testi, *Türkçe Sözlük*'te Farsça “desti” kelimesinden gelmektedir. Geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabıdır (2011: 2338). Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türküler incelendiğinde testinin, genel itibari ile su doldurmak için kullanılan bir eşya olduğu görülmektedir. TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesinin Yukarıfıllıca köyüne ait olduğu tespit edilen “Kemençenin Başında” isimli türküde âşığın, sevdiğinden pınara gelmesini ve testisine su doldurmasını istediği görülmektedir:

Gel pınara pınara

Su doldur testine

Bu benim türkülerim

Hep güzeller üstüne

(C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Çamlar Altında” isimli türküde bireyin, mavi destisi olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Türküde, testinin Farsça şekli olan “desti” kelimesi kullanılmıştır:

Mavi de destim var (aman aman) mavi de destim var

Çok sallanma hovarda Naciye'm benim de dostum var

(C. 1: s. 208/ 2. Beyit)

Testiler genellikle kulplu olmaktadır ve içerisine sıvı maddeler koyulmaktadır. TRT repertuarından, Amasya'ya ait olduğu tespit edilen “Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)” isimli türküde, kızın pınar başında kulplu testiye su doldurduğu belirtilmektedir:

Kız pınar başında testi de doldurur

Testinin kulpuna (höngül de höngül höngül höngül de)Şahin kondurur

Kız senin yan bakışın insanı öldürür

(C. 2: s. 554/ 1. Üçlük)

Testi, Anadolu'nun çoğu yerlerinde gelinin damada karşı güç gösterisi yaptığı bir eşya olmuştur. Kına gecelerinde ya da düğün günlerinde gelinler, damatların ayakları dibine testi atarak kırmaktadırlar. Testi kırma âdetinin padişah II. Mustafa'ya dayandığına ait rivayetler vardır. Rivayete göre genç bir kız eline testi alarak su doldurmaya gitmekte ancak yolda testi kırarak suyu dolduramamakta ve annesinin verdiği görevi yerine getiremediği içinde duyduğu vicdan azabından dolayı ağlamaktadır. Genç kızı görüp konuşan sultanın hanımı ise kızı beğenmekte ve yetiştirmek üzere sarayına almaktadır. O sırada şehzade II. Mustafa'da büyümektedir. Büyüdüğünde ise kıza âşık olur ve evlenirler. Şehzade II. Mustafa'da padişah olur ve kızda padişah hanımı yani sultan olur. Sonrasında da oğlu I. Mahmut padişah olur ve kızda Valide Sultan olmuş olur. Bu hadise Anadolu'da dilden dile dolaşır ve aileler tarafından bizim de kızımız sultan olsun, burayı saray eylesin, bereketli olsun diye testi kırdırılır (<https://www.adell.com/blogs/blog/116279621-dugunlerde-testi-kirma-adedi-nasil-yayginlasmistir-anadoluda-acaba>).

TRT repertuarından, Ordu'ya ait olduğu tespit edilen “Çukur Yaylasının Yolu Düz Gider” isimli türküde de âşğın, sevdiğinin testi kırmasını istediği görülmektedir. Bunun sonucunda da kendisinin sevdiğine kul olacağını belirtmektedir:

(hey) Kız senin ellerin tutmaz mı kalem

Kır testiye yâr kapında kul olam

Avcı ol da tuzağını ben kuram

(C. 1: s. 239/ 3. Üçlük)

8.22. Urgan

Urgan, keten gibi dokuma maddelerinden yapılan, ipin kalını olan, halatın ise incesi olan bir eşyadır. Sağlamlığı nedeniyle birçok yerde kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyüne ait olduğu tespit edilen “İğdenin Dalları Yerdedir Yerde” isimli türküde urganın hayvan bağlamak için kullanıldığı görülmektedir. Devenin boyu yüksek olduğu için üzerine urganın atılamadığı belirtilmektedir:

Deve yüksek atamadım urganı

Üşüdükçe çek başına yorganı
Yedi yıldır derde derman aradım
Acep sende m'ola derdim dermanı

(C. 2: s. 476/ 2. Dörtlük)

8.23. Ustura

Ustura, tıraş için kullanılan keskin bıçaktır. Destar ise, genellikle erkekler tarafından kullanılan bir tür başlıktır. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Biner Atın Eysisine” isimli türküde bireyin elini usturanın kestiği görülmektedir. Destar, başa takılan bir başlık, ustura ise tıraş olmak için kullanılan bir araç olduğu için tıraş sırasında kişinin elinin destara girdiği ve o esnada elini usturanın kesmiş olabileceği düşünülebilir:

Elimi soktum dastara

Elimi kesti ustura

Allah'ım şirin göstere

(C. 1: s. 144/ 2. Üçlük)

8.24. Yüklük

Yüklük, yatak, yorgan, yastık gibi eşyaların koyulduğu dolap benzeri yerdir. Eski zamanlarda günümüzde olduğu gibi geniş dolaplar ya da yorgan ve yatak koymak için ayrılmış özel yerler olmadığından dolayı her evde yüklük bulunurdu. Yüklük, evin köşesi, gelin sandığının üstü ya da evin duvarına oyulmuş küçük odacık şeklinde olabilirdi. TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gidiyorum Çorum'a” isimli türküde, elmanın yüke koyulduğu ifade edilmektedir. Türküde bahsedilen yük, uzak ihtimalle yatak ve yorgan koyulan yüklük olabileceği gibi burada bahsedilen yükün, yük dolabı ya da eşya koyulan bir dolap da olabileceği düşünülebilir:

Elmayı yüke goydum (aman)

Ağzını dike goydum (aman)

Aldım elinden yâri (aman)
Belini büke göydüm (aman)

(C. 1: s. 405/ 2. Dörtük)

9. BÖLÜM

MİMARİ

Mimarlık, bir yerin yaşamaya elverişli hale getirilmesidir. Bu doğrultuda inşa edilen yerler ise birer mimari eserdir. Bir toplumun mimarisi, o toplumun içinde bulunduğu çevrenin coğrafi koşullarına bağlıdır. Ortaya konulan mimari eserler ise toplumun gelişmişliğini ve yaşayış biçimini ortaya çıkarmaktadır. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabında, mimarlık ve mimar sözcüklerinin Arapça olduğunu, “bir yeri tamamiyle oturulur hale getirmek” yani bayındırlık anlamına gelen “ümran” kökünden türetilmiş olduğunu ifade etmektedir. Şerafettin Turan, eldeki belgelere göre XVIII. yüzyılda, “mimar” karşılığında “şenlendirici” deyiminin de kullanıldığını belirtmektedir (Turan, 2014: 304).

Konargöçer bir yaşam tarzını sürdüren ve çadırlarda hayatlarını devam ettiren eski Türkler için mimari, yerleşik hayata geçtikten sonra önem kazanmaya başlamıştır. Şerafettin Turan *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabında, Türk mimarlığının başlangıç dönemiyle ilgili şunları ifade etmektedir:

“Mimarlığın, toplumun yerleşik düzene, kent hayatına geçişini belirleyen ve onunla birlikte gelişen bir sanat olduğu dikkate alınırsa, Türk boylarının konar-göçer bir yaşam sürdürdükleri Orta Asya döneminde bu sanatın fazla gelişmemiş olmasını doğal karşılamak gerekir. Bununla birlikte Göktürkler ve Uygurlar çağına ait kent kalıntıları, Türk mimarlığının İslam öncesinde doğduğunu açıkça kanıtlamaktadır. aynı zamanda Orta Asya’da belirlenen biçim ve biçemlerin de daha sonraki yüzyıllarda Türk mimarlığına damgasını vuran özellikler olarak devam ettikleri de görülmektedir.” (Turan, 2004: 305).

Mimari alanında en önemli gelişmeler Osmanlı döneminde kaydedilmiştir. Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* isimli çalışmasında Türklerin yoldan geçenler serinlesin diye çeşmeler yaptırdığını, bunların yanında hastaneler, hanlar, hamamlar, köprüler ve camiler de yaptırdıklarını belirtmektedir (Tournefort, 2013/ II: 60).

9.A. İç Mekânlar

9.A.1. Dinî Mekânlar

9.A.1.1. Cami

Arapça bir kelime olan cami, Müslümanların ibadet ettikleri dinî mekândır ve toplayan, bir araya getiren yer anlamlarına gelir. Osmanlı döneminde birçok cami inşa edilmiştir. Özellikle 16. yy da büyük sultanların yaptırdığı görkemli camiler ortaya çıkmıştır. Bu camilere “selatin camileri” denilmektedir. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/ Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabında 15. yy başında Timur’a elçi olarak giden Kastilyalı Klaviyo’nun, Timur’a ait ahşaptan bir cami olduğunu ve Timur nereye giderse bu seyyar caminin de peşinden götürüldüğünü ifade eden sözlerine yer vermiştir (Turan, 2014: 306). TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Caminin Ezanı Yok” isimli türküde, camide ezanın olmadığı ve caminin içinde gezen kimsenin de olmadığı söylenmektedir:

Caminin ezanı yok (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

İçinde gezeni yok (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

Şu köylerin içinde (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

Yârimden güzeli yok (dudum ey dudum aman canım ey canım aman)

(C. 1: s. 198/ 1. Dörtlük)

9.A.1.2. Dergâh

Dergâh, tekke anlamına gelmektedir. Tekke ise, dervişlerin ve tarikat şeyhlerinin zikir ve ibadet yaptıkları, nefis terbiyesi gördükleri yerdir. Dervişler ve tarikat şeyhleri buralarda olgun insan mertebesine ulaşmak için ibadet ederler. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* isimli çalışmasında, tekkelerin mimari açıdan çok farklı olduğunu, bazı tekkelerin dervişlerin ve uzak yerlerden gelen dervişlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılmış olduğu halde, bazılarının haftanın belli günlerinde veya günün belli saatlerinde toplanıp zikir ve sohbet etmek için yapıldığını belirtmiştir (Uludağ, 2005: 350-351).

Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* adlı kitabında, toplum içinde tekkelerin yeri ve önemini belirten şu ifadelere yer vermiştir:

“Birbirini tanımayan kimselerin ilk defa karşılaştıkları zaman yekdiğerini kucaklamaları, yanlarında bulunan yenilir ve istifade edilir şeylerden ortaklaşa faydalanmaları, birbirini en güzel biçimde selamlayarak vedalaşmaları ve bu şekilde hareket etmeyi inançlarının bir gereği saymaları tekke dediğimiz teşkilatın ve zihniyetin ruhunu teşkil etmektedir.

Gerçekten de tekke asırlarca bu zihniyet içinde, yani tamamiyle insanî anlayış dahilinde faaliyet göstermiştir. Dini, rengi, düşüncesi ve ırkı ne olursa olsun insan denilen varlığı lâyikiyle sevmek, hakkına riayet etmek, hata ve kusurlarını hoş görmek tekkenin en önde gelen gayelerinden biri olmuştur.” (Kara, 1977: 26).

TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde, bireyin ulu dergâh bulup kabını doldurmasından bahsedilmektedir. Türküde dergâhların, yardımlaşma faaliyeti öne çıkarılmıştır:

Sefil kemter hayal seni gezdirir

Er olanlar çifte kantar kaldırır

Ulu dergah bulup kabını doldurur

Arifler elinden iş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük)

Ahmet Yaşar Ocak tarafından hazırlanan *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar- Edebiyat- Mimari- İkonografi- Modernizm* adlı kitapta yer alan M. Baha Tanman tarafından yazılan “Osmanlı Şehrinde ve Mahallesinde Tekkelerin Yeri” başlıklı yazıda, Osmanlı yönetiminin Tanzimat’tan sonra tarikatlara eskisinden daha mesafeli davranmasının 19. yüzyılın ikinci yarısında filizlenen “alafranga” Müslüman mahallelerinde tekke ve velî türbesi bulunmamasının İstanbul şehir dokusuna yansımış olduğu belirtilmektedir (Tanmam, 2005: 366).

9.A.2. Eğitim Mekânları

9.A.2.1. Meclis

Meclis, herhangi bir konuyu tartışmak ya da konuşmak için toplanılan yere ve bunun için toplanan kişilere denmektedir. Dostların, arkadaşların bir araya gelerek sohbet etmek için buldukları ortama da meclis denmektedir. TRT repertuarından, orum iline ait olduğu tespit edilen “Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim” isimli türküde, karşıdaki bireye ođđt verilmektedir. Ona mecliste arif olması ve edilen kelimeleri dinlemesi gerektiği söylenerek başkaları iki söylerken onun bir söylemesi gerektiği ođđtlenmektedir:

Mecliste arif ol kelâmı dinle

El iki söylerse sen de bir söyle

Elinden geldikçe sen iyilik eyle

Hatıra dokunup yıkıcı olma

(C. 1: s. 280/ 2. Dörtlük)

9.A.3. Sivil Mimari

9.A.3.1. Ahır

Farsça bir kelime olan ahır, büyükbaş hayvanların barındığı yere denmektedir. Ahır szcđđ Türk coğrafyasının kimi yerlerinde aynı Şekilde kullanıldığı gibi kimi yerlerinde ufak ses değişimleri geçirerek uzun zaman kullanılmıştır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında ahırın, Türkçemizde Selçuk ağının başlarından itibaren, “akur” Şeklinde grldđđn, HarezŐahlar ağında “ahır kazığı” deyişine rastlanıldığını, Babürnâme’de de ahır sözünün, aynı Şekilde söylendiğini belirtmiştir (Ögel, 1991/ III: 33). TRT repertuarından, Karadeniz bölgesine ait olduğu tespit edilen “Peştamal Tezgahına” isimli türküde, ahırda iki sığır olduğu söylenerek, genç kızın evlendikten ve gelin olduktan sonra bunlara bakması gerektiği belirtilmektedir:

Bahçeye misirleri

Sen abalıyacasun

Ahıra iki sığır

Oları bakacasun

(C. 2: s. 650/ 5. Dörtlük)

9.A.3.2. Ev

İslâmiyet'ten önce de kullanılan bir kelime olan ev, insanların içinde yaşadığı yerdir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş III* adlı kitabında, ev sözünün başlangıçta çadır ile ilgili olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991/ III: 3). Evler, sıradan insanların yaşadığı yerlerdir. M. de Mouradja D'ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabında şehirlilerin oturduğu ikametgâha “ev”, ileri gelenlerin oturduğu büyük ikametgâha ise “konak” veya “hane” denildiğini ifade etmektedir (y.t.y. : 149) ve Türk kültüründeki evlerle ilgili olarak şunları belirtmektedir:

“Evler, her tarafta ahşap yapılır ve kırmızı kiremitle örtülür. Taş yapılar, sadece camilerle umuma ait binalar ve saraylardır. Diğer taraftan evlerin pek çoğunda da mermer veya taştan yapılmış bir veya iki oda bulunur. Bunlara “kârgir” derler. Bu sağlam, kârgir kısımların kapı ve pencereleri de demirdendir. Böylece kesim, yangından korunmuş olur. Evin değerli eşyası burada bulunur, yangın vuukunda da eşya alelacele oraya nakledilir.” (D'ohhson, y.t.y. : 148).

Şerafettin Turan ise, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabında, Anadolu'nun eski yerli kültüre dayanan konut geleneğinin Türk ve İslâmî öğelerle birleştirilerek “Türk evi” denen bir tipin ortaya çıktığını söylemekte ve konuyla ilgili şunları dile getirmektedir:

“Konutların dış görünüşleri çok basittir, bütün güzellikleri ve zenginlikleri iç mekânlarındadır. Evler bitişik düzende olmayıp her biri genel de ya bir bahçe içerisindedir, ya da etrafı duvarla çevrilidir. Bu nedenle çoğunlukla zemin katta sokağa açılmazlar. Evin iç bahçe ya da avluyla ilişkisine önem verilmiştir. Bu ilişki revaklı bir üst kat galerisiyle sağlanır ki buna hayat denir. Konutlar genelde iki katlıdır. Zemin kat, ahır, depo, kiler olarak kullanılır. Asıl oturma ve kullanma yerleri üst kattadır.” (Turan, 2014: 311).

Ev, içinde yaşayan kimselerin özel mülküdür ve bu kimseler istemediği sürece içeriye hiçbir kimsenin girme hakkı yoktur. Kişiler, evlerine dışarıdan gelecek kötülükleri ve evlerine girecek yabancıları önlemek için birtakım önlemler almaktadırlar. Günümüzde çeşitli kamera sistemleri ile sağlanan bu güvenlik geçmişte de günün şartlarına uygun olarak sağlanmaya çalışılmıştır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Evlerine Vardım Kapı Sürgülü” isimli türküde âşğın, sevgilinin evine gittiği ve evin sürgülü kapısıyla karşılaştığı ifade edilmektedir. Türküde bahsi geçen sürgü, bir tür anahtar yerine

kullanılabileceği gibi anahtar dışında güvenlik sağlamak için bir kilit olarak da kullanılmış olabilir:

Evlerine vardım kapı sürgülü

Siyah saçlar sırma ile örgülü (a leylim bir tanem gel)

Benim yârim annesinden görgülü

Hadi yosmam beyhude cilvelenme (a leylim bir tanem gel)

(C. 1: s. 340/ 1. Dörtlük)

Evler, kişilerin maddi durumuna göre büyüklük küçüklük açısından, kullanılan malzemenin türü açısından ya da tek kat çok kat olma açısından farklılık göstermektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Almus ilçesine ait olduğu tespit edilen “Evleri İki Katlı” isimli türküde âşığın, sevdiğinin evlerinin iki katlı ve düz bir yerde olduğunu ifade ettiği görülmektedir. “Evinin konak yapmış/ Tülünü duvak yapmış” ifadeleriyle de sevgilinin evinin, daha zengin kişilerin ikamet ettiği yer olan konak olduğu belirtilmektedir (C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük). Aynı ile ait olan “Biner Atın Eysisine” isimli türküde de evinden ayrılan biri görülmektedir ve bireyin bu evden ayrılışı ailesi için mutluluk verecek bir olay olarak gösterilmektedir. Türküde birey evden ayrıldığı için annesine ve babasına evinin şen olması gerektiğini söylemektedir. Evin şen olmasından kasıt, evin içindeki insanların bu durum karşısında mutlu olmasıdır. Yani “ev” ile asıl kastedilen “evin içindeki kimseler” dir:

Şen anam bubam evin şen olsun

Gidiyom ben haberin olsun

(C. 1: s. 144/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Ordu'nun Aybastı ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hatipoğlu Nam Verür” isimli türküde, evin inşasından bahsedilmektedir. Ev inşa edilirken, sağlam olmasını sağlamak ve yıkılmasını önlemek için evin bazı bölümlerine direkler koyulmaktadır. Türküde, Hatipoğlu denilen şahsın evinin direğinin kiraz ağacından olduğu ifade edilmektedir:

(ah) Hatipoğlu'nun evleri (de)

(yavrum) Kirezgendür (de) direği

Kuş kadar (da) kalmış
Mehmed'im (de) yüreği

(C. 2: s. 454/ 2. Dörtlük)

Dam, evlerin çatılarına ve tavan kısımlarına verilen bir isimdir. Bu anlamın dışında olarak *Türkçe Sözlük*'te, “dam” sözü, hayvanların bulunduğu yer anlamına gelen “ahır” sözünü karşılamak için de kullanılmaktadır (2011: 588). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Aba da Bir Kebe de Bir Giyene” isimli türküde, “dam” ile ifade edilen evin çatı kısmıdır. Türküde, damdan dama sırk uzatıldığı ifade edilmektedir:

Damdan dama uzatırlar sırıği (aman aman sırıği)

Üzüm diye kopartırlar koruğu (hey hey)

(C. 1: s. 2/ 2. Beyit)

TRT repertuarından, Çorum'a ait olduğu tespit edilen “Dost Kıyılarından Mercandan” isimli başka bir türküde ise, “dam başında duran kız” ifadesi kullanılmıştır. Burada yapılan kullanım, evin çatısı olabileceği gibi ahır anlamına gelebilecek bir kullanım da olabilir. Bahsi geçen kısım yoruma açıktır:

Dam başında duran kız

Bayram geldi donan kız

Yılda kurban bir olur

Canım sana kurban kız

(C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük)

9.A.3.3. Konak

Konak, zengin zümrelerin, vali ve kaymakam gibi devleti temsil eden kimselerin ikamet ettikleri büyük ve gösterişli evler ve resmi mekânlardır. Konaklarda çeşitli işlerde çalışan çok sayıda görevli vardır. Görevlilerin hepsinin ayrı odaları da bulunmaktadır.

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri I/ Toplum Hayatı* adlı çalışmasında, Osmanlı döneminde konakların hemen hemen hepsinin etrafının

yüksek ve sağlam duvarlarla çevrili olduğunu ve binanın girişinde hayvanlara binmek ve inmek için koyulmuş binek taşları bulunduğunu ifade etmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 161-162).

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya” isimli türküde, “Gonaklar yaptırdım (da yâr yâr) uzun çarşıya/ Camlı pencereler (de canım) garşı garşıya/ Haber anlatamadım (da yâr yâr) Reşit Paşaya” dizeleriyle uzun çarşıya, pencereleri karşı karşıya olan bir konak yaptırıldığı ifade edilmektedir. Dizelerde Reşit Paşa adında bir paşadan bahsedilmektedir. Türküde paşa ile yüksek kesimden insanların ikâmet ettiği konak arasında bir tenasüp oluşturulmak istenmiş olabilir(C.1: s.415/ 1. Üçlük). Tokat'ın Almus ilçesine ait olan “Evleri İki Katlı” isimli türküde ise sevgilinin evinin konak tülünün ise duvak olduğu ifade edilmektedir:

Evini konak yapmış

Tülünü duvak yapmış

Yâr bizi davet eder

Yemeğe kaymak yapmış

(C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sabah Güneşi Doğdu” isimli türküde, “Sabah güneşi doğdu/ Boyalı konaklara/ Herkes boyun eğiyor/ Kırmızı yanaklara dizeleriyle konakların boyalı olduğu ifade edilmektedir (C. 2: s. 660/ 1. Dörtlük). Ordu'nun Fatsa ilçesine ait olan “Hekimoğlu Derler Benim Aslıma” isimli türküde ise konağın zenginlere hitap eden bir yer olduğu dile getirilmekte ve konağın sağlamlığını göstermek açısından direği mermerden olan bir konak yaptırıldığı belirtilmekte ancak konağın içinin döşetilemediği ifade edilmektedir:

Konaklar yaptırdım mermer direkli

Hekimoğlu dediğin (de narinim) aslan yürekli

Konaklar yaptırdım döşedemedim

Ünye Fatsa bir oldu (da narinim) baş edemedim

(C. 2: s. 461/ 2. ve 3. Beyit)

9.A.3.4. Otağ

Otağ, padişah ve devlet görevlileri için yapılan süslü çadır, göçebe yaşayan halkın kullandığı çadır ve oda anlamlarına gelmektedir. Göçebe yaşayan Türkler yerleşik hayata geçene kadar çadırlarda hayatlarını devam ettirmişlerdir. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabında Türklerde, İslamiyet'ten hemen sonra göçebeliğin tamamıyla kalkmadığını bu nedenle de değişik isimlerle çadırların kullanılmaya devam ettiğini, hükümdarların otağ denilen bölmeli çadırları ve ordularda kullanılan değişik çadırlar dışında, halkında konut olarak çadır geleneğini sürdürdüğünün bilindiğini ifade etmiştir (Turan, 2014: 306). TRT repertuarına göre Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerden sadece Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olan "Dem be Dem Garşıma Gelen" isimli türküde "otağ" kelimesi kullanılmıştır. Türküde, sevgilinin otağda görüldüğü ifade edilmektedir. Türküde bahsi geçen otağın, hem oda anlamıyla hem de çadır anlamıyla yorumlamaya açık olduğu düşünülebilir:

Yâri gördüm otağında (bülbul bülbul bülbul)

Severim hublar çağında bülbul

Cennetin Firdevs bağında (ey bülbul oy bülbul bülbul)

Var gülünü ara bülbul

(C. 1: s. 263/ 2. Dörtlük)

9.A.3.5. Saray

Saray, devlet başkanlarının oturdukları büyük ve gösterişli yapıdır. Saraylar, olabildiğince görkemli ve muhteşem yapılar olarak inşa edilmektedir. Sarayın gösterişli olması dönemin padişahının gücünün bir sembolü olmaktadır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş I* adlı çalışmasında, Türklerin şehirlere yerleşmesi ve başkentlerde oturmaya başlamasıyla yeni gelenek ve göreneklerin ortaya çıktığını ve bundan sonra da Türklerde otağ yerine saray kelimesinin kullanılmaya başlandığını ve "saray" sözünün Türklerde ilk kez Kutadgu Bilig'de geçtiğini belirtmektedir (Ögel, 1991/ I: 269-271).

Saraylar, dönemin ekonomik durumu ve batı ile etkileşimin sonucu olarak gelişme ve değişme göstermiştir. Şerafettin Turan'ın, *Türk Kültür Tarihi/Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* isimli kitabına göre, Osmanlı'da

saray mimarisi Edirne’de başlamış, en çarpıcı örnek olan Topkapı Sarayı’nda görüldüğü gibi, büyük, anıtsal bir yapı olarak değil, uzun bir süreç boyunca birbirinden ayrı hizmetler için yapılmış olan içleri süslü küçük birimler, odalar olarak dikkat çekmiştir. 19.yy ise bu sarayların yerini Avrupa üslubunu yansıtan anıtsal nitelikteki Beylerbeyi, Dolmabahçe ve Çırağan sarayları almıştır (Turan, 2014: 310).

TRT repertuarına göre Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen iki türküde “saray” kelimesinin geçtiği tespit edilmiştir. Tespit edilen iki türküde de “saray” gerçek manası ile değil benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Tokat’a ait olan “Bugün Ben Bir Güzel Gördüm” isimli türküde sevgilinin baktığı yer cennet sarayı olarak adlandırılmıştır. Sevgili aslında sıradan bir yerden bakmaktadır. Ancak sevgili o kadar güzeldir ki, sevgilinin bulunduğu yer cennette bir saray gibi görülmektedir ve sevgilinin güzelliğinden âşığın gözü kamaşmaktadır:

Bugün ben bir güzel gördüm

Bakar cennet sarayından

Kamaştı gözümün nuru

Onun hüsnü cemalinden

(C. 1: s. 184/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’a ait olduğu tespit edilen “El Çek Tabip Sinem Üstünden” isimli başka bir türküde ise ömrün saray olarak nitelendirildiği ve sevda acısı çekmesinden dolayı ömrün sarayının yıkılıp viran edildiği belirtilmektedir:

Yüzün güleçtir içerin hayın

Çeken bilir bu sevdanın yayın (dertliyim vay)

Yıktın viran ettin ömrün sarayın

Sen onun bir taşın örebilmezsin (dertliyim vay)

(C. 1: s. 303/ 2. Dörtlük)

9.B. Dış Mekânlar

9.B.1 Çarşı/ Pazar

Çarşı, belirli dükkânların bulunduğu alışveriş yapılan yerdir. Çarşılar genellikle kapalı dükkânlardan oluşmaktadır. Her bölgede çarşı bulunur ve çarşıların bulunduğu yerler o bölgenin merkezi konumundadır. Genellikle sokağın her iki

tarafına karşılıklı olarak dizilmiş bir mimariye sahiptir. Pazar ise, dükkân tarzında olmayan genellikle açık ya da sadece üstleri kapalı çarşılardır. Günümüzde pazarlar daha çok sebze ve meyve satılan yerler olmuştur. Çarşı ve pazar halkın alışveriş yaptığı, vakit geçirdiği, psikolojik olarak rahatlama sağladığı mekânlardır.

Lütfi Şeyban, “Endülüs Çarşı-Pazar Düzeni ve Selçuklu–Osmanlı Geleneğiyle Mukâyesesi” başlıklı makalesinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki çarşı ve pazarların Orta Asya Türk ve İslam şehircilik kültürü etkisinde oluştuğunu, çarşıların merkezini ise Endülüs’te olduğu gibi ulucami ve bedestenin oluşturduğunu ifade etmektedir (Şeyban, 2012: II: 707).

Çarşı ve pazarlar halk arasında âşıkların buluşma yerlerinden de biri olmuştur. Âşıklar sevgililerini çarşı ve pazarlarda beklemekte, uzaktan bile olsa onları buralarda görmeyi hayal etmektedirler. Kimi âşıklar ise sevgilerine nazar değeceğini düşündükleri için sevgililerinin buralarda dolaşmalarını istememektedirler. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde, evlerinin önü pazara yakın olan sevdiğinin pazardan geldiğini söyleyerek, sevdiğine nazar değmemesi için ona halk arasında hamaylı olarak ifade edilen muskanın takılmasını isteyen bir âşık görülmektedir:

Evlerinin önü pazara yakın

Pazardan geliyor (yâr yâr) boyuna bakın

Sağına soluna hamaylı takın

(C. 1: s. 346/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Amasya’ya ait olduğu tespit edilen “Kilo Kilo Elmalar” isimli türküde de pazar kelimesi bugün kullanılan işleviyle yani sebze ve meyve satılan yer olarak kullanılmaktadır. Amasya’nın gençlerinin pazarlarda bu ilde meşhur olan elmayı sattıkları ifade edilmektedir:

Kilo kilo elmalar

Pazarlarda satarlar

Amasya’nın gençleri (ley ley ley leylam)

Yürekleri yakarlar

(Hem okur hem yazarlar)

(C. 2: s. 556/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Emine’ın Pazar mısın” isimli türküde “Pazar mısın” ifadesi meslek dalı olan “pazarcılık” ı ifade etmek için kullanılmıştır. Türküde, “Emine’ın Pazar mısın/ Şeftali satar mısın” ifadesi, kelimenin bu anlamda kullanıldığını göstermektedir:

Emine’ın pazar mısın

Şeftali satar mısın

Şeftali şöyle dursun

Benimle kaçır mısın

(C. 1: s. 316/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde de camlı pencerelerinin karşı karşıya olduğu söylenen uzun çarşıya konaklar yaptırıldığı ifade edilmektedir:

Gonaklar yaptırđım (da yâr yâr) uzun çarşıya

Camlı pencereler (de canım) garşı garşıya

Haber anlatamadım (da yâr yâr) Reşit Paşaya

(C. 1: s. 415/ 1. Üçlük)

10. BÖLÜM

MUTFAK

10.1. Yemekler

Türkler, uzun tarihi geçmişleri boyunca zengin yemek kültürüne sahip olmuştur. Bu kültürünü muhafaza etmiş ve Osmanlı döneminde de çeşitlenerek geliştirmişlerdir. Bir toplumun yemek kültürü, o toplumun sosyal ve ekonomik yapısına, tarihsel olarak geçirdiği süreçlere ve etkileşimde bulunduğu ülkelere, beslenme alışkanlıklarına ve tarımsal özelliklerine göre şekillenmektedir. Göçebe bir yaşam tarzını benimseyen Türkler, çeşitli coğrafyalar görmüş ve gördüğü coğrafyaların çeşitliliği yemek kültürünün de çeşitlenmesine neden olmuştur.

M. de Mouradja D'ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında, Türk toplumlarında erkeğe duyulan saygıdan dolayı, erkeklerin kadınlardan ayrı olarak yemek yediğini, sofraya ilk önce çorba en son ise pilav geldiğini, yemeklerin başında ve sonunda dinin emrettiği şekilde dua okunduğunu, sofraya hiçbir zaman eller yıkanmadan oturulmadığını ifade etmektedir (D'ohhson, y.t.y. : 29-32).

10.1.1. Arpa

Buğdaygillerden biri olan arpa, ekmek yapımında, çeşitli yemek ve çorba yapımında kullanılmasının yanında bira yapımında da kullanılmaktadır. Ayrıca arpa taneleri, hayvanlara yem olarak da verilmektedir. Arpa, kullanım çeşitliliği ve ihtiyaçları karşılama bakımından temel besin maddelerinden biridir. Arpa, çok sıcak ve çok soğuk olmayan genellikle daha ılıman ve nemli bölgelerde yetişmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II* isimli kitabında, arpa kültürünün Türk kavimlerinin yayıldığı her bölge veya çevrede görülebileceğini söylemekte ve tarihin ilk çağlarından itibaren arpanın görülebileceğini belirtmektedir (Ögel, 1991/ II: 143).

Ülkemizde en fazla arpa üretimi yapılan yer İç Anadolu'dur ancak Karadeniz Bölgesi'nde de arpa tarımı oldukça yaygındır. TRT repertuarından, Ordu'nun Aybastı ilçesine ait olduğu tespit edilen "Dere Kenarında Tuzak Kurdular" isimli türküde iki dağ arasında arpanın ekili olduğu ifade edilmektedir:

İki dağ arası (babam) arpadır arpa

Gır atlar geliyor (babam) hep gırpa gırpa

Annem de geliyor (babam) el ırpa ırpa

(C. 1: s. 272/ 1. Üçlük)

10.1.2. Aş

Aş, pişirilerek hazırlanan yemek demektir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın” isimli türküde, yemek yerine “aş” kelimesi kullanılmıştır. Türküde âşığın, yârinin derdinden dolayı ekmekten, yemekten ve sudan kesildiği ifade edilmektedir:

Kurulu yay idim ben de açıldım

Dolu badeyidim (de) indim eksildim

Ekmekten aşdan (da) sudan kesildim

Yâr senin derdine ben yana yana

(C. 1: s. 193/ 2. Dörtlük)

10.1.3. Bedirik

Bedirik, *Türkçe Sözlük*'te, temizlenip taranmış ve eğilmeye hazır duruma getirilmiş yün veya pamuk toprağı olarak tanımlanmaktadır (2010: 293). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1*'de ise bedirik, madımak benzeri, yenilebilen bir ot türü olarak tanımlanmaktadır (2006: 121). TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesinin Çelebibağı köyüne ait olduğu tespit edilen “Bedirik (Soku Dibi Mill' olur)” isimli türkünün tamamında bedirik ile konuşma görölmektedir. Türküde, sanki karşıda bir şahıs varmış gibi bedirik kişileştirilmiş ve onunla konuşulup dertleşilmiştir:

Bedirik soku dibi mill' olur

Bedirik güzel seven dill' olur

Bedirik güzel seven oğlanın

Bedirik kaşlarından bell' olur

Bedirik kayalarda bitmez mi

Bedirik çektiklerim yetmez mi

Bedirik asker ettiler beni

Bedirik beklettiğin yetmez mi

Bedirik şu dağları aşmalı

Bedirik gülleri dolaşmalı

Bedirik ben askerden dönünce

Bedirik yârimle buluşmalı

(C. 1: s. 121/ 1. 2. ve 3. Dörtlük)

10.1.4. Bulgur

Bulgur, çeşitli işlemlerden geçirilerek kabuğu çıkarılan ve sonrasında kırılan buğdaydır. Başta pilav olmak üzere çeşitli yemeklerin yapımında kullanılmaktadır. Bulgur özellikle düğün ve toplantı yemeklerinin yapımında sıklıkla kullanılan bir baklagildir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında, Türklerin Anadolu'da kış hazırlığı olarak bulgur çekme âdetinin olduğunu ve bu işi imecilerle birlikte yardımlaşarak yaptıklarını ifade etmektedir (Ögel, 1991/ IV: s. 114). TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Bulguru Kaynatırlar” isimli türküde de bir meclis ve toplantı durumunun olduğu düşünülmektedir. Türküde, bulgurun kaynatıldığı ve güzelin oynatıldığı ifade edilmektedir:

Bulguru kaynatırlar

Güzeli ağılatırlar

Şu Amasya gençleri

Sini sini oynatırlar

(C. 1: s. 189/ 1. Dörtlük)

10.1.5. Ciğer

Hayvanlarda akciğer ve karaciğer olmak üzere iki tür ciğer vardır. Çeşitli şekillerde pişirilerek yenmektedir. Et ve ciğer gibi hayvansal gıdalar Türklerin özellikle düşkün olduğu yiyeceklerdir. Göçebe yaşam tarzını benimseyen Türkler, yerleşik hayattaki kimseler gibi tarımla uğraşamamış, bundan dolayı hayvancılıkla geçinmiş ve yaşamlarını hayvansal gıdalarla sürdürmüşlerdir.

Türklerin göçebe yaşam sırasında rahatlıkla elde ettikleri hayvansal gıdalar yerleşik hayata geçildiğinde, savaş zamanlarında ve kıtlık oluştuğunda ise sadece zenginlerin yiyebileceği bir lüks yemek hâline gelmiştir. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Sabah Oldu Gaynanam Geldi” isimli türküde de, gelinin evde bulunan ciğere sahip çıkamaması ve ciğeri kedilerin yemesi sonucu başına gelenler anlatılmaktadır. Ciğere sahip çıkamayan gelin, eşine şikâyet edilmekte ve eşi tarafından evden kovulmaktadır. Türküde, ciğerin bir yemek olarak, evden gelinin kovulmasına sebep olacak şekilde değerli bir yemek olduğu görülmektedir:

Akşam oldu kocam geldi
Getir hanım ciğeri yiyelim dedi
Efendim ciğeri kediler yedi
Topla eşyalarını çık dışarı dedi

(C. 2: s. 661/ 3. Dörtlük)

10.1.6. Kebaplar

Kebap, et ile yapılan yemek çeşitlerine denmektedir. *Türkçe Sözlük*'te kebab, yanmış, yanık, doğrudan doğruya ateşte veya kap içinde susuz olarak pişirilmiş et olarak tanımlanmaktadır (2010: 1375). Türkler, yaşam tarzlarının vermiş olduğu özelliklerden dolayı ete çok düşkün bir toplumdur. Eti kullanarak birçok kebab çeşidi ortaya çıkarmışlardır. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/ Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* adlı kitabında, etten söz edildiğinde Anadolu'da ve İstanbul'da akla gelenin kuzu eti ya da koyun eti olduğunu ifade etmekte ve etin yalnızca düğün ve eğlence gibi önemli zamanlarda yenildiğini belirtmektedir (Faroqhi, 2014: 251). TRT repertuarından, Tokat'a ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde, yenilen kebabların bedene et olması dileğinde bulunulduğu görülmektedir:

Hilal de kaşlı Taşkırın'ım uğurlar olsun
Yediğimiz kebablar lop lop et olsun
İçtiğimiz şaraplar afiyet olsun

(C. 1: s. 346/ 1. Bağlantı)

Tokat iline ait olan “Gidiyom Ağlasana” isimli başka bir türküde ise kebab, gerçek anlamda kullanılmamıştır. Türküde bireyin kendisini çok kıymet verilen bir yemek olan kebaba benzettiği ve “kebab oldum yiyen yok” diyerek kıymetli olmasına karşılık yine de kimsenin ona bakmadığını ifade ettiği görülmektedir:

Gidiyom dur diyen yok

(haydi) Kebab oldum yiyen yok (oy)

Aynılık göyneğini

(haydi) Benden başka giyen yok (oy)

(C. 1: s. 404/ 3. Dörtlük)

10.1.7. Madımak

Madımak, genellikle ilkbahar dönemlerinde Türkiye'nin birçok yerinde, kırlarda yetişen, yeşil yapraklı yenilebilen bir bitki türüdür. Vitamin yönünden çok zengin olan madımağın yazın tazesini tüketilirken, kışın kurusu veya konservesi tüketilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesinin Gendeksi köyüne ait olduğu tespit edilen “Madımak Uzar Gider” isimli türküde, bireyin kendisini bir madımak destesine benzettiği görülmekte ve madımağın uzayıp gittiği belirtilmektedir:

Madımak uzar gider

(yavrum) Yaprığın düzer gider

O kız yolun şaşırması

(yavrum) İnşallah bize gider

(C. 2: s. 579/ 1. Dörtlük)

10.1.8. Mercimek

Mercimek, besin değeri yüksek, sarı, yeşil, kırmızı gibi çeşitleri olan bir baklagil türüdür. Mercimek, birçok yemek çeşidinin yapımında ana besin ya da yardımcı besin olarak kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hatırına Düşme Sormaz Halimden” isimli türküde, mercimek deyimleştirilerek kullanılmıştır. Türküde âşığın, sevdiğinin kendisiyle

mercimeğinin taşlı olduğunu söylediği ve sevdiğiyle aralarının kötü olduğunu ima ettiği görülmektedir:

Gönül aşk atına binip yarışmaz

Gâm ı hicran devranına karışmaz (durnam durnam yareli durnam allıdır sunay ey)

Çoktan beri küsülüyüz barışmaz

Beniminen mercimeği taşlı yâr (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

(C. 1: s. 453/ 2. Dörtlük)

10.1.9. Pirinç

Pirinç, özellikle pilavı yapılarak tüketilen buğdaygillerden bir bitkidir. Pilav olarak tüketiminin yanında farklı tür yemeklerin yapımında da iç malzemesi olarak kullanılmaktadır. Türkler tarafından en fazla tüketilen yiyeceklerden biri olmuştur. Nitekim M. de Mouradja D'ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabında, Türklerin sofraya en önce çorba ve en son pilav getirdiğini, bu milli yemeğin haşlanmış pirinç ile yapıldığını ifade etmektedir (D'ohhson, y.t.y. :31). TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen "Oy Gemici Gemici" isimli türküde âşğın, sevdiğinin güzellik bakımından Ordu'da birinci olduğunu söylediği ve karşısındakine birinci nereden aldığını sorduğu görülmektedir:

Oy gemici gemici (de)

Nerden aldın birinci

Benim sevdiğim güzel (de)

Şu Ordu'da birinci

(C. 2: s. 622/ 1. Dörtlük)

10.1.10. Yufka

Yufka, oklava ile ince bir şekilde açılan hamur parçasıdır. Saç üstünde pişen ekmeğe de yufka denmektedir. Anadolu'da bulunan birçok kırsal yerleşim yerinde yufka ekmeğin günlük olarak tüketilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye

ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ocağa Koydular Yufka Sacını” isimli türküde de yufka ekmek pişirilen sacın ocağa koyulmuş olduğu ifade edilmektedir:

Ocağa koydular (da kız annem) yufka sacını

Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını

Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

(C. 2: s. 623/ 1. Üçlük)

10.2. Tatlılar

10.2.1. Şeker/ Şerbet

Şeker pancarı, şeker kamışı gibi tat verecek bitkilerden çıkartılan beyaz, suda eriyen kristalize maddeler ve bu maddeleri katarak yapılan lokum, çikolata, akide gibi tatlı yiyeceklere şeker adı verilmektedir. Şeker, meyvelerle birlikte reçel yapımında kullanıldığı gibi daha birçok madde için tatlandırıcı olarak kullanılmaktadır. Surayıya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* adlı kitabında, şekerlerle ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

“1640 tarihli İstanbul narh defterinde dört şeker çeşidinin adı geçer: Sükker-i mükerrer, ham sükker, nebat sükkeri ve ‘beyaz, şehdâne ednâ [iyi kalite]’ denen pazarda diğer şeker çeşitlerinin yanında az miktarda satışa sunulan bir çeşit. Bunların dışında bir de baharatlanmış şekerler vardı. İstanbul’da Kapalıçarşı’da satılan bu şekerler darçın sükkeri, karanfil sükkeri, anison sükkeri, anber ve gül sükkeri idi. Bunların kristal şeker olmadığı düşünülebilir, muhtemelen günümüzdeki akide şekerine benziyorlardı.” (Faroqhi, 2014: 255).

Şeker, bazı türkülerde gerçek anlamının dışında bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Dolama Giyer Dolama” isimli türküde, sevgilinin ağız tatlılığı ve güzelliği bakımından şekerle benzetilmiştir:

Ağız da şeker

Kehribar akar

Yâr gül kokar

Yâr sana kurban

(C. 1: s. 283/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Almus köyüne ait olduğu tespit edilen “Ohtap Bellerinden Geliyor Posta” isimli türküde, Tokat'ın ilçesi olan Niksar'da bulunan Niksarlı halkın, Nezük isimli sevgilinin aklına girdikleri ve bunun sonucunda Nezük'ün eziği yani meyvelerden yapılmış marmelatı çok şekerli yaptığı ifade edilmektedir. Türküde, gerçekte o kadar çok şeker kullanacak kadar zengin olunmadığını belirtmek için kinaye yapılarak “zengin imiş şeker yapmış eziği” tabiri kullanılmıştır:

(of of) Niksarlı'lar öğütlemiş Nezüğü

Zengin imiş şeker yapmış eziği

El kızı muhannet bilmez yazığı

Düşmana mı gittin gız kara gözlüm

Düşman almış mor sümbüllü bağları

Böyle ayrılık m' olur (gız anam da) yayla çağları

(C. 3: s. 148/ 2. Altılık)

10.3. Diğer Besinler

10.3.1. Bal

Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları özleri, kovanlardaki peteklere yerleştirmeleriyle elde edilen tatlı ve kıvamlı maddeye bal denmektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II* adlı kitabında, balın ağaç ve kaya kovuklarında arıların çalışmasıyla meydana gelen hazır bir gıda olduğunu belirtmekte ve en eski insanların bile tanıyıp faydalandığı bir yiyecek maddesi olduğunu ifade etmektedir (Ögel, 1991/ II: 427). Abdülaziz Bey ise, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri II Toplum Hayatı* adlı kitabında, Osmanlı döneminde olan Ankara gümeç balını, Atina balını, Yakacık Karabaş vb. gibi birçok bal çeşidini sıralamış ve bunların çok tutulduğunu ifade etmiştir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 152).

TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde, bal gerçek anlamının dışında benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Âşığın, sevdiğini dudağındaki bala benzettiği ve sevdiğinin, kendisinin dudağındaki bal olduğunu ifade ettiği görülmektedir:

Sefil kemter eydür (hey dost) leb i balımsın

Canımın cananı (hey dost) servi dalımsın
Sen bir merhametli (hey dost) gönlü ganisin
Bendelere selam sal bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dereler Gölgelendi” isimli türküde ise bal, gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Türküde, altın bir tabakta bal olduğu ifade edilmektedir:

Altın tabakta bal var

Oğlan anneme yalvar
Eğer annem vermezse
El aç Allaha yalvar

(C. 1: s. 274/ 1. Bağlantı)

10.3.2. Ekmek

Ekmek, yiyeceklerin başında gelen en önemli beslenme maddesidir. Ekmeğin tarihi tarımın ortaya çıkışıyla paralellik göstermektedir. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında, Eski Türkçe’de ekmek sözünün “etmek” şeklinde bazı bölgelerde ise “ötmek” şeklinde söylendiğini ifade etmektedir. Bahaeddin Ögel, ekmek çeşitlerini un bakımından; arpa, buğday ve darı ekmekleri, pişirilme bakımından da; fırında, külde, korda ve sacda pişenler diye gruplara ayırmaktadır (Ögel, 1991/ IV: 36-53). Mehmet Demirtaş ise, *Osmanlıda Fırıncılık* adlı kitabında, 17. yy Osmanlı döneminde beyaz ekmek, çakıl ekmeği, yağlı kâhi, yağlı çörek, nohutlu yağsız çörek, halka simit, peksimet, kaba çörek, gözleme, tepsi böreği, şam pidesi, etli börek, yağlı ve kaba poğaçaya gibi ekmek ve unlu mamul çeşitlerinin yapıldığını ve tüketildiğini belirtmektedir (Demirtaş, 2008: 126-134).

Türkler tarih boyunca ekmeği kutsal kabul etmiş ve ekmeğe büyük saygı duymuşlardır. M. de Mouradja D’ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler* adlı kitabında, Osmanlı’da ekmeğe duyulan saygıyı şu şekilde ifade etmektedir:

“İlâhî nimetlerin en değerlisi gibi kabul ettikleri için, ekmekten daima özel bir hürmetle bahsederler. En küçük bir ekmek parçasını evde bir yerde veya sokakta gören bir

Müslüman, isterse en yüksek rütbede olsun, mutlaka alıp öper sonra cebine koyar yahut ayaklar altında kalmayacak bir köşeye bırakır. Hatta birçokları, sofrada, yemeğe başlamadan önce, ekmeği öpüp başlarına koyarlar.” (D’ohhson, y.t.y. :34).

Evlenip gurbet ellere giden genç kızlar, anne baba evinde ne varsa hepsine büyük özlem duymaktadırlar. Büyüdüğü yerler, evleri, annelerinin yaptıkları yemekler onların gurbette hasretini çektikleri yegâne şeylerdir. TRT repertuarından, Ordu’nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Köprüyü Dolanma Köprü Yıkıktır” isimli türküde, uzağa kız verilmemesi gerektiği söylenerek, ayrılık hasretinin bağı deldiği ve anne ekmeklerinin insanın gözünde tütüğü ifade edilmektedir. Türküde, ekmek ile kastedilen yemeğin yanında katık edilen “ekmek” değil, anne baba evinde yenilen tüm yiyeceklerdir:

Uzağa gız verme (anam) kaybolur gider
Ayrılık hasreti (de a canım) bağrımı deler
Anamın ekmeği (anam) gözümde tüter
Ayrılık hasreti (de a canım) boynumu büker

(C. 2: s. 565/ 1. Dörtlük)

Yufka, oklava ile açılıp sac üzerinde pişirilen ince hamurdur. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında yufka ile ekmeğin yakın ilişkili olduğunu ve Türk kültür tarihinde birbirinden ayrılmadığını ifade ederek, Türklerin ekmeklerinin yufka ya da somun şeklinde olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991/ IV: 37). TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ocağa Koydular Yufka Sacını” isimli türküde, yufka ekmek pişirilen yufka sacının ocağa koyulmuş olduğu görülmektedir:

Ocağa koydular (da gız annem) yufka sacını
Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını
Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

(C. 2: s. 623/ 1. Üçlük)

10.3.3. Kaymak

Kaymak, sütün veya yoğurdun yüzeyinde zar şeklinde bulunan, açık sarı renkli ve yağlı katmana denmektedir. Kaymak, süttten elde edilen bir besin ürünüdür.

Süt ne kadar yağlı ve tatlı ise kaymakta o derece yağlı ve tatlı olacaktır. Sütün iyi olması ise hayvanların iyi otlatılmasına bağlıdır. Kaymak, değerli bir yiyecektir ve değerli bir yiyecek olan kaymağın değerli güzeller tarafından yenmesi gerektiği Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olan "Elma Aldım Bartın'dan" isimli türküde vurgulanmaktadır. Türküde, güzellerin kaymak yemesi çirkinlerin ise yarı yavan yiyecekler yemesi uygun görülmektedir:

Kalbur içinde saman

Yâri görsem her zaman

Güzeller kaymak yesin

Çirkinler yâri yavan

(C. 1: s. 312/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun'un Lâdik ilçesine ait olduğu tespit edilen "Çatal Çama Kurşun Attım Geçmedi" isimli türküde, yârinin uyuduğunu belirten âşığı, sabah kalktığında kaymak yediği ve kaymak ile doyduğu ifade edilmektedir:

Sabahınan galkdım yârim uyurdu

Gaymak tabakları beni doyurdu (aman yaylalı gelin)

Çok cevreyledim (amman) felek ayırdı

(C. 1: s. 210/ 2. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Nebîşih Dedikleri" isimli türküde, kaymak gerçek anlamı dışında kullanılmıştır. Türküde geçen "Eğil eğil öpeyim/ Sen de gaymak tadı var" şeklindeki dizelerle âşığın, sevdiğinde kaymak tadı olduğunu ifade ettiği görülmektedir (C. 2: s. 616/ 5. Dörtlük). Aynı ilin Almus ilçesine ait olan "Evleri İki Katlı" isimli türküde ise âşığın, sevdiğinin kaymak yaptığını ve kendilerini kaymak yemeğe davet ettiğini söylediği görülmektedir:

Evini konak yapmış

Tülünü duvak yapmış

Yâr bizi davet eder

Yemeğe kaymak yapmış

(C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük)

10.3.4. Meze

Meze, içki içilirken yanında yenilen yiyeceğe denmektedir. Meze, içki sofralarının olmazsa olmazıdır. TRT repertuarından, Ordu'nun Boztepe ilçesine ait olduğu tespit edilen “Boztepenin Başında” isimli türküde, sevgilinin yanağında mezeler olduğu ve bunların rakı için yapılmış olduğu ifade edilmektedir:

Boztepe'nin başında

Karakoyun gezeler

Rakı için yapılmış

Yanağında mezeler

(C. 1: s. 172/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Fırın Üstünde Kürek” isimli türküde, “Ata binmiş gezeler/ (Yavrum) Dökülüyor mezeler/ Verin yârimi bana/ (Zöhrem) Kesiliyor nizalar” şeklindeki dizelerle, sevgilinin ata bindiği ve at ile gezerken mezeleri döktüğü ifade edilmektedir (C. 1: s. 361/ 2. Dörtlük). Samsun iline ait olan “Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)” isimli türkü de Tokat iline ait olan türküyle hemen hemen benzerlik göstermektedir. Türküde, Zöhre adlı sevgilinin ata bindiği ve Zöhre'nin atla giderken mezeleri döktüğü ifade edilmektedir:

Ata binmiş gezeler

Yosmam dökülüyor mezeler

(Zöhrem dökülüyor mezeler)

Yârim buradan geçti

Yosman yarelerim tazeler

(Zöhrem yarelerim tazeler)

(C. 1: s. 71/ 2. Dörtlük)

10.3.5. Pekmez

Pekmez, üzüm ve dut gibi meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış şekline denmektedir. Türk mutfak kültüründe önemli yeri olan pekmez başlı başına bir besin maddesi olarak kullanılmasının yanında başka besin maddeleri için tatlandırıcı görevi ile de kullanılmaktadır. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 1/*

Toplum Hayatı adlı kitabında, pekmeze ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Sinirleri güçlendirmede eşi bulunmayan ve ‘İslam şarabı’ denen halis üzüm pekmezinden şerbet yapıldığı gibi saf pekmez de fincanla içiliyordu. Pekmez ayrıca ekmekle reçel gibi yenir, bozada, kadaifte, helvada, aşurede de kullanılırdı.” (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 152).

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Karşıda Kavun Yerler” isimli karşıdakinin küçümsendiği türküde, sandık üstünde pekmez olduğu ancak bu pekmezin bireye yetmeyeceği ifade edilmektedir:

Sandık üstünde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Senin aldığın para

Benim süsüme yetmez

(C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük)

10.3.6. Reçel

Reçel, çeşitli meyvelerin şeker ile kaynatılmasıyla oluşan kıvamlı tatlıdır. Türk mutfağında reçel yapma görevi çoğunlukla kadınlara aittir. Suraya Faroqlı, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* isimli kitabında, Osmanlı döneminde yapılan reçellerle ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Şeker ve meyvelerden reçel yapılırdı. Bu reçeller Avrupa’da yapılan marmelatlardan katı olmalarıyla ayrılırdı. Evliya Çelebi Bitlis Beyinin sarayında yalnızca limon, ravent ve armut reçelini değil, yabani havuç, frenk üzümü ve küçük hindistancevizi reçelini de tatmıştır.” (Raroqlı, 2014: 255-256).

Reçeller yapıldıktan sonra, diğer mevsimlerde de bozulmadan yenilebilmesi için çeşitli şekillerde muhafaza edilmektedir. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Pencerde Perde Ben” isimli türküde, reçelin bozulmadan saklanması için küpün içine koyulduğu ifade edilmektedir:

Küp içinde ireçel

(ah) İyi gün gelir geçer

Kötüye meyil verme (Baygın Hamide’ m)

Ah ile ömrün geçer

(C. 2: s. 519/ 3. Dörtlük)

10.3.7. Turşu

Turşu, bazı sebze veya meyvelerin tuzlu suda ya da sirkede bırakılarak kıvama getirilmesine denmektedir. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri I/Toplum Hayatı* adlı kitabında Osmanlı'da hanımların turşu kurma merakının fazla olduğunu belirterek biber, lahana, havuç, patlıcan, üzüm turşularının kurulup kışları yendiğini ifade etmektedir (Abdülaziz Bey, 1995/ I: 159). Turşu kelimesi, bazen gerçek anlamının dışında bir deyim oluşturularak farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen "Yıkırgan'ın Armudu" isimli türküde, kızını evlendirmek istemeyen biri için "turşusunu kurmak" deyimini kullanılmıştır. "Turşusunu kurmak", bir şeyin elden çıkarılması gerektiği hâlde buna bir türlü kıyamamak anlamında kullanılan kınama yollu söylenen bir sözdür. İncelenen türküde de kızını vermek istemeyen biri için kızının fincana turşusunu kurması söylenmektedir:

Penceresi can cama (da)

Selam söylen amcama

Amcam kızını vermezse (de)

Turşu da kursun fincana

(C. 2: s. 797/ 2. Dörtlük)

10.3.8. Yoğurt

Yoğurt, sütün mayalanması ile elde edilen besin değeri çok yüksek bir gıdadır. Uzun yıllar göçebe yaşam tarzını sürdüren ve hayvancılıkla uğraşan Türkler için yoğurt önemli bir gıda maddesi olmuştur. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında yoğurdun, çok eski çağlardan beri Orta Asya kavimleri ile daha batıda İskitlerdeki yiyecek çeşitlerinden biri olduğunu ve yoğurdun; yağlı, yağsız ve süzme olmak üzere farklı çeşitleri de olduğunu ifade etmektedir: (Ögel, 1991/ IV: 19-21). TRT repertuarından, Tokat'ın Niksar ilçesine ait olduğu tespit edilen "Yayla Çiçeği misin" isimli türküde "yaylaların yoğurdu" ifadesi ile yaylalarda otlatılan hayvanlardan elde edilen yoğurt kastedilmiştir. Yaylalarda doğal ortamlarda otlatılan ve kimyasal yemlerle beslenmemiş olan hayvanların yoğurdu sağlık açısından çok daha faydalı ve tüketici için öncelikli tercih olmaktadır. Türküde durum şu şekilde ifade edilmektedir:

Yaylaların yoğurdu (balam)

Seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana da
Balınan mı yoğurdu

(C. 2: s. 781/ 2. Dörtlük)

10.4. İçecekler

10.4.1. Ayran

Ayran, yoğurdun sulandırılması ile elde edilen geleneksel bir süt ürünüdür. Büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan Türkler için ayran, her evde bulunan bir besin maddesi olmuştur. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında, Anadolu’da “Ayranı yok içmeğe, gümüş köprü ister geçmeğe” şeklindeki bir cümleye rastlanıldığını ifade etmiştir (Ögel, 1991/ IV: 29). Bu söz ile ayranın kolay bulunan bir besin maddesi olduğu vurgulanmış, bireyin içmeye ayranı bile yokken gümüş köprüler yani çok değerli şeyler istediği vurgulanmıştır.

TRT repertuarından, Çorum’un Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyüne ait olduğu tespit edilen “Gayalar Ulam Ulam” isimli türküde yârinin yasını çeken âşğın, ağzının dilinin kurduğunu belirterek ayran tasının ayranla doldurulmasını istediği görülmektedir:

Gayaların yosunu
Çekerim yâr yasını
Ağzım dilim gurudu

Doldur ayran tasını

(C. 1: s. 377/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Nebişih köyüne ait olduğu tespit edilen “Nebişih Dedikleri” isimli türküde, ayranın rafa koyulduğu ifade edilmektedir (C. 2: s. 616/ 6. Dörtlük). Yoğurdu ayran haline getirmek ve yağını ayırmak için kullanılan kaba yayık, bu işleme ise yayık yamak denilmektedir. Tokat’ın Turhal ilçesinin Kelit köyüne ait olan “Dolandım Gurbeti Buraya Geldim (Ayran)” isimli türküde, ayranın taze yayılıp yayılmadığı sorulmakta ve Mevla aşğının hürmetine ayran doldurulmasının istendiği görülmektedir:

Dolandım gurbeti buraya geldim
Eylendim bir zaman burada kaldım
Kız sen bu ayrıntı tazemi yaydım
Mevlanın aşkına doldur ayrıntı

(C. 3: s. 67/ 1. Dörtlük)

10.4.2. Bade

Bade, içki anlamına gelmektedir. İskender Pala'nın, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasına göre divan edebiyatında bade, rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına ve yanağa benzetilmektedir. Halk edebiyatı ve tasavvuf edebiyatında da kullanılmaktadır. Aşk Allah'a ulaşma yolu kabul eden tasavvuf ehli, badeyi de ruh coşkuluğu için bir araç olarak görmektedir (Pala, 2011: 52). Badenin şairler tarafından hangi anlamda kullanıldığını anlamak oldukça güçtür. Ancak varsayımlarla yorumlar yapılabilmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada" isimli türküde sevgilinin, dost elinden bade olsa içeceği ancak âşğını gördüğünde ise başını yıkıp geçtiği, onun hatırımını hiç sormadığı ifade edilmektedir:

Hublarının menzil engin göreceksin
Dost elinden bade olsa içersin
Beni görüp gaşın yıkar geçersin
Bir kez hatırımını sor bana yeter

(C. 1: s. 436/ 2. Dörtlük)

10.4.3. Çay

Çay, nemli iklimlerde yetişen bir ağaçtır. Bu ağacın yaprakları hasat zamanı geldiğinde işçiler tarafından toplanmakta ve özel işlemlerle kurutulmaktadır. Kurutulan çay parçaları sıcak suyla demlendiğinde kırmızı renkli içecek haline gelmektedir. Çay, Türk mutfak kültürünün vazgeçilmez içeceklerinden biridir. Gün boyu fırsat buldukça çay içen Türk milleti için çay, bir kültür hazinesi hâline gelmiştir. Çay içen kişi, yeteri kadar içtiğini ve artık içmek istemediğini belirtmek için çay kaşığını çay bardağının üstüne kapatmaktadır.

M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta yetiştirilmesinden, hazırlanıp tüketilmesine kadar olan süreci içeren çay kültürünün, çay etnografyasını ortaya çıkardığı ve çay kesmeye yarayan makasların, sepetlerin, kutuların, demliklerin, semaverlerin, çay kazanlarının, bardakların, fincanların, kaşıkların, tepsilerin ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 217). TRT repertuarından, Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen "Peştemal Tezgahına" isimli türküde bir eve gelin olan kişiye, gelin olduğu için boş boş oturmayacağı, ahırdaki sığırlara bakacağı ve akşam yemeğinden sonra kap yıkayacağı nasihat edilirken, çay bahçesinde de çay toplayacağını söylediği görülmektedir:

Gelin oldum deyine

Boş mu oturacasun

Bizim çay bahçesine

Yaprak toplayacasun

(C. 2: s. 650/ 4. Dörtlük)

10.4.4. İçki

İçinde alkol bulunan içeceklerin geneline içki denmektedir. İçki içen kimsede sarhoşluk durumu oluşmaktadır. Sarhoşluk veren bu içeceklere genel anlam olarak içki denilirken özel olarak da şarap, rakı gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Rakı, *Türkçe Sözlük*'te üzüm, incir, erik vb. meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki olarak tanımlanmaktadır (2010: 1962). TRT repertuarından, Ordu'nun Boztepe ilçesine ait olduğu tespit edilen "Boztepe'nin Başında" isimli türküde, sevgilinin yanağındaki gamzelerin mezeye benzetildiği ve bu mezelerin rakı için yapılmış olduğu ifade edilmektedir:

Boztepe'nin başında

Karakoyun gezeler

Rakı için yapılmış

Yanağında mezeler

(C. 1: s. 172/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun'un Ladik ilçesine ait olduğu tespit edilen "Çatal Çama Gurşun Attım Geçmedi" isimli türküde, bireye hem rakı hem de konyak verildiği ancak bireyin bunu içmediği ifade edilmektedir. Konyak, ispiro derecesi yüksek olan bir içki türüdür ve kiremit rengindedir:

Çatal çama gurşun attım geçmedi

Irakı da verdim gonyak verdim içmedi (aman yaylalı gelin)

Benim yârim de buralardan geçmedi

(C. 1: s. 210/ 1. Üçlük)

Şarap, üzüm veya başka meyve sularının mayalandırılmasıyla yapılan bir içki türüdür. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen "Tokat'ın Mezerleri" isimli türküde, bireyin üzüm suyu içtiği söylenmekte ve üzüm suyu içenin sarhoş olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Türküde bahsedilen üzüm suyu, gerçek anlamıyla üzüm suyu ya da üzümünden yapılan hoşaf olabileceği gibi üzümünden yapılan bir içki türü olan şarap da çağrıştırılmak istenmiş olabilir. Türkünün bahsi geçen kısmı her iki yorumlamaya da açıktır:

Armutun dibi guyu (da)

Uyu sevdiğim uyu

Adam sarhoş mu olur (da)

İçdiğin üzüm suyu

(C. 2: s. 747/ 3. Dörtlük)

Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olan "Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım" isimli başka bir türküde ise, şarap gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Türküde, aşkın verdiği mutluluk şaraba benzetilmekte ve bunun âşığı mest ettiği ifade edilmektedir:

Cana ilaç imiş aşkın zirabı

Bülbül gül dalında çeker gülabı

Beni mesteyledi aşkın şarabı

Dost elinden gelen dolu da böyl' olur

(C. 1: s. 331/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Evlerinin Önü Pazara Yakın” isimli türküde, iki dostun şarap içişi verilmektedir. Türküde, birlikte yemekler yenilip şaraplar içilen Taşkırın’a iyi dileklerde bulunulduğu görülmektedir:

Hilal de kaşlı Taşkırın’ım uğurlar olsun

Yediğimiz kebablar lop lop et olsun

İçtiğimiz şaraplar afiyet olsun

(C. 1: s. 346/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun’un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı” isimli türküde, annesi tarafından zorla bir Arap ile evlendirilen kişinin sitemi görülmektedir. Bireyin, annesine Arap’ın kendisini satıp parasıyla şarap alacağını söylediği ifade edilmektedir:

Evlerinin önü tahta daraba

Ana beni niye verdin Araba (vay vay)

Arap beni satar verir şaraba

(C. 2: s. 800/ 2. Üçlük)

10.4.5. Kahve

Kahve, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç ve bu ağacın meyvelerinin toplanıp kavrulmasıyla oluşan içecektir. Richard Tapper, *Orta Doğu Mutfak Kültürleri* adlı kitapta yer alan “Kan, Şarap, Su: Ortadoğulu Müslümanlarda İçkinin Toplumsal ve Simgesel Yanları” başlıklı yazısında, bir içecek olarak kahvenin geçmişinin çaydan çok daha eski olduğunu, 13.yy da Yemen’de keşfedildiğini, oradan Mısır’a, Anadolu’ya ve 16.yy da İran’a yayıldığını ifade etmektedir (Tapper, 2000: 218). Salah Birsal ise, *Kahveler Kitabı* isimli kitabında, kahvenin Osmanlı’ya gelişi ve Avrupa’ya yayılışı ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“Kahveyi uzun süre sadece Araplar kullanmışlardır. Onun Suriye, Mısır, İran ve Hindistan’a yayılması bir yüzyıl sonradır. Kahve Türkiye’ye, İstanbul’a 1543 yılında Kanuni Sultan Süleyman çağında gemilerle getirilir. Fransa’ya (Marsilya’ya), 1653’te girer ama 1669’da kullanılmaya başlar. O yıl Paris’lileri kahveye alıştıran Türk elçisi Süleyman Ağa olur. Birkaç yıl sonra bir başka Türk elçisi (Mehmet Ağa) onu Viyana’ya kabul ettirir. Oradan da bütün Orta Avrupa’ya yayılır.” (Birsal, 2014: 11).

M. de Mouradja D'ohhson'un, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabına göre, Osmanlı'da kahvenin ve kahvehanelerin yaygınlaşmasının üzerine Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Kur'an da bu içeceklerle alakalı bir şey olmamasına rağmen, kömürleşme derecesinde kavru lan her şeyin Müslümanlık da yasak olduğuna dair fetva verir. III. Murat zamanında kahve içilmesi yasaklanır (D'ohhson, y.t.y. : 57).

Kahve içmek için kullanılan özel bardaklara fincan denmektedir. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta kahve sunumunun Türk kültüründe önemli bir yeri olduğu vurgulanmakta ve eski dönemlerde kahve fincanlarının kulpsuz olduğu, içindeki kaynamış kahvenin el yakmaması için tahta, boynuz veya madenden yapılmış zarf içine konulup sunulduğu, kulplu fincanların yaygın kullanılmasıyla birlikte üstün sanat değeri olanlarının antika sayıldığı ve hatta üzerleri tezeyinat⁷ ile süslenerek beyitler yazılmış fincanların da olduğu belirtilmektedir (Oğuz, 2008: 215). TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gidemem Şiraz'a Ben" isimli türküde, kenarları mercandan olan kahve fincanından, kahve içildiği ifade edilmektedir:

Kahve içtim fincandan

Kenarları mercandan

Kız ben seni severim

Hem yürekten hem candan

(C. 1: s. 399/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Nebişih köyüne ait olduğu tespit edilen "Nebişih Dedikleri" isimli türküde aşkın, sevgilisinin içmesi için kahve koyduğu ifade edilmektedir:

Gahve göydüm pişdi mi

Soğmadan yâr içdi mi

Sormak ayıp olmasın

Yâr buradan geçdi mi

(C. 2: s. 616/ 3. Dörtlük)

⁷ Sanat eserlerinin yüzeyini süslemek için kullanılan motif, oyma.

10.4.6. Süt

Göçebe yaşam süren ve temel geçim kaynağı hayvancılık olan Türkler için süt ve süt ürünleri çok değerlidir. İnsanoğlunun beslenmesini sağlayan ilk maddelerden biri süttür. Külek, yoğurt ve süt gibi maddeleri koymaya yarayan kovadır. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağrışır köyüne ait olduğu tespit edilen "Elinde Süt Küleği" isimli türküde, sevgilinin elinde süt küleği olduğu ve sevgilinin bileğinin de süttten daha beyaz olduğu ifade edilmektedir:

Elinde süt küleği

Süttten beyaz bileği

Gine kabul olmadı

İkimizin dileği

(C. 1: s. 310/ 1. Dörtlük)

Sütler, hayvandan sağıldıktan sonra içmek için ya da yoğurt olarak mayalandırmak için ateşte bir süre pişirilmektedir. Pişirilen süttün üst kısmı kaynatmanın etkisiyle köpük köpük olmaktadır. TRT repertuarından, Tokat ve Sivas yörelerine ait olduğu tespit edilen "Sabahtan Kalktım ki Ezen Sesi Var" isimli türküde, süttün pişirildiği ve süttün köpüğünün taşıdığı ifade edilmektedir:

Sabahtan kalktım da süttü pişirdim

Süttün de köpüğünü (yâr yâr) yere taşırdım

Burçak tarlasında aklım şaşırđı

(C. 2: s. 667/ 2. Üçlük)

10.5 Kuruyemişler

10.5.1. Ceviz

Ceviz, dışı kabuklu içi yağlı bir kuruyemiş türüdür. Bahaeddin Ögel'in *Türk Kültür Tarihine Giriş II* adlı kitabına göre, eski Türkler ceviz için "yagak", "koz" ve "çeklevuz" kelimelerini kullanmışlardır. Koz, Türkler arasına Orta Asya'nın Soğd ve Tacik kültürleri ile girmiştir. Ceviz kelimesi, Arap- Fars kültürü ile girmiştir. Çeklevük ise, Kuman Türklerinin ceviz için kullanmış olduğu bir deyiştir. (Ögel, 1991/ II: 287-289). TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen "Alnı

Delmeli Yârim” isimli türküde bireyin, yurtlarının ceviz dibinde olduğu ifade edilmektedir:

Ceviz dibi yurdumuz

Gine halay kurdunuz

Al delmeli yârimi

Bana çok mu gördünüz

(C. 1: s. 34/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet” isimli türküde de, “ceviz” kuruyemiş türü olarak değil bir mekânı tanımlamak için kullanılmıştır. Türküde, bir dereden bahsedilmektedir ve bahsi geçen derenin “ceviz deresi” olarak nitelendirildiği görülmektedir:

Ünye'den çıkdım da başım selamet

Ceviz deresinde gopdu gıyamet

Gadın gız gardaşım sana emanet

(C. 2: s. 763/ 1. Üçlük)

10.5.2. Fındık

Fındık, kabuklu ve cevizden biraz daha küçük olan kuruyemiş türüdür. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II* adlı kitabında fındığın en eski çağlardan beri farklı isimlerle bilindiğini, fındık sözünün Türklere Anadolu'da girdiğini dile getirmektedir (Ögel, 1991/ II: 294-295). Fındık, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde bol miktarda yetişmektedir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Çıktım Fındık Dalına” isimli türküde, fındık dalına çıkılıp oradan sevgilinin yoluna bakıldığı ifade edilmektedir (C. 1: s. 231/ 1. Dörtlük). Ordu iline ait başka bir türkü olan “Bahçeye Gel Bahçeye” isimli türküde de âşığın, sevdiğini bahçeye çağırdığı ve bahçede kuru fındık bulacağını düşündüğü görülmektedir:

Bahçeye gel bahçeye

Kuru fındık bulursun

Alacaksan al beni
Sonra pişman olursun

(C. 1: s. 113/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Fistan Giymiş Kırmalı” isimli türküde ise fındık gerçek anlamının dışında benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Türküde, sevgilinin ufak tefekliği açısından fındığa benzetildiği görülmektedir:

Benim mini mini güzel fındığım

Bilmiyon mu benim sana yandıgım

Niçin bize bazı bazı gelmiyon

Küskün müsün hiç yüzüme gülmüyon

(C. 1: s. 363/ 1. Bağlantı)

10.5.3. Fıstık

Fıstık, antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı gibi çeşitleri olan bir kuruyemiş türüdür. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Suya Düştü Gülümüz” isimli türküde fıstık, fındık ile beraber kullanılmıştır. Dizelerde geçen “fındık fıstık olur mu” şeklindeki ifadelerle bilip bilmezlikten gelme sanatına başvurulmuş, aslında cevabının bilindiği bir şey tekrardan karşıdakine yöneltilmiştir:

Fındık fıstık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Ateş yastık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Selam söylen yârime (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Böyle dostluk olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

(C. 2: s. 709/ 2. Dörtlük)

10.5.4. Kestane

Kestane, kestane ağacının yenilebilen kabuklu meyvesidir. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağrışır köyüne ait olduğu tespit edilen “Elinde Süt Küleği” isimli türküde kestane, bir kuruyemiş türü olarak

kullanılmamıştır. Türkünün dizelerinde yabancı şahısların bağlamalarının kestane ağacının odunundan olduğu ifade edilmiştir:

Kestanedir kestane

Elin bağlamaları

Yaktı kül etti beni

Yârin ağlamaları

(C. 1: s. 310/ 3. Dörtlük)

10.6. Mutfak Eşyaları

10.6.1. Fincan

Fincan, çay ve kahve gibi sıcak içecekleri içmek için kullanılan kulpu olan bir kaptır.

TRT repertuarından, Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gidemem Şiraz’a Ben” isimli türküde, kenarları mercan olan bir fincandan kahve içildiği ve sevgilinin hem yürekten hem de candan sevildiği belirtilmektedir:

Kahve içtim fincandan

Kenarları mercandan

Kız ben seni severim

Hem yürekten hem candan

(C. 1: s. 399/ 3. Dörtlük)

Fincanların, çay ve kahve gibi sıcak içeceklerde kullanıldığının bilinmesinin yanında, Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında, Çinliler’ in pirinç rakısı içmek için, çok küçük ve topraktan yapılmış “içki fincanları” kullandıklarını dile getirmektedir (Ögel, 1991/ IV: 163). Fincan, TRT repertuarından, Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yıkırgan’ın Armudu” isimli türküde ise içine turşu konulacak bir kap şeklinde ifade edilmiştir. Türküde, birey amcasına kızmakta ve eğer kızını kendisiyle evlendirmese fincana turşusunu kurmasını istemektedir. Burada “fincan” ifadesi “turşu bidonu” anlamı vermek için kullanılmıştır:

Penceresi can cama (da)

Selam söylen amcama

Amcam kızını vermezse (de)

Turşu da kursun fincana

(C. 2: s. 797/ 2. Dörtlük)

10.6.2. Kap

Kap, içerisinde her türlü maddeyi alabilen içi oyuk olan ve genellikle mutfakta kullanılan bir nesnedir. Türk kültüründe, başta tabak, çanak olmak üzere tüm mutfak eşyalarını kapsayan her türlü nesneye kap denmektedir. TRT repertuarından, Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen "Peştemal Tezgahına" isimli, evin gelinine yapması gereken işlerin teker teker belirtildiği türküde, gelinin yemekten sonra kapları yani batık tabak çanakları da yıkayacağı ifade edilmektedir:

Uşağın ağladı mu

Ona da bakacasun

Akşam yemekten sonra

Kap da yıkayacasun

(C. 2: s. 650/ 6. Dörtlük)

10.6.3. Kaşık

Kaşık, sulu yiyecekleri ya da küçük taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan sofraya aracıdır. İnsanlığın ve medeniyetin gelişmediği ilk çağlarda kişiler, ağaçlardan ve ağaç kabuklarından yaptıkları derme çatma kaşıkları ve çatalları kullanarak ihtiyaçlarını karşılamaktayken medeniyetin gelişmesiyle farklı tür madenlerden yapılan kaşık ve çatallar görülmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Karşıdan Âşık Gider" isimli türküde, karşıdan âşığın gittiği ifade edilirken yük ile de kaşık gittiği belirtilmektedir:

Karşıdan âşık gider

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Yükünen kaşık gider

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Sevdiğimi almazsam

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Gözlerim açık gider

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

(C. 2: s. 529/ 1. Dörtlük)

10.6.4. Kazan

Kazan, bol miktarda yemek pişirmek için veya bir şey kaynatmak için büyük tencere niyetine kullanılan derin ve büyük mutfak eşyasıdır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş IV* adlı kitabında, kazanın genellikle siyah renkli olduğunu söyleyerek birçok amaç için kullanıldığını ve bulgur, çamaşır, kavurma, pekmez ve süt için ayrı ayrı kazanlar olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991/ IV: 255-259). Büyük kazanlar, şölenler ve davetler gibi büyük organizasyonlarda kullanıldığı gibi küçük kazanlar günlük tencere niyetine de kullanılabilir. TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı” isimli türküde, türkünün başlığında da ifade edildiği gibi yol üstüne kara kazan kurulduğu dile getirilmektedir:

Yol üstüne kurdum kara kazanı

Ben isterim okuyanı yazanı (vay vay)

Ben istemem meyhanede gezeni

(C. 2: s. 800/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Gel Benim Esme Yârim” isimli türküde de kara kazanlardan bahsedilmektedir (C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük). İncelenen türkülerde kazanların karalığı ortaya çıkarılmıştır. Kazanlar, genellikle bahçelerde odun ateşinin üstüne koyularak kullanılmakta ve dış kısmı odun ateşinin çıkarmış olduğu isten dolayı siyah renge dönüşmektedir. Ordu'nun Mesudiye ilçesine ait olan “Ocağa Koydum Kazan” isimli türküde, ocağa kazan koyulduğu ve kazanın altının yakılmasının beklendiği ifade edilmektedir:

Ocağa koydum kazan (yâr yâr yâr yâr)

Yak altını kaynasın

Yeni çıktı horona
Kemikleri oynasın

(C. 2: s. 623/ 1. Dörtlük)

10.6.5. Sahan

Sahan, *Türkçe Sözlük*'te derinliği az olan bir kap olarak tanımlanmaktadır. M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türki* M. Öcal Oğuz'un editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta *ye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta ise, içinde tek kişilik yemekler pişirilen, daha önce pişirilmiş yemeğin ısıtıldığı veya içine sıcak yemek konarak sofraya getirilen, yuvarlak, küçük, yayvan, orta kısmı düz, kulplu, bazıları kapaklı madenî bir kap olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2008: 234). Sahanlık ise *Türkçe Sözlük*'te, yapılarda ve bazı taşıtlarda, kapı önünde, merdiven başlarında veya dönülen bölümünde bulunan geniş yer olarak tanımlanmaktadır (2011: 2008). TRT repertuarından, Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen "Elma Aldım Bartın'dan" isimli türküde, sahana elmanın koyulduğu ifade edilmektedir:

Elma koydum sahana

Hastalık kız mahana

Güzeller pek çoğalmış

Alalım birer tane

(C. 1: s. 312/ 2. Dörtlük)

10.6.6. Sini

Üzerinde yemek yenilen ve genellikle bakırdan ya da pirinçten yapılan yuvarlak nesnelere sini denmektedir. M. de Mouradja D'ohhson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler* adlı kitabında, sinilerin bakırdan yapıldığını, küçük ve yuvarlak olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca sinilerin küçük sehpa üzerine konulduğunu, sinilerin ve sehpa altına, temizliği korumak için beyaz yahut desenli büyük örtü serildiğini de ifade etmektedir (D'ohhson, y.t.y. :30). TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "Karşıdan Âşık Gider" isimli türküde, altından sini olup olmayacağı sorularak cevabı bilinen bir şey için bilip de bilmezlikten gelme sanatına başvurulmuştur:

Altından sini m'olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Güzelin dini m'olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Görsem yârin yüzünü

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Dünyalar benim olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

(C. 2: s. 529/ 3. Dörtlük)

10.6.7. Tabak

Tabak, yiyecekleri koymaya yarayan derinliği az ve yayvan kaptır. İlk insanlar gelişmemişliğin verdiği içgüdüyle kendi imkânları sayesinde çevredeki ağaçları kullanarak kendilerine tabak ve çeşitli mutfak eşyaları üretmişlerdir. Toplumların gelişmesine bağlı olarak yaşam standartları artmış ve kullanılan araç gereçler de buna paralel olarak iyileştirilmiştir. Nitekim TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Dereler Gölgeledi" isimli türküde, altın tabakta bal olduğu belirtilmektedir:

Altın tabakta bal var

Oğlan anneme yalvar

Eğer annem vermezse

El aç Allah'a yalvar

(C. 1: s. 274/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Samsun'un Lâdik ilçesine ait olduğu tespit edilen "Çatal Çama Kurşun Attım Geçmedi" isimli türküde de bireyin kaymak tabaklarıyla doyduğunu ifade ettiği görülmektedir. Gerçekte bireyi doyuran kaymak tabağı değil, tabağın içindeki kaymaktır:

Sabahınan galkdım yârim uyurdu

Gaymak tabakları beni doyurdu (aman yaylalı gelin)

Çok cevreyledim (amman) felek ayırdı

(C. 1: s. 210/ 2. Üçlük)

11. BÖLÜM

SAĞLIK

11.1. Hastalıklar

İnsanlar, eski çağlarda karşılaştıkları hastalıklarla kendi imkânları doğrultusunda baş etmeye çalışmışlardır. Bilim ve teknolojinin olmadığı dönemlerde insanlar halk hekimliğini ortaya çıkarmış ve buldukları yöntemlerle sağlıklarına kavuşmayı arzulamışlardır.

Mustafa Sever' in, “Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve” başlıklı makalesine göre, geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesi atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu doğmuştur. Geleneksel tedavi anlayışında yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur (Sever, 2004: 96).

TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam” isimli türküde, nazlı yârin çok hasta olduğu ifade edilerek âşığın, yârinin başında okuyan hocası olmak istediği belirtilmektedir:

Şu uzun gecenin gecesi olsam

Sılada bir evin bacası olsam (anam anam anam)

Dediler ki nazlı yârin pek hasta

Başında okuya hocası olsam (anam anam anam)

(C. 2: s. 732/ 1. Dörtlük)

11.1.1. Sarılık

Sarılık hastalığı, derinin veya dokulardaki sıvıların sarı renk almasıyla başlayan bir hastalıktır. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesinin Bacul köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında” isimli türküde âşığın, gönlünü verdiği sevdiğinin cemalinin yani yüzünün sarardığı ifade edilmektedir:

Ben yârimi gördüm aşk pınarında

Civan yârin mah cemali sararmış

Ben gönlümü verdim onun yoluna

O da bencileyin beni ararmış

(C. 1: s. 133/ 1. Dörtlük)

Tokat'ın Niksar ilçesine ait olan, “Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)” isimli türküde de âşığın, benzinin sarı olmasının sebebi olarak onun yârine ağlaması gösterilmektedir:

Entarisi aktandır (yâr yâr yâr yandım)

Ne gelirse haktandır (ninanay canım ninanay nay)

Benzimin sarılığı (yâr yâr yandım ninanay nay)

Yâre ağlamaktadır (ninanay canım ninanay nay)

(C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük)

11.1.2. Sıtma

Sıtma, sivrisineğin bir türünün sokmasıyla bulaşan, titreme ve ateş ile kendini gösteren bir hastalıktır. TRT repertuarından, Tokat'ın Erbaa ilçesinin Gendeksi köyüne ait olduğu tespit edilen “Madımak Uzar Gider” isimli türküde âşığını, yârini sıtmanın tuttuğunu ifade ettiği görülmektedir:

Madımak destesiyim

(yavrum) Güzeller hastasıyım

Yârimi sıtma tutmuş

(yavrum) Ben onun ustasıyım

(C. 2: s. 579/ 2. Dörtlük)

11.1.3. Verem

Halk dilinde “ince hastalık”, tıp dilinde ise “tüberküloz” olarak tabir edilen verem hastalığı, genellikle akciğerlere olmak üzere herhangi bir organa yerleşen mikrobun yol açtığı bulaşıcı bir hastalıktır. İncelenen türkülerde veremin genellikle üzüntüden ve sıkıntıdan ortaya çıktığı ifade edilmektedir. TRT repertuarından,

Ordu'nun Akkuş ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma” isimli türküde âşık kişinin, bir yosma yüzünden verem olduğu ve öldüğü ifade edilmektedir (C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı). Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olan “Müdür Beyin Yeşil Kürkü” isimli türküde de Ordu iline ait olan türkünün benzeri olarak bir güzelin uğruna verem olunduğu ve öldüğü belirtilmektedir:

Yanma da güzelim yanıyom bende

Mendilli salla geliyom ben

Bir güzelin uğruna da

Verem de oldum ölüyom ben

(C. 2: s. 608/ 1. Dörtlük)

11.1.4. Yürek Yarası

Yürek yarası, türkülerde bahsi geçen hastalık çeşitlerinden biridir. Bu hastalık, aşk acısı çeken kişilerin kalplerindeki üzüntüyü ifade etmek için kullandıkları ve yakalandıklarını söyledikleri bir hastalık türüdür. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “El Çek Tabip Sinem Üstünden” isimli türküde âşığın, yarasının yürekten olduğunu ve bunun ilacı olmadığını söylediği görülmektedir:

El çek tabip sinem üstünden

Sen benim derdimi bile bilmezsin (dertliyim vay)

Yârem yürektendir yoktur ilacın

Sen benim yâremi sarabilmezsin (dertliyim vay)

(C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un İskilip ilçesine ait olduğu söylenen “Yüzün Güler Amma İçerin Hayın” isimli benzer bir türküde de tabibe seslenildiği ve yaranın üstünden elini çekmesinin istendiği görülmektedir. Türküde, tabip ilacı olmadığı ve yürek yarasını sarmadığı için kendisine kızılmaktadır:

El çek tabib el çek yaram üstünden

Sen benim derdime deva bilmezsin

**Sen nasıl tabibsin yoktur ilacın
Yaram yürekdedir sarabilmezsın**

(C. 3: s. 199/ 2. Dörtlük)

11.2. İlaçlar ve Tedavi Yöntemleri

Hastalıkların tedavi edilmesi ve hasta kişinin sağlığına kavuşması için çeşitli ilaçların kullanılması gerekmektedir. Bu ilaçlar kimi zaman tıbbi hekimlerden sağlanmış kimi zaman da halk hekimlerine başvurulmuştur. Tıbbi hekimliğin ortaya çıkmadığı ilk çağlarda halk hekimliği uygulanmış, tıbbi hekimliğin gelişmesiyle halk hekimliği zayıflamaya başlamıştır.

11.2.1. Merhem

Merhem, hastalıklı deriye sürülen yağlı veya yağsız olan bir ilaçtır. TRT repertuarından, Samsun'un Çarşamba ilçesine ait olduğu tespit edilen "Sular Durulur Derler" isimli türküde, sevgili merheme benzetilmektedir. Türküde âşığın sinesinin yarasına, sevdiğinin merhem olacağını düşündüğü görülmektedir:

Suların akışına

Ben yandım bakışına

Seni merhem dediler

Sinemin yarasına

(C. 2: s. 707/ 2. Dörtlük)

11.2.2. Yarayı Sarma

Yarayı, dış etkilerden korumak ve yaranın mikrop almasını engellemek için temiz bir bez tarafından sarılması gerekmektedir. İncelenen türkülerde yara sarma işlemi genellikle sevgililer tarafından yapılmaktadır. Âşık, sevgilisinin yarasını sarmasını beklemektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen "Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım" isimli türküde, sevgiliden insafa gelip zorluk çıkarmaması istenmekte ve âşığın yaralı gönlünü sarması söylenmektedir:

Bu kadar cevretme (hey dost) aziz sultanım

Ne olur insafa (hey dost) gel bazı bazı

Lütfu insaneyle (hey dost) çeşm i meralım

Yaralı gönlümü sar bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “El Çek Tabip Sinem Üstünden” isimli türküde ise tabiple konuşulmakta ve tabibin onun derdini anlamayacağı söylenmektedir. Türküde, derdin yürekte olduğu ve tabibin bu yarayı saramayacağı düşünülmektedir:

El çek tabip sinem üstünden

Sen benim derdimi bile bilmezsin (dertliyim vay)

Yârem yürektendir yoktur ilacın

Sen benim yaremi sarabilmezsin (dertliyim vay)

(C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıkdım da Başım Selâmet” isimli türküde bireyin, annesinden yarasını bağlaması için çiftler doktor getirmesini istediği görülmektedir:

Ağla anam ağla da sen bana ağla

Çifte doktor getir yaremi bağla

(C. 2: s. 763/ 1. Bağlantı)

11.3. Tedavi Edici Kişiler

Karadeniz yöresinden incelenen türkülerde tedavi edici kişiler olarak, doktor ve tabip kelimeleri geçmektedir.

11.3.1. Doktor

Doktor, tıp fakültelerini bitirip ilgili kurumlarda çalışan ve hastalıkları tedavi edici görevi olan kişidir. TRT repertuarından, Ordu'nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye'den Çıkdım da Başım Selâmet” isimli türküde bireyin,

annesinden yarasını bağlaması ve kendisini tedavi etmesi için çiftler çiftler doktor getirmesini istediği görülmektedir:

Ağla anam ağla da sen bana ağla

Çifte doktor getir yaremi bağla

(C. 2: s. 763/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Samsun'un Bafra ilçesinin Çağsur köyüne ait olduğu tespit edilen "Al Eline Galemi" isimli türküde, sevdalıktan ölen kişilere doktorun rapor vermediği ifade edilmektedir:

Al eline galemi

Yaz başına geleni

Doktor rapor vermiyor

Sevdalıktan öleni

(C. 1: s. 23/ 1. Dörtlük)

11.3.2. Tabip

Türkülerde bahsi geçen tedavi edici kişilerden bir diğeri de tabiptir. Tabip, doktor ve hekim anlamına gelmektedir. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen "El Çek Tabip Sinem Üstünden" isimli türküde bireyin, kendisini tedavi etmeye çalışan tabipten, elini sinesinden çekmesini istediği ve yarasının yürekte olduğunu söyleyerek derdinin ilacı olmadığını ifade ettiği görülmektedir:

El çek tabip sinem üstünden

Sen benim derdimi bile bilmezsin (dertliyim vay)

Yârem yürektendir yoktur ilacın

Sen benim yâremi sarabilmezsin (dertliyim vay)

(C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Çorum'un İskilip ilçesine ait olduğu tespit edilen "Yüzün Güler Amma İçerin Hayın" isimli türküde de "El Çek Tabip Sinem Üstünden" isimli türkünün benzeri olarak tabibe seslenilmekte ve tabip yürek

yarasına deva bilmediği için tabibe kızılmaktadır (C. 3: s. 199/ 2. Dörtlük). Tokat'ın Zile ilçesine ait olan “El Vurup Yaremi İncitme Tabip” isimli türküde de tabibe seslenilmekte ve ondan yarasına el vurup kendisini incitmemesi istenmektedir. Türküde bireyin, tabibe sıhhat bulamayacak hicranelerin yani keder ve dertlerinin olduğunu söylediği görölmektedir:

El vurup yâremi incitme tabip

Bir dem sıhhat bulmaz hicraneler var

Dest vurupda yârem eylersin derman

Her can kabul etmez virâneler var

(C. 1: s. 304/ 1. Dörtlük)

12. BÖLÜM

SAVAŞ VE ORDU

12.1. Çavuş

Çavuş, *Türkçe Sözlük*'te Osmanlı ordusunda üst komutanların buyruklarını ast komutanlara ulaştıran görevli ve onbaşıdan sonra gelen ve görevi manga komutanlığı olan erbaş olarak tanımlanmaktadır. Askeri anlamının dışında olarak ise bir işin veya işçilerin başında olan kişiye de çavuş denmektedir (2011: 506-507). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Sabah Kalktım Er Gettim” isimli türküde “Hasan çavuş” adlı birinden bahsedilmektedir. Türküde bahsi geçen kişi, askeri anlamda çavuş olabileceği gibi “çavuş” kelimesi lakap olarak kullanılmış ya da bir işin veya işçilerin başındaki kişi anlamıyla da kullanılmış olabilir:

(ah) Sabah kalktım er gettim

Gökköyünü (de) yer ettim

Hasan (da) çavuş utanmaz (da)

Ben kıymeti (de) yâr ettim

(C. 2: s. 661/ 1. Dörtlük)

12.2. Er

Er kelimesi, günlük hayatta birçok anlama gelmekte ve değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Erken, erkek, yetenekli kişi, kahraman gibi anlamları olan er kelimesi, askeri olarak rütbesiz askerleri ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “İzzetli Hürmetli Bilirim Seni” isimli türküde “Erin ere yolu düş gelir böyle” şeklinde bir cümle kullanılmıştır. Türküde geçen “er” kelimesiyle ifade edilmek istenen rütbesiz asker olabileceği gibi bu kelime, yiğit ya da kahraman anlamına gelebilecek şekilde de kullanılmış olabilir:

İzzetli hürmetli bilirim seni

Erin ere yolu düş gelir böyle

Kişi sevdiğini (hey dost) tenhada bulsa

Dostun dosta huyu hoş gelir böyle

(C. 2: s. 493/ 1. Dörtlük)

12.3. Savaş Aletleri

Dünyada geniş yer kaplayan ve büyük imparatorluklar kuran Türkler, savaş aletleri imal etmede de büyük başarı göstermişlerdir. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü* adlı kitabında Türklerin bu başarıyı sağlamalarının en önemli sebebi olarak demiri göstermektedir ve bozkırlı Türk topluluklarının başlıca mesleklerinin demircilik ve madencilik olduğunu ve mükemmel kılıç, kalkan, kargı, mızrak, temren imal ettiklerini bildirmektedir (Kafesoğlu, 2014: 307).

T. Nejat Eralp ise, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabında silahın, toplum üzerindeki üç fonksiyondan dolayı önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan birincisinin; toplumun yaşama ve gelişmesi için savunma veya taarruz aracı olduğunu, ikincisinin; yapısı, formu, üzerindeki süsleme, işaret, damga, sembol ve kitabesi ile kişinin rütbe, makam, unvan, zenginliğini belirleme, üçüncüsünün ise; kutsal bir güç- kuvvet sembolü olarak toplumun kültür hayatında yer alması olarak açıklamıştır (Eralp, 1993: 10). Nejat Eralp, bahsi geçen kitabında, silahın toplumdaki yerini göstermek için silahın işlendiği yerleri şu şekilde dile getirmektedir:

“İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılardan günümüze, Türk toplumunun atasözlerinde, deyimlerinde, halk hikâyelerinde, halk şiirinde, halk musikisi ve halk oyunlarında, halk resimlerinde, divan şiirinde, minyatür sanatında, ağıtlarda, kişi ve yer adlarında, yeminlerde, Bayrak ve Sancaklarda, nişan ve madalyalarda ve mezar taşlarında silâh kavramının işlenmiş olduğunu görmekteyiz.” (Eralp, 1993: 18).

12.3.1. Arma

Arma, savaş aleti olarak er ve erbaşlar tarafından kullanılan bir aletlerden biridir. *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I* adlı çalışmaya göre eskiden erkeklerin ve askerlerin bellerine bağladıkları fişekliğe arma denmektedir (2009/ I: 328). TRT repertuarından, Ordu’nun Fatsa ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hekimoğlu Derler Benim Aslıma” isimli türkü Hekimoğlu’nun ağzından aktarılmaktadır ve Hekimoğlu’nun bir omzundan diğer omzuna on arma fişeklik bulunduğu ifade edilmektedir:

Hekimoğlu derler ufak bir uşak

Bir omuzdan bir omuza (narinim) on arma fişek

(C. 2: s. 461/ 2. Beyit)

12.3.2. Cıda

Cıda, mızrak ve kargı ile eş anlamlıdır. T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabında verdiği bilgilere göre mızrak Arapça, kargı ise Türkçe'dir. Mızrak, 2-5 metre uzunluğunda bir ahşap gövde ile uç kısmı çok sivri demirden meydana gelmektedir. Bu kısma temren adı verilmektedir ve bu kısım gövdeye sağlam bir şekilde bağlanmaktadır (Eralp, 1993: 50-51). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran" isimli türkünün Köroğlu'nun ağzından verildiği ve Köroğlu'nun elinde kalkan ve cida olduğunun ifade edildiği görülmektedir:

(hey) Köroğlu'yum adım adım İruşen Ali

Ayvaz'ı görmesem olurum deli

Hezeran galkanlı (aman) eli cidalı (canan cidalı)

Böğün eşabalı yanımda gerek

(C. 2: s. 457/ 3. Dörtlük)

12.3.3. Gubur

Tükiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III adlı çalışmaya göre gubur, bir çeşit basit tabancadır (2009/ III: 2186). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen "Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne" isimli türkü kadın ve erkeğin karşılıklı atışmasından oluşmaktadır. Erkeğin karşısındaki kadından tas ile su istediği ve uzun zamandır at üstünde olduğunu söyleyerek, kendisini gubur ile vuracağını söylediği görülmektedir:

Çoktan beri at üstünde dururum (ey)

Ya suyu alır ya burda ölürüm (ey)

Çeker seni gubur'unan vururum (ey)

Bir su gönder gız tasınan

(C. 1: s. 128/ 3. Dörtlük)

12.3.4. Fişek

Fişek, *Türkçe Sözlük*'te tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephaneye, donanma ve şenliklerde kullanılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddelere denmektedir (2011: 880). TRT repertuarından, Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Güpürüm Gücüceksin" isimli türküde bireyin, Ömer adlı kişiyi fişek ile vuracağını ifade ettiği görülmektedir:

Güpür geliyor güpür

On iki uşak ile

Gelme imamın Ömer

Vururum fişek ile

(C. 1: s. 433/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu'nun Fatsa ilçesine ait olduğu tespit edilen "Hekimoğlu Derler Benim Aslıma" isimli türkü Hekimoğlu'nun ağzından aktarılmaktadır. Türküde Hekimoğlu'nun, bir omzundan diğer omzuna on arma fişeklik bulunduğu ifade edilmektedir. Arma, askerlerin bellerine bağladıkları ve içine fişekleri koydukları bir alettir:

Hekimoğlu derler ufak bir uşak

Bir omuzdan bir omuza (narinim) on arma fişek

(C. 2: s. 461/ 2. Beyit)

12.3.5. Hançer

Hançer, ucu eğri olan ve silah yerine de kullanılabilen bir bıçak türüdür. T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabında Arapça bir kelime olan hançeri, namlusu hafif eğri olan, iki kenarı keskin, ucu sivri, delici ve kesici bir silâh olarak tanımlamaktadır ve Osmanlı toplumunda erkek ve üst konumda bulunan kadınların

kuşaklarında hançer bulundurduğunu, hançerlerin üzerinde de süslemeler yapıldığını aktarmaktadır (Eralp, 1993: 72). Bu süslemelerle ilgili Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü adlı çalışmasında şunları ifade etmektedir:

“Hançerin kımı ve kabzası, memleketimizde yüzyıllar boyunca en zengin kuyumculuk konulardan biri olmuş, irili ufaklı zümrütler, yâkutlar, elmaslar, pırlantalar ile süslenmiş, yüksek kıymetlerine kıymet biçilmesi güç ve güzelliklerinin seğrine doyum olmaz hançerler, Osmanlı Pâdişahları tarafından vezirlere, serdarlara, yabancı hükümdarlara hediye olarak verilmiş, gönderilmiştir; ve Osmanlı Pâdişahları bizzat kendileri de en muhteşem hançerleri taşımışlardır.” (Koçu, 1967: 127).

Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde hançer bir savaş aleti olarak görülmemektedir. İncelenen türkülerde hançer, sevgili tarafından aşığı yaralayan ve sinesini delen bir araçtır. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde âşğın, sevdiği kişiye seslendiği ve sevdiği kişiden kendisinin sinesine, aşkın hançerini çakmamasını istediği görülmektedir:

Coşkun sular gibi (hey dost) çağlayıp akma
Aşkın hançerini (hey dost) sineme çakma
Noksanım var ise (hey dost) kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Sarmaşık Bülbülleri” isimli türküde de âşğın, sevdiği tarafından hançerle vurularak kanının çöller üstüne akmasını istediği görülmektedir:

Ne dedin de durdun yârim yollar üstüne
Vur hançeri aksın kanım çöller üstüne

(C. 2: s. 678/ 2. Bağlantı)

12.3.6. Kalkan

Kalkan, savaşlarda savunma amacıyla kullanılan çok eski bir silah türüdür. Ersin Teres, “Orta Türkçede Zırh, Kalkan Anlamlı Bazı Sözcükler” başlıklı makalesinde hâlâ kullanılan kalkan kelimesinin ilk olarak kullanıldığı yer olarak Orta

Türkçe metni Kutadgu Bilig'i göstermektedir (Teres, 2009: 381). T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabına göre kalkan, mücadelelerde saldırılardan korunmak için tek el ile kullanılan ve kullanım süresi ilk çağlara kadar uzanan bir savunma silahıdır. Osmanlılarda, ateşli silahların yaygınlaşmasına kadar kalkan kullanılmış daha sonra yalnızca törenlerde kullanılır olmuştur. Kalkanlar; bakır, demir veya çelik, hayvan derisi, deri üzerine örme olarak yapılmışlardır (Eralp, 1993: 149).

“Hezaren” kelimesi, *Türkçe Sözlük*'te bambu anlamına gelmektedir (2011: 1091). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran” isimli türkü Köroğlu'nun ağzından aktarılmaktadır. Köroğlu'nun, elinde hezaran yani bambudan yapılmış kankanı ve elinde cıdalı olduğunun ifade edildiği görülmektedir:

(hey) Köroğlu'yum adım adım İruşen Ali

Ayvaz'ı görmesem olurum deli

Hezaran galkanlı (aman) eli cıdalı (canan cıdalı)

Böğün eşabalı yanımda gerek

(C. 2: s. 457/ 3. Dörtlük)

12.3.7. Kama

Kama, T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabına göre bir kabza ve onu takiben uca doğru incelerek sivrileşen iki tarafı keskin eni dar ve kısa çelik bir namludan meydana gelmektedir. Her ne kadar karşılıklı iki kişinin mücadelesinde kullanılan savaş dışı bir silâh gibi görünür ise de savaş esnasında da kullanılmıştır. Kabza kısmı; kemik, boynuz, fildişi, som altın veya gümüşten yapılmıştır ve belde taşınmaktadır (Eralp, 1993: 72). TRT repertuarından, Samsun'un Kavak ilçesine ait olduğu tespit edilen “Yamadan Gel Yamadan” isimli türküde, bir savaş aleti olarak kullanılan kamadan kan damladığı ifade edilmektedir:

Yamadan gel yamadan (ah güzel oğlan)

Kan damlıyor kamadan (yandım şeker oğlan)

Böyle sevda mı olur (ah güzel oğlan)

Beni iste babamdan (yandım şeker oğlan)

(C. 2: s. 776/ 1. Dörtlük)

12.3.8. Kılıç

Kılıç, bire bir yapılan karşılıklı mücadelelerde kullanılan önemli silahlardan biridir. Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah* adlı kitabında kılıcın, Türklerin ok ve yaydan sonra kullandıkları en önemli silah olduğunu ve İran hükümdarı Cemşid tarafından icat edildiğini ifade etmektedir (Göksu, 2015: 175). Kılıç, kullanılmadığı zamanlarda paslanmasını önlemek amacıyla bir çeşit kılıf olan “kın” ın içinde muhafaza edilmektedir. TRT repertuarından, Amasya’nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen ve Köroğlu’nun ağzından aktarılan “Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran” isimli türküde kolu kuvvetli ve kılıç sahibi birinin varlığından bahsedilmektedir:

(hey) Padişah bakışlı (aman) eli barutlu (canan barutlu)

Demir aslan huylu gablan sufatlu

Cintiya kılıçlı (aman) golu guvvatlu (canan guvvatlu)

Böğün eşabalı yanımda gerek

(C. 2: s. 457/ 2. Dörtlük)

12.3.9. Kurşun

Kurşun, tüfek ve tabanca gibi ateşli silahlarda kullanılan mermiye denmektedir. TRT repertuarından, Samsun’un Lâdik ilçesine ait olduğu tespit edilen “Çatal Çama Gurşun Attım Geçmedi” isimli türküde bireyin, çatal çama kurşun attığını ve kurşunun geçmediğini söylediği belirtilmektedir. Türküde bahsedilen “Çatal çam” Samsun ilinde bulunan bir köy olan “Çatalçam” köyü olabileceği gibi farklı bir yer de olabilir:

Çatal çama gurşun attım geçmedi

Irakı da verdim gonyak verdim içmedi (aman yaylalı gelin)

Benim yârim de buralardan geçmedi

(C. 1: s. 210/ 1. Üçlük)

12.3.10. Martin

Martin, tek kurşun atabilen bir tüfek çeşididir. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” isimli türküde bireyin, karşısında bulunan kişiden kartal vurmak için martin istediği görülmektedir:

Ey martin getir şu gartalı vuralım

Dalgıç getir şu gelini bulalım

Biz gelinsiz asıl köye varalım

N’ettin Kızılırmak Zilha gelini (aman aman gülümü)

(C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Ordu’nun Ünye ilçesine ait olduğu tespit edilen “Ünye’den Çıkdım Da Başım Selamet” isimli türküde bireyin, elbisesinin sandıkta basılı kaldığını, martininin ise duvarda asılı kaldığını ifade ettiği görülmektedir (C. 2: s. 763/ 3. Üçlük). Ordu’nun Fatsa ilçesine ait olan “Hekimoğlu Derler Benim Aslıma” isimli türküde ise martinin aynalı olduğu belirtilmektedir. Türküde Hekimoğlu’nun, kendi nesline aynalı martin yaptırdığı ifadesi yer almaktadır:

Hekimoğlu derler benim aslıma

Aynalı martin yaptırdım (da narinim) kendi neslime

(C. 2: s. 461/ 1. Beyit)

12.3.11. Mavzer

Mavzer, dakikada yaklaşık altı mermi atan bir tüfek türüdür. TRT repertuarından, Samsun iline ait olduğu tespit edilen “Çarşamba Dedikleri” isimli türküde bireyin, genç yaşında olduğunu söylediği ve genç yaşında kendisine mavzer kurşunu atılmasını istemediği ifade edilmektedir:

Telgrafın tellerinin rengi kurşuni

Genç yaşında atma bana mavzer kurşunu

Çarşamba’nın ortasında akıyor ırmak

Her yiğidin kârı değil sözün de durmak

(C. 1: s. 209/ 1. Bağlantı)

12.3.12. Ok ve Yay

Ok, çok eski yıllardan beri kullanılmaktadır. Okun, en eski savaş aletlerinden biri olmasının yanında okçuluk, Türklerin en eski sporlarından da biridir. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 2/İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil* adlı kitabında, eski Osmanlı sultanlarıyla bütün hükümet erkânının okçuluğa gösterdikleri rağbet ile İstanbul’da “Ok Meydanı” adıyla bir yer tahsil edildiğini ve “Ok Meydanı Tekkesi” yapıldığını ifade etmektedir. Abdülaziz Bey ayrıca kitabında, okçulukta hüner ve maharet gösterenlerin oklarının tekkeye asılarak teşhir edildiğini aktarmıştır (Abülaziz Bey, 1995: 375).

Oku, uzak mesafelere fırlatan araca yay denmektedir. T. Nejat Eralp’in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabına göre eski Türk yaylarının yapımında dört ana madde kullanılmıştır. Bunlar ağaç, kemik veya boynuz, sinir ve tutkaldır. İki ucu kirişle gerginleştirilmiş eğri ve basit bir ağaç izlenimini veren yayın yapılması bilgi ve beceriye dayanan ustalık isteyen bir iştir (Eralp, 1993: 80-81). TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesinin Bacul köyüne ait olduğu tespit edilen “Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında” isimli türküde, ayrılığın demirden bir yay gibi boyna geçtiği ifade edilmektedir:

Kömür gözlüm hiç mi gelmem aklına
Aktı didem yaşı doldu koynuma
Ezel ayrılığı ben kınar idim
Demirden yay oldu geçti boynuma

(C. 1: s. 133/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın” isimli türküde âşığın, yârinin derdinden dolayı ekmekten aştan kesildiğini ve kurulu yay iken açıldığını ifade ettiği görülmektedir (C. 1: s. 193/ 2. Dörtlük). İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* adlı çalışmasında, Divan şiirinde yayın, kaşa benzetildiğini belirtmektedir (Pala, 2011: 480). Tokat’ın Zile ilçesine ait olan “Bir Güzelin Hasretinden Ahından” isimli türküde de âşığın, kaşları yaya benzeyen bir güzeli sevdiği ifade edilmektedir:

Benim derdim senin derdine taydır

Bir güzel sevmişem kaşları yaydır

Saatim gün geçer her günüm aydır

Üç yüztatmışbeş günüm de yandı ha yandı

(C. 1: s. 153/ 2. Dörtlük)

12.3.13. Pala

Pala, kavisli ve kısa bir kılıç türüdür. T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabına göre kimi kaynaklarda Araplar, bu tür kılıçlara "Zülfikar" adını vermiştir. Pala, kılıç gibi kabza ve namludan meydana gelmektedir. Kılıçtan farkı, hafif eğimli olan namlunun balçakta dar olarak başlayıp gittikçe enlileşmesi, uca doğru genişleyip tekrar uçta sivrileşmesidir. Palalar üzerinde çeşitli işlemler ve süslemeler de yapılmaktadır (Eralp, 1993: 71). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne" isimli türkü kadın ve erkeğin karşılıklı atışmasından oluşmaktadır. Türküde erkeğin, karşısındaki kadından tas ile su göndermesini istediği aksi takdirde kendisini palayla biçeceğini söylediği görülmektedir:

Acı demem ben bu sudan içerim (ey)

Tükmen olur yaylalara göçerim (ey)

Gız seni palaynan biçerim (ey)

Bir su gönder gız tasınan

(C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük)

12.3.14. Tabanca

T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabına göre tabanca, kısa namlulu, hafif ve taşınma zorluğu olmayan, tek kişi tarafından kolaylıkla kullanılabilen bir alettir. Tabancaların ilk kullanılış tarihleri 15.yy ortalarına dayanmaktadır. Tabancaların boyları giderek küçülmüştür ve 19.yy ilk yarısında kadınlar arasında da yaygınlaşmış ve bir avuç içerisine sığabilecek kadar küçülmüştür. Aristokrat zümre arasında silah değerinden ziyade, sanat değeri çok üstün tabancalar yapılmaya başlanmıştır (Eralp, 1993: 109-110). TRT repertuarından,

Çorum'un Sungurlu ilçesine ait olduğu tespit edilen “Elma Aldım Bartın'dan” isimli türküde bireyin tabancasının altından yapıldığı ifade edilmektedir:

Elma aldım Bartın'dan

Tabancam var altından

Yenile bir yâr sevdim

Sülalesi Bartın'dan

(C. 1: s. 312/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Gidiyom Ağlasana” isimli türküde bireyin, tabancasının bağları olduğu ifade edilmektedir. “Tabancamın bağları” ifadesindeki “bağlar” ile kastedilmek istenen net olarak belli değildir. Türküde, ikinci dizedeki kafiyeye uydurmak amacıyla böyle bir kullanım yapılmış olabileceği düşünülebilir. Bu ifade yoruma açıktır:

Dabancamın bağları

(haydi) Duman aldı dağları(oy)

Ben yârime gavuştum

(haydi) Gaba guşluk çağları (oy)

(C. 1: s. 404/ 2. Dörtlük)

12.3.15. Top

Top, şarapnel veya gülle atan ağır, ateşli silahlardır. Toplar, T. Nejat Eralp'in, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar* adlı kitabında verdiği bilgilere göre, önce bakır sonra demir ve tunçtan yapılmış ancak beraberinde birçok zorluk da getirmiştir. Çağın teknolojisine göre kütle ağırlıkları çok fazla, doldurma ve ateşleme süreleri zaman alıcı ve güçlüklerle elde edilen barutu çok fazla harcamıştır. Osmanlılarda top II. Murat devrinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bunlar mükemmel topolar değildir (Eralp, 1993: 103-113). TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Gümüşhacıköy köyüne ait olduğu tespit edilen “Tokat'ın Mezerliği” isimli türküde “top biter üzerliği” ifadesi kullanılmıştır. Üzerlik, nazara iyi geldiğine inanılan bir tür ottur. Bu otun top şeklinde bittiği ifade edilmiştir. Bahsi geçen top, savaşlarda

kullanılan top değildir. “Top” ifadesi, otun yuvarlaklığını belirtmek amacıyla kullanılan bir tabirdir:

(ah) Tokat’ın Mezerliği (de)

Top biter üzerliği

Dünya güzeline benzer

Yârimin güzelliği

(C. 2: s. 747/ 1. Dörtlük)

12.4. Savaş Kültürü ile İlgili Çeşitli Terimler

12.4.1. Askerlik Algısı

Vatanına ve milletine gönül veren Türkler için askerlik, kutsal bir görevdir. Sağlığı yerinde olan her Türk genci askere gitmekte ve vatanî görevini yerine getirmektedir. Hüseyin Yıldız, “Sözlü Kültür Malzemesi Olarak Türkçede Askerlik Jargonu” başlıklı makalesinde, Türk toplumunda “Peygamber ocağı” sayılan askere gitmenin, hem mukaddes bir vazife hem de vatanî bir borç olduğunu, halkın bu vazifeyi yerine getirmeyi bir zorunluluk olarak görmediğini ve bu sebeple asker uğurlama törenleri, asker düğünleri, kına yakma ritüelleri gibi geleneklerin sürdürüldüğünü ifade etmektedir (Yıldız, 2010: 115). Her Türk genci için askere gitmek “vatan borcu” dur ve kutsal bir görevdir. Askere gidecek olan gençlerin askerlik yapacağı yerler devlet tarafından kura ile belirlenmektedir.

M. Öcal Oğuz’un editörlüğünü yaptığı *Türkiye ’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* adlı kitapta, bazı yörelerde asker adayı yola çıkmadan bir iki gün önce türbe ziyaretleri yapıldığı, sağ salim dönmesi için mevlit okutulup kurban kesildiği, asker uğurlamanın davul zurna eşliğinde gerçekleştirildiği ve askere götürecek akrabaların arabalarını gelin arabası gibi süsledikleri ifade edilmektedir (Oğuz, 2008: 151).

Asker, vatanî görevini yapmak için evinden ve sevdiklerinden ayrılmadan önce akrabalarını ve sevdiklerini ziyarete gitmekte ve onlardan helallik almaktadır. Ziyaret sırasında durumu iyi olanlar askere harçlık vermektedir. Askerin gideceği akşam komşuları ve akrabaları kendisini yolcu etmeye gelmektedir. TRT repertuarından, Çorum iline ait olduğu tespit edilen “Bayram Geldi Benim Yârim Kaçıyor (Bozlak)” isimli türkünün askerın ağzından aktarıldığı görülmektedir.

Türküde, askerlik vaktinin gelişi bayram olarak görülmekte ve arkadaşlarının bireyle helalleşmeye gelişi şu şekilde ifade edilmektedir:

Bayram geldi benim yârim kaçıyor

Arkadaşlar gelmiş helallaşıyor

Bana ne diyonuz gonu gomşular

Gideceğim askerliğim geliyor

(C. 3: s. 26/ 1. Dörtlük)

Mehmet Naci Önal, “Trabzon’da Asker Düğünü” başlıklı makalesinde, askere gidecek gence, daha önce askerlik yapmış olanların öğüt verdiğini, askerinin silahına sahip çıkması, nöbet yerini terk etmemesi, komutanlara itaat etmesi gerektiğinin anlatıldığını, komutanlarının onlara hem ana, hem de baba olduğunu, askerliğin vatan borcu, namus borcu olduğunun söylendiğini ifade etmektedir (Önal, 2004: 139). Askerlik görevi günümüzde on iki ay, askerlik yaşı ise yirmi olmasına rağmen geçmiş yıllarda bu görevin çok daha uzun olduğu ve askerlik yaşının çok daha küçük olduğu bilinmektedir. TRT repertuarından, Amasya’nın Taşova ilçesine ait olduğu tespit edilen “Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)” isimli türkü de bir askerinin ağzından aktarılmaktadır. Türküde, on sekiz yaşında askere gelindiği ve üç yıldan önce tezkere verilmeyeceği ifade edilmektedir:

Kışlanın üstüne kurdum iskele

Onsekiz yaşında geldim askere

Üç yıl demeyince vermez teskere

(C. 3: s. 128/ 1. Üçlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Pencerede Perde Ben” isimli türkü de bir askerinin ağzından aktarılmaktadır. Türküde, asker eğlencesinin yapıldığı ve askerinin, sevgilisine eski zamanların süs malzemesi olan teller ile tellenmesini ve eğlenmesini söylediği, asker olduğunu hatırlatıp sevdiğinin bunu kaderine sayması gerektiğini söylemektedir:

Haydi de telleniver

Birazıcık eyleniver

Asker oldum gidiyom (Baygın Hamide'm)

Kaderine sayıver

(C. 2: s. 644/ 1. Bağlantı)

TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen "Bedirik (Soku Dibi Mill'olur)" isimli türküde bireyin, kendisinin asker edildiğini ifade ettiği görülmektedir (C. 1: s. 121/ 2. Dörtlük). Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait olduğu tespit edilen "Ekin Ektim Çöllere" isimli türküde ise askere giden bireyin sevdiğinin de peşinden gelmesini istediği görülmektedir:

Tombalacık Fadimem de dağ başına gel

Ben askere gidiyom da düş peşime gel

(C. 1: s. 301/ 1. Bağlantı)

12.4.2. Bölük

Türkçe Sözlük'te bölük, bir bütünden ayrılmış olan parça kısım ve takımlardan oluşan, üçü veya dördü bir tabur oluşturan, öbür birliklerin temeli sayılan birliktir (2011: 397). Bölük kelimesi, hem askeri anlamda kullanılmakta hem de günlük hayattaki bazı durumların ifadesinde kullanılmaktadır. TRT repertuarında, Amasya'nın Alpaslan köyüne ait olduğu tespit edilen "Dağdan Kestim Çınarı" isimli türküde, sürü halindeki kuşlar "bölük" kelimesiyle ifade edilmiştir:

Kapıdan dışa baktım

(Yavrum) Bir bölük kuşa baktım

Ne hayırsız yar idin

(Yavrum) Arkandan boşa baktım

(C. 1: s. 242/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar" isimli türküde de "bölük" turnaların bir bütün halinde oluşunu ifade amacıyla kullanılmıştır. Türküde bölükler halinde uçan turnaların meskenlerinin nerede olduğu sorulmaktadır:

Gökyüzünde bölük bölük durnalar (leyli leyli durnalar ey)

Nerededir meskeniniz eliniz (eliniz eliniz)

Bir name yazayım yâre götürün (leyli leyli götürün ey)

Dost eline uğrar m'ola yolunuz (yolunuz yolunuz)

(C. 1: s. 416/ 1. Dörtlük)

12.4.3. Kışla

Kışla, askerlerin tamamının bulunduğu ve barındığı yere denmektedir. Kışla askere giden gençlerin evi konumundadır. TRT repertuarından, Amasya'nın Taşova ilçesine ait olduğu tespit edilen "Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)" isimli türkü bir askerın ağzından aktarılmaktadır. Türküde, on sekiz yaşında askere alındığını belirten birinin üç yıldan önce tezkere alamayacağı söylenmektedir. Uzun süre asker ocağında kalacağı düşünülen askerın bu durumu, kışlanın üstünde iskele kurduğu şeklinde ifade edilmektedir:

Kışlanın üstüne kurdum iskele

Onsekiz yaşında geldim askere

Üç yıl demeyince vermez teskere

(C. 3: s. 128/ 1. Üçlük)

12.4.4. Menzil

Menzil, yolculuk sırasında insanların konaklamak için durdukları yere, merminin ulaşabildiği uzaklığa ve ordunun cephe gerisindeki işlerine denmektedir. TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen "Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada" isimli türküde, hublar yani güzeller ile menzilin geniş görüleceği ifade edilmektedir. Türküde menzil ile gelecek anlamı verilmek istenmiştir:

Hublarınan menzil engin göreceksin

Dost elinden bade olsa içersin

Beni görüp gaşın yıkar geçersin

Bir kez hatırımı sor bana yeter

(C. 1: s. 436/ 2. Dörtlük)

12.4.5. Siper

Siper, korunulacak ve saklanılacak yer anlamına gelmektedir. İncelenen türküde siperi ifade etmek için “tabya” kelimesi kullanılmıştır. Tabya, *Türkçe Sözlük*'te bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı olarak tanımlanmaktadır (2011: 2240). TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Gine Yeşerdi Fındık Dalları” isimli türküde bireyin, tabya başında üç kızın olduğu ve içlerinden birinin kendisine göz işareti yaptığını ifade ettiği görülmektedir:

Tabya başında üç kız yan yana

İçlerinden biri göz etti bana

Nur olsun seni doğuran ana

(C. 1: s. 409/ 2. Üçlük)

12.4.6. Tezkere

Askerlik görevini bitiren kişi için askerliğini bitirdiğine dair oluşturulan belgeye tezkere denmektedir. Tezkere, kişinin askerlik vazifesini başarıyla yerine getirdiğinin göstergesidir. TRT repertuarından, Amasya'nın Taşova ilçesine ait olduğu tespit edilen “Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)” isimli türkü bir askerin ağzından aktarılmaktadır. Türküde, on sekiz yaşında askere alındığını söyleyen birinin üç yıldan önce tezkere alamayacağını ifade ettiği görülmektedir:

Kışlanın üstüne kurdum iskele

Onsekiz yaşında geldim askere

Üç yıl demeyince vermez teskere

(C. 3: s. 128/ 1. Üçlük)

13. BÖLÜM

YÖNETİM

Devletin belli idareciler tarafından yönetilmesi, bulunan çağa ve geleneklere göre değişiklik göstermektedir. Devletin değişmeyen yegâne görevi ise milletin güvenliğini ve müdafaasını sağlamak olmuştur. Eski Türklerde yönetim “kut inancı” na dayanmaktaydı. Bu inanca göre hükümdar, yönetimdeki tüm yetki ve kudretini Allah’tan almaktaydı. Kut inancına dayalı yönetim sisteminde, ülke yöneticisi ilahî görevle halkın karşısına çıkmış olarak görülmekte ve bundan dolayı halk yöneticiye mutlak saygı göstermekteydi. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü* adlı kitabında, kut inancının önemini, “Türk devletinin çok mühim bir husûsiyeti olan toplayıcı ve birleştirici vasfını ortaya koyar ki, bu nokta cihan hâkimiyetine uzanan fütihat felsefesinin kaynaklarından biri olmuş görünmektedir.” (Kafesoğlu, 2014: 244). şeklindeki sözlerle vurgulamıştır:

Yönetimde mutlak güç olan hükümdarın, bazı konularda danışması için her dönemde farklı isimlerle oluşturulmuş meclisleri olmaktadır. Hükümdar, istediği zamanlarda meclisini toplamakta ve gerekli görüşmeleri yapmaktaydı.

13.1 Yönetici İsimleri

13.1.1. Elçi

Elçi, devleti başka devletler karşısında temsil eden ve haklarını savunan kişidir. Elçi, siyasi anlamının yanı sıra sosyal anlamda taraflar arasında uzlaşma sağlamak amacıyla da görev alan bir kişidir. TRT repertuarından, Ordu’nun Gököy ilçesine ait olduğu tespit edilen “Dağdan Duttum Bir Cücük” isimli türküde sevenlerin arasındaki uzlaşmayı sağlayan elçinin varlığından bahsedilmektedir. Türküde âşığın, sevgilisine gönderdiği elçilerin az gelip gelmediği sorulmaktadır:

Dağdan (da) kestim dikeni (Fadime’min)

Koyve gelsin keçiler (hey hey)

Az mı (da) oldu sevdiğim (Fadime’min)

Gönderdiğim elçiler (hey hey)

(C. 1: s. 242/ 2. Dörtlük)

13.1.2. Han

Han kelimesi, bir yönetici unvanı olarak Türklerde İslâmiyet öncesinden beri bilinen ve Osmanlı padişahları tarafından da kullanılan bir unvandır. İncelenen türküde han, âşıklar tarafından sevgiliye ya da eşlere olan bağlılığı ve itaati ifade etmek için de kullanılmaktadır. TRT repertuarından, Tokat iline ait olduğu tespit edilen “Fırın Üstünde Kürek” isimli türküde âşığın, sevgilisine “hanım” diye hitap ettiği görülmektedir:

Mestettin hanım zöhrem mestettin

Sen kendini el oğluna dost ettin

(C. 1: s. 361/ 1. Bağlantı)

13.1.3. Kaymakam

Kaymakam, ilçelerde devlet adına hizmet eden ve devleti temsil eden kişilere denmektedir. İlçelerin yönetimini devletin bir üyesi olarak kaymakamlar gerçekleştirmektedir. TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Nebişih köyüne ait olduğu tespit edilen “Nebişih Dedikleri” isimli türküde, kaymakamın atı olduğu ifade edilmektedir:

Şu yaylanın düzündü

Gaymakam’ın atı var

Eğil eğil öpeyim

Sende gaymak tadı var

(C. 2: s. 616/ 5. Dörtlük)

13.1.4. Muhtar

Muhtar, bir mahallede ya da köyde devlet tarafından belirlenmiş kuralları yönetmek için o mahalle ya da köyün halkı tarafından seçilen ve seçildiği bölgede devleti temsil eden siyasi kişidir. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen “Yayla Yaylaya Bakar (Hatipoğlu)” isimli türküde kişinin muhtarlık için oğlunu kurban edeceği ifade edilmektedir (C. 2: s. 782/ 3. Dörtlük). Ordu’nun Aybastı ilçesine ait olan “Hatipoğlu Nam Verür” isimli türküde de aynı durum

görülmektedir. Türküde, muhtar olmayı çok isteyen bir kişinin muhtarlığın yoluna oğlunu kurban vereceği ifade edilmektedir:

Hatipoğlu nam verir (de)

Mihtarlığa şan verir

Mihtarlığın yoluna (da)

Oğlunu gurban verir

(C. 2: s. 454/ 1. Dörtlük)

13.1.5. Padişah

Padişah kelimesi, İranlı hükümdarların yanında Osmanlı yöneticilerinin de kullandığı unvanlardan biri olmuştur. Farsça bir kelime olan padişah, devletin en yetkili kişisi ve mutlak otoritesidir. Devletin güvenliğini ve refahını sağlamakla görevlidir. Mutlak otoritenin sağlanması için padişahın davranışlarını bu yönde ortaya koyması ve diğer insanlardan ayrılması gerekmektedir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen “Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran” isimli türküde geçen “padişah bakışlı” ifadesiyle de padişahın bakışının bile diğer insanlardan farklı olduğu ortaya konulmak istenmiş ve bahsedilen kişinin bakışları padişah bakışlarına benzetilmiştir:

Padişah bakışlı (aman) eli barutlu (canan barutlu)

Demir aslan huylu gaytan sufatlu

Cintiya kılıçlı (aman) golu guvvatlu (canan guvvatlu)

Böğün köse kenan yanımda gerek

(C. 2: s. 457/ 2. Dörtlük)

13.1.6. Sultan

Sultan, Müslüman hükümdarların kullandıkları ve padişahların çocuklarını ve anne ile eşlerini ifade eden bir unvandır. Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türküler incelendiğinde “sultan” ifadesinin, sevgiliyi tanımlamak için kullanıldığı dikkat çekmiştir. TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde âşığın, sevgilisine

“aziz sultanım” diyerek seslendiği ve sevgilisinden insafa gelip yaralarını sarmasını istediği görülmektedir:

Bu kadar cevretme (hey dost) aziz sultanım

Ne olur insafa (hey dost) gel bazı bazı
Lütfü insaneyle (hey dost) çeşm i meralım
Yaralı gönlümü sar bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi” isimli türküde de sultanın, sarhoş olup dillerinin bir hoş olduğu ifade edilmektedir. Türküde “sultan” kelimesiyle sevgili tanımlanmaktadır:

Eğer o bahçanın bağbanı varsa
Gülünü derdirmiş gerçek er ise
Eğer o bahçanın ismi dil ise
Sultan serhoş olmuş dilleri bir hoş

(C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük)

13.2. Padişahlık Alâmetleri

13.2.1. Ferman

Ferman, Farsça bir kelimedir ve padişahın yazılı emirleri anlamına gelmektedir. Mehmet Zeki Pakalın’ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I* adlı çalışmasına göre kelime, İslâmiyet’i kabul etmelerinden sonra İlhanlılar tarafından kullanılmış, daha sonra Osmanlılara geçmiştir. Ferman kelimesini tamamıyla benimseyen Osmanlılarda, bu kelimenin resmî manası herhangi bir iş hakkında padişahın alâmet-i şerife denilen tuğralı emri demektir (Pakalın, 1983/ I: 607). Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türküler incelendiğinde ferman ifadesinin, padişahlık alâmeti olarak değil, emir verme anlamıyla kullanıldığı belirlenmiştir. TRT repertuarından, Tokat’ın Zile ilçesine ait olduğu tespit edilen “Bir Güzel Methedeyim” isimli türküde âşığın, sevdiğinin yüzünü görürse bunun kendisi için ölüm fermanı yani ölüm emri olacağını ifade ettiği görülmektedir:

Gözlerin inkâra benzer keman olur

Her kaçan yüzüne baksam katlime ferman olur

Yüzünü görse bir kâfir şüphesiz iman bulur

Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

(C. 1: s. 152/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)” isimli türküde de âşığın sevdiğine, “beni öldürmeye fermanın mı var” diyerek soru sorduğu görülmektedir. Türküde “ferman” ifadesi, karar ve emir anlamıyla kullanılmaktadır:

Kız pınar başında harmanın mı var

Sırmanın telinden yorganın mı var

Beni öldürmeye fermanın mı var

(C. 2: s. 554/ 2. Üçlük)

13.3. İdarî Teşkilat

13.3.1. Köy

Köy, günümüzde de varlığını sürdüren kırsal kesimdeki en küçük idarî birimdir. Köy halkı genellikle toprak ile meşguldür ve köylerin nüfusları şehirlere göre çok daha azdır. TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Allah Allah Dedik Ata Bindirdik” isimli türküde, Zilha gelinin Kızılırmak içinde kaybolduğu söylenmekte ve gelini bulamayan halkın, gelin olmadan köye nasıl gideceklerini düşündükleri görülmektedir:

Ey martin getir şu gartalı vuralım

Dalgıç getir şu gelini bulalım

Biz gelinsiz nasıl köye varalım

N’ettin Kızılırmak Zilha gelini (aman aman gülümü)

(C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat’ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyüne ait olduğu tespit edilen “Caminin Ezanı Yok” isimli türküde âşığın, köylerin içinde

sevdiğinden daha güzel kimsenin olmadığını ifade ettiği görülmektedir. Türküde “köylerin içi” ifadesiyle köylerin içinde bulunan diğer genç kızlar tanımlanmak istenmiştir (C. 1: s. 198/ 1. Dörtlük). Benzer bir ifade şekli Tokat’ın Reşadiye ilçesine ait olan “Ekin Ektim Çöllere” isimli türküde de görülmektedir. Türküde bireyin, köylerin içinde candan sevecek dostunun olmadığını söylediği görülmektedir. Burada da “köylerin içinde” ifadesiyle köy içerisinde yaşayan diğer kişiler ifade edilmek istenmiştir (C. 1: s. 301/ 2. Dörtlük).

13.4. Cezalandırma Şekilleri

Toplum içindeki düzeni sağlamak için bazı kuralların olması gerekmektedir. Bu kurallar Türk toplumlarında da görülmektedir. Mevcut yönetimler kendi belirledikleri kurallarını uygularken Türklerin İslâmiyet’i kabulü ile birlikte şer’i kurallar uygulanmaya başlanmıştır. Örfi kuralların ve şer’i kuralların bir arada uygulandığı Türk toplumlarında kurallara uymayanlara uygulanan cezalar işlenen suçun niteliğine göre değişmektedir. Toplum tarafından belirlenmiş olan örfi kuralların cezaları yine toplum tarafından verilirken diğer cezalandırmalar belirli kişi ve makamlarca uygulanmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olan türküler incelendiğinde, gerek örfi gerekse şer’i olmak üzere çeşitli cezalandırma çeşitlerinin uygulandığı görülmektedir.

13.4.1. Asmak /İdam Etmek

Bir kimseyi, boynundan ip geçirerek yüksek bir yere asma ve sallandırmaya idam etmek denmektedir. İdam cezası, adam öldürme gibi büyük suçların karşılığı olarak uygulanmaktadır. Kişiyi asmak, bir ceza olarak uygulanırken kimi zamanda hayatına son vermek isteyenlerin başvurduğu bir intihar yolu olmaktadır. TRT repertuarından, Çorum’un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen “Gayri Dayanamam Ben Bu Hasrete” isimli türküde âşığın, eğer sevdiği giderse kendisini berdar edeceğini yani asacağını ifade ederek sevdiğinin ya kendisini de götürmesini ya da hiç gitmemesini istediği görülmektedir:

Sen gidersen kendim berdar ederim

Bülbül gül dalına konmaz niderim

Elif gaddim büker kement ederim

Ya beni de götür ya sen de gitme

(C. 3: s. 82/ 2. Dörtlük)

13.4.2. Dağlamak

Demirin kızdırılarak, vücudun herhangi bir yerine temas ettirilmesine dağlamak denmektedir. Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde dağlamanın genellikle sevdikleri tarafından âşıklara yapıldığı görülmektedir. Âşıklar, sevgililerinden ayrı düştüklerinde, sevdikleri tarafından yüreklerinin dağlandığını söylemektedirler. Nitekim TRT repertuarından, Çorum'un Alaca ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gayri Dayanamam Ben Bu Hasrete" isimli türküde sevgili tarafından âşğın sinesine kızgın dağların yani kızgın demirlerin vurulduğu ifade edilmekte ve sevgilinin âşğı bırakıp gitmesinin istenmediği belirtilmektedir:

Yâr sineme vurdun kızgın dağları

Viran koydun mor sümbüllü bağları

Hüseyin'im geçiyor gençlik çağları

Ya beni de götür ya sen de gitme

(C. 3: s. 82/ 3. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Zile ilçesinin Kervansaray köyüne ait olduğu tespit edilen "Gam Gasavat Bugün Başa Gelindi" isimli türküde de âşğın, yârinden ayrı düştüğünü ifade ettiği ve sinesinin dağlandığını belirttiği görülmektedir:

Gamdan hisar çektim yolum bağlandı

Yârdan ayrı düştüm sinem dağlandı

Ben o yârdan ayrı olamam dedim

Durulmuş deryalar birden bulandı

(C. 1: s. 367/ 2. Dörtlük)

13.4.3. Doğramak

Bir şeyi küçük parçalara ayırma işlemine doğramak denmektedir. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesine ait olduğu tespit edilen "Gelmiş İken Bu Elleri Gezerim" isimli türküde bireyin, ölüm ve ayrılığın ciğerini dokuza

doğrattığını belirttiği görülmektedir (C. 1: s. 387/ 2. Dörtlük). Aynı ilçeye ait olan “Mail Oldum Hub Cemale Bakmaya” isimli türküde de sevgilinin güzel cemaline gönlün düştüğü söylenmekte ve âşığın dertli sinisini doğrayıp gideceğini ifade ettiği görülmektedir:

Mayil oldum hub cemale bakmaya

Şu dertli sinemi doğrar giderim

Hasiret eyleyip mihnet çekmeden

Varıp dost eline uğrar giderim

(C. 2: s. 580/ 1. Dörtlük)

13.4.4. Hançerle Öldürmek

Hançer, ucu eğri ve sivri olup üzerinde çeşitli işlemler ve süslemeler bulunan bir tür bıçaktır. Hançer, kişiler tarafından savunma amaçlı olarak belde taşınmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olan türkülerde hançerin, sevgililer tarafından âşıkları cezalandırmak için kullandıkları bir alet olduğu görülmektedir. TRT repertuarından, Samsun'un Lâdik ilçesine ait olduğu tespit edilen “Beni Bir Dost Yaraladı” isimli türküde, sevgilinin hançer vurup âşığın sinisini deldiği söylenmekte ve âşığın eğer sevdiğini görmezse sevdakâr olacağını yani âşık olacağını ifade ettiği görülmektedir:

Beni bir dost yaraladı beyler ey (hey)

Çekerim yareyi (de) ölmezsem eğer (canım canım canım)

El vurmuş hançeri sinemi deler (hey)

Sevdakâr olurum görmezsem eğer (canım canım canım)

(C. 1: s. 134/ 1. Dörtlük)

TRT repertuarından, Tokat'ın Turhal ilçesinin Kelkit köyüne ait olduğu tespit edilen “Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım” isimli türküde bireyin, noksanı olduğunu ve kulun bazen bildiğinden şaştığını söylediği ve dostuna, aşkın hançerini de sinesine çakmaması gerektiğini belirttiği görülmektedir. Türküde bahsi geçen dost, sevgiliyi ifade etmek için kullanılmış olabilir:

Coşkun sular gibi (hey dost) çağlayıp akma
Aşkın hançerini (hey dost) sineme çakma
Noksanım var ise (hey dost) kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

(C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük)

13.4.5. Palayla Biçmek

Pala, kavisli, uç kısmı geniş olup kabzasına doğru daralan bir kılıç türüdür. TRT repertuarından, Amasya'nın Merzifon ilçesinin Hayrettin köyüne ait olduğu tespit edilen "Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne" isimli türküde pala bir cezalandırma aleti olarak kullanılmıştır. Türküde bireyin, tas ile su istediği kişiyi palayla biçeceğini ifade ettiği görülmektedir:

Acı demem ben bu sudan içerim (ey)
Tükmen olur yaylalara göçerim (ey)
Gız seni şimdi palaynan biçerim (ey)
Bir su gönder gız tasınan

(C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük)

13.4.6. Zindana/Hapishaneye Atmak

Zindan ve hapishane suçluların, işledikleri suçun karşılığı olan cezalarını çekmeleri amacıyla hapsedildikleri yerdir. Mahkeme huzuruna çıkan kişiler aldıkları ceza karşısında eski yıllarda zindana atılırken günümüzde hapishanelerde atılmaktadırlar. Hapishaneye ya da zindana atılan suçlular, bu yerlere kapatılmadan önce kaçımlarını engellemek amacıyla kollarına kelepçe takılmaktadır. TRT repertuarından, Ordu iline ait olduğu tespit edilen "Yârinin Giydiği Yeşil Entari" isimli türküde bireyin, kollarında kelepçe, boynunda ise zincir olduğunu ve zincir takılan yerlerin acıdığını ifade ettiği görülmektedir:

Evlerinin önü üç ağaç incir
Kollarım kelepçe (yâr yâr) boynumda zincir
Zincirin yerleri hiç durmaz incir

(C. 2: s. 773/ 2. Üçlük)

TRT repertuarından, Amasya iline ait olduğu tespit edilen “Amasya’nın Dağları” isimli türküde bireyin, on beş sene mahpusu yani hapishaneyi göze aldığını ifade ettiği görülmektedir (C. 1: s. 41/ 2. Dörtlük). Çorum’un Alaca ilçesine ait olan “Aşka Düşen Aşık Elbet Kan Ağlar” isimli türküde, Yusuf ile Züleyha kıssasına telmih yapmış ve Hz. Yusuf’un Züleyha tarafından zindana atıldığı ifade edilmiştir:

Yusuf’un cemali benzerdi mah’a

Kul edip sattılar yeter mi baha

Yusuf’u zindana salan Züleyha (of)

Ayrılık derdinin dermanı nedir (dost)

(C. 3: s. 16/ 3. Dörtlük)

SONUÇ

Halk edebiyatı ürünü olan türküler, halk tarafından ortak kabul görmüş ve bu sayede yaşayıp uzun yıllarca yaygınlaşmasına izin verilmiştir. Türküler, uzun asırların bilgi ve birikiminin ürünü olarak, Türk kültürünün geçmişten günümüze bağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Milletin yaşam tarzını yansıtan değerli bir kaynak olan türküler, halkın millî benliğinin taşıyıcısı ve koruyucu olmuştur.

“Orta Karadeniz Bölgesi’ne Ait Türkülerde Türk Yaşam Tarzı” adını konu alan bu yüksek lisans tezi, Orta Karadeniz Bölgesi illeri olan Samsun, Amasya, Çorum, Tokat olmak üzere beş idarî bölge ile sınırlandırılmıştır. Orta Karadeniz Bölgesi kendine özgü mûsikîsi ve yerel öğelerin birleşimiyle önemli ve zengin bir kültür bölgesi olmuştur. Bölgenin tüm yaşam biçimini oluşturan kültürel değerler türkülerle işlenmiş durumdadır. Yapılan bu çalışmada TRT repertuarından tespit edilen 275 adet türkü tahlil ve tasnif edilerek değerlendirilmeye tabii tutulmuş ve bölgenin kültürel zenginliği ile Türk yaşam tarzı, oluşturulan on üç bölüm ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın “Âdetler ve Uygulamalar” başlıklı birinci bölümünde, TRT repertuarından, Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen türküler incelenerek bölgede uygulanan âdet ve ritüeller belirlenmiştir. Bölümün geçiş dönemleriyle ilgili olan “Doğum ve Doğum Sonrası İle İlgili Âdet ve Uygulamalar” başlıklı ilk kısmı repertuardan bölgeye ait olduğu tespit edilen 4 adet türkünün incelenmesiyle ortaya koyulmuştur. Bu kısımda tespit edilen türkülerde, çocuk sahibi olmanın önemi vurgulanmış, çocuk sahibi olmayan bireylerin, özellikle kadınların dışlandığı, çocuk sahibi olanların ise statüsünün yüksek olduğu görülmüştür. Ailelerin çocuk sahibi olabilmek için birtakım yollara başvurdukları, çocuk sahibi olan bireylerin çocuklarını, Türk kültüründe ailelerin çocuk yetiştirmek için kullandığı temel araçlardan biri olan, içine çocuğun bağlanıp ninnilerle uyutulduğu beşiği kullandıkları görülmüştür. Çocukluktan gençliğe geçişi ifade eden ergenliğin de türkülerde yer bulduğu ve ergenliğin bezirgânlık meslek dalına benzetildiği dikkat çekmiştir. Birinci bölümün “Evlenme İle İlgili Âdet ve Uygulamalar” başlıklı kısmı 25 adet türkünün incelenmesiyle ortaya koyulmuştur ve bu kısımda evliliğin Türk toplumu için önemli geçiş dönemlerinden biri olduğu görülmüştür. Birçok

uygulamayı beraberinde getiren evlilik merasimi, aile oluşumunu başlatan bir tören olduğundan toplumun önem verdiği ve kusursuz olmasını istediği bir uygulamadır. TRT repertuarından tespit edilen türkülerde, Orta Karadeniz Bölgesi halkının çok eşliliğe sıcak baktığı, çocukları evlenecek olan aileler arasında uzlaşmayı dünürçülerin sağladığı, evlenme yaşının 13,14,15 arası olduğu, evlenilecek kızların bekâret sahibi olmasının önemli olduğu, başlık parası uygulamasının var olduğu, evlenme de çiftlerin rızasına önem verildiği, ailelerin evliliğe sıcak bakmadığı durumlarda ise kız kaçırma olayıyla karşılaşıldığı, evlenecek genç kızların küçük yaşta çeyizlerinin hazırlanıp bohçalarda saklandığı görülmüştür. Türk toplumunda evlilik kız isteme, söz, nişan, kına gecesi ve düğün gibi çeşitli merasimleri beraberinde getirmektedir. TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde nişan, kına gecesi ve düğün merasimi hakkında bilgiler verildiği kız isteme ve söz gibi merasimlere yer verilmediği, bölge halkı için nişan ve düğün gibi merasimlerin görkemli ve kusursuz olmasının düğün sahibi olan aileler için gurur kaynağı olduğu görülmüştür. Bu kısımda karşılaşılan bir kelime olan “iç güveyi” nin türkülerde hem damadı hem de gelini ifade edecek şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Gelin ve gelin duvağı hakkında bilgilerin yer aldığı “Gelin ve Gelin Duvağı” başlıklı maddede, duvak alma törenine işaret edilmiş ve gelinin ailesine duvak almaya gelen damada, gelinin baba evindeki tüm haklarının devredildiği bilgisine uygun olarak törenin gerçekleştirildiği görülmüştür. Evliliğin hem resmî hem de dinî anlamda tamamlanabilmesi her iki nikâhın gerçekleşmesine bağlıdır. TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türkülerde resmî nikâh ile ilgili bilgilere rastlanmazken dinî nikâha vurgu yapan türkülerin olduğu dikkat çekmiştir. Bölümle ilgili incelenen türkülere bakıldığında, “evlilik yaşı” ve “gelin ve duvağı” ile ilgili bilgilerin yer aldığı türkülerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Birinci bölümün “Ölümle İlgili Âdet ve Uygulamalar” başlıklı kısmı 14 adet türkünün incelenmesiyle ortaya koyulmuştur. Bu kısımda türkülerden yola çıkılarak, dünyanın faniliği ve ölümün bakîliği vurgulanmıştır. Buna göre ölümden kaçış yoktur, ahiret hayatı sonsuzdur. Ölüm anında Azrail'in gelip kişinin canını alacağına ve ölen kişinin dünya hayatındaki yaşayışına göre cennet ya da cehenneme gideceğine, kişi öldüğünde Allah'ın huzuruna çıkıp günah ve sevaplarının sorgulanıp tartılacağına inanıldığı görülmüştür. Ölen kişinin arkasından cenaze töreninin yapıldığı, tabuta konulup üstüne yeşil örtü örtüldüğü, arkasından yas tutulup kara yazmalar bağlandığı ifade edilmiştir. Türkülerde tabut yerine, “at” ve “sal”

kelimesinin geçtiği de belirlenmiştir. Ölen kişinin mezarının başına, yeri ve kimliği belli olması açısından taş koyulmakta ve üzerine de yazılar yazılmaktadır. Bu taşta yazı yazma uygulamasının TRT repertuarındaki türkülerden yola çıkılarak, Orta Karadeniz Bölgesi'nde de var olduğu görülmüştür. İncelenen türkülerde en fazla “Ölüm Anı ve Sonrası” ile ilgili bilgilerin yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan bu tespit, bölge halkının ölüme ve öldükten sonra başlayacak olan ahiret hayatına olan inançlarının var olduğu sonucunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birinci bölümün “Günlük Hayatla İlgili Âdet ve Uygulamalar” başlıklı, TRT repertuarından bölgeye ait 50 türkünün incelenmesiyle oluşturulan bu kısım, Türk kültürünün en önemli parçasını oluşturan günlük hayattaki değerleri ve âdetleri vermesi açısından önem arz etmektedir. TRT repertuarından tespit edilen türküler incelendiğinde, özellikle Osmanlı döneminde görülen başa gül takma âdetinin Orta Karadeniz Bölgesi'nde de var olduğu görülmüştür. Bayram günlerinin özel bir coşku ile kutlandığı, bu günlerde güzel giysiler giyildiği, oruçlar tutulup kurbanlar kesildiği, küslerin birbirleriyle barıştığı belirtilmiştir. Sevgililerin birbirlerine sevgi nişanesi olarak çiçek verdiği, Orta Karadeniz Bölgesi insanının dua ve dileğe önem verdiği, günlük hayatta bugün olduğu gibi hazır yatakların olmaması sebebiyle döşekler serildiği ve bu döşeklerde kullanılan malzemelerin maddî durumlara göre değişiklikler gösterdiği, sevgililerinin âşıkları tarafından eli eteği öpülecek kadar değerli olduğu, hamam geleneğinin geçmişten günümüze taşıdığı izler ve manevî değerleri, hediyeleşmenin, helâlleşmenin, selamlaşmanın, misafirperverliğin önemi, Türklerin konargöçerlik kültürü, mendilin âşıklar arasındaki taşıdığı mesaj, “ocak” kelimesinin taşıdığı gerçek ve sembolik anlamlar, sigara kültürü, suyun canlılığı, önemi ve sembolik değerleri, bir süs malzemesi olarak günlük hayatta sürmenin yeri gibi konulara vurgu yapılmıştır.

Çalışmanın “Eğitim” başlıklı ikinci bölümü, TRT repertuarındaki Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen 14 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölümde ilim, irfan ve eğitime verilen değerler konu edilmiştir. Eğitim, insan hayatının bir parçasıdır ve onu öne çıkaran bir özelliğidir. Öyle ki, Orta Karadeniz Bölgesi'nde evlenecek genç kızların eş seçmek için eğitim faktörünü bir ölçüt olarak kullandıkları ve evlenmek için okuması yazması olan bireyleri istedikleri görülmüştür. Bölümde, ilmin ve aklın her şeyden önemli olduğu, kişinin doğru ve yanlış ayırt etmesini sağlayan aklın altın ya da akçe ile satın alınamayacağı teması

işlenmiş, arif olan kimsenin elinden her türlü iş geleceği onların az konuşup çok dinlemesi gerektiği, cahillerin bilgisizliği, eğitim öğretimin bir parçası olan kalemin gerçek ve sembolik anlamları, kâtiplik mesleği, kitap okumanın gerçek anlamı ve dinî anlamda “Kuran-ı Kerim” i ifade edişi gibi konular incelenmiştir. Bu bölümde en fazla “Kitap” ile ilgili bilgilerin yer aldığı türkülerin bulunduğu görülmüştür. TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen türkülerin karşılaştırması yapıldığında en az türkünün eğitim alanıyla ilgili olduğu görülmüş bu da bölge halkının eğitime gerektiği kadar önem vermediğinin düşünülmesine neden olmuştur.

Çalışmanın “Eğlence” başlıklı üçüncü bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 13 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölümde incelenen türkülerden yola çıkılarak, eğlencenin toplum hayatındaki yeri ve önemi belirlenmiştir. Eğlenceler, halk arasında birlik ve beraberliğin sağlandığı önemli törenlerdendir. Türk kültür hayatında da birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla çeşitli törenler ve eğlenceler yapılmaktadır. Eğlenceler, toplumun millî kimliğini ve kültürünü ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir. TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen türkülerde, halay ve horon gibi halk oyunlarının, genellikle kırsal kesimlerde oynanan sinsin oyununun var olduğu, bu eğlenceler ve oyunlar esnasında, bağlama, kemençe, keman, saz gibi mûsikî aletlerinin ve halk oyunlarına eşlik eden zil aletinin kullanıldığı, türkü söylendiği, annelerin çocukları için ninniler söylediği görülmüştür. Türkülerde, eğlence yerine “cümbüş” kelimesinin yer aldığı da dikkat çekmiştir.

Çalışmanın “Ekonomi” başlıklı dördüncü bölümü, TRT repertuarındaki Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 73 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuş ve bu bölümde Orta Karadeniz Bölgesi halkının yaşamı ekonomik açıdan ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Göçebe bir yaşam tarzını benimseyen Türkler yaşamlarını avcılıkla geçirmişlerdir. İncelenen türkülerde, av hayvanı olarak bülbül, ceylan, geyik, güvercin, kaz, keklik, ördek ve turnanın yer aldığı, av sırasında da kartal ve şahin gibi hayvanların kullanıldığı görülmüştür. Bir kuş türü olan baykuşun da türkülerde geçtiği tespit edilmiştir. Belirtilen hayvanların, av ve avcılıkla ilgili açıklamaları yapılmış ve devamında ise bu hayvanların mitolojik açıdan incelenmesine yer verilmiştir. TRT repertuarından tespit edilen türkülerde, avcılık için kullanılan bir malzeme olan tuzağın, avcılıkla ilgili değil, insanları tuzağa

düşürme anlamı verecek şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bölümün bağcılık kısmında, bağın hem üzüm bağını hem de bahçeleri ifade ettiği açıklanmıştır. At ve atçılık ile ilgili bilgilerin yer aldığı kısımda, atın Türk kültüründeki yeri ve önemi vurgulanmıştır. TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen türküler incelendiğinde, Türklerin uzun süredir ata bindiği, ata binmenin yiğitlik sembolü olduğu ve attan düşenin yiğit olamayacağını vurgulandığı görülmüştür. Bölgede doru ve kır at gibi at türlerinin bilindiği, at malzemeleri olan nal, çul, kilim, üzengi, terki ve ata binmeye yarayan binek taşının da kullanıldığı tespit edilen türkülerde görülmüştür. Dördüncü bölümün, Türklerin kullandığı paralar ile ilgili bilgiler verildiği kısımda Orta Karadeniz Bölgesi türkülerinde, para birimi olarak altın, kuruş ve liranın kullanıldığı, ölçü birimi olarak ise dirhem ve okka, dönüm, endaze, kantar ve terazinin kullanıldığı görülmüştür. Bahçıvanlık, başakçılık, bezirgânlık, çobanlık, gemici, halı ve kilim dokumacılığı, mücevher ustalığı, oduncu, taş ustalığı, terzilik, ustalık gibi meslek dallarının bölgenin türkülerinde geçtiği belirlenmiştir. Belirtilen meslek dallarının çoğunluğunun, el emeği ve el becerisi isteyen meslekler olduğu ve kırsal kesim insanına hitap ettikleri görülmüştür. Bölge geniş tarım topraklarına sahip olması sebebiyle türkülerde ziraat ile ilgili kelimeler sayıca çok fazla yer almaktadır. Ambar, buğday, ekin, değirmen, ellik, firaz, harman, imece, orak, gireb, toprak bahsi geçen kelimelerdir. Bu bölüm, Türk halkının geçimini ve yaşamını sağladığı ticaret şekilleri, ticaret yaparken kullandığı para birimleri ve ölçü birimleri, meslek dalları ve tarımsal unsurları açısından Türk yaşam tarzını göstermesi yönünden zengin bilgi birikimine sahiptir.

Çalışmanın, “Giyim-Kuşam” başlığını taşıyan beşinci bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen 72 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Sadece Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki türkülerden elde edilmiş olan giyim-kuşam çeşitliliğine bakıldığında Türk yaşam tarzının ve Türk kültürünün zenginliği görülmektedir. İnsanlar, vücutlarını dışarıdan gelebilecek zararlardan ve çevrenin etkilerinden korumak için buldukları coğrafyaya uygun kıyafetler üretmişlerdir. TRT repertuarından bölgeye ait olduğu tespit edilen türküler incelendiğinde kadın ve erkek olmak üzere her iki cinsiyet içinde sayıca çok fazla kıyafet çeşidinin bulunduğu ortaya koyulmuştur. Türkülerden yola çıkarak, Türk kültürü içinde zengin “kıyafet kültürü” olduğunu söylemek mümkündür. Başlık, destar, fes ve külahın erkek başörtüleri, çevre, nikap, yazma ve yemeninin kadın

başörtüleri olduğu görülmüştür. Aba/ kebe, çapul/ çapula, çarık, çorap, entari, içlik, kundura, liba, potin/fotin, gömlek, bindallı, bürük, dolama, ellik, elbise, fistan, kemer, kuşak, kürk, mahrama, mest, pabuç, peçe, peştamal, post, şal, şalvar, şapka, yelek/delme gibi kıyafet ve ayakkabı çeşitlerinin olduğu bunlardan bazılarının aynı kıyafetleri ifade etmek için kullanılan farklı kelimeler oldukları dikkat çekmiştir. Beşinci bölümün devamında ise, tespit edilen türkülerde, basma, canfes, çuha, kadife gibi kumaş türlerinin yer aldığı ve kişilerin maddi durumlarına göre kullandıkları kumaş türünün farklılık gösterdiği belirtilmiştir. Güzelliğin tamamlayıcısı konumunda olan ve özellikle kadınların tercih ettiği takılardan, tacın, bileziğin, incinin, saç bağının, yüzüğün türkülerde geçtiği ancak “küpe” nin ise bölgeye ait olan hiçbir türküde geçmediği dikkat çekmiştir. Bölgede başörtü çeşitliliğinin fazla olması, bölge kadınlarının muhafazakâr ve geleneksel bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı başörtü takan kadınların kulaklarındaki küpeler de görünmemektedir. Buna bağlı olarak küpe kullanımının yaygın olmadığı düşünülebilir.

Çalışmanın, “İnanışlar ve Ritüeller” başlıklı altıncı bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 47 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bölüm alın yazısı, âşıklarla ilgili inanışlar, büyü ve muska, felek, Hızır İlyas ve ab-ı hayat inancı, içkiyle ilgili inanışlar, insanlarla ilgili inanışlar, kıyamet, nazar, melek inancı, rüya tabiri, yıldızlarla ilgili inanışlar, dua-dilek ve beddua ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu bölümde incelenen türkülerde, kişinin ölümden korkmaması gerektiği alınca ne yazıldıysa başına onun geleceğine inanıldığı, felekten şikâyet edildiği, âşık olanın halinin harap olup yüzünün hemen gülemeyeceğinin ve ölürse gözlerinin açık gideceğinin vurgulandığı görülmüştür. Büyü, muska ve nazar kısımlarında, âşıkların aralarındaki muhabbeti bozmak için büyüler ve muskalar yapıldığı, muskanın “hamaylı” kelimesiyle ifade edildiği, nazar değen kimselere halk tarafından çeşitli uygulamalar yapıldığı yer almaktadır. Bölümün, Hızır İlyas ve ab-ı hayat inancı kısmında kişinin, Hızır’dan sevdiğini istediği, sevgili için nice ab-ı hayat olacak göllerin var olduğu vurgulanmıştır. İçkiyle ilgili inanışlarda sarhoş kişinin dillerinin bir hoş olduğu, sevgiliyi gören gözlerin sarhoş olduğu ifadelerinin yer aldığı ve sarhoşluğun hem gerçek anlamıyla hem de mecaz anlamıyla kullanıldığı görülmüştür. İnsanlarla ilgili inanışların yer aldığı türkülerde, zamanın halkına sır verilmemesi gerektiği, sevgiliye âşığın halinin malum

olabildiği, kulun bazı zamanlarda bildiğinden şaşabildiği vurgulanmıştır. TRT repertuarından bölgeye olduğu tespit edilen kıyametle ilgili türkülerde, kıyametin gerçek anlamı dışında kullanıldığı, melek inancının yer aldığı türkülerde, melek olarak Azrail'in ve sevgilinin tasavvur edildiği, rüya tabirleri ile ilgili türkülerde, yârinin geleceğini rüyasında gören bir âşık ve çocuğunun vefat edeceğini rüyasında gören bir annenin verildiği görülmüştür. Yıldızlarla ilgili inanışların yer aldığı türkülerde ise, sarı yıldız ve Zühre yıldızının yer aldığı, dua, dilek ve beddua ile ilgili türkülerde ise bunlarla ilgili çeşitli örneklerin bulunduğu dikkat çekmiştir.

Çalışmanın, “Görevli Kişiler” başlıklı yedinci bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen 34 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuş ve bu bölümde toplum hayatının her alanında görevli bulunan kişiler incelenmiştir. Bölümün ilk kısmını, asayişten sorumlu olan hâkim, ikinci kısmını tasavvuf ve ilim erbabı olan abdâl, baba, dede, erenler, derviş, hoca, imam, pîr, üçüncü kısmını ise toplumsal katmanlar olan, Arap, ağa, bey, bende/köle, efendi, mert, molla, paşa, Türkmen, yiğit, yosma oluşturmaktadır. Bölümde, dede kelimesinin tasavvufî anlamı dışında gerçek anlamıyla kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmanın “Maddî Kültür” başlıklı sekizinci bölümü, TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen 38 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölüm, günlük hayatta kullanılan araç ve gereçleri göstermesi ve Türk yaşam tarzına ışık tutması açısından zengin içeriğe sahiptir. Türkülerde, aydınlanma araçlarından çıra ve muma yer verildiği ve ayna, balta, bardak, bel, bıçak, çakı, düğme, kadeh, kalbur, kazma, kürek, külek, kelek, küp, nargile, sandık, sepet, sırik, soku tokmakları, şişe, tas, testi, urgan, ustura ve yüklük gibi araç gereçlerin geçtiği görülmüştür. Kullanılan araç ve gereçlerin genel itibarıyla tarım alanında kullanılıyor olması da Türk insanının tarım toplumu olduğu sonucunu göstermektedir.

Çalışmanın “Mimari” başlıklı dokuzuncu bölümü, TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilen 22 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Konar göçer bir yaşam tarzını benimseyen Türkler için mimari geç oluşan bir kavram olmuş ve gerçek anlamda yaşanılabilir mimari yapıların ortaya koyulması uzun zaman almıştır. Çalışmanın bu bölümü iç mekânlar başlığı altında, dinî mekânlar, eğitim mekânları ve sivil mimari olmak üzere üç kısımdan

oluşmaktadır. Dinî mekânlar başlığı altında cami ve dergâh, eğitim mekânları başlığı altında meclis, sivil mimari başlığı altında ahır, ev, konak, otağ, saray incelenmiştir. Dış mekân başlığı altında ise çarşı ve pazar incelenmiştir. Türkülerde en fazla, “ev” ve “konak” isimlerinin yer aldığı görülmüştür.

Çalışmanın “Mutfak” başlıklı onuncu bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 61 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulan, zengin içeriğe sahip bir bölümdür. Türkülerden yola çıkılarak Türklerin mutfak kültürü ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölüm, altı kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım yemekleri ve yemek malzemelerini içeren “Yemekler” kısmıdır. Arpa, aş, bedirik, bulgur, ciğer, kebab, madımak, mercimek, pirinç ve yufkadan oluşan bu kısımda Türklerin hem et yemeklerini hem de sebze yemeklerini yedikleri görülmüştür. “Tatlılar” dan oluşan ikinci kısımda şeker ve şerbet bulunmaktadır. Bu kısımda şekerin hem gerçek anlamda hem de benzetme amacıyla mecazî anlamda kullanıldığı görülmüştür. Üçüncü kısmı oluşturan “Diğer Besinler” bölümünde bal, ekmek, kaymak, meze, pekmez, reçel, turşu ve yoğurdun yer aldığı, dördüncü kısmı oluşturan “İçecekler” kısmında ayran, bade, çay, içki, kahve ve sütün yer aldığı görülmüştür. Beşinci kısım, ceviz, fındık, fıstık ve kestaneden oluşan “Kuruyemişler” kısmı, altıncı kısım ise, fincan, kap, kaşık, kazan, sahan, sini ve tabaktan oluşan “Mutfak Eşyaları” kısmıdır.

Çalışmanın “Sağlık” başlıklı on birinci bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 17 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölümde hastalıkların aşk, seveda ve ayrılık sonucu olduğu ve bunlara doktorların çare bulmasının imkânsız olduğunun düşünülmesi dikkat çekmiştir. Sarılık, sıtma, verem ve yürek yarası hastalıklarının olduğu, bu hastalıklardan sarılığın, veremin ve yürek yarasının yâre ağlamaktan ve onun özleminden kaynaklı olduğu, sıtmanın tedavisinin ise sevgilide olduğunun belirtildiği görülmüştür. Hastalıkları tedavi etme amacıyla merhemlerin sürüldüğü ve yarayı sarma işleminin yapıldığı, tedavi edici kişilerin ise doktor ve tabip olduğu görülmüştür.

Çalışmanın “Savaş Ve Ordu” başlıklı on ikinci bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 35 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bölümde en fazla askerlik algısıyla ilgili türkülerin olduğu

görülmüş bu da Türklerin askerliğe önem verdiği sonucunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bozkır yaşam tarzına sahip olan ve her an savaşa hazır konumda yetişen Türklerin kullandıkları savaş aletleri de bu yaşam tarzına uygun olarak çeşitlilik göstermektedir. Bölümün ilk kısmında çavuş ve erler hakkında bilgiler verilmiştir. TRT repertuarından tespit edilen türkülerde, çavuşun askeri anlamda değil lakap olarak kullanıldığı görülmüştür. Savaş aletleri kısmında arma, cıda, gubur, fişek, hançer, kalkan, kama, kılıç, kurşun, martin, mavzer, ok ve yay, pala, tabanca ve topun kullanılan aletlerden olduğu görülmüştür. Bu aletlerden hançerin ve okun hem gerçek anlamıyla hem de benzetme aracı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Son kısımda ise, askerlik algısı, bölük, kışla, menzil, siper ve tezkereden oluşan savaş kültürü ile ilgili terimlere yer verilmiştir. Bu terimlerden bölüğün, askeri anlamda değil bütünlüğü ifade etmek amacıyla kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmanın “Yönetim” başlıklı on üçüncü ve son bölümü TRT repertuarından Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait olduğu tespit edilen 24 adet türkünün incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bölümün ilk kısmında “Yönetici İsimleri” yer almaktadır ve elçi, han, kaymakam, muhtar, padişah ve sultan hakkında bilgiler bulunmaktadır. Tespit edilen türkülerde elçinin, siyasî anlamda değil kişiler arası uzlaşmayı sağlamak amacıyla, padişahın benzetme amacıyla, hanın ve sultanında sevgiliyi tanımlamak için kullanıldığı görülmüştür. Bölümde, padişahlık alâmeti olan fermana da yer verilmiştir ve kelime emir anlamıyla kullanılmıştır. İdarî teşkilatlardan biri olan köy ile ilgili bilgiler de bölümde yer almaktadır. Son kısımda “Cezalandırma Şekilleri” yer almaktadır. Bunlar, asmak/ıdam etmek, dağlamak, doğramak, hançerle öldürmek, palayla biçmek ve zindana/hapishaneye atmaktır. TRT repertuarından bölgeye ait olduğu tespit edilen türkülerde, sevgilisinden ayrı düşen âşığın kendisini asacağı, âşığın yüreğinin dağlandığı, âşığın yüreğini doğramak istediği, âşığın sinesine eller tarafından ve sevgili tarafından hançer saplandığı gibi ifadeler yer verilmiştir. Buna ek olarak kişinin, karşısındaki kişiye onu palayla biçeceğini söylediği, kolları ve boynu zincirli kişinin zindana atıldığı ve Yusuf ile Züleyha hikâyesine telmih yapılarak Yusuf’un zindana atılışının hatırlatıldığı görülmüştür.

Son olarak, bu çalışma ile TRT repertuarında bulunan Orta Karadeniz Bölgesi’ne ait türküler bir çatı altında toplanmış ve türkülerden yola çıkarak, Türk kültür öğeleri ortaya koyulmuştur. Kültürün türkülerde ne ölçüde yer ettiği incelenerek Türk yaşam tarzına ait değerler vurgulanmıştır. Yapılan bu çalışma özel

anlamda Orta Karadeniz Bölgesi halkının, genel anlamda ise tüm Türk halkının kültürü hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamıştır. Bölgesel anlamda türkülerde yer alan kültür izlerini her yönüyle inceleyen ve Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Türk yaşam tarzını ortaya koyan bu çalışma alanında bir ilk mahiyetindedir. İlk olması sebebiyle ülkemizin geri kalan bölgelerindeki Türk yaşam tarzını türkülerden yola çıkarak incelemek isteyenlere ışık tutacağı ve ilham kaynağı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey,(1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 1/ Toplum Hayatı*, Prof. Dr. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay (Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Abdülaziz Bey,(1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri 2/ İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil*, Prof. Dr. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay (Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

AFYONCU, Erhan, (2011). *Muhteşem Süleyman / Kanunî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

AKSAN, Doğan, (2005). *Türkçe'ye Yanışyan Türk Kültürü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSAN, Doğan, (1999). *Halk Şiirimizin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

ALPTEKİN, Ali Berat, (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ALTINÖLÇEK, Haşmet, (2009). “Farklı Toplumlarda Müziğin Duygu Bağını Oluşturmasındaki Fonksiyonel Etkileri”, 38. *ICANAS (Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Müzik Kültürü ve Eğitimi* (10-15 Eylül 2007), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, C.I, s.25-32.

ARAS, Enver, (2002). “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, *Milli Folklor*, C.7, S.54, s.39-54.

ATALAY, Besim, (1992). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, C.1, Ankara: TDK Yayınları.

BAŞGÖZ, İlhan, (2008). *Türkü*, İstanbul: Tan Yayıncılık.

BATUK, Cengiz, (2003). *Tarihin Sonunu Beklemek/ Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, İstanbul: İz Yayıncılık.

BAZIN, Louis, (2016). “Osmanlı Mezar Taşlarında İslâmiyet Öncesinden İzler ve Yenilikler”, *Osmanlılar ve Ölüm*, (3. Baskı), Ali Berktaş (Ed.), Gilles Veinstein (Haz.), Elâ Güntekin (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.27-51.

BİRSEL, Salâh, (2014). *Kahveler Kitabı*, (6. Baskı), İstanbul: Sel Yayıncılık.

- BOZYIĞIT, A. Esat, (1991). “Halk Kültürümüzde Keklik Motifi ve Çukurova’dan Örnekler”, *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, 20-24 Kasım 1991, Adana, s.355-368.
- BÜYÜKYILDIZ, H. Zeki, (2009). *Türk Halk Müziği-Ulusal Türk Müziği*, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- ÇORUHLU, Yaşar, (2013). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, (2. Baskı), İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- D’OHSSON, M.de Mouradja, (t.y). *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler*, Zerhan Yüksel (Çev.), y.y.y.: Tercüman Yayınları.
- DEMİR, Necati, (2007). “Türk Yaylı Sazı Kemençe ve Dünya Kültürüne Etkisi”, *Turkish Studies*, (Sonbahar), C. 2, S.4, s.1143-1149.
- DEMİRTAŞ, Mehmet,(2008). *Osmanlıda Fırıncılık (17.Yüzyıl)*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1978). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (3.Baskı), Ankara: Doğu Matbaası.
- DİNGEÇ, Emine, (2009). “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme”, *Turkish Studies*, C.4, S.8, Güz.
- DURBİLMEZ, Bayram, (2010). “Âşıklık Geleneklerinde Saz”, *Milli Folklor*, C.11, S.85, s.148-158.
- EKER, Gülin Ö., (1999). “Kültürel Gösterge Olarak Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Edik”, *Milli Folklor*, C.6, S.43, s.55-60.
- ELÇİN, Şükrü, (2000). *Kerem ile Aslı Hikâyesi (Araştırma- İnceleme)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EMİROĞLU, Kudret- AYDIN, Suavi, (2009). *Antropoloji Sözlüğü*, (2. Baskı), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ENNİNGER, Werner, (1998). “Giyim”, *Milli Folklor*, Nebi Özdemir (Çev.), C.5, S.39, s.92-96.
- ERALP, T. Nejat, (1993). *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (1991). “Oğuz Kağan Üzerine Bazı Düşünceler”, *Milli Folklor*, S.11, s.6-10.

- ERGİN, Muharrem, (2014). *Dede Korkut Kitabı*, C.1 (9. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERŞAHİN, İbrahim, (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*,(Genişletilmiş 2. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ERTAŞ, Mehmet Akif, (2014). *Armoni Karadeniz / Müzik Yazıları*, İstanbul: Pan Yayıncılık
- FAROQHI, Suraiya, (2014). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla*, (8. Baskı), Elif Kılıç (Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- FAZLAN, İbn, (2016). *Seyahatnâme*,(2. Basım), Ramazan Şeşen (Tercüme) İstanbul: Bedir Yayınevi.
- FEYZİOĞLU, Nesrin, (2004). “Nevrûz ve Mûsikî”, *Milli Folklor*, Yıl 16, S.61, s.68-71.
- GENÇ, Reşat, (2009). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*, (4. Baskı), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- GÖKSU, Erkan, (2015). *Türk Kültüründe Silah*,(2. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÖMEÇ, Saadettin, (2012). *Türk Kültürünün Ana Hatları*, (2. Baskı), Ankara: Berikan Yayınevi.
- GÜFTA, Hüseyin, (2013). “Fuzûlî Divanı'nda Gül”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Bahar), C.6, S.26, s. 217-239.
- GÜNAY, Selçuk, (1995). “II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.28, s.85-108.
- GÜVEN, Merdan, (2009). *Türküler Dile Geldi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir, (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm/ Materyaller ve Araştırmalar*, (3. Baskı), Ankara: TTK Yayınları.
- İVGİN, Hayrettin, (2013). “Türkülerin İnsan Hayatındaki Yeri ve İşlevleri”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*,(22-25 Ekim 2011), Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2013, C. II., s.41-44.

- KAFESOĞLU, İbrahim, (2014). *Türk Millî Kültürü*, (37. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KALAFAT, Yaşar Kaya, (1993). “Geçmişten Günümüze Türk Halk İnançlarında Işık”, *Millî Folklor*, (Kış), S.20, s.32-34.
- KARA, Mustafa, (1977). *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARA, Mustafa, (2005). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/ Tekkeler/ Şeyhler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARACA, Faruk, (2001). “Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle İlgili Bazı Değerlendirmeler”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 14, S. 3-4, s.501- 512.
- KARADAVUT, Zekeriya- YEŞİLDAL, Ünsal Yılmaz, (2007). “Anadolu- Türk Folklorunda Geyik”, *Millî Folklor*, Yıl 19, Sayı 76, s.102-112.
- KAYA, Doğan, (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYABAŞI, Nuran, ÖZDEMİR, Melda, (2004). “Geçmişten Günümüze El Yapımı Ayakkabılar”, *Millî Folklor*, C.9, S.68, s.39-48.
- KAZAN, Şevkiye, (2005). “Klâsik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi”, *Millî Folklor*, C.9, S.68, s.166-179.
- KOÇ, Mustafa, (2004). “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 17 Yıl: 2004/2 (231-256 s.).
- KOÇU, Reşat Ekrem, (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- KOSHENOVA, Gülbanu (2014). “Kazakistan ve Türkiye’deki Ahşap Beşiklerin Tarihi Sanatsal Özellikleri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı II): 155-159.
- KÖSE, Nerin, (2003). “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, *Millî Folklor*, C.8, S.60, s.92-109.
- KÖSOĞLU, Nevzat, (2013). *Millî Kültür ve Kimlik*, (5. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.

- KURT, Gülten- Karaöz, Bilge, (2009). “Kına Geleneği- Kına Gecesi, İğdiş”, Emine Gürsoy- Naskali, Aylin Koç (Ed.), *Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, İstanbul: Kitapevi Yayınları, s.227-235.
- NUTKU, Özdemir, (1995). *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- OCAK, Ahmet Y., (2012). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- OĞUZ, M. Öcal. (Ed.)(2008). Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ONAY, İbrahim, (2015). “İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Aralık), C.8, S.41, s. 516-525.
- ONG, Walter J., (1999). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi* (2.Baskı), (Çev: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, (1943). *Beşik*, İstanbul: Çınar Yayımları.
- ORTAYLI, İlber, (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*, (9. Basım), İstanbul: Pan Yayıncılık.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş (Göktürklerden Osmanlılara)*, C.1,2,3,4,5,6, 9), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin, (2001). *Dünden Bugüne- Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (Genişletilmiş 4. Baskı), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin, (2010). *Türk Mitolojisi I- II* (5. Baskı), Ankara: TTK Yayınları.
- ÖNAL, Mehmet N., (2004). Trabzon'da Asker Düğünü, *Milli Folklor*, Yıl:16, S.64, s.137-140.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, (2000). *Türk Halkbilimi*, (2. Baskı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2007). “Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi”, *Milli Folklor*, Yıl 19, S.73, s. 12-22.

- ÖZTÜRK, Mustafa, (2002). “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi”,Hasan Celâl Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca (Ed.), *Türkler*, C.10, s.1485-1527.
- ÖZÜDOĞRU, Şerife, (1994). “Anadolu’da Erken Tunç Çağından Günümüze Gümüş Takıların Tarihi Gelişimi İçinde Alpu Takılarının Değerlendirilmesi”, *Anadolu Üniversitesi, Anadolu Sanat Dergisi*, S.2, s. 127-142.
- PAKALIN, Mehmet Z., (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I-II, İstanbul: MEB Yayınları.
- PALA, İskender, (2011). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,(20. Baskı), İstanbul: Kapı Yayınları.
- PAMUK, Şevket, (2003). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*,(4. Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail, (1987). “Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.31, S.1/2, s.417-420.
- ROUX, Jean P., (2000). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SAY, Ahmet, (2010). *Müzik Nedir, Nasıl Bir Sanattır?*(2.Baskı), İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- SEVİNÇ, Necdet, (2007). *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları.
- ŞEYBAN, Lütfi, (2012). “Endülüs Çarşı- Pazar Düzeni ve Selçuklu- Osmanlı Geleneğiyle Mukâyesesi”, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, (19-20 Eylül 2012), Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kırşehir, 2012, C. II. s. 707-717.
- ŞİŞMAN, Bekir, (2007a). “Karadeniz Yöresinde Yaşayan Kemeçeli Âşıklık Geleneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, s.210-224.
- ŞİŞMAN, Bekir, (2010). “Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açıdan Doğu Karadeniz’de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadırga Yaylaları Örneği)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.11, s.549-559.
- TANMAN, M. Baha, (2005). “Osmanlı Şehrinde ve Mahallesinde Tekkelerin Yeri: İstanbul Örneği”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar- Doktrin- Ayin ve Erkan- Tarikatlar- Edebiyat-Mimari-İkonografi- Modernizm*, Ahmet Yaşar Ocak (Haz), Ankara: TTK Yayınları, s.366.

- TAPPER, Richard, (2000). “Kan, Şarap ve Su: Ortadoğulu Müslümanlarda İçkinin Toplumsal ve Simgesel Yanları”, *Ortadoğu’da Mutfak Kültürleri*, Sami Zubaıda-Richard Tapper (Ed.), Ülkün Tansel (Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 215-232.
- TAŞKIN, Ünal, (2008), “Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, (Bahar), C.1/3, s.343-366.
- TOURNEFORT, Joseph de, (2013). *Tournefort Seyahatnamesi*, C.II (4. Baskı), Stefanos Yerasimos (Ed.), Teoman Tunçdoğan (Çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- TRYJARSKİ, Edward, (2012). *Türkler ve Ölüm*, Hafize Er (Çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- TUNA, Sibel T., (2014). “Muğla’da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler”, Nurettin Demir- Faruk Yıldırım (Ed.), *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, s.309- 320.
- TURAN, Şerafettin, (2014). *Türk Kültür Tarihi/ Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, (7. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi*, (2006), C.1-2-3, TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (11. Baskı), (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2008). *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, (2009). C.1-III-IV, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKÖNE, Mualla, (1995). *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü*, Ankara: Ark Yayınevi.
- ULUDAĞ, Süleyman, (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (2. Baskı), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- YEGÜL, Fikret K., (2009). “Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkınma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği”, *Anadolu Dergisi*, S.35, s.99-118.
- YILDIRIM, Dursun, (1998). *Türk Bitiği / Araştırma- İnceleme Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YILDIZ, Hüseyin, (2010). “Sözlü Kültür Malzemesi Olarak Türkçede Askerlik Jargonu”, *Milli Folklor*, Yıl:22, S.88, s.112-124.

İNTERNET KAYNAKÇASI

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,79673/sinsin.html> (Erişim Tarihi: 12.08.2017, 14:45).

(<https://www.adell.com/blogs/blog/116279621-dugunlerde-testi-kirma-adeti-nasil-yayginlasmistir-anadoluda-acaba>). (Erişim Tarihi: 13.10.2017, 19:51).

GÜRSOY, Elif, “Kızlık Zarı Muayenesi/ Bekaret Denetimi”,
http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kizlik_muiayenesi.pdf

(Erişim Tarihi: 22.03.2017, 18:30), s.5.

<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1539>).

KANTARCI, Mustafa, (2013). “Türkiye’de Av ve Yaban Hayatı”.
http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/77/AV_YABAN_TR.pdf (Erişim Tarihi:

03.02.2018, 13:20).

YARDIMCI, Mehmet, (2009). “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Kına”, <http://turkoloji.cu.edu.tr> (Erişim Tarihi: 12.01.2017, 22:00), s.1-2.

EKLER

EK 1: Âdet ve Uygulamalarla İlgili Türkülerin İndeksi

	Türkünün Adı	Türkünün Konusu	Türkünün Yöresi	Türkünün Künyesi
1	Heveslik Eyledim Yavru Getirdim	Çocuk Sahibi Olmanın Önemi	Çorum	C. 3: s. 107/ 1. Dörtlük
2	Hem Okudum Hemi de Yazdım	Beşik	Çorum	C. 2: s. 463/ 2. Dörtlük
3	Yar Sana Beşik Alayım mı	Beşik	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 771/ 1. Beşlik
4	Tepe Başı Kirezler	Ergenlik	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 268/ 2. Dörtlük
5	Ordu'nun Sokakları	Evlilik	Ordu	C. 2: s. 631/ 1. Beşlik
6	Al Tavandan Belleri	Çok Eşli Evlilik	Ordu	C. 1: s. 26/ 2. Dörtlük
7	Girebi Alayım mı Fadime'm	Çok Eşli Evlilik	Ordu/Perşembe	C. 1: s. 409/ 1. Dörtlük
8	Öte Dönder Ben Görmeyim Yüzünü	Dünürücü	Çorum/ Sungurlu	C. 2: s. 641/ 2. Dörtlük
9	Kırmızılım Kırmızılım	Evlenme Yaşı	Ordu	C. 2: s. 552/ 2. Üçlük
10	Hey Kargalar Kargalar	Evlenme Yaşı	Çorum/ Sungurlu	C. 2: s. 466/ 1. Dörtlük
11	Karanfilin Filfili	Evlenme Yaşı	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 523/ 3. Dörtlük
12	Ekin Ektim Çöllere	Evlenme Yaşı	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 302/ 1. Dörtlük
13	Başındaki Yazmayı	Bekâret	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 118/ 2. Dörtlük
14	Kaşların Karasına	Bekâret	Çorum/ Sungurlu	C. 2: s. 531/ 1. Bağlantı
15	Yıldız Dağı Yıldız Dağı	Başlık	Tokat/ Artova/ Püget köyü	C. 2: s. 798/ 3. Dörtlük
16	Elma Aldım Bartın'dan	Kız Kaçırma	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 312/ 1. Bağlantı
17	Nebişih Dedikleri	Kız Kaçırma	Tokat/ Reşadiye/ Nebişih	C. 2: s. 616/ 1. Dörtlük
18	Emine'm Pazar mısın	Kız Kaçırma	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 316/ 1. Dörtlük
19	Ceniki'den Duttum Darı	Bohça	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 201/ 2. Beşlik
20	Ohtap Bellerinden Geliyor Posta	Nişan	Tokat/ Almus	C. 3: s. 148/ 2. Bağlantı

21	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Kına Yakmak	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 2. Üçlük
22	Dost Kıyılarından Mercandan	Kına Yakmak	Çorum	C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük
23	Peştemal Tezgaahına	Düğün Merasimi	Karadeniz Bölgesi	C. 2: s. 650/ 2. Dörtlük
24	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	İç Güveyi	Amasya	C. 1: s. 33/ 3. Dörtlük
25	Al Eline Galemi	Gelin ve Gelin Duvağı	Samsun/ Bafra/ Çağsur köyü	C. 1: s. 23/ 2. Dörtlük
26	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Gelin ve Gelin Duvağı	Samsun/ Havza/ Aşağı Yavcuk köyü	C. 1: s. 32/ 1. Üçlük
27	Evleri İki Katlı	Gelin ve Gelin Duvağı	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük
28	Görünür Melet Çayı	Gelin ve Gelin Duvağı	Ordu	C. 1: s. 424/ 3. Dörtlük
29	Sabah Oldu Gaynanam Geldi	Nikâh	Amasya	C. 2: s. 661/ 5. Dörtlük
30	Hak Muhammet Ali Göndermiş	Ölüm ile İlgili Âdet ve Uygulamalar	Tokat/ Zile/ Kervansaray köyü	C. 2: s. 442/ 1. Dörtlük
31	Tabya'nın Daşları	Ölüm ile İlgili Âdet ve Uygulamalar	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 745/ 1. Bağlantı
32	Halimi Arzettim Dağlara Taşa	Ölüm	Çorum/ Alaca	C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük
33	El Vurup Yaremi İncitme	Ölüm	Tokat/ Zile	C. 1: s. 304/ 1. Bağlantı
34	Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma	Ölüm Anı ve Sonrası	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 812/ 2. Dörtlük
35	Bugün Ben Bir Güzel Gördüm	Ölüm Anı ve Sonrası	Tokat	C. 1: s. 184/ 4. Dörtlük
36	Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım	Ölüm Anı ve Sonrası	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 331/ 3. Dörtlük
37	Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan	Ölüm Anı ve Sonrası	Çorum	C. 1: s. 361/ 2. Dörtlük
38	Tek Kapıdan Çıktım Yüzüm Peçeli	Cenaze Töreni	Amasya	C. 2: s. 741/ 3. Üçlük
39	Uzun Kavak Ne Uzarsın Boyuna	Yas Tutmak	Ordu- Giresun dolayları	C. 2: s. 758/ 1. Bağlantı
40	Şu Mübarek Günde Küsmek Olur mu	Yas Tutmak	Çorum/ Alaca	C. 2: s. 731/ 3. Dörtlük
41	Allah Allah Dedik Ata	Tabut	Orta Karadeniz Bölgesi	C. 1: s. 33/ 1. Dörtlük

	Bindirdik			
42	Garşı Dağın Başına	Tabut	Tokat/ Niksar	C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük
43	Güpürüm Gücüceksin	Mezar Taşına Yazı Yazmak	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 433/ 4. Dörtlük
44	Kaşların Karasına	Başa Gül Takmak	Çorum/ Sungurlu	C. 2: s. 531/ 1. Dörtlük
45	Dost Kıyılarından Mercandan	Güzel Giysiler Giymek	Çorum	C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük
46	Şu Mübarek Günde Küsmek Olur mu	Güzel Giysiler Giymek	Çorum/ Alaca	C. 2: s. 731/ 1. Dörtlük
47	Hey Kargalar Kargalar	Oruç Tutmak	Çorum/ Sungurlu	C. 2: s. 466/ 2. Dörtlük
48	Nebişih Dedikleri	Kurban Kesmek	Tokat/ Reşadiye/ Nebişih köyü	C. 2: s. 616/ 6. Dörtlük
49	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Kurban Kesmek	Amasya	C. 1: s. 33/ 3. Dörtlük
50	Aşağıdan Gelen Elin Galdursun	Çiçek Vermek	Tokat/ Artova/ Büget köyü	C. 1: s. 62/ 2. Dörtlük
51	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Dua Etmek / Dilek Dilemek	Amasya	C. 1: s. 33/ 1. Dörtlük
52	Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)	Dua Etmek / Dilek Dilemek	Samsun	C. 1: s. 71/ 1. Bağlantı
53	Bir Güzelin Hasretinden Ahından	Dua Etmek / Dilek Dilemek	Tokat/ Zile	C. 1: s. 153/ 3. Dörtlük
54	Gayalar Ulam Ulam	Dua Etmek / Dilek Dilemek	Çorum/ Alaca/ Kuyumcusaray köyü	C. 1: s. 377/ 1. Dörtlük
55	Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma	Döşek Sermek	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 812/ 3. Dörtlük
56	Bulguru Kaynatırlar	Döşek Sermek	Amasya	C. 1: s. 189/ 1. Bağlantı
57	Kız Başında Testi Doldurur (Höngül)	Döşek Sermek	Amasya	C. 2: s. 554/ 2. Üçlük
58	İğdenin Dalları Yerededir Yerde	Döşek Sermek	Çorum/ Alaca/ Kuyumcusaray köyü	C. 2: s. 476/ 2. Dörtlük
59	Suya Düştü Gülümüz	Döşek Sermek	Tokat	C. 2: s. 709/ 2. Dörtlük

60	Yaz Bahar Ayında Geleyim Derdim	El Etek Öpmek	Tokat/ Zile	C. 2: s. 786/ 1. Dörtlük
61	Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)	Hamam Geleneği	Sivas/ Tokat	C. 1: s. 346/ 3. Beyit
62	Hamam Yaptım Taşına	Hamam Geleneği	Tokat/ Reşadiye/ Bereketli köyü	C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük
63	Tokat Bir Bağ İçinde	Hediye Vermek	Tokat	C. 3: s. 175/ 2. Dörtlük
64	Hey Onbeşli Onbeşli	Hediye Vermek	Tokat	C. 2: s. 467/ 1. Bağlantı
65	Aşağıdan Gelen Yaylı Makine	Helâlleşme	Tokat/ Reşadiye	C.1: s. 63/ 2. Dörtlük
66	Bayram Geldi Benim Yârim Kaçıyor	Helâlleşme	Çorum	C. 3: s. 26/ 1. Dörtlük
67	Yayla Yollarında Göç Kater Kater	Konargöçer Kültürü	Tokat	C. 2: s. 782/ 1. Dörtlük
68	Hürünü A Yârim Hürünü	Konargöçer Kültürü	Tokat/ İskilip	C. 2: s. 471/ 3. Üçlük
69	Yıldız Dağı Yıldız Dağı (Tebriz Halay Hv.)	Konargöçer Kültürü	Tokat/ Artova/ Püget köyü	C. 2: s. 798/ 2. Dörtlük
70	Gidemem Şiraz'a Ben	Mendil Verme	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 399/ 2. Dörtlük
71	Yazı Yazdım Sokuya	Mendil Verme	Amasya/ Merzifon/ Gümüşhacıköy	C. 2: s. 787/ 3. Dörtlük
72	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Mendil Verme	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük
73	Müdür Beyin Yeşil Kürkü	Mendil Verme	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 608/ 1. Bağlantı
74	Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma	Mendil Verme	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı
75	Ceniki'den Duttum Darı	Mendil Verme	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 201/ 2. Beşlik
76	Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye	Misafir Ağırlama	Çorum	C. 1: s. 56/ 1. Dörtlük
77	Gidiyom Deme Bana	Misafir Ağırlama	Amasya/ Uygur köyü	C. 1: s. 405/ 1. Dörtlük
78	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Ocak Kültü	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 1. Üçlük
79	Oy Zalutların	Ocak Kültü	Ordu	C. 2: s. 637/ 3.

	Alçağı			Dörtlük
80	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Selamlaşma	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyünden	C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük
81	Oy Tombulum Tombulum	Selamlaşma	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük
82	Dostun Bahçasına Girsem	Selamlaşma	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük
83	Bugün Ben Bir Güzel Gördüm	Selamlaşma	Tokat	C. 1: s. 184/ 2. Dörtlük
84	Oy Bir Sigara Ver Bana	Sigara Kültürü	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 634/ 1. Üçlük
85	Pencereden Bakıver	Sigara Kültürü	Tokat	C. 2: s. 645/ 1. Dörtlük
86	Tabakamda Tütün Az	Sigara Kültürü	Ordu/ Gököy	C. 2: s. 734/ 1. Dörtlük
87	Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında	Su Kültü	Tokat/ Zile/ Bacul köyü	C. 1: s. 133/ 1. Dörtlük
88	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Su Kültü	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük
89	Kemençemin Başında	Su Kültü	Ordu/ Mesudiye/ Yukarıfallıca köyü	C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük
90	Dereler Gölgelendi	Su Kültü	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 274/ 1. Dörtlük
91	Karşıda Kavun Yerler	Sürme Çekme	Çorum	C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük
92	Bağdat Ellerinden Gelen Durnalar	Sürme Çekme	Çorum/ Mecitözü	C. 1: s. 100/ 1. Dörtlük
93	Kaşın Kara İken Ezelden Kare	Sürme Çekme	Tokat/ Artova	C. 2: s. 531/ 1. Dörtlük
94	Fistan Giymiş Kırmalı	Sürme Çekme	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük

EK 2: Eğitim ile İlgili Türkülerin İndeksi

1	Hem Okudum Hemi de Yazdım	Eğitim	Çorum	C. 2: s. 463/ 1. Dörtlük
2	Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı	Eğitim	Samsun/ Bafra	C. 2: s. 800/ 1. Üçlük
3	Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye	Eğitim	Çorum	C. 1: s. 56/ 2. Dörtlük
4	Şu Dünyada Gezmeyinen Bulunmaz	Akıl	Çorum/ Alaca Akınar köyü	C. 3: s. 172/ 1. Dörtlük
5	Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim	Arif	Çorum	C. 1: s. 280/ 3. Dörtlük
6	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Arif	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük
7	Suya Düştü Gülümüz	Cahil	Orta Karadeniz Bölgesi	C. 2: s. 709/ 1. Dörtlük
8	Bir Taş Attım Alıca	Cahil	Çorum/ Alaca	C. 1: s. 161/ 3. Dörtlük
9	Al Eline Galemi	Kalem	Samsun/ Bafra/ Çağsur köyü	C. 1: s. 23/ 1. Dörtlük
10	Bir Esmenin Sevdası Var Serimde	Kalem	Samsun/ Ladik/ Güvekse köyü	C. 1: s. 149/ 2. Dörtlük
11	Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam	Kâtip	Çorum	C. 2: s. 732/ 3. Dörtlü
12	Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada	Kâtip	Tokat/ Zile	C. 1: s. 436/ 3. Dörtlük
13	Pencereden Bakıver	Kitap	Tokat	C. 2: s. 645/ 2. Dörtlük
14	Kemençemin Telleri	Kitap	Ordu	C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük

EK 3: Eğlence İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Her Sabah Her Sabah Cümbuşa Gelir	Eğlence	Tokat	C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük
2	Bahçeye Gel Bahçeye	Halk Oyunları	Ordu	C. 1: s. 113/ 1. Bağlantı
3	Halay Çekin Düzülsün	Halay Çekme	Amasya	C. 2: s. 443/ 1. Dörtlük
4	Alnı Delmeli Yârim	Halay Çekme	Çorum	C. 1: s. 34/ 2. Dörtlük
5	Ocağa Koydum Kazan	Horon	Ordu/ Mesudiye	C. 2: s. 623/ 1. Dörtlük
6	Bulguru Kaynatırlar	Sin Sin Oyunu	Amasya	C. 1: s. 189/ 1. Dörtlük
7	Ordu'nun Dereleri	Bağlama	Ordu	C. 2: s. 630/ 4. Dörtlük
8	Oy Kemeçe Kemeçe	Kemeçe	Ordu	C. 2: s. 636/ 1. Dörtlük
9	Kemeçemin Telleri	Kemeçe	Ordu	C. 2: s. 543/ 4. Dörtlük
10	Bir Güzel Methedeyim	Keman	Tokat/ Zile	C. 1: s. 152/ 3. Dörtlük
11	Bahçeye Gel Bahçeye	Saz	Ordu	C. 1: s. 113/ 2. Dörtlük
12	Yeni Yolun Bükmeleri	Türkü Söyleme	Ordu	C. 2: s. 792/ 1. Bağlantı
13	Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet	Ninni Söyleme	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 2. Üçlük

EK 4: Ekonomi İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Ezel Bahar Geldi Haydin Gidelim	Bülbül	Tokat/ Zile	C. 1: s. 354/ 2. Dörtlük
2	Dem Be Dem Garşıma Gelen	Bülbül	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 263/ 2. Dörtlük
3	Çıktım Yaylaları Gezdim	Ceylan	Amasya	C. 1: s. 232/ 2. Üçlük
4	Geyik Senin Baharın mı Yazın mı	Geyik	Tokat/ Reşadiye	C. 3: s. 87/ 1. Dörtlük
5	Darı Koydum Ambara (Emine'm)	Güvercin	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 3. Dörtlük
6	Aşağıdan Gelen Yaylı Makine	Kaz	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 63/ 2. Dörtlük
7	Al Tavandan Belleri	Kaz	Ordu	C. 1: s. 26/ 2. Dörtlük
8	Oy Gemici Gemici	Keklik	Ordu	C. 2: s. 622/ 1. Bağlantı
9	Karşıdan Âşık Gider	Keklik	Tokat	C. 2: s. 529/ 2. Dörtlük
10	Yeni Çiftlik Derler de Çölün Düzünde (Yayladan mı Geliyon)	Ördek	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 791/ 1. Dörtlük
11	Bağdat Elllerinden Gelen Durnalar	Turna	Çorum/ Mecitözü	C. 1: s. 100/ 1. Dörtlük
12	Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar	Turna	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 416/ 2. Dörtlük
13	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Kartal	Amasya	C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük
14	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Şahin	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük
15	Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme	Baykuş	Tokat	C. 1: s. 279/ 2. Dörtlük
16	Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber	Kartal	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 304/ 2. Dörtlük
17	Dere Kenarında Tuzak Kurdular	Tuzak	Ordu/ Aybastı	C. 1: s. 272/ 1. Beyit
18	Keçi Saldım Bayıra	Tuzak	Ordu	C. 2: s. 539/ 1. Bağlantı
19	Çukur Yaylasının Yolu Düz Gelir	Avcı	Ordu	C. 1: s. 239/ 3. Üçlük

20	Amasya'nın Dağları	Bağ	Amasya	C. 1: s. 41/ 1. Dörtlük
21	Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın	Bağ	Tokat	C. 1: s. 193/ 1. Dörtlük
22	Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme	Bağ	Tokat	C. 1: s. 279/ 1. Dörtlük
23	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Bağ	Tokat	C. 1: s. 346/ 2. Üçlük
24	Bende Çıktım Fodullu'nun Üstüne	At/ Atcılık	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 3. Dörtlük
25	Sevdakârın Ateşinden	At/ Atcılık	Tokat	C. 2: s. 686/ 3. Beyit
26	Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)	At/ Atcılık	Samsun	C. 1: s. 70/ 1. Dörtlük
27	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	At/ Atcılık	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük
28	Biner Atın Eysisine	At/ Atcılık	Tokat	C. 1: s. 144/ 3. Üçlük
29	Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya	At/ Atcılık	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 415/ 3. Üçlük
30	Ceniki'den Duttum Darı	Doru At	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 201/ 1. Beşlik
31	Elinde Döldül	Kır At	Tokat/ Zile	C. 1: s. 309/ 1. Dörtlük
32	Evleri İki Katlı	Kır At	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 1. Dörtlük
33	Sarsı Kıranın Kıratım Kişner	Nal/ Çul	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 678/ 2. Üçlük
34	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Üzengi/ Zengi	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 2. Dörtlük
35	Elinde Döldül	Terki	Tokat/ Zile	C. 1: s. 309/ 1. Dörtlük
36	Aşağıdan Gelen Yaylı Makine	Terki	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 63/ 1. Dörtlük
37	Gonaklar yaptırdım Uzun Çarşıya	Binek Taşı	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 415/ 3. Üçlük
38	Dereler Gölgeledi	Altın	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 274/ 1. Bağlantı
39	Oduncular Gelmez Oldu Odundan	Kuruş	Samsun/ Vezirköprü	C. 2: s. 626/ 1. Bağlantı

40	Sarsı Kıranın Kıratım İşler	Lira	Tokat/ Reşadiye	C. 2:s. 678/ 1. Üçlük
41	Sabahtan Uğradım Pir Divanına	Ticaret	Amasya/Merzifon/ Gümüşhacıköy köyü	C. 2: s. 668/ 2. Dörtlük
42	Dedem Beni Bir Bahçiya Gönderdi	Bahçıvanlık	Amasya	C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük
43	Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme	Bahçıvanlık	Tokat	C. 1: s. 279/ 1. Dörtlük
44	Dalda Fındık Kalmasın	Başakçılık	Ordu	C. 1: s. 248/ 1. Dörtlük
45	Depe Baş Kirezler	Bezirgânlık	Tokat/ Reşadiye/ Tinyaba köyü	C. 1: s. 268/ 2. Dörtlük
46	Caminin Ezanı Yok	Çobanlık	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 198/ 3. Dörtlük
47	Ordu'nun Sokakları	Çobanlık	Ordu	C. 2: s. 631/ 1. Bağlantı
48	Oy Gemici Gemici	Gemici	Ordu	C. 2: s. 635/ 1. Dörtlük
49	Yazı Yazdım Soku'ya	Halı ve Kilim Dokumacılığı	Amasya/ Merzifon/ Gümüşhacıköy köyü	C. 2: s. 787/ 1. Dörtlük
50	Girebi Alayım mı Fadime'm	Mücevher Ustası	Ordu/ Perşembe	C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük
51	Oduncular Gelmez Oldu Odundan	Oduncu	Samsun/ Vezirköprü	C. 2: s. 626/ 1. Üçlük
52	Yazı Yazdım Soku'ya	Taş Ustalığı	Amasya/ Merzifon/ Gümüşhacıköy köyü	C. 2: s. 787/ 1. Dörtlük
53	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Terzilik	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 6. Dörtlük
54	Girebi Alayım mı Fadime'm	Değerli Taş/ Mücevher Ustası	Ordu/ Perşembe	C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük
55	Dağdan Davar Aşdı mı	Ustalık	Tokat/ Kavaklık	C. 1: s. 241/ 2. Dörtlük
56	Şu Almus'un Dibeği	Dirhem/ Okka	Tokat/ Almus	C. 2: s. 719/ 1. Dörtlük
57	Garşı Dağın Başına	Dönüm	Tokat/ Niksar	C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük

58	Hey Onbeşli Onbeşli	Endaze	Tokat	C. 2: s. 467/ 1. Bağlantı
59	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Kantar	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük
60	Sabahtan Uğradım Pir Divanına	Terazi	Amasya/ Gümüştacıköy	C. 2: s. 668/ 2. Dörtlük
61	Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan	Mizan	Çorum	C. 1: s. 361/ 3. Dörtlük
62	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Ambar	Tokat/ Reşadiye İşkesür köyü	C. 1: s. 256/ 1. Dörtlük
63	Aşağıdan Gelen Yaylı Makine	Ekin	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 63/ 1. Dörtlük
64	Sarı Buğday Başyım	Buğday	Tokat	C. 2: s. 674/ 1. Dörtlük
65	Yâr Çiçeğim Çiçeğim	Değirmen	Ordu/ Mesudiye/ Yukarı Fallıca köyü	C. 2: s. 771/ 2. Dörtlük
66	Ellik Baba Gidelim	Ellik	Tokat/ Reşadiye/ Sazak köyü	C. 1: s. 312/ 1. Dörtlük
67	Ekin Ektim Çöllere	Firaz	Samsun/ Ladik	C. 2: s. 301/ 2. Dörtlük
68	Evleri İki Katlı	Harman	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 1. Bağlantı
69	Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)	Harman	Amasya	C. 2: s. 554/ 2. Üçlük
70	İmeciler Geliyor	İmece	Ordu	C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük
71	Yâr Çiçeğim Çiçeğim	Orak	Ordu/ Mesudiye/ Yukarı Fallıca köyü	C. 2: s. 771/ 2. Dörtlük
72	Girebi Alayım mı Fadime'm	Gireb	Ordu/ Perşembe	C. 1: s. 409/ 1. Dörtlük
73	Aşağıdan Gelen Elin Galdursun	Toprak	Tokat/ Artova/ Büget köyü	C. 1: s. 62/ 2. Dörtlük

EK 5: Giyim- Kuşam İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Aba da Bir Kebe de Bir Giyene	Aba / Kebe	Çorum	C. 1: s. 2/ 1. Beyit
2	Hanım Senin Ne Güzel Gaşların Var	Çapul	Ordu/ Mesudiye/ Yukarı Fallıca köyü	C. 2: s. 447/ 3. Beyit
3	Sabah Güneşi Doğdu	Çarık	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 660/ 2. Dörtlük
4	Ala Çorap Örmedim	Çorap	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 28/ 2. Dörtlük
5	Sevdiğime Varamadım (Abum Abum Gız Abum)	Çorap	Ordu/ Aybastı	C. 2: s. 689/ 1. Üçlük
6	Şu Almus'un Dibeği	Çorap	Tokat/ Almus	C. 2: s. 719/ 2. Dörtlük
7	Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)	Entari	Tokat/ Niksar	C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük
8	Yârimin Giydiği Yeşil Entari	Entari	Ordu	C. 2: s. 773/ 1. Üçlük
9	Başındaki Yazmayı	İçlik	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 118/ 3. Dörtlük
10	Aba da Bir Kebe de Bir Giyene	Kundura	Çorum	C. 1: s. 2/ 1. Bağlantı
11	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Kundura	Tokat/ Reşadiye/ İşkesür köyü	C. 1: s. 256/ 5. Dörtlük
12	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Liba	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 6. Dörtlük
13	Tokat'a Gidemiyorum Yârım Sana Fistan Alayım mı	Potin/ Fotin	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s.746/ 2. Dize
14	Oğlan Gider Oduna	Başlık	Samsun/ Ladik/ Güvekse köyü	C. 2: s. 628/ 2. Dörtlük
15	Biner Atın Eysisine	Destar	Tokat	C. 1: s. 144/ 2. Üçlük
16	Sabahtan Kalktım ki Ezen Sesi Var	Fes	Tokat/ Sivas	C. 2: s. 667/ 1. Bağlantı

17	Boztepe'nin Başında	Külah	Ordu/ Boztepe	C. 1: s. 172/ 1. Bağlantı
18	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Gömlek	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 4. Dörtlük
19	Ohtap Bellerinden Geliyor Posta	Gömlek	Tokat	C. 3: s. 148/ 1. Altılık
20	Gidiyom Ağlasana	Gömlek	Tokat	C. 1: s. 404/ 3. Dörtlük
21	Kırmızılım Kırmızılım	Kadın Başörtüsü	Ordu	C. 2: s. 552/ 1. Üçlük
22	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Çevre	Samsun/ Havza/ Aşağı Yavcuk köyü	C.1: s. 32/ 1. Üçlük
23	Ekin Ektim Çöllere	Çevre	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 301/ 2. Dörtlük
24	Bir Güzel Methedeyim	Nikap	Tokat/ Zile	C. 1: s. 152/ 2. Dörtlük
25	İmeciler Geliyor	Yazma	Ordu	C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük
26	Sildirge Sildirge Yağan Yağmurlar	Yazma	Ordu/ Mesudiye	C. 2: s. 693/ 1. Üçlük
27	Kemençemin Başında	Yazma	Ordu/ Mesudiye/ Yukarıfallıca köyü	C. 2: s. 543/ 2. Dörtlük
28	Uzun Kavak Ne Uzarsın Boyuna	Yazma	Ordu/ Giresun	C. 2: s. 758/ 1. Bağlantı
29	Halay Çekin Düzülsün	Yemeni	Amasya	C. 2: s. 443/ 3. Dörtlük
30	Amasya'nın Dağları	Bindallı	Amasya	C. 1: s. 41/ 1. Bağlantı
31	Mavi Yeleğin Oğlan	Bürük	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 585/ 3. Dörtlük
32	Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)	Bürük	Tokat/ Niksar	C. 2: s. 505/ 1. Dörtlük
33	Dolama Giyer Dolama	Dolama	Samsun	C. 1: s. 283/ 1. Dörtlük
34	Ünye'den Çıktım Da Başım Selamet	Elbise	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/3. Üçlük
35	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Fistan	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 4. Dörtlük
36	Fistan Giymiş Kırmalı	Fistan	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük

37	Gidersen Göndereyim	Fistan	Amasya/ Merzifon/ Sarıköy köyü	C. 1: s. 403/ 3. Dörtlük
38	Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım	Fistan	Tokat/ Reşadiye	C.2: s.746/ 1.Dize
39	Hey Onbeşli Onbeşli	Fistan	Tokat	C.2: s.467/ 1. Bağlantı
40	Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım	Kemer	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 746/ 4. Dize
41	Şu Almus'un Dibeği	Kuşak	Tokat/ Almus	C. 2: s. 719/ 1. Dörtlük
42	Müdür Beyin Yeşil Kürkü	Kürk	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 608/ 1. Dörtlük
43	Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar	Mahrama	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 416/ 2. Dörtlük
44	Aba Da Bir Kebe De Bir Giyene	Mest	Çorum	C. 1: s. 2/ 1. Bağlantı
45	Gidersen Göndereyim	Pabuç	Amasya/ Merzifon/ Sarıköy köyü	C. 1: s. 403/ 1. Dörtlük
46	Yâr Sana Beşik Alayım mı	Pabuç	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 771/ 2. Dize
47	Koyuna Bak Koyuna	Peçe	Tokat	C. 2: s. 561/ 3. Dörtlük
48	Tek Kapıdan Çıktım Yüzüm Peçeli	Peçe	Amasya	C. 2: s. 741/ 1. Üçlük
49	Fındık Toplayan Kızlar	Peştamal	Ordu	C. 1: s. 360/ 5. Dörtlük
50	Peştamal Tezgahtına	Peştamal	Karadeniz Bölgesi	C. 2: s. 650/ 1. Dörtlük
51	Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş	Post	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük
52	Gül Yüzlüm Gül Destem Nemden İncindin	Post	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 429/ 1. Bağlantı
53	Ben de Çıktım Fodullu' nun Üstüne	Post	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 1. Dörtlük
54	Gine Yeşerdi Fındık Dalları	Şalvar	Ordu	C. 1: s. 409/ 1. Üçlük

55	Oy Tombulum Tombulum	Şapka	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 636/ 2. Dörtlük
56	Mavi Yeleğin Oğlan	Yelek	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük
57	Alnı Delmeli Yârim	Delme	Çorum	C. 1: s. 34/ 1. Dörtlük
58	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Basma	Tokat	C. 1: s. 346/ 3. Üçlük
59	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Basma	Sivas- Tokat	C.1: s.346/ 1. Beyit
60	Oduncular Gelmez Oldu Odundan	Canfes	Samsun/ Vezirköprü	C. 2: s. 626/ 2. Üçlük
61	Mavi Çuha Geymiş Konakta Gezer	Çuha	Tokat/ Artova	C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük
62	Garşıda Gördüm Seni	Kadife	Samsun/ Ladik	C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük
63	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Başa Taç Takma	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 1. Üçlük
64	Oduncular Gelmez Oldu Odundan	Bilezik	Samsun/ Vezirköprü	C. 2: s. 626/ 1. Üçlük
65	Akşam Oldu Gün Dolaşmaz	Bilezik	Tokat	C. 1: s. 21/ 2. Üçlük
66	Bir Güzel Methedeyim	İnci / Dürdane	Tokat/ Zile	C. 1: s. 152/ 2. Dörtlük
67	Amasya'nın Dağları	Saç Bağı	Amasya	C. 1: s. 41/ 1. Dörtlük
68	Dağdan Davar Aşdı mı	Saç Bağı	Tokat/ Kavaklık	C. 1: s. 241/ 1. Dörtlük
69	Akşam Oldu Gün Dolaşmaz	Yüzük	Tokat	C. 1: s. 21/ 2. Üçlük
70	Girebi Alayım mı Fadime'm	Yüzük	Ordu/ Perşembe	C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük
71	Ekin Ektim Çöllere	Yüzük	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 302/ 3. Dörtlük
72	Ellik Baba Gidelim	Yüzük	Tokat/ Reşadiye/ Sazak köyü	C. 1: s. 312/ 2. Dörtlük

EK 6: İnanış ve Ritüeller İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma	Alın Yazısı	Tokat/ Reşadiye	C.2: s.812/ 1. Dörtlük
2	Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 331/ 1. Dörtlük
3	Karşıdan Âşık Gider	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat	C. 2: s. 529/ 1. Dörtlük
4	Sevdakârın Ateşinden	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat	C. 2: s. 688/ 3. Beyit
5	Bir Güzelin Hasretinden Ahından	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Zile	C. 1: s. 153/ 1. Dörtlük
6	Her Sabah Her Sabah Gülşen İçinde	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Zile	C. 2: s. 464/ 2. Dörtlük
7	Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Niksar	C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük
8	Dereler Gölgelendi	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Tokat'ın Reşadiye	C.1: s.274/ 1. Dörtlük
9	Bir Mektup Yazayım Gül Yüzlü Yâre	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Samsun/ Ladik/ Güvekse köyü	C. 1: s. 156/ 1. Dörtlük
10	Niçin Güzel Beni Zar İncidirsin	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Samsun/ Ladik/ Güvekse köyü	C. 2: s. 620/ 2. Altılık
11	Ordu'nun Sokakları	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Ordu	C. 2: s. 631/ 1. Dörtlük
12	Aşka Düşen Âşık Elbet Kan Ağlar	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 16/ 1. Dörtlük
13	Niye Gamlanırısın Divane Gönül (Bozlak)	Âşıklarla İlgili İnanışlar	Çorum	C. 3: s. 146/ 1. Beşlik
14	Gel Benim Esmeye Yârim	Büyü ve Muska	Tokat	C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük
15	Gel Benim Esmeye Yârim	Büyü ve Muska	Tokat	C. 1: s. 346/ 1. Üçlük
16	İmeciler Geliyor	Büyü ve Muska	Tokat	C. 2: s. 481/ 2. Dörtlük
17	Çatal Çama Gurşun Attım Geçmedi	Felek	Samsun/ Ladik	C. 1: s. 210/ 2. Üçlük

18	Felek Şad Olacak Günün Görmedim	Felek	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 358/ 1. Dörtlük
19	Her Sabah Cümbeşa Gelir	Felek	Tokat	C. 2: s. 463/ 3. Dörtlük
20	Gidiyom Deme Bana	Felek	Amasya/ Uygur köyü	C. 1: s. 405/ 2. Dörtlük
21	Başındaki Yazmayı	Hızır İlyas ve Ab-ı Hayat İnancı	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 118/ 4. Dörtlük
22	Bana Cevreleyip Geyip Dokunma	Hızır İlyas ve Ab-ı Hayat İnancı	Amasya/ Gümüşhacıköy/ Akpınar köyü	C. 1: s. 115/ 4. Beyit
23	Boztepe'nin Başında	İçkiyle İlgili İnanışlar	Ordu/ Boztepe	C. 1: s. 172/ 1. Dörtlük
24	Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi	İçkiyle İlgili İnanışlar	Amasya	C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük
25	Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime	İnsanlarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Zile	C. 1: s. 3/ 3. Dörtlük
26	Malum Olsun Sana Bak Ne Haldeyim (Bozlak)	İnsanlarla İlgili İnanışlar	Çorum/ Alaca	C. 3: s.134/ 1. Dörtlük
27	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	İnsanlarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük
28	Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet	Kıyamet	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 1. Üçlük
29	Armuttan Kayacağım	Nazar	Tokat	C. 1: s. 53/ 1. Dörtlük
30	Ala Çorap Örmedim	Nazar	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 28/ 2. Dörtlük
31	Geçti Ömrüm Gine Sensiz Neyleyim	Melek İnanışı	Tokat	C. 1: s. 380/ 1. Dörtlük
32	Cevahir Taşına Kıymet Biçilmez	Melek İnanışı	Çorum	C. 1: s. 201/ 1. Dörtlük
33	Çıktım Fındık Dalına	Rüya Tabiri	Ordu	C. 1: s. 231/ 2. Dörtlük
34	Heveslik Eyledim Yavru Getirdim (Bozlak)	Rüya Tabiri	Çorum	C. 3: s. 107/ 2. Dörtlük
35	Derdinden Del' oldum İnan Vallahi	Yıldızlarla İlgili İnanışlar	Tokat/ Zile/ Çakırcalı köyü	C. 1: s. 269/ 2. Dörtlük
36	Akşam Oldu Gün Dolaşmaz	Yıldızlarla İlgili İnanışlar	Tokat	C. 1: s. 21/ 1. Bağlantı

37	Gine Gönül Sılasını Arzeder	Dua, Dilek ve Beddua	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 91/ 3. Dörtlük
38	Gine Yeşerdi Fındık Dalları	Dua, Dilek ve Beddua	Ordu	C. 1: s. 409/ 2. Üçlük
39	Girebi Alayım mı Fadime'm	Dua, Dilek ve Beddua	Ordu/ Perşembe	C. 1: s. 409/ 2. Dörtlük
40	Gidemem Şiraz'a Ben	Dua, Dilek ve Beddua	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 399/ 1. Dörtlük
41	Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı	Dua, Dilek ve Beddua	Samsun/ Bafra	C. 2: s. 800/ 1. Bağlantı
42	Garşıda Gördüm Seni	Dua, Dilek ve Beddua	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 374/ 2. Dörtlük
43	Gel Benim Esmem Yârim	Dua, Dilek ve Beddua	Tokat	C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük
44	Mavi Yeleğin Oğlan	Dua, Dilek ve Beddua	Tokat/ Erbaa	C. 2: s. 585/ 1. Dörtlük
45	Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma	Dua, Dilek ve Beddua	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 614/ 2. Beyit
46	Yayla Yaylaya Bakar	Dua, Dilek ve Beddua	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 782/ 1. Bağlantı
47	Gel Cananım Benden Haber Eyleme (Bozlak)	Dua, Dilek ve Beddua	Çorum	C. 3: s. 83/ 1.2.3.4. Dörtlük

EK 7: Görevli Kişiler İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Oy Zalutların Alçağı	Hâkim	Ordu	C. 2: s. 637/ 2. Dörtlük
2	Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime	Abdâl	Tokat/ Zile	C. 1: s. 3/ 1. Dörtlük
3	Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan	Abdâl	Çorum	C. 1: s. 361/ 3. Dörtlük
4	Arzu Ederseniz Bir Görmeye	Baba	Çorum	C. 1: s. 56/ 2. Dörtlük
5	Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi	Dede	Amasya	C. 1: s. 258/ 1. Dörtlük
6	Arzu Ederseniz Bir Yol Görmeye	Erenler	Çorum	C. 1: s. 56/ 1. Dörtlük
7	Abdal Olsam Şallar Giysem Ağnime	Erenler	Tokat/ Zile	C. 1: s. 3/ 3. Dörtlük
8	Ezel Bahar Geldi Haydin Gidelim	Erenler	Tokat/ Zile	C. 1: s. 354/ 1. Dörtlük
9	Aşka Düşen Elbet Kan Ağlar	Derviş	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 16/ 5. Dörtlük
10	Kemençemin Telleri	Hoca	Ordu	C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük
11	Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam	Hoca	Çorum	C. 2: s. 732/ 1. Dörtlük
12	Sabah Oldu Gaynanam Geldi	İmam	Amasya	C. 2: s. 661/ 5. Dörtlük
13	Güpürüm Gücüceksin	İmam	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 433/ 3. Dörtlük
14	Selam Verdik Kadem Bastık Bu Yere	Pir	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 683/ 1. Dörtlük
15	Sabahtan Uğradım Pir Divanına	Pir	Amasya/ Gümüşhacıköy	C. 2: s. 668/ 1. Dörtlük)
16	Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı	Arap	Samsun/ Bafra	C. 2: s. 800/ 2. Üçlük
17	Dolandım Gurbeti Buraya Geldim (Ayran)	Ağa	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 3: s. 67/ 2. Dörtlük
18	Bana Cevreleyip Geyip Dokunma	Ağa	Amasya/ Gümüşhacıköy/ Akpınar köyü	C. 1: s. 115/ 1. Bağlantı
19	Beni Bir Dost Yaraladı	Bey	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 134/ 1. Dörtlük
20	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Bende/ Köle	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük

21	Sabah Oldu Gaynanam Geldi	Efendi	Amasya	C. 2: s. 661/ 3. Dörtlük
22	Al Eline Galemi	Mert	Samsun/ Bafra/ Çağsur köyü	C. 1: s. 23/ 3. Dörtlük
23	Gül Yüzlüm Gül Destem Nemden İncindin	Mert	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 429/ 4. Dörtlük
24	Dostun Bahçasına Girsem	Mert	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 286/ 2. Beşlik
25	Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)	Molla	Sivas/ Tokat	C. 1: s. 346/ 1. Bağlantı
26	Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya	Paşa	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 414/ 1. Dörtlük
27	Bana Cevreyleyip Geyip Dokunma	Paşa	Amasya/ Gümüşhacıköy/ Akpınar köyü	C. 1: s. 115/ 1. Bağlantı
28	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Türkmen	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük
29	Türkmen Kızı Yaktı Bizi	Türkmen	Çorum	C. 2: s. 752
30	Al Elmanı Yedin mi	Yiğit	Tokat/ Çamlıbel/ Akpınar köyü	C. 1: s. 23/ 2. Dörtlük
31	Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)	Yosma	Samsun	C. 1: s. 71/ 1. Dörtlük
32	Evlerine Vardım Kapı Sürgülü	Yosma	Amasya	C. 1: s. 340/ 1. Dörtlük
33	Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma	Yosma	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı
34	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Yosma	Tokat	C. 1: s. 346/ 2. Üçlük

EK 8: Maddî Kültür İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Çambaşına Çıktım Çıram Yanmadı (Bozlak)	Çıra	Ordu	C. 1: s. 207/ 1. Üçlük
2	Gayrı Dayanamam Ben Bu Hasrete (Bozlak)	Çıra	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 82/ 1. Dörtlük
3	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Mum	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 1. Bağlantı
4	Dost Kıyılarından Mercandan	Ayna	Çorum	C. 1: s. 286/ 2. Dörtlük
5	Cebinde Çakısı Var	Ayna	Samsun/ Vezirköprü	C. 1: s. 199/ 2. Dörtlük
6	Oduncular Gelmez Oldu Odundan	Ayna	Samsun/ Vezirköprü	C. 2: s. 626/ 2. Üçlük
7	Oğlan Gider Oduna	Balta	Samsun/ Ladik/ Güvekse köyü	C. 2: s. 628/ 1. Bağlantı
8	Tokat Bir Bağ İçinde	Bardak	Tokat	C. 3: s. 175/ 1. Dörtlük
9	Al Tavandan Belleri	Bel	Ordu	C. 1: s. 26/ 1. Dörtlük
10	Oy Zalutların Alçağı	Bıçak	Ordu	C. 2: s. 637/ 1. Dörtlük
11	Cebinde Çakısı Var	Çakı	Samsun/ Vezirköprü	C. 1: s. 199/ 1. Dörtlük
12	Fistan Giymiş Kırmalı	Düğme	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 363/ 1. Dörtlük
13	Yörü Güzel Yörü Yolundan Kalma	Düğme	Tokat/ Artova/ Tozanlı Aşireti	C. 2: s. 804/ 6. Beyit
14	Eğmeleri Eğmeleri	Düğme	Samsun	C. 1: s. 300/ 1. Üçlük
15	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Kadeh	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 2. Dörtlük
16	Elma Aldım Bartın'dan	Kalbur	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 312/ 3. Dörtlük
17	İmeciler Geliyor	Kazma	Ordu	C. 2: s. 481/ 1. Dörtlük
18	Fırın Üstünde Kürek	Kürek	Tokat	C. 1: s. 361/ 1. Dörtlük
19	Darı Goydum Ambara (Emine'm)	Kelek	Tokat/ Reşadiye/ İskesür köyü	C. 1: s. 256/ 6. Dörtlük

20	Elinde Süt Küleği	Külek	Samsun/ Bafra/ Çağrışır köyü	C. 1: s. 310/ 1. Dörtlük
21	Pencerede Perde Ben	Küp	Amasya	C. 2: s. 644/ 3. Dörtlük
22	Al Tavandan Belleri	Nargile	Ordu	C. 1: s. 26/ 1. Bağlantı
23	Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet	Sandık	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 3. Dörtlük
24	Karşıda Kavun Yerler	Sandık	Çorum	C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük
25	Ala Çorap Örmedim	Sepet	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 28/ 3. Dörtlük
26	Aba Da Bir Kebe De Bir Giyene	Sırık	Çorum	C. 1: s. 2/ 2. Beyit
27	Bedirik (Soku Dibi Mill' olur)	Soku Tokmakları	Çorum/ Alaca/ Çelebibağı köyü	C. 1: s. 121/ 1. Dörtlük
28	Al Tavandan Belleri	şişe	Ordu	C. 1: s. 26/ 1. Bağlantı
29	Gayalar Ulam Ulam	Tas	Çorum/ Alaca/ Kuyumcusaray köyü	C. 1: s. 377/ 2. Dörtlük
30	Hamam Yaptım Taşına	Tas	Tokat/ Reşadiye/ Bereketli köyü	C. 2: s. 444/ 3. Dörtlük
31	Ben De Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Tas	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128
32	Kemençenin Başında	Testi	Ordu/ Mesudiye/ Yukarıfallıca köyü	C. 2: s. 543/ 3. Dörtlük
33	Çamlar Altında	Testi	Tokat	C. 1: s. 208/ 2. Beyit
34	Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)	Testi	Amasya	C. 2: s. 554/ 1. Üçlük
35	Çukur Yaylasının Yolu Düz Gider	Testi	Ordu	C. 1: s. 239/ 3. Üçlük
36	İğdenin Dalları Yerdedir Yerde	Urgan	Çorum/ Alaca/ Kuyumcusaray köyü	C. 2: s. 476/ 2. Dörtlük
37	Biner Atın Eysisine	Ustura	Tokat	C. 1: s. 144/ 2. Üçlük
38	Gidiyorum Çorum'a	Yüklük	Çorum/ Alaca	C. 1: s. 405/ 2. Dörtük

EK 9: Mimari İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Caminin Ezanı Yok	Cami	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 198/ 1. Dörtlük
2	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Dergâh	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 3. Dörtlük
3	Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim	Meclis	Çorum	C. 1: s. 280/ 2. Dörtlük
4	Peştamal Tezgahına	Ahır	Karadeniz yöresi	C. 2: s. 650/ 5. Dörtlük
5	Evlerine Vardım Kapı Sürgülü	Ev	Amasya	C. 1: s. 340/ 1. Dörtlük
6	Evleri İki Katlı	Ev	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük
7	Biner Atın Eysisine	Ev	Tokat	C. 1: s. 144/ 1. Bağlantı
8	Hatipoğlu Nam Verür	Ev	Ordu/ Aybastı	C. 2: s. 454/ 2. Dörtlük
9	Aba da Bir Kebe de Bir Giyene	Ev	Çorum	C. 1: s. 2/ 2. Beyit
10	Dost Kıyılardan Mercandan	Ev	Çorum	C. 1: s. 286/ 1. Dörtlük
11	Gonaklar Yaptırdım Uzun Çarşıya	Konak	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C.1: s.415/ 1. Üçlük
12	Evleri İki Katlı	Konak	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük
13	Sabah Güneşi Doğdu	Konak	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 660/ 1. Dörtlük
14	Hekimoğlu Derler Benim Aslıma	Konak	Ordu/ Fatsa	C. 2: s. 461/ 2. ve 3. Beyit
15	Dem be Dem Garşıma Gelen	Otağ	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 263/ 2. Dörtlük
16	Bugün Ben Bir Güzel Gördüm	Saray	Tokat	C. 1: s. 184/ 1. Dörtlük
18	El Çek Tabip Sinem Üstünden	Saray	Tokat	C. 1: s. 303/ 2. Dörtlük
19	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Pazar	Tokat	C. 1: s. 346/ 1. Üçlük
20	Kilo Kilo Elmalar	Pazar	Amasya	C. 2: s. 556/ 1. Dörtlük
21	Emine'm Pazar mısın	Pazar	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 316/ 1. Dörtlük
22	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Çarşı	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 415/ 1. Üçlük

EK 10: Mutfak İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Dere Kenarında Tuzak Kurdular	Arpa	Ordu/ Aybastı	C. 1: s. 272/ 1. Üçlük
2	Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın	Aş	Tokat	C. 1: s. 193/ 2. Dörtlük
3	Bedirik (Soku Dibi Mill' olur)	Bedirik	Çorum/ Alaca/ Çelebibağı köyü	C. 1: s. 121/ 1. 2. ve 3. Dörtlük
4	Bulguru Kaynatırlar	Bulgur	Amasya	C. 1: s. 189/ 1. Dörtlük
5	Sabah Oldu Gaynanam Geldi	Ciğer	Amasya	C. 2: s. 661/ 3. Dörtlük
6	Evlerinin Önü Pazara Yakın	Kebab	Tokat	C. 1: s. 346/ 1. Bağlantı
7	Gidiyom Ağlasana	Kebab	Tokat	C. 1: s. 404/ 3. Dörtlük
8	Madımak Uzar Gider	Madımak	Tokat/ Erbaa/ Gendeksi köyü	C. 2: s. 579/ 1. Dörtlük
9	Hatırına Düşme Sormaz Halimden	Mercimek	Tokat/ Zile	C. 1: s. 453/ 2. Dörtlük
10	Oy Gemici Gemici	Pirinç	Ordu	C. 2: s. 622/ 1. Dörtlük
11	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Yufka	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 1. Üçlük
12	Dolama Giyer Dolama	Şeker	Samsun	C. 1: s. 283/ 1. Bağlantı
13	Ohtap Bellerinden Geliyor Posta	Şeker	Tokat/ Reşadiye/ Almus köyü	C. 3: s. 148/ 2. Altılık
14	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Bal	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 3. Dörtlük
15	Dereler Gölgelendi	Bal	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 274/ 1. Bağlantı
16	Köprüyü Dolanma Köprü Yıkıktır	Ekmek	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 565/ 1. Dörtlük
17	Ocağa Koydular Yufka Sacını	Ekmek	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 623/ 1. Üçlük
18	Elma Aldım Bartın'dan	Kaymak	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 312/ 3. Dörtlük
19	Çatal Çama Kurşun Attım Geçmedi	Kaymak	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 210/ 2. Üçlük
20	Nebişih Dedikleri	Kaymak	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 616/ 5. Dörtlük
21	Evleri İki Katlı	Kaymak	Tokat/ Almus	C. 1: s. 336/ 2. Dörtlük

22	Boztepenin Başında	Meze	Ordu/ Boztepe	C. 1: s. 172/ 2. Dörtlük
23	Fırın Üstünde Kürek	Meze	Tokat	C. 1: s. 361/ 2. Dörtlük
24	Ata Binmiş Gidiyor (Zöhre)	Meze	Samsun	C. 1: s. 71/ 2. Dörtlük
25	Karşıda Kavun Yerler	Pekmez	Çorum	C. 2: s. 527/ 4. Dörtlük
26	Pencerede Perde Ben	Reçel	Amasya	C. 2: s. 519/ 3. Dörtlük
27	Yıkırgan'ın Armudu	Turşu	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 797/ 2. Dörtlük
28	Yayla Çiçeği misin	Yoğurt	Tokat/ Niksar	C. 2: s. 781/ 2. Dörtlük
29	Gayalar Ulam Ulam	Ayran	Çorum/ Alaca/ Kuyumcusaray köyü	C. 1: s. 377/ 2. Dörtlük
30	Nebişh Dedikleri	Ayran	Tokat/ Reşadiye/ Nebişh köyü	C. 2: s. 616/ 6. Dörtlük
31	Dolandım Gurbeti Buraya Geldim (Ayran)	Ayran	Tokat/ Turhal/ Kelit köyü	C. 3: s. 67/ 1. Dörtlük
32	Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada	Bade	Tokat/ Zile	C. 1: s. 436/ 2. Dörtlük
33	Peştemal Tezgahtına	Çay	Karadeniz Bölgesi	C. 2: s. 650/ 4. Dörtlük
34	Boztepe'nin Başında	İçki	Ordu/ Boztepe	C. 1: s. 172/ 2. Dörtlük
35	Çatal Çama Gurşun Attım Geçmedi	İçki	Samsun/ Ladik	C. 1: s. 210/ 1. Üçlük
36	Tokat'ın Mezerleri	İçki	Amasya/ Merzifon/ Gümüşhacıköy köyü	C. 2: s. 747/ 3. Dörtlük
37	Eşimden Ayrıldım Yamandır Halım	İçki	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 331/ 2. Dörtlük
38	Evlerinin Önü Pazara Yakın	İçki	Tokat	C. 1: s. 346/ 1. Dörtlük
39	Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı	İçki	Samsun/ Bafra	C. 2: s. 800/ 2. Üçlük
40	Gidemem Şiraz'a Ben	Kahve	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 399/ 3. Dörtlük
41	Nebişh Dedikleri	Kahve	Tokat/ Reşadiye/ Nebişh köyü	C. 2: s. 616/ 3. Dörtlük

42	Elinde Süt Küleği	Süt	Samsun/ Bafra/ Çağrışır köyü	C. 1: s. 310/ 1. Dörtlük
43	Sabahtan Kalktım ki Ezen Sesi Var	Süt	Tokat/ Sivas yöreleri	C. 2: s. 667/ 2. Üçlük
44	Alnı Delmeli Yârim	Ceviz	Çorum	C. 1: s. 34/ 2. Dörtlük
45	Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet	Ceviz	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 1. Üçlük
46	Çıktım Fındık Dalına	Fındık	Ordu	C. 1: s. 231/ 1. Dörtlük
47	Bahçeye Gel Bahçeye	Fındık	Ordu	C. 1: s. 113/ 1. Dörtlük
48	Fistan Giymiş Kırmalı	Fındık	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 363/ 1. Bağlantı
49	Suya Düştü Gülümüz	Fıstık	Tokat	C. 2: s. 709/ 2. Dörtlük
50	Elinde Süt Küleği	Kestane	Samsun/ Bafra/ Çağrışır köyü	C. 1: s. 310/ 3. Dörtlük
51	Gidemem Şiraz'a Ben	Fincan	Ordu/ Mesudiye	C. 1: s. 399/ 3. Dörtlük
52	Yıkırgan'ın Armudu	Fincan	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 797/ 2. Dörtlük
53	Peştemal Tezgahına	Kap	Karadeniz Bölgesi	C. 2: s. 650/ 6. Dörtlük
54	Karşıdan Âşık Gider	Kaşık	Tokat	C. 2: s. 529/ 1. Dörtlük
55	Yol Üstünde Kurdum Kara Kazanı	Kazan	Samsun/ Bafra	C. 2: s. 800/ 1. Üçlük
56	Gel Benim Esmem Yârim	Kazan	Tokat	C. 1: s. 381/ 3. Dörtlük
57	Ocağa Koydum Kazan	Kazan	Ordu/ Mesudiye	C. 2: s. 623/ 1. Dörtlük
58	Elma Aldım Bartın'dan	Sahan	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 312/ 2. Dörtlük
59	Karşıdan Âşık Gider	Sini	Tokat	C. 2: s. 529/ 3. Dörtlük
60	Dereler Gölgelendi	Tabak	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 274/ 1. Bağlantı
61	Çatal Çama Kurşun Attım Geçmedi	Tabak	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 210/ 2. Üçlük

EK 11: Sağlık İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Şu Uzun Gecenin Gecesi Olsam	Hastalıklar	Çorum	C. 2: s. 732/ 1. Dörtlük
2	Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında	Sarılık	Tokat/ Zile/ Bacul köyü	C. 1: s. 133/ 1. Dörtlük
3	Kalenin Bedenleri (Niksar'ın Fidanları)	Sarılık	Tokat/ Niksar	C. 2: s. 505/ 3. Dörtlük
4	Madımak Uzar Gider	Sıtma	Tokat/ Erbaa/ Gendeksi köyü	C. 2: s. 579/ 2. Dörtlük
5	Ne Durursun Oralarda Gelsene Yanıma	Verem	Ordu/ Akkuş	C. 2: s. 614/ 1. Bağlantı
6	Müdür Beyin Yeşil Kürkü	Verem	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 608/ 1. Dörtlük
7	El Çek Tabip Sinem Üstünden	Yürek Yarası	Tokat	C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük
8	Yüzün Güler Amma İçerin Hayın	Yürek Yarası	Çorum/ İskilip	C. 3: s. 199/ 2. Dörtlük
9	Sular Durulur Derler	Merhem	Samsun'un Çarşamba	C. 2: s. 707/ 2. Dörtlük
10	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Yarayı Sarma	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 1. Dörtlük
11	El Çek Tabip Sinem Üstünden	Yarayı Sarma	Tokat	C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük
12	Ünye'den Çıkdım da Başım Selâmet	Yarayı Sarma	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 1. Bağlantı
13	Ünye'den Çıkdım da Başım Selâmet	Doktor	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 1. Bağlantı
14	Al Eline Galemi	Doktor	Samsun/ Bafra/ Çağsur köyü	C. 1: s. 23/ 1. Dörtlük
15	El Çek Tabip Sinem Üstünden	Tabip	Tokat	C. 1: s. 303/ 1. Dörtlük
16	Yüzün Güler Amma İçerin Hayın	Tabip	Çorum/ İskilip	C. 3: s. 199/ 2. Dörtlük
17	El Vurup Yaremi İncitme Tabip	Tabip	Tokat/ Zile	C. 1: s. 304/ 1. Dörtlük

EK 12: Savaş ve Ordu İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Sabah Kalktım Er Gettim	Çavuş	Tokat/ Reşadiye	C. 2: s. 661/ 1. Dörtlük
2	İzzetli Hürmetli Bilirim Seni	Er	Tokat/ Zile	C. 2: s. 493/ 1. Dörtlük
3	Hekimoğlu Derler Benim Aslıma	Arma	Ordu/ Fatsa	C. 2: s. 461/ 2. Beyit
4	Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran	Cıda	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 457/ 3. Dörtlük
5	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Gubur	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köyü	C. 1: s. 128/ 3. Dörtlük
6	Güpürüm Gücüceksin	Fişek	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 433/ 3. Dörtlük
7	Hekimoğlu Derler Benim Aslıma	Fişek	Ordu/ Fatsa	C. 2: s. 461/ 2. Beyit
8	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Hançer	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük
9	Sarmaşık Bülbülleri	Hançer	Samsun	C. 2: s. 678/ 2. Bağlantı
10	Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran	Kalkan	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 457/ 3. Dörtlük
11	Yamadan Gel Yamadan	Kama	Samsun/ Kavak	C. 2: s. 776/ 1. Dörtlük
12	Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran	Kılıç	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 457/ 2. Dörtlük
13	Çatal Çama Gırşun Attım Geçmedi	Kurşun	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 210/ 1. Üçlük
14	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Martin	Amasya	C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük
15	Ünye'den Çıkdım Da Başım Selamet	Martin	Ordu/ Ünye	C. 2: s. 763/ 3. Üçlük
16	Hekimoğlu Derler Benim Aslıma	Martin	Ordu/ Fatsa	C. 2: s. 461/ 1. Beyit
17	Çarşamba Dedikleri	Mavzer	Samsun	C. 1: s. 209/ 1. Bağlantı
18	Ben Yarimi Gördüm Aşk Pınarında	Ok ve Yay	Tokat/ Zile/ Bacul köyü	C. 1: s. 133/ 2. Dörtlük
19	Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın	Ok ve Yay	Tokat	C. 1: s. 193/ 2. Dörtlük
20	Bir Güzelin Hasretinden	Ok ve Yay	Tokat/ Zile	C. 1: s. 153/ 2. Dörtlük

	Ahından			
21	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Pala	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük
22	Elma Aldım Bartın'dan	Tabanca	Çorum/ Sungurlu	C. 1: s. 312/ 1. Dörtlük
23	Gidiyom Ağlasana	Tabanca	Tokat	C. 1: s. 404/ 2. Dörtlük
24	Tokat'ın Mezerliği	Top	Amasya/ Merzifon/ Gümüşhacıköy köyü	C. 2: s. 747/ 1. Dörtlük
25	Bayram Geldi Benim Yârim Kaçıyor (Bozlak)	Askerlik Algısı	Çorum	C. 3: s. 26/ 1. Dörtlük
26	Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)	Askerlik Algısı	Amasya/ Taşova	C. 3: s. 128/ 1. Üçlük
27	Pencerede Perde Ben	Askerlik Algısı	Amasya	C. 2: s. 644/ 1. Bağlantı
28	Bedirik (Soku Dibi Mill' olur)	Askerlik Algısı	Çorum/ Alaca	C. 1: s. 121/ 2. Dörtlük
29	Ekin Ektim Çöllere	Askerlik Algısı	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 301/ 1. Bağlantı
30	Dağdan Kestim Çınarı	Bölük	Amasya/ Alpaslan köyü	C. 1: s. 242/ 3. Dörtlük
31	Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar	Bölük	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 416/ 1. Dörtlük
32	Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)	Kışla	Amasya/ Taşova	C. 3: s. 128/ 1. Üçlük
33	Güzel Seni Sevdim Anca Dünyada	Menzil	Tokat/ Zile	C. 1: s. 436/ 2. Dörtlük
34	Gine Yeşerdi Fındık Dalları	Siper	Ordu	C. 1: s. 409/ 2. Üçlük
35	Kışlanın Üstünde Kurdum İskele (Asker Ağıtı)	Tezkere	Amasya/ Taşova	C. 3: s. 128/ 1. Üçlük

EK 13: Yönetim İle İlgili Türkülerin İndeksi

1	Dağdan Duttum Bir Cücük	Elçi	Ordu/ Gököy	C. 1: s. 242/ 2. Dörtlük
2	Fırın Üstünde Kürek	Han	Tokat	C. 1: s. 361/ 1. Bağlantı
3	Nebişih Dedikleri	Kaymakam	Tokat/ Reşadiye/ Nebişih köyü	C. 2: s. 616/ 5. Dörtlük
4	Yayla Yaylaya Bakar (Hatipoğlu)	Muhtar	Ordu	C. 2: s. 782/ 3. Dörtlük
5	Hatipoğlu Nam Verür	Muhtar	Ordu/ Aybastı	C. 2: s. 454/ 1. Dörtlük
6	Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran	Padişah	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 457/ 2. Dörtlük
7	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Sultan	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 1. Dörtlük
8	Dedem Beni Bir Bahçıya Gönderdi	Sultan	Amasya	C. 1: s. 258/ 2. Dörtlük
9	Bir Güzel Methedeyim	Ferman	Tokat/ Zile	C. 1: s. 152/ 3. Dörtlük
10	Kız Pınar Başında Testi Doldurur (Höngül)	Ferman	Amasya	C. 2: s. 554/ 2. Üçlük
11	Allah Allah Dedik Ata Bindirdik	Köy	Amasya	C. 1: s. 33/ 2. Dörtlük
12	Caminin Ezanı Yok	Köy	Tokat/ Reşadiye/ Kızılcaören köyü	C. 1: s. 198/ 1. Dörtlük
13	Ekin Ektim Çöllere	Köy	Tokat/ Reşadiye	C. 1: s. 301/ 2. Dörtlük
14	Gayri Dayanamam Ben Bu Hasrete	Asmak / İdam Etmek	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 82/ 2. Dörtlük
15	Gayri Dayanamam Ben Bu Hasrete	Dağlamak	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 82/ 3. Dörtlük
16	Gam Gasavat Bugün Başa Gelindi	Dağlamak	Tokat/ Zile/ Kervansaray köyü	C. 1: s. 367/ 2. Dörtlük
17	Gelmiş İken Bu Elleri Gezerim	Doğramak	Amasya/ Merzifon	C. 1: s. 387/ 2. Dörtlük

18	Mail Oldum Hub Cemale Bakmaya	Doğramak	Amasya/ Merzifon	C. 2: s. 580/ 1. Dörtlük
19	Beni Bir Dost Yaraladı	Hançerle Öldürmek	Samsun/ Lâdik	C. 1: s. 134/ 1. Dörtlük
20	Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım	Hançerle Öldürmek	Tokat/ Turhal/ Kelkit köyü	C. 1: s. 180/ 2. Dörtlük
21	Ben de Çıktım Fodullu'nun Üstüne	Palayla Biçmek	Amasya/ Merzifon/ Hayrettin köy	C. 1: s. 128/ 5. Dörtlük
22	Yârinin Giydiği Yeşil Entari	Zindana/ Hapishaneye Atmak	Ordu	C. 2: s. 773/ 2. Üçlük
23	Amasya'nın Dağları	Zindana/ Hapishaneye Atmak	Amasya	C. 1: s. 41/ 2. Dörtlük
24	Aşka Düşen Aşık Elbet Kan Ağlar	Zindana/ Hapishaneye Atmak	Çorum/ Alaca	C. 3: s. 16/ 3. Dörtlük

ÖZGEÇMİŞ

Ayşenur EVCİ, 12.01.1991 tarihinde Samsun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İlyasköy Türk-iş İlköğretim okulunda, lise öğrenimini Samsun Namık Kemal Lisesi'nde tamamladı.

2010 yılında Yozgat Bozok Üniversitesi'nin, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2014 yılında bölümden mezun oldu ve aynı yıl Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalı alanında yüksek lisans programına kabul edildi.